నూతన ముద్రణము : ఆగష్టు 1956.
2000 ప్రతులు

కృతిసమర్పణము

అత్యంత ప్రేమతో నన్నుఁ బెంచి సకల విద్యాబుద్ధులంగఱపిన

మత్ ప్రియజనకుఁడగు

కీ. శే. దుగ్గిరాల పురుషోత్తముగారికిని

ప్రియజనని

కీ. శే. పుల్లమాంబగారికిని

ఈ కృతిని

భక్తితో సమర్పించుకొనుచున్నాఁడను.

ఇట్లు

విధేయుడు

గ్రంథకర్త

సంపాదకుని పీఠిక

ఇది 1913 - వ సంవత్సరపు బహుమతి పరీక్షలో రు 500 ల బహుమతిగన్న నవల దీని నిదివఱలోఁ గొంత కాలము క్రిందటనే ప్రచురింపఁదలఁచితిమి. కాని, గ్రంథకర్తగారు పీఠికలో సూచించిన కొన్ని కారణములచే నింతవఱకుఁ జందా దారుల కందఁజేయఁ జాలమైతిమి.

ఆ సంవత్సరపు బహుమతి పరీక్ష కంపఁబడిన పది గ్రంథ ములలో నీ గ్రంథముయొక్క యాధిక్యమును దీనిని బఠించిన చదువరు లెఱుఁగఁగలరు. తాము నిర్మించిన చిత్తరువులకుం దక్కినవారు చక్కఁగాఁ బ్రాణమును బోయలేకుండుటయు నీ గ్రంథకర్త తన కల్పనాచాతుర్యముచేఁ దానిని సజీవముగా జేయుటయు నందలి రహస్యము. ఐనను బరీక్షకు లీ గ్రంథము నందు సుగుణములనియెంచిన కొన్ని యంశములను సంక్షేప ముగా నిందుదాహరించెదము.

(i) విజయనగర సామ్రాజ్య నాశము కథాసారమైనను గ్రంథకర్త చేతులలో నీ సామ్రాజ్యముయొక్క వైభవము మిక్కిలిచక్కఁగను ఉత్కృష్టముగను బ్రకాశించుచున్నది. ఇందలి కల్పనాచాతుర్యము పటు త్వమును, గాంభీర్యమునుగలిగి చదువరల కానందమును, పరవశతను దుద వఱకుఁ గలిగింపఁగలదు. సహాస్మదీయ చక్రవర్తులు, బహిరంగముగ యుద్ధమునకురాక జిత్తులచే నీ సామ్రాజ్యమును నశింపజేయుఁ బ్రయత్నించు టయే హిందూ సామ్రాజ్యము యొక్క ప్రభావిశేషమును వేయిరెట్లు హెచ్చించుచున్నది.

(ii) గ్రంథకర్తయొక్క వచనరచన మృదుమధురమై ప్రౌఢమై, స్వాభావికమైన ప్రవాహముఁగలదై, కొండలంతటిలోపములనుఁ గూడ నలుసులవలెఁ జేయుచున్నది.'

(iii) ఇందలి వర్ణనలు స్వాభావికములై, ఆయాపాత్రముల కనుగుణముగా నున్నవి. రామరాజు బహు ధైర్యశాలియు, న్యాయమూర్తియు నగు, చక్రవర్తి. ఇతని కాత్మవిశ్వాసము హెచ్చు. కౌటిల్యము తెలియదు. స్వామిద్రోహులగు, ఆదిల్‌శాహా చక్రధరులం త్రవ్వు గోతులను బుద్ధిసాగరుఁడు చూపించినను లక్ష్యపెట్టక, కన్నులుమూసికొని వానితో దుమికెను. తుదకీతడు తన లోపములను గనుంగొని మిక్కిలి పశ్చాత్తాపపడుచు తన్నుఁదాను నిందించుకొను వాక్యములు పలుమార్లు పఠింపఁదగినవి.

బుద్ధిసాగరుని నీతులు, నిరుపమానరాజభక్తియు నెంతయు శ్లాఘాపాత్రములు. స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినులు రూపరేఖాలావణ్యాతిశయములును విద్యాబుద్ధులునుగల యాకాలపు హిందూనారీమణులు. వీరు తమ భర్తలు వలదన్నను వారితో ఁయుద్ధరంగమునకరుగుట వారి పాతివ్రత్యమును శౌర్యమును జాటుచున్నవి. ఆ కాలపు వీరుల గుణములన్నియు విజయసింహునియందు మూర్తీభవించి యున్నవని చెప్పవచ్చును.

చింతాద్రిపేట,
5-10-1914.

ఇట్లు,
సంపాదకుఁడు.
శ్రీ. కె. వి. లక్ష్మణరావు.

పీఠిక

1913-వ సం॥ ఏప్రిలు నెల 26-వ తారీఖున వేసవి సెలవులంగడపుటకై స్వగ్రామమగు నంగలూరునకేగి గ్రంథమేదేని నొకఁడు వ్రాయ నిశ్చయించి కథకై హిందూదేశ చరిత్రము పఠింపఁదొడంగితిని. విజయనగర సామ్రాజ్యనాశము నాకెంతయు ననుకూలించునని తోఁచుటయు దానింగైకొంటిని. గ్రంథమును విజ్ఞానచంద్రికామండలివారి పోటీపరీక్షకుఁ బంపవలయునని యూహాజనించుటయు, అత్యంత త్వరితగతి మేనెల 2-వ తారీఖునఁ బ్రారంభించి 26-వ తారీఖున (అనఁగా 25 దినములలో) ముగించితి. మండలివారి పరీక్షయుఁ బ్రోత్సాహమును లేకయున్న నింత త్వరలో ఈనవలను రచించి యాంధ్ర పాఠకలోకమున కొసంగబూనియుండు వాఁడనుగాను. కాన మండలివారికిం గృతజ్ఞుఁడ.

ఇట్లు స్వల్పకాలములో వ్రాసినదగుటచేతను, సంస్కారమునకైనఁ దగిన యవకాశము లేకుండుటచేతను, ఇందు దొరలిన దోషములను లేశమేని దిద్దకయే పరీక్షకులకుఁ బంపవలసినవాఁడనయితిని. దానంజేసి పరీక్షకులకుఁ జాలశ్రమగల్గించితిని. అయినను బ్రియాసతో విమర్శించి నవలకు వన్నెఁదెచ్చిన పరీక్షకులకు వందనములు.

ఇందలి కథను మ. రా. శ్రీ కే. వి. లక్ష్మణరావుపంతులు
గారి మహమ్మదీయ మహాయుగమునుండి స్వీకరించితిని.
కావున శ్రీపంతులుగారి సాయము నొకపరి యిచ్చట సంస్మరిం
చుట నాకుం గర్తవ్యము. ఈ గ్రంథమును శీఘ్రముగను, శుద్ధము
గను, అచ్చువేయించిన హెచ్. వి. కృష్ణ అండు కో వారికిని
అందందు మార్పులఁజేసి వన్నెఁబెట్టిన శ్రీయుత ఆచంట లక్ష్మీపతి
బి. ఏ. ఎం బి., సి. ఎం. గారికిని నా కృతజ్ఞతావందనములు.

మండలివారీ గ్రంథమును చిరకాలము క్రిందనే ప్రకటింప
నిశ్చయించిరి. అయినను నాకుఁదగిన సావకాశము గల్గనిం
జేసియు శరీరస్వాస్థ్యములేమి మొదలగు మఱికొన్ని యని
వార్యములగు ఆటంకముల వలనను మండలివారికిని ఆంధ్ర
పాఠక ప్రపంచమునకును ఆశాభంగము గల్గించితిని. నేఁజేసిన
యాలస్యముల కెల్ల నోర్చిన మండలివారి యౌదార్యము, శాం
తము ప్రశంసనీయములు, పాఠకమహాశయు లీ యాలస్యమును
మన్నింతురుగాక. గుణదోషనిర్ణయమునకుఁ బ్రాజ్ఞలోకము
శరణ్యము.

ఆపరితోషా ద్విదుషాం నసాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానం
బలవదపి శిక్షితానా మాత్మన్యప్రత్యయం చేతః (కాళిదాసు).

బాలసరస్వతీ పుస్తక
భాండాగారము
అంగలూరు
10-9-14

ఇట్లు
విధేయుఁడు
దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య.

విన్నపము

1914 సం॥ములో శ్రీ విజ్ఞాన చంద్రికామండలివారి ప్రోత్సాహములతోఁ దొలుత ముద్రింపఁబడిన యీ 'విజయనగర సామ్రాజ్యము, ఆరోజులలో నెక్కు ముద్రణలంది యాంధ్రదేశమున గ్రామగ్రామమునను బఠింపఁబడినది. కాని, జగద్విఖ్యాతమగు 'విజ్ఞానచంద్రికా మండలి' దైవవశమున నామ మాత్రావశిష్టమగుటచే 1930 వ సం॥ము నుండియు నీ గ్రంథము పునర్ముద్రణభాగ్యము నందలేదు.

ఆంధ్రదేశములోఁ బెక్కురు పండితులు, మిత్రులు, మరల ముద్రించి యాంధ్రప్రపంచమునకు సమర్పింపఁ గోరిరి. మఱియుఁ బెక్కు పుస్తక భాండాగారములవారు నన్నీపనికై ప్రోత్సహించిరి.

ప్రసిద్ధ గ్రంథకర్తలును రాజకీయ మహానాయకులును, విజ్ఞానచంద్రికామండలి జనకులలో నొక్కరునగు శ్రీఅయ్యదేవర కాళేశ్వరరావుపంతులుగారు సంతోషముతో దీనిం బ్రచురించుకొను నధికారము సమస్తములగు హక్కులతో నిచ్చి ప్రోత్సహించుటచే నీ కార్యము నీనాఁటికి జేయఁగలిగితిని. ఇందులకు వారికిని, శ్రీ విజ్ఞానచంద్రికామండలి వారికిని నెంతయు కృతజ్ఞుఁడను.

స్వరాజ్యప్రెస్,
హనుమాన్‌పేట, బెజవాడ.
4—8—1956.

ఇట్లు,
ఆంధ్రభాషాసేవకుడు,
దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య సచ్ఛాస్త్రి.

విషయసూచిక

—o—

విజయనగర సామ్రాజ్యము

మొదటి ప్రకరణము

"Brea'hes there the man, with soul so dead,
Who never to himself hath said,
This is my own, my native land,
...."

Sir Walter Scott

యోగి

మనమున్న యీశతాబ్దమిరువదియవది. కాని, యిపుడు మన మొకసారి 16-వ శతాబ్దము వంకఁ జూడవలసియున్నది. కాలమొక తీరుగానుండదు. అది చక్రమువంటిది క్రిందు మీఁదగును, మీఁదు క్రిందగును. ఆకాలమునఁ బ్రస్తుతము హాంపీ విరూపాక్షమనుచోట జగద్విఖ్యాతమగు నగర మొకఁటికలదు. అది విజయనగరము. తుంగభద్రాస్రవంతీ తుంగతరంగ మాలికా ఘాతోత్తరభాగము. తన్నగర రక్షణమునకుఁగాను బర మేశ్వరుండు నిర్మించిన యత్యున్నత కుడ్యజాలములో యన నొప్పు కొండగుట్టలావ తనపుఁ బూర్వ దక్షిణ పశ్చిమ భాగ ముల వెలయుచుండెను. ఇట్లు స్వాభావిక సృష్టిసౌభాగ్య రాసు లయిన యాపర్వతములలో నొకచోట మిక్కిలి ఎత్తయిన

ప్రదేశ మొకటియుండెను. ఆప్రదేశము సకలవిధ లతాసంకులమై నానావిధ తరు సంతతులచే నొప్పారుచుఁ జూపఱకు నానంద దాయకముగానుండెను. అందొక విశాలమగు నుటజముకలదు. అందు మునులుందురు అది ప్రకృతము శ్రీధరుఁడను నొక యోగి సత్తముని యధికారమున నుండెను.

ఆయుటజమునకుఁ గొంతదూరమున, దాని యావరణ మునసే, చిన్న మండప మొకఁటియుండెను. దానిపైఁగృష్ణాజినము పఱచియుండెను. అందు మన శ్రీధరుఁడు చేతనొక వీణెను గైకొని పాడుచుండెను. అపుడపుడే తూర్పు తెల్లవారెను. ప్రపంచమెల్ల నిశ్చలమై మందసమీర సౌరభ సౌభాగ్య విభా సురముగాఁ దోఁచుచుండెను. నిర్భయముగా హరిణకిశోరము లతని ప్రక్కలఁ దృణాంకురములం గొఱుకుచు బహువిధముల గంతులిడఁ జొచ్చెను.

అతఁడు కనులు మూసికొని పాడుచుండెను. ఆగీత మమరలోక విలాసినీ ప్రస్తుతి పాత్రము. మధురము, అన్యదుర్ల భము, ఆగానసారస్య సౌభాగ్యము చవిఁగొన్నవారికిని, అప్పటి యా ప్రకృతి నిశ్చలభావమును నైర్మల్యమును, గన్నవారికిని, ప్రపంచమెల్ల నతని యలౌకిక సామాన్య, సుభగ, సంగీత సార స్యములు గ్రోలుచుఁ దన్మయావస్థం జెందెనని తోఁపకపోదు. కాని, యామృదుమధురగానముతోఁబోల్చి చూడఁగోరిరో లేక తనకంటె నధికుఁడను విచారముననో చెప్పజాలముకాని,

కోకిల మాత్రమప్పుడప్పుడు 'కూ' యని పాడకమానినది కాదు. ఆతఁడింకను బాడుచుండెను. అతని కను లర్ధనిమీలితములై చలించుచుండెను మొగము పరమానందమును సూచించుచుండెను శాంతభావము, తృప్తి, నైర్మల్యము తప్ప, మఱొక వికార మందుఁ గన్పట్టుటలేదు.

అతఁడా పాటను గ్రుడనుంచెను. ఆ మొగమింకను శాంత భావమును బ్రస్ఫుటము సేయుచుండెను. ఆ కను లింకను హర్షప్రపూర్ణములై తోఁచుచుండెను. ఒక నిముసమతఁ డటు నిటుఁ జూచెను. అంత నతనికిఁ గృతపరిచయుఁడగు మానవ విగ్రహ మొకటి కన్పట్టెను.

ఆ యుటజమునకు దారులు పెక్కులు గలవు. అందు పెక్కుదారులు రహస్యములయినవి. వాని నితరు లెఱుఁగరు. అతని మిత్రులు కొందఱు మాత్ర మెఱుఁగుదురు. ప్రస్తుత మీ పురుషుఁడందొక త్రోవనుండివచ్చెను.

అతనింజూడగనే మన శ్రీధరునిహృదయము కుముదినీ మనోహరుంగాంచిన కల్వయుంబోలె వికాసవంత మాయెను. తోడనే యతఁడు "ఓహో! బుద్ధిసాగరా! ఎన్నినాళ్ళకు దర్శన మిచ్చితివి? మామీఁద దయరాలేదు గాఁబోలును" అనియెను.

బుద్ధి:—అవును, చిరకాలమేయైనది. మీ యజ్ఞ యాగాదులన్నియు నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నవా ?

శ్రీధ:- మా యజ్ఞ యాగాదికములమాట కేమిలే ! సుస్థిరమగు విజయనగరసామ్రాజ్యలక్ష్మికి మీఁబోఁటి మంత్రులును, రామరాజువంటి చక్రవర్తులును గలుగ, మాబోంట్లకు భయమేమి? కాని, మీరాజ్య కార్యము లెట్లుసాగుచున్నవి?

బుద్ధిసాగరుఁడు తలకొంచెమువంచెను. అతని మొగము సరిగాఁ గనబడుటలేదు. కాని, యతని మొగమున నెంత చూచినను మార్పేమియుఁ గాన వచ్చుటలేదు.

"రాజ్యకార్యములంగూర్చియే నీతో నిప్పుడు మాట లాడనచ్చితిని. కొంచెము కాలము మనము మాటలాడవలసి యున్నది. కొన్ని చిక్కులు తటస్థించినవి" అని మెల్లగా బుద్ధి సాగరుఁడనెను.

శ్రీధరుని కేమియుఁ దోఁపలేదు. అతనికి యోచనలు పెక్కులు గలుగఁజొచ్చెను. సర్వమును విసర్జించిన సన్యాసి కీ వ్యవహారము లన్నియు నేలొకో ? శ్రీధరుఁడటునిటు పరికించి చూచెను. బుద్ధిసాగరుఁడును విలోకించెను.

"బుద్ధిసాగరా ! అదిగో ! ఆకనఁబడుచున్న ప్రదేశము రహస్యాలోచమునకు మిక్కిలి మంచిది. కాన, నటకుఁబోవు దమురా" అనియెను. ఇద్దఱును బోవఁదొడఁగిరి. వారిరువురు నొకరితోనొకరు మాటలాడలేదు. కనులెత్తి యచ్చటి ప్రకృతి సౌందర్యము నరయలేదు. మెల్లమెల్లఁగ శ్రీధరుఁడు ముందు

పోవుచుండెను. అతనిహృదయ మాతురతతో నిండి యుండెను. బుద్ధిసాగరుడతనిని వెంబడించెను,

ప్రస్తుతము బుద్ధిసాగరునకును, శ్రీధరునకును, గల సంబంధమేమియో తెలిసికొనవలయునని మీహృదయము తొందరపడుచున్నదా ? ఈ యిరువురు బాల్యమునుండి మిత్రులు. సహాధ్యాయులు. ఇరువురును జాణక్యాది మహాశయులచేరచింపఁ బడిన న్యాయశాస్త్రంబులను, ధర్మ శాస్త్రములను, రాజకీయ విజ్ఞాన శాస్త్రంబులను, సమముగాఁ బఠించిరి. వారిరువురకుఁ బరస్పరము స్నేహ మమితము. శ్రీధరుఁడు సన్యసించి తన సర్వమును దేశక్షేమమునకై వినియోగించు చుండెను బుద్ధిసాగరుఁడు మంత్రియై దేశక్షేమమును బాలించుచుండెను.

అట్లు వారిరువురును గమ్యస్థానమున కరిగిరి. అంత శ్రీధరుఁడు "మిత్రమా! సత్వరముగాఁ జెప్పుము. నామనము కలవరపడుచున్నది. విజయనగర సామ్రాజ్యమునకుఁ జిక్కులు తటస్థించినవిగా ?" అనెను.

బుద్ధి:- ఆ ! సమీపించుచున్నవి. కాలసర్పమును బక్కక్రింద నుంచుకొని నిద్రించువానికిఁ జావు రాకుండఁగలదా ?

శ్రీధ :-అవును. నీవన్నది యాదిల్‌శాహాను గూర్చి కాదా ? అతఁడంత పనికిఁదగినవాఁడే. అయ్యో ! రామరాజా ! నీ వివేకమెల్ల నేమైపోయినది ?

అని నిట్టూర్పు పుచ్చెను. అత్యంతవైభవము ననుభ
వించి విమత నృపాలురకు భీకరంబులై జగద్విఖ్యాతి గాంచిన
సామ్రాజ్యములలో విజయనగర సామ్రాజ్యమొకటి. ఉచ్చదశ
యందది దక్షిణహిందూదేశములోఁ జాలభాగమునఁ బరు
వ్యాపించి తన యపారసాహస వంతులగు భటులచేతను, సేనా
ధిపులచేతను, మేధానిధులగు మంత్రి సత్తములచేతను, నిత్య
విజయ విభవవిభాసురులగు రాజ మార్తాండులచేతను, విపక్షు
లగు యవనావనీధవుల గుండియలు బ్రిద్దలు వోవఁజేసినది.
తదితర హిందూనృపులకు వంద్యమై క్రాలినది.

ఆసామ్రాజ్యమెవ్వరిది? విపక్షద్విరద మృగేంద్రములగు
నారాజులెవరు? పాఠకులారా! ఆసామ్రాజ్యము మీది మీ
పూర్వులు, పరాక్రమ విజిత వితత విపక్షులు, దానిని స్థాపించి
నారు. దానిని స్థాపించిన దాంధ్రులు. పరిపాలించిన వారాం
ధ్రులు. ఆంధ్రు లా సామ్రాజ్యమునను సుప్రఖ్యాతి వన్నె
కెక్కిరి. ఆ సామ్రాజ్యముంగూర్చి, యా ప్రభువులంగూర్చి
యామంత్రులంగూర్చి, నేఁటికిని మసపెద్దలు గృహములలో
వర్ణించుచుండఁగా మీరు వినలేదా? కృష్ణరాయల శౌర్య
సంపత్తిని, తిమ్మరుసు బుద్ధివైభవమును, పసిపిల్లలుగూడ నేటి
కిని గీర్తించుచుండుటలేదా?

అట్టి యుత్కృష్టసామ్రాజ్య నిర్వాహకుల వంశముల
జన్మించిన యో పాఠకులారా! ప్రస్తుత మా సామ్రాజ్యమునకుఁ

క్రవర్తి రామరాజు. పేరునకు సదాశివరాయ లున్నను, సర్వ విషయములందును రామరాజే చక్రవర్తియై కార్యములు నిర్వ హించుచుండెను ఈ విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు నుత్తర మున సరిహద్దుగా విజాపుర మను రాజ్యముండెను. ఆ రాజ్య మునకుఁ బ్రభువులు తురుష్కులు. ప్రస్తుతపు నవాబుపేరు ఆలీ ఆదిల్ శాహా. ఇతని తండ్రిపేరు ఇబ్రహీం ఆదిల్ శాహా. వీరిరు వురును విజయనగర సామ్రాజ్య చక్రవర్తులతో స్నేహమున మెలంగుచుండిరి

తండ్రియగు నిబ్రహీం ఆదిల్ శాహా చనిపోవఁగానె కొడుకు ఆలీ ఆదిల్ శాహా నవాబాయెను. పిదపఁ గొలఁది కాలమునకు మన విజయనగరసామ్రాజ్య చక్రవర్తియగు రామ రాజు కొడుకు గతించెను. అపు డాదిల్ శాహా పరామర్శింప వచ్చి తన్నే ఆ చనిపోయిన కుమారునిగాఁ జూచుకొమ్మని ప్రార్థింప రామరాజందున కంగీకరించెను. నాఁటినుండి యాదిల్ శాహా రామరాజును 'దండ్రీ' యని పిలుచుచుండువాఁడు. రామరాజు భార్యయు నాదిల్ శాహాను 'పుత్రికా' యని పిలుచుచుండెడిది. ఇట్లు మన విజయనగర చక్రవర్తి కపూర్వ పుత్రి రత్న మొకఁడు గలిగెను.

ఆ పుత్రిరత్నముంగూర్చియే శ్రీధరుఁడు నిట్టూర్పు విడిచి యతనిం బుత్త్రిప్రేమతోఁ జూచుచు నమ్మియున్నందు లకు రామరాజును నిందించినాఁడు.

బుద్ధి :—కార్యములు నూతన శక్తిం ద్రొక్కుచున్నవి. ఆదిల్ శాహా రాక విశేషమగుచున్నది. అతఁడు పయోముఖవిష కుంభము. గోముఖ వ్యాఘ్రము. అతని వర్తనము నుదార స్వభావుఁడగు రామరాజేమి తెలిసికొనును? తిరుమల రాయలును వేంకటాద్రియు 'యథారాజా తథా ప్రజాః' అన్నసామెత ననుకరించుచున్నారు. మఱియు వారినుపురు నిపు డిచటలేరు. పాపము! నిష్కపటులగు వారి హృదయమునకుఁ గపటియగు నాదిల్ శాహా స్వభావ మెట్లు బోధపడఁగలదు?

శ్రీధ :—తురకలకు హిందువులన్నఁ దలనొప్పి. అట్టిరోఁడ నిట్టి గండ్రగొడ్డలిని దెచ్చుకొని కంఠముపైఁ బెట్టుకొన్న విజయనగరసామ్రాజ్య భవిష్యత్తు చెప్పుట సుకరముగాదు. ప్రకృతము చెప్పుము. అతఁడిపు డేమిచేయుచున్నాఁడు?

బుద్ధి :—కార్యనిర్వహణమున నతనికీడు వచ్చువాఁడు మఱొకఁడులేఁడు. అతని దూరదృష్టి, వివేచనాశక్తి, సంస్తుతిపాత్రములు! అతఁడిపుడు రాజుగారి సహాయమంత్రియగు చక్రధరుని దన వలలో వేసికొనియున్నాఁడు.

శ్రీధరుని హృదయము కలఁగఁజొచ్చెను. అతని కన్నులు చింతనిప్పులవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. అతని మొగము తీక్ష్ణభావ మండితమై చూచుటకు భయంకరముగనుండెను. అత డిట్లనెను.—

"ఓరీ! చక్రధరా! మహాపాతకా! తుచ్ఛధనమునకును, తుచ్ఛభోగములకును, ఆశపడి సుప్రసిద్ధాంధ్ర సామ్రాజ్యమును నశింపఁజేయ సమకట్టితివా? నిన్నుఁ గాకులకును, గ్రద్దలకును జిన్నచిన్న ఖండములుగాఁ గోసివేసినను బాపము రాదు.

బుద్ధి:— అతఁడిప్పుడు తనతోఁ గొందఱ నితరులను జేర్చుకొని—

శ్రీధ:— చక్రధరునకు ఆదిల్‌శాహాయేమి చ్చెదనని యాశ పెట్టెనో?

బుద్ధి:— అర్ధరాజ్యము నిచ్చెదనని యనెనఁట.

శ్రీధ:— తరువాత.

బుద్ధి:— అతఁ డితరులఁగూడఁ దనలోఁ జేర్చుకొనుచున్నాడు.
సేనాధిపులలోఁ గొంద ఱతనిపక్షు మవలంబింతురని వినికిడి.

శ్రీధర:— సరే! ఇపుడు వారేమి సేయుచున్నారు?

బుద్ధి:— క్రమక్రమముగా రాజునకు రాజ్యపుబిచ్చి యెత్తించి గోల్కొండ మొదలగు తురుష్కరాజుల నోడించుటకుఁ దాము సాయపడెదమనియు, విజయనగరసామ్రాజ్యమును బెంపుసేయవచ్చుననియు, నాశలు కల్గించి యతనిని యుద్ధప్రియునిగావించియున్నారు. అతఁడు, తమ్ములునుగూడఁ గ్రమక్రమముగా నాదిల్‌శాహా చేతిలోని కీలుబొమ్మలైనారు! రాజ్యలక్ష్మిలోలురకును, స్త్రీలోలురకును, మంచి చెడుగులు తెలియవుగదా?

శ్రీధ:- తమ్ములుగూడ నింతవివేకశూన్యులైనారా ?

బుద్ధి:- ఆ తమ్ము లాయన్నమాటలకు నడుగుదాటరు. అతఁడు క్రమక్రమముగా నన్నుఁగూడఁ గల్పుకొనవలయునని సంక ల్పించుకొనినాఁడు. కాని నేనందులకు లోఁబడువాఁడను గానని యెఱిఁగి, భేదోపాయముచే నాకును రాజునకును విరోధముఁ గల్పించి, రాజ్యవిషయములందు రామరాజ తమాతలనాథునకు నా మంత్ర మనవసరముగాఁ జేయఁ జూచుచున్నాఁడు.

శ్రీధ:- ఓరీ ! తుచ్ఛుఁడా ? నీవలె ధనమున కాశపడి బుద్ధి సాగరుఁడు విపక్షులం జేరుననుకొంటివా? అగుగాక ! మీ పాపమునకుఁదగిన ఫలము నందుదురుగాక !

బుద్ధి:- పాపమున కేవృద్ధి. వారికే విజయమగునట్లున్నది.

శ్రీధ:- ఏమి ! ఇందువారు నెగ్గుటెది. తండ్రితాతల నాటినుండి మీవారు మంత్రిత్వమున విఖ్యాతిఁ గాంచుచు రాజ్య సంరక్షణ మాచరించినారు. అట్టివంశమున జన్మించి యే కపటమును లేక చరించుచున్న నీయెడ రాజునకుఁ గ్రోధము గల్గింపఁగలరా! అదియునుంగాక నీయందుఁ బూర్వము నుండియు రాజునకు మక్కువగలదు.

బుద్ధి:- అది నశించుచున్నది. నాయందు రాజునకుఁ బూర్వ గౌరవము లేదు. లేకపోవుఁగాక. నామంత్రిత్వము పోవుఁ

గాక. నాకందులకు విచారము లేశమునులేదు. కాని, సుప్రసిద్ధమై, శత్రు భీకరమై, చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న యీవిజయనగర సామ్రాజ్యము నాకాలమున—

అతని కన్నుల నీరు గిఱ్ఱునఁదిరిగెను. స్వరముమారెను. క్రోధవిచారపూరితమై ముఖము ప్రకాశింపఁజొచ్చెను. అతఁడింక మాటలాడలేకపోయెను.

శ్రీధ :—అయినచో నీసలహాలను రాజుగారు పూర్వమువలె నంతహెచ్చుగాఁ గైకొనుచుండుటలేదా ?

బుద్ధి :—లేదు.

శ్రీధ :—ఆదిల్‌శాహా మిక్కిలి సమర్థుని వలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు· చేయునది ద్రోహమైనను, దూరాలోచన, కార్యనిర్వాహణ చాతుర్యము కలవాఁడు.

బుద్ధి :—అవు నతఁడట్టివాఁడే. విశాలమగు సామ్రాజ్యము గలదు గదాయని మనప్రభువులు గర్వించుచున్నారు కాని, క్రిందు మీఁదు లరయుటలేదు. చూడుఁడు ! ఆదిల్‌శాహాయొక్క కార్యనిర్వాహణచాతుర్యమును ! అతఁడు గోల్కొండ నవాబుతో స్నేహముగావించినాఁడు. అంతియకాక చిర కాలమునుండి యాదిల్‌శాహాకును,నిజామునకును,విరోధము గలదు. అదిపోవుటకుగాను దాను నిజాము కూతురైన చాంద్‌బీబీని బెండ్లాడినాఁడు! మఱియుఁ దన చెల్లెలిని నిజాము పెద్దకుమారుఁడగు మీరిజా కొసంగెను.

శ్రీధర:- నిజమే. ఆ ఈవిషయములనేవి రామరాజు తల పోయలేదు గాఁబోలు.

బుద్ధి :-ఇదియెల్ల గమనించిచూడ నాకుఁ మహమ్మదు రాష్ట్రముల వారెల్లఁగలిసి విజయనగరముపైకి వత్తురను నమ్మిక పొడ ముచున్నది.

శ్రీధర :-ఈ తంత్రములెల్ల నితఁడు కడు చమత్కృతితో నడుపు చున్నట్లు తోఁచుచున్నది మంచిది! దినదినము నా శిష్యుల నంపి వార్తలనెల్లఁ దెప్పించుచుందును. కాని, నీవు మాత్ర ము మిక్కిలి జాగరూకుఁడవై మెలంగవలయునుజుమీ! వారు నీకేమేని హానిసేయుదురని నాకు భయము పొడము చున్నది. ఆహాహా! యెంతపని జరుగుచున్నది! ఎంతపని జరుగుచున్నది! కానిమ్ము. వీరిపని నెల్లను విఘ్నము సేయఁ జాలినతంత్రమే దేని లేదా?

బుద్ధి :-వారు నా బొందిలోఁ బ్రాణ మున్నంత వఱకు నాకే హానియుఁ జేయఁజాలరు విజయనగర సామ్రాజ్య రక్షణకు నా ప్రాణము వలయునేని సంతోష పూర్వకముగా నొసం గెదను. నా కంతటి భాగ్యముగూడనా?

శ్రీధ :-సరే. కర్తవ్యమేమి?

బుద్ధి :-శిష్యుల నాయాస్థలములకుఁ బంపి తెలిసికొనుట మొదటిది. రెండవది యత్యంతావశ్యకమగు విషయము.

విజయసింహుడు తన కుట్రలలోఁ జేరడని యెఱిఁగి యాతని నాదిల్ శాహాయెట్టులైనఁ జంపఁ బ్రయత్నము సేయుచున్నట్లు పొడకట్టుచున్నది. అతఁడు నేఁడు శృంగారపురమునకుఁబోవుచున్నాడు. దారిలో నతని కేయాపదయు రాకుండఁ జూడవలయును. నీ విప్పుడేపోయి యతనింగలసికొమ్ము. తక్కిన విషయములు తర్వాత మాటలాడు కొందము.

శ్రీధ:—సరే. నేఁబోయెదను. నీవును, ఈ దారినిబొమ్ము.

బుద్ధిసాగరుఁడు తలయూచెను. శ్రీధరుఁడు నిష్క్రమించెను. బుద్ధిసాగరుఁడును ముందడుగు వైచెను. తలను బైకెత్తి ఆకసమువంక దృష్టి సారించెను. 'దేవా! విజయనగర సామ్రాజ్యమును రక్షింపుము' అని యతని పెదవు లుచ్చరించుచున్నట్లు చరించుచుండెను.

రెండవ ప్రకరణము

తారానాథుఁడు

కాలమునఁ బ్రపంచమునఁ గల విఖ్యాత మహానగర ములలోఁ బ్రథమస్థానముఁగాంచి, హిందూదేశ యశోవైభవ సంపత్సమార్జనమున నగ్రస్థానము వహించి, యత్యద్భుత శిల్పకళా విశేషముచే నెసఁగు ప్రాసాద జాలములతో మించి, ప్రకృతి సౌందర్యసౌభాగ్యములకు సంపూర్ణనికేతనమై, సకల లోక కవి పండిత సంస్తుత్యమై, అనిర్వచనీయమై, అనన్యలబ్ధ విభవమై, ఖ్యాతినందిన విజయనగర పట్టణము నొకసారి చూతము వచ్చెదరా? మీకు హుషారు లేదా? కొంచెము కాలము తప్ప మఱేమియు మనము వ్యయముసేయ నవసరము లేదు! ఆకసమును ముద్దు పెట్టుకొనుచు విశుభ్ర కాంతి పుంజ ములచేఁ గలధౌతశిఖరులోయను భ్రమఁబుట్టింపఁ జాలిన యాహర్మ్యములను, ఆప్రాసాదములను, ఆయుత్తమ భవన ములను, ఆ రాజ్యమందిరములను, ఆవిద్యాశాలలను, ఆనాటక శాలలను, జూడుఁడు! ఇట్టి వెందేని గలవా? అదిగో! దూర మునుండి పాడుచున్న యా సుందరీమణులమృదుమధుర కలవర ములను వినుఁడు! ఆపాడుచున్న దెవరు? అప్సరసలా? గం

ధర్వ భామినులా? మఱెవరు? నయన సుభగములై యొప్పా రుచు, సకలవిధకుసుమఫలాకీర్ణములైన యీ యుద్యాన వన ముల ప్రకృతి సౌభాగ్యమును విడిచిపెట్టుటకు మీ మనసొప్పు చున్నదా? ఆహా! అటుచూడుఁడు! సాయంతన వినోదకేళీ విహారార్థమై వచ్చిసౌధోపరిభాగముల నిటునటుఁ దిరుగుచున్న యాచపలాక్షుల మొగము లెంత మనోహరములుగా నున్నవి! బంగారు తేటవలె భాసిల్లుచున్న వారి మొగములపై కెట్లు మందమారుత ప్రేరణమున ముంగురులు వ్యాపించుచున్నవో చూడుఁడు! ఇదిగో, చెటాపటీలు పట్టుకొని పికార్లు సేయు టకుఁ బోవుచున్న యీనవయనుకాంద్ర విలాసము, సౌంద ర్యము, చాకచక్యము నవలోకింపుఁడు! అల్లదిగో, ఆ వర్తక స్థానములు చూడుఁడు! రత్నములు, మణులు, ముత్యములు గుట్టలు గుట్టలు!!

"వక్రః పన్థా యదపి భవతః ప్రస్థిత స్యోత్తరాంశాం
సౌధోత్సంగ ప్రణయ విముఖో మాస్మభూ రుజ్జయిన్యాః"

నగర సామాన్యమగు నుజ్జయినికే యింతగా నుబ్బి తబ్బిబ్బయినకాళిదా సీనగరముం జూచెనేని యేమగునో? ఎచ టఁజూచినను గీతములే! మృదు మధురగానములే! సౌంద ర్యమే! సౌభాగ్యమే, హర్షమే!—ఇదియేమి? స్వర్గమా? భూలోకమా? యక్షలోకమా? మఱేమి? ఏమి, ఆప్రాసాద ములు! రాచబాటలు! వీధులు! నాటకశాలలు! సంగీత శాలలు!

అట్టి ఈ విజయనగర సౌభాగ్యమును గనులారఁజూడ వలయునని కాంక్షించి సుధాకరుఁడు తనకాంతులను దిరస్కరించు చున్న యాహర్మ్యములయు, రాజసౌధములయు, శిఖరములపై వ్యాపించి తన్నగరవీథులలోఁ బరిక్రమించి, యాభవనముల గవాక్షమార్గములగుండ లోనఁబ్రవేశించి, స్వర్గలోకమునుండి విలోకనోత్సాహియైవచ్చిన ద్రష్టయో యన నొప్పి యప్పట్టణమునసంచరించుచుండెను. ఇంత ప్రణయముతో నిట్లుచరించుచున్న యాశుభ్రాంశుఁడా మహానగరము నంధకారమున ముంచిపోవునా ? అట్టియెడ నాచంద్రునికి సమకాలికుఁడై మఱియొక నూతనపురుషుఁడా నగరముంబ్రవేశించెను. అతని మొగము చంద్రునివలె గుండ్రముగానుండెను. అతఁడా పట్టణమునకు వెలుపలగానున్న యొక బాటదగ్గఱఁగల యొక సరస్సు తీరమున నిలుచుండియుండెను. బహుశః అది యతనికి సంకేతస్థలమై యుండవచ్చును. అతఁడా రజనీ మనోహరతను గాని యాచంద్రుని విలాసమునుగాని చూచుటలేదు అతని కా చల్లగాలిలో షికారుచేయవలయుననియు లేదు. అతని మొగముఁజూచిన నతఁడతిదీర్ఘమగు నాలోచనయందున్నట్లు మనకు స్ఫురించును. అతఁడిట్లనుకొనఁ దొడఁగెను.

"ఆహా ! రాజకీయ వ్యవహారములు మిక్కిలి పాపకరములు. ఛీ ! ఛీ ! ఇంతకంటెను బిచ్చమెత్తుకొని జీవించుట మేలుగానుండును. అయ్యో ! రాజుల కొల్వులలోనుండు

వాఁడు పాపమునకు జంకఁగూడదు. కొంపలుతీయుటకు జంకఁ గూడదు. ఒకరిని నాశముసేయుటకు జంకఁ గూడదు ఛీ! నేనిపు డీకార్యము నెట్లుసేయుదును ?"

"అయ్యో! సుప్రసిద్ధమగు విజయనగర సామ్రాజ్యమును నాచేతులతో నాశముసేయవలసి వచ్చుచున్నది. నేనీ పని కేమని పూనుదును ? ఇదివఱకు ఈ సామ్రాజ్యమువలన దక్షిణహిందూదేశమునఁ దురకలకుఁ గాలువెట్ట వలనుపడినది కాదు. ఇఁక నిదిగూడఁ దక్షిణహిందూదేశమువలె వారిహింసలకు లోనుగావలసి వచ్చునుగాఁబోలు! ఛీ! - కాదు. నాబోఁటి యల్పునివలన నేమగును! సర్వము కాలవశము. మనుజులవలన నేమగును? మనమేపాటివారము ? సామ్రాజ్యములు పోవుటకు గాని నిలుచుటకుఁగాని నావంటితుచ్ఛమానవులు కారణము గాదు. దైవముతప్ప మఱేదియు నీ పనులుసేయఁజాలదు."

"ఇట్లని శాస్త్రములు చెప్పుచుండఁగా నేను వృథాగా నిట్లు భయపడనేల? నేనిపుడు చింతింప నేమిప్రయోజనము? ఇదివఱకే గోల్కొండ నవాబునకు మాట యిచ్చితిని. అది తప్పినద్రోహముకాదా? వెనుక నూయి, ముందు గోయి. ఎట్లు కావలసియున్న నట్లగును. వృథాగా నాకు వచ్చు లాభమును బోఁగొట్టుకొన నేల? గోల్కొండ నవాబు చెప్పినట్లు నడచుకొని రామరాజును మోసపుచ్చితినేని రాజ్యము వచ్చును. సామంత రాజ నగుదును. అంత యదృష్టమా ?"

ఇంతలో నచటికొక వేత్రహస్తుఁడువచ్చి యతనిముందు నిల్చెను.

మన గోల్కొండ మంత్రి యతనివంకఁ జూచి తన్నుఁ గొంపోవ వచ్చినవాఁడని గ్రహించెను. వేత్రహస్తుఁడు ముందు నడచుచుండెను. మన మంత్రి యతనిని వెంబడించెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

చదరంగము ప్రారంభము

విజయనగరపట్టణమున నొకచోటున కిప్పుడు మన మరుగవలసియున్నది. ఆ మహాసముద్రమున మనము మనగమ్యస్థానముం గనుగొనఁగలమా? మన కిపుడు రాజబాటల నడువవలసిన యగత్యము లేదు. వీధులజోక్యము మనము పుచ్చుకోఁగూడదు. మనకిపుడు గావలసినవి సందుగొందులు. ఇదిగో! యీసందులోఁ జొఱఁబడి నడువుదము. ఈ సందునుండి యాసందు, ఆసందునుండి యీసందు, ఇట్లు పోవలయును. ఇవి యన్నియుఁ జిన్నసందులన్న మాటయేగాని పాఁడుపడ్డవిగావు. ఇదిగో! ఇప్పుడు మనము వచ్చిన చోటు చూడుఁడు! ఇచటఁ గొంచెము పాడువడిన యిండ్లు గనఁబడుచున్నవి. ఇవి పట్టణము వెలుపల అదిగో! అచ్చట చిన్నకొండ యగుపడుచున్నది. చూచితిరా? అందు గుహ యొకటి కలదు. మన మచటికిఁ బోవలయును. మన మందుఁ బ్రవేశించితిమేని యది మనల నొక యుపవనమునకుఁ దీసికొనిపోవును. అందొక చిన్న బంగాళా కలదు. చూడుఁడు! ఆ బంగాళాలో నొక మనుష్యుఁడొక కుర్చీపైఁ గూర్చుండి యున్నాఁడు.

అతని మొగము బంగారుఛాయగలది. అందు రాజకళ లగుపడుచున్నవి. అతనిని మనము చూచియుండలేదుగాని యిదివఱకతనినిగూర్చి పెక్కుసార్లు వినియున్నాము. అతఁడే యాదిల్ శాహా. అతఁడు మన గోల్కొండ మంత్రికొఱ కెదురు చూచుచుండెను ఇంతలో నొక భటుఁ డతనిం దన వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి నవాబు నతనికిఁ జూపించిపోయెను.

ఆదిల్ :—ఓహో! తానానాథులుగారా! తమకొఱకే యెదురు చూచుచుంటిని సమయమునకే వచ్చినారు మీకు నూరేండ్లాయువు. మిమ్ము నల్లా రక్షించునుగాత!

తారా :—నా కన్నులు ధన్యతంగాంచిననండీ! నేఁడు సుదినము— మీ దర్శనభాగ్య మబ్బుటచేత.

ఆదిల్ :— చిత్రము. కార్యమేమి చేసికొని వచ్చినారు? శ్రీ గోల్కొండ నవాబుగారికి క్షేమమేగదా?

తారా :—పై సంగతులు మాటలాడుకొందము. ముందీ యుత్తరముఁ జదువుకొనుఁడు.

అని యతఁడొక యుత్తరముం దీసి యాదిల్ శాహా కరమున నుంచెను. అతనికి నాతురత హెచ్చెను. తోడనే యతఁడు దీపము వెలుఁగునఁ దనలోఁ దానిట్లు చదువుకొనఁ జొచ్చెను.

'మిత్రశేఖరా! మీరు వ్రాసిన యుత్తరమందినది. మీ యుద్దేశ్యమెంతయు సంస్తవనీయమై యున్నది. మీరు మహా

మ్మదీయ మతమునకై చేయుపనికి మన రాజ్యముల వారెల్లరుఁ దోడ్పడుదురని నమ్ముచున్నాఁడ. దేవుఁడయిన "యల్లా" తప్పక యిందు సాయముచేసి తీరును. ఏలయన నిది న్యాయమైన కార్యము. కాఫరులు రాజ్యము సేయుటకు తగువారు కారు. మనలో మనకు సరిగాఁ గుదురకుండుటచేతఁగాదా యిటు దేశమెల్ల హిందూరాజులు రాజ్యముల నేలుచున్నారు ? ఆ విజయనగరసామ్రాజ్యము పేరు విన్న గుండెలు పగిలిపోవుచున్నవి. ఎంత సామ్రాజ్యము! ఎంతసామ్రాజ్యము ! ఏమి వైభవము ! అది మనకుఁ బ్రక్కలోని బల్లెము. దానివలన మనమెన్ని కష్టములను బొందుచున్నదియు దైవమునకెఱుక. నిన్న మొన్న నేనన్నుఁ బెట్టినపాట్లు మీకెఱుఁగరా ? ఇంతియేగాక గత యుద్ధములలో విజయమందిన హిందూసైనికులు మనకును మన మతమునకును జేసిన యపకారములు............... చెప్ప శక్యముగాదు. నిజముగా మన మతమును మనము రక్షించుకొనవలసి యున్నది. అది యల్లాకుసమ్మతము. కాని మీరన్నట్లు వారిని యుద్ధముతో జయింపలేము. స్నేహము నటించుచునే వంచించి విజయమందవలెను. ఆ యాంధ్ర వీరుల పేళ్లు తలఁపఁగనే గుండెలు ప్రక్కలగుచున్నవి! అట్టి సామ్రాజ్యము తోడను, ఆ సైనికులతోడను మనమెల్లరమును గూడఁ గలిసియెదుర్కొనినను జయింపజాలము. ఇపుడు మీ

కడకుఁ దారానాథునంపితిని. మీరు సమయోచితముగా నేది యోచన్ని, ఇతనిని రామరాజు సేనలోఁ జేరునట్లు చేయుదురని వేఱుగాఁ జెప్పవలయునా? మీరక్కడ మిత్రభావముతోడను, పుత్రిభావముతోడను, ఉండి శత్రువుల గుట్టు తెలిసికొనుట మన కెంతయుఁ బ్రయోజనకారి......................."

క్రమక్రమముగా నదియెల్ల నుజదువుకొనునప్పటి కాదిల్ శాహా మొగము షోడశకళాపరిపూర్ణ మయిన చంద్రబింబము వలెఁ బ్రకాశింపఁజొచ్చెను. అతని మొగమునఁ జిఱునగవు దోచుచుండెను.

అతఁడు మిగుల జిత్తులమారి. అతనికినిశ్చయముగా మత మునందు భక్తి లేకపోయినను మతావేశమును గల్గించినఁగాని తురుష్కులెల్లఱును జేరరని తంత్రముపన్నెను. మతము మక్కలి భయంకరమయినది. మతకక్షులచేఁ బ్రపంచమున నెన్నియో సామ్రాజ్యములు నశించినవి. అనేక లక్షలజనులు మతయుద్ధ ములలోఁ దమ ప్రాణములను నిశ్చింతగా వదలిరి. ఈ కాల మున మన కంతగా మతపుఁబిచ్చి లేదు. కాని, పూర్వమట్లుగాదు. మతమునకుఁ బ్రాణము లర్పించువారు. ఆకారణముచేత దురుష్కులు తమ్ము పెట్టిన బాధలకుఁ దగిన ప్రతీకారము సేయవలయునని హిందువులు గలించిన రెండుమూఁడు యుద్ధ ములందుఁ గల్గిన విజయములలో మహమ్మదీయులను జాల

బాధపెట్టిరి. అందుచే నుభయపక్షములలోను క్రోధము రాజుచుండెను.

ఆదిల్ :- మఱి మీరు కొల్వులోని కెప్పుడు వచ్చెదరు?
తారా :—మీ చిత్తము వచ్చినపుడు.

ఇట్లు వారిరువురును గొంతసేపు మాటలాడుకొనిరి. యోచనలు పెక్కులు కావించిరి.

నాల్గవ ప్రకరణము

ఢిల్లీకిఁ బ్రయాణము

రజనీకాంతధరించిన నీలవస్త్రమువలె నల్లడలం జీకట్లు వ్యాపింపఁదొడఁగెను. మృదుమధురావ్యక్త కలనిస్వనంబులు మీఱ విహంగములు వృక్షములనుండి శ్రవణానందముగాఁ గూయుచుండెను. రజనీసుందరి విశ్రమించు మంచముయొక్క పందిరియో యన నాకసము శోభిల్లుచుండెను. చుక్కలందఱు పాదరసపుబుడ్లకరణిఁ బ్రకాశించుచుండెను.

అట్టియెడ విజయనగరపట్టణములో నొకచోట నొక్క ప్రాసాదముమీఁద నొక మానవ విగ్రహము షికారుసేయుచుండెను. అతని మొగ మతిగంభీరముగాఁదోఁచుచుండెను. అతని వయ సరువదియేండ్లకు మించియుండును. మీసములు నెరసినవి కాని మేవో నల్లనిరంగులు వానివర్ణమును మార్చినట్లు కాన వచ్చుచుండెను అతఁడొక యుత్తమవంశ్యుడైన రాజువలెఁ దోఁచుచుండెను. అతఁడే మనసామ్రాజ్యమునకు నాథుఁడు చక్రవర్తి. అతఁడేదో దీర్ఘముగ నాలోచించుకొనుచుండెను. అతఁడున్న యీభవనముననే చక్రవర్తికిఁగల రహస్యవ్యవహా

రము లాలోచింపఁబడును. యుద్ధవిషయములు మొదలగు నంశముల నిందుఁ జర్చింతురు.

అతఁడింకను నాలోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నొక మానవవిగ్రహము రంగస్థలమునకు వచ్చెను. అతఁడు మన రామరాజునకు సలాముచేసెను రామరాజు కనుసన్న చేసి కుర్చీపైఁ గూరుచుండెను. ఆ నూతన విగ్రహమును గూర్చుండెను.

రామ:- ఆదిల్ శాహా! మఱి గోల్కొండవార్తలేవియు వచ్చుట లేదేమి?

ఆది:- చిత్తము రాకేమండి? ఎప్పటివార్త లప్పుడే వచ్చుచున్నవి.

రామ:- విశేషము లేవేని గలవా?

ఆది - చిత్తము. సంతోషకరమైన వార్తలే గలవు. గోల్కొండ రాజ్యములో నంతఃకలహములు ప్రారంభమైనవి.

రామ:- ఏమి? అంతఃకలహములా? ఎట్లు సంభవించిననో తెలిసినదా?

ఆది:- చిత్తము. సాంతముగాఁ జెప్పెదను. ఆ నవాబు మిక్కిలి పాపవృత్తిగలవాఁడని మీరెఱుఁగుదురుగదా? అతనికిఁ దారానాథుఁడను మంత్రికలఁడు ఆయన పుత్త్రిక మిక్కిలి చక్కనిది. ఆమెను దనకిమ్మని నవాబు నిర్బంధించి నానావిధముల బాధించెను.

రామ:- అవును, తారానాథుని పేరు వినియుంటిని. అతఁడు రాజకార్య నిర్వహణమున మిక్కిలి నేర్పరియఁట. పాపము! తరువాత నతనిగతి యేమయినది ?

ఆది.- అతఁడందఁల కిష్టపడలేదు. దానిపై నవాబు కోపించి తారానాథుని, అతనిభార్యను బిడ్డలను, జెఱసాలలోనుంచి హింసింపనారంభించెను. పాపము! మంత్రిమాత్రమట్టిస్థితిలో నెట్లో తప్పించుకొని కార్యమును సాధింప నన్యదేశమేగి నట్లు తెలిసినది. భార్యకు బిడ్డలకుమాత్రము పాట్లు తప్పి నవికావు......ఛీ! - ఇట్టిరాజులను ముక్కలుగాఁ గోసినను బాపములేదు. రాజులే యిట్లు ప్రజలను హింసించిన నిఁకఁ బ్రజలకు దిక్కెవరు ?

రామ:- హరహర ! ఎంతపనిచేసినాఁడు ! అతని కంత్యకాలము ప్రాప్తించియుండును.

రామరాజు మొగము కొంచెె మెఱ్ఱనడిమెను. దానిని ఆదిల్‌శాహా కనిపెట్టి, 'హిందువు లుదారస్వభావులు. పావ మూరులు. మా మహమ్మదీయు లట్టివారుకారు. ఎన్నియో విజయములుగాంచినను, ఒక్క హిందూరాజైన నిట్టి యకార్య మును జేయలేదు. ఇఁక మావారో, ఒక్కనాఁడొక్క చిన్న విజయము ప్రాప్తించిన నుబ్బి, గుబ్బగూల్చి, యూళ్ళుగాల్చి, మనుజుల వచ్చిరక్తములఁ బిల్చెదరు. ధర్మమని యధర్మమని విచారింపరు' అనెను.

రామరాజేమియుఁ జెప్పలేదు. కాని, యతని మనసు మాత్రమూరకుండలేదు. ఏమేమో యోచించుచునేయుండెను. ఆదిల్‌శాహా చెప్పిన వాక్యములను విశ్వసింపక సర్వము నసత్యమని తలపోయుచుండెనా? పుత్త్రుని మాటలను నమ్మకుండు వారెవరేనిగలరా? అతఁడొక నిట్టూర్పు విడిచెను. అతని యధరాగ్రములనుండి యీక్రింది మాటలు వెల్వడెను.

"హిందువుల కష్టము లెన్నటికిని గట్టెక్కవు. మూఁడు నాల్గు వందల వత్సరములనుండి వారు పడుచున్న కష్టములు దైవమున కెఱుక. ఎక్కడనో మీవంటి సత్స్వభావముగల రాజుతక్కఁ దక్కిన ముసల్మాను రాజులెల్ల హిందువులను—పెక్కుబాధలుపెట్టి హింసించుచున్నారు. ఇది యంతయును, ఇట్లు కావలయునని దేవుని సంకల్పమే యై యుండవలయును. కాకున్నచో నిట్లు జఱుగునా? పరాత్పరుఁడు ప్రజలకుఁ గష్టములు వచ్చువేళ నవతారములెత్తి రక్షించునని వాఁడుక, అతఁడిట్లు బాధపడుచున్న హిందువుల నుద్ధరించి ధర్మరక్షణ మేల చేయఁడో?"

ఆది:—అవును, శాంతస్వభావులగు హిందువులు మహమ్మదీయుల వలనఁ జాలఁ బాధ్లువడినారు. ఆ పాపఫలమును వీరనుభవింపకతీరదు—దేవుని యవతారములు తమవంటివారే. తప్పక తమరే ధర్మరక్షణకుఁ బూనుకొనవలయును. నేను మహమ్మదీయుఁడనయినను నాకు హిందూమతమునందు

బీభీతిచాలఁగలదు ధర్మ మెచటనుండునో అచట జయము కూడ నుండును.

రామ :–తారానాథుని మనకడకు వచ్చునట్లుచేసిన నేదేని లాభము మనకుఁగల్గునా ?

ఆదిల్ :–చిత్తము. మీకుఁ దెలియని దేదికలదు ? లాభముచాల నుండును.

రామ :–అతఁడచట మంత్రిగదా ?

ఆదిల్ :–కావుననే యతనికిఁ జాల సంగతులు తెలియఁగలవు- గోల్కొండ నవాబు మనకు విరోధిగదా ? అతని నెట్లైని సాధింపనలయును. అందునకితఁడు మనకుఁ జాల సాయము సేయఁగలఁడని తలఁచెదను.

రామ :–అతఁడు చిరకాలము తననుఁ బోషించిన రాజుగుట్టును మనకుఁ జెప్పునా ?

ఆదిల్ :–అతఁడుగూడ మనవలె నతనికి గర్భశత్రువు కావున నతఁడు రహస్యములను మనకుఁ జెప్పవచ్చును.

రామ :–ఏమో ! హిందువులలో నిట్టి స్వామిద్రోహు లుందు రని తలఁపను

అదేమి? ఛలో క్రియా లేకయా దిల్‌శాహాతంత్రము సకల ము నెఱిఁగెనా? ఆదిల్‌శాహా గుండియలలోఁ 'కలుక్కు' మనియె. అతఁడు నిర్ఘాంతపోయెను. కాని, యతనిసాహసము, ధైర్యము

మాత్రము మిక్కిలి చెడ్డవి. రామరాజు ఛలో క్తిగానప్పుడప్పుడు ప్రసంగమధ్యమున నిట్లనుచుండుట నతఁడు వినియుండెను.

ప్రపంచయాత్ర మిక్కిలి దుర్ఘటమైనది. జనసామాన్యమున కీ ప్రపంచయాత్ర సేయవలయునన్నఁ గొన్నిగుణములు గావలయును. అందుదూరదృష్టి మిగుల నగత్యము. అదిలేనివాఁడు యాత్రసరిగాఁ జేయఁజాలడు. మనుజుల స్వభావము లొకతీరుగానుండవు కొందఱు తమప్రాణస్నేహితులనుగూడ నమ్మరు. మఱికొందఱు నమ్మినట్లుండి యు లోపలనమ్మరు. ఇంకఁగొందఱు తమహృదయములు సరళములగుటచేఁ బ్రపంచమెల్ల నట్టిదియే యనిభావించి యందఱను నమ్ముదురు. సామాన్యకార్యములలో నెట్లున్నను రాజకీయ విషయములలో నమ్మకము తఱచుగాఁ జెక్కు కష్టములందెచ్చుచుండును. రామరాజు, ఆదిల్ శాహా యెడల నిజముగాఁ బరిపూర్ణ విశ్వాస ముంచెనో లేదో మన కింతవఱకుఁదెలియదు.

రామ :—పాపము! మఱియిపుడు తారానాథుని గతియేమైనది? అతఁడేమయినాఁడు?

ఆదిల్‌శాహా కొంచెముసేపు విచారించెను. అడఁడేమి చెప్పుదునాయని యోచించెను.

ఆదిల్ :—దయామయుఁడగు ఢిల్లీశ్వరుఁడు తనయాపదను దీర్పఁగలఁడని యతఁడు ఢిల్లీకిఁ బ్రయాణమైపోవ నిశ్చయించుకొనెను.

రామ:-మఱి యతఁడు మనకడకు వచ్చునట్లు చేయుమార్గమేది?

ఆదిల్ :- అతని నిదివఱకే పిలిపించి యుంటిని.

రామ :- అతఁడిపు డిచ్చట నున్నాఁడా?

ఆదిల్ :- ఆ! ఇచటనే యున్నాఁడు.

రామ :- రేపొకసారి యతనిని మన కొలువులోనికి రప్పింపుఁడు.

ఆదిల్ :- చిత్తము.

ఆదిల్‌శాహా మొగమునఁ దోఁచకపోయినను మనమున నాహ్లాదము హెచ్చుగాఁజొచ్చెను చేయు ప్రయత్నము ఫలోన్ముఖమైన నెవనికి ముదము గల్గదు? మన తారానాథుఁ డిటు విజయనగర సామ్రాజ్యపాలనమున భాగము వహించెను ఆదిల్ శాహా సెలవుగైకొని మెల్లగాఁ దన గృహమున కరిగెను కాని, రామరా జింకను నేదో యాలోచించుచునే యుండెను.

ఐదవ ప్రకరణము

ఒక వీర పురుషుఁడు

కృష్ణకు నుత్తరమున విశాలమైన యొక మహారణ్యము కలదు. అది గోల్కొండ రాజ్యములోనున్నది. అది నీరంధ్ర తరుప్రకరకల్పిత గాఢాంధకారమై, భయంకరముగఁ దోఁచు చుండెను. ఎచటఁజూచినను భీకరారణ్య మృగసందోహములే కానవచ్చుచుండెను. అతిభయంకరములగు హర్యక్షముల గర్జనములును, దుర్వారపరాక్రమ సమేతములగుశార్దూలములభీకర నిస్వనంబులును, మత్తకరీంద్ర ప్రకరకృతములగు ఘీంకారములును గలిసి యీవనము నలంకరించుచుండెను. ఇంకను సాయంకాలముకాలేదు. ఆ భీకరారణ్యమున నొకప్రక్క నొక బాటగలదు. ఆబాట యంత విశాలమైనదిగాక యిరుకుగా నుండెను. ఆబాట నొకబాటసారి పోవుచుండెను. అతని మొగ మత్యంత మనోహరమైనది. ప్రఫుల్లపద్మమైనను సంపూర్ణశరచ్చంద్రుడైనను, ఆమొగమునకు సాటికాదు. ఆ మొగ మన్య దుర్లభములగు పరాక్రమ పౌరుషములను దోఁపించుచుండెను. అతనిమేను బంగారు కాదుకాని దానికిని బంగారునకును నిజముగా భేదములేదు.

అతఁడొక యుత్తమాశ్వము నధిష్ఠించియుండెను. అతని శిరమున నమూల్యమగు నొకపట్టుపాగా చుట్టఁబడియుండెను. అతనిబాహువులు మిక్కిలి దీర్ఘములు. కనులు విశాలమైనవి. అతనిమొగమున నేదేని యైంద్రజాలికశక్తి కలదా యేమి? లేనిచోఁ జూచువారినెల్ల నట్లాకర్షించునేమి ?

అతఁడు గుఱ్ఱమును మిక్కిలివడిగాఁగాక మందముగాఁగాక యొక్కతీరునఁ బోనిచ్చుచుండెను. అతఁడు వెనుదిరిగి చూచుటలేదు. ప్రొద్దుగ్రుంకెను. అసలే యంధకారముగానున్న యాయడవిలో నిపుడు కన్ను పొడుచుకొన్నను గానవచ్చుట లేదు. అప్పుడప్పు డాకసమున నక్షత్రములుమాత్రము చెట్ల యాకుల సందులనుండి మినుకుమినుకుమని ప్రకాశించుచుండెను. గాఢాంధకారమైనది. అతని గమ్యస్థానమిఁకఁ జాలదూరము లేదు. అతడిపుడు తనఁగుఱ్ఱమును గొంచెము తన్నెను అదివేగముగాఁ బర్విడుచుండెను.

అతనివెనుక, మార్గమున గుఱ్ఱపుడెక్కలచప్పుడు వినవచ్చుచుండెను. కొందఱాశ్వికులును, గొంత కాల్బలమును వచ్చుచుండెను.

వా రతనిని సమీపించిరి. మనకుఁదిన్నగాఁ గనఁబడుట లేదుగాని వారికడ నాయుధములు లేకపోలేదు. వారు పెద్ద మనుష్యులవలెఁగన్పడరు. వారిలో నొకఁడిట్లనియెను.

'ఇది మంచితరుణము. లెండు. రండు. అతనిపైఁ బడుదము.'

మఱియొకఁడు.

'కాలము పోవుచున్నది. ఆలస్యమేల? అతఁడు గమ్యస్థానమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ఇక విశేషదూరము లేదు. త్వరపడుఁడు.' అనియెను.

ఇంకొకఁడు.

'కండ్లుమూసికొని మనముందఱమును మీఁదబడుదము రండు. ఆలస్యముచేసినఁ గార్యము చెడును. స్వామికార్యమును దీర్పజాలకపోవుదుము' అని చెప్పెను.

వేఱొకఁడు.

'ఇదిగో నేఁబోవుచున్నాను. కార్యము మీఱినతర్వాత జింతిలిన నేమిప్రయోజనము? రండు' అనిపల్కెను.

మాటలకుఁ గ్రియలకుఁ జాల నంతరమున్నది. వారతనిని బాగుగా నెఱుఁగుదురు. వారి మాటలు, ఆలోచనలు, ఎలుకలన్నియుఁ గలిసి పిల్లినిజంపఁ బ్రయత్నించిన విధమున నుండెను. ఒకరును ముందునకు రారైరి. క్షుధాతుర వ్యాఘ్రముఖమునకు లేడిపిల్ల లట్లు ముందుఁబోయినవారతని ఖడ్గమునకుఁ గబళ మగుదురని వారికి భయము జనించెను. ఇంతలో నతఁడీ సందడి కొంత యెఱిఁగెను. గుఱ్ఱమును నాల్గుకాళ్ళ సవారికి వదలెను.

'అది వర్ష్వ లెత్తుచున్నది. ఇక జాగుసేయఁదగదు' అని యా భటులెల్లరు నొకపరిగా నతనిపైఁ బడిరి. వారు వచ్చి తనపైఁ బడుదురని యెఱిఁగి వారి నెదురుకొన నతఁడు సంసిద్ధుఁడై యుండెను. అతఁడు పొడవై యతితీక్ష్ణమగు ఖడ్గమును ధరించి యుండెను. రెండవచేతిలో డాలుండెను. అతని మొగము కఱు నాకలిగొన్న సింగపుంగొదమ మొగమువోలె భయంకరమై యుండెను. ఇంతలోఁ గత్తిపోట్లు వచ్చి యతని గుఱ్ఱమునకుఁ దగిలెను. అతని గుఱ్ఱము ముందుకాళ్ళెత్తి యొక్కపెట్టున నుఱ్ఱికెను. అతఁడు వెంటనే గుఱ్ఱమును వెనుకకు మఱలించెను.

ఇపు డాతని వెనుకప్రక్క సైనికులు లేరు. అబ్బా! ఏమి యా లాఘవము! ఆ గుఱి! ఆ శక్తి! ఆ నేర్పు! తనకు దెబ్బలు తగులకుండ డాలును గిరగిరఁద్రిప్పి కాపాడుకొనుచుండెను. అతని దేహమెల్ల రక్తము గ్రమ్మెను. గుఱ్ఱమును వెనుకకు నడపి సైనికులను వెనుకప్రక్కకు రాకుండ గడుము చుండెను.

ఒకటి—రెండు—మూఁడు—నాలుగు—అయిదు తలలు క్రిందఁ బడెను. అతనికి భార మధికమగుచుండెను. శత్రువులు మీఁదికి వచ్చుచుండిరి. గ్రీష్మకాలమధ్యాహ్నమార్తాండుని వలె అతని మొగము భాసిల్లుచుండెను. క్రోధము హెచ్చుచుండెను. ఒకఁడు పాపము! యెంతసేపని పోరఁగలఁడు? ఆ మధుర వదనారవిందము, ఆ కుసుమసుకుమారశరీరము, ఆ పౌరుష

మూర్తి, అచట—ఆ దుర్గమ కాంతారమున నశించిపోవునా యేమి?

దూరమునుండి మఱల డెక్కల చప్పుడు వినఁబడు చుండెను సాయుధులై నల్గురు జనులు నాల్గు గుఱ్ఱములపై నెక్కి యీ మహారణ్యమున మిక్కిలి వేగముగాఁ బరుగెత్తించుచు వచ్చుచుండిరి వారిపుడు మిక్కిలి సమీపించిరి. కేక వేటుదూరమున నుండి యిట్లు వినఁబడెను 'ఓ విజయసింహా! మేమును వచ్చుచున్నాము. భయపడకు. భయపడకు. శత్రువులం జంచి చెండాడుము.'

విజయసింహుఁడు మరల నొకపరి విజృంభించెను మండుచున్న కార్చిచ్చువలె శత్రువులను దహించుచుండెను.

నాల్గుఖడ్గములువచ్చి నాల్గుతలల నొక్కపట్టున భూమిపైఁబడఁ గొట్టెను. మఱి నాల్గుతలలు నేలపైఁబడెను. జనము పలుచనాయెను. మిగిలిన తలలకు భయము హెచ్చాయెను. తోడనే పలాయనమునకు దిగిరి. అరనిముసము గడచినది. ఎదుర్కొనిపోర నొక మనుజుఁడుగూడ లేఁడు. వచ్చిన వారిలో నొకఁడు మరమెఱిఁగినవాఁడే. అతని మొగమునకుఁ బరీక్షించి చూచెను. అతఁడు శ్రీధరుఁడు. పాపము విజయసింహునకు గాయములు చాలఁ దగిలినవి. అందొక పెద్దగాయము భుజములపైఁ దగిలెను వేఱొకటి తొడలపైఁదగిలెను. మఱొకటి శిరమునఁ దగిలెను. అతఁడు డస్సిపోయెను. రక్తనాళముల

నుండి రక్తము చిమ్మటగొట్టములనుండివలె బయటికిఁజిమ్ముచుఁ బోవుచుండెను. అతని స్వరము క్షీణించెను. అతనికి మాట వచ్చుటలేదు. శ్రీధరుఁడు 'నాయనా విజయసింహా!' అనియెను.

అతఁడు పల్కలేదు. అతనికి స్మృతి తప్పిపోయినది. శ్రీధరుఁడు తన గుఱ్ఱముమీఁదనుండి దిగివచ్చి యతనింబట్టుకొని తానుగూడ నాగుఱ్ఱమెక్కెను.

కడమ ముప్వురును దారి తీయఁగా నచటికి రెండుమైళ్ళ దూరమున నున్న యొక యుటజమున కభిముఖులై వెళ్ళిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

ఏమియులేదు

రమారమి రాత్రి పదునొకండు గంటలైనది. శ్రీధరుఁడు స్మృతితప్పి ప్రపంచమెఱుఁగక పడియున్న విజయసింహుని వెంటఁగొని యాయుటజముం జేరి తలుపుఁదట్టెను. లోనుండి యొక శిష్యుఁడు కన్నులు నులుముకొనుచు వచ్చి తలుపుతీసెను. రాత్రియుంచిన దీపముపోయినది. తత్క్షణమే దీపము వెల్గించిరి. విజయసింహుని దీసికొనిపోయి యొక పఱుపుపైని బరుండఁ బెట్టిరి. అతని కింకను స్మృతి వచ్చినది కాదు. శ్రీధరుఁడు నాడిని బరీక్షించెను. అది మిక్కిలి నీరసముగానుండెను. సరిగా నాడుటలేదు అతఁడు తత్క్షణమే వలసిన వస్తువులం దెప్పించి యాగాయములనెల్ల శుభ్రపఱచి కట్టుకట్టెను. అతఁడు కనులు తెఱవలేదు గాని, ఒకసారి యిటునటు గదలెను. అతనికిపుడేమియుఁ దెలియదు. ఇంతలో నతనికి జ్వరము ప్రారంభించెను. అది యింకను హెచ్చాయెను. తుదకు మంటలుగా మండఁజొచ్చెను —

పాపము! శ్రీధరునిగుండెలు నీరుగాఁజొచ్చెను. అతనికి విజయసింహునందుఁ గలప్రేమ యపారము. అతనింజూచి లో

లోన పొగులుచుండెను. కాని, యతిధీరుఁడగుటచేతఁ బయికిఁ
గన్పడనీయలేదు. తెల్లవారువఱకును, అతని శిష్యులు సతతము
నతనిఁగనిపెట్టుకొని కూర్చుండిరి. అతఁడు మాటలాడలేదు. జ్వర
ము వడి తగ్గలేదు. భగ్గున దేహమెల్ల మండుచుండెను. ఆ నడుమ
నప్పు డప్పుడు కలవరించుచుండెను. కాని, యతని కేమియుఁ దెలి
యదు. ఉదయముగడచినది. మధ్యాహ్నము గడచినది.
ఈలో నొకసారి క్రిందఁబెట్టిరి. కొంచెము కొనయూపిరి యింకను
గలదు. సాయంత్రముగడచినది. అప్పటికిఁగొంచెము కనులు
విప్పిచూచెను. కాని, మాటలాడలేదు. దాహమని కాఁబోలు
సైఁగసేసెను. తోడనే దాహమొసంగిరి. అతఁడు మరల
యథా ప్రకారముగాఁ బండుకొనెనుగాని, యప్పుడప్పుడిచ్చు
మందును, ధారకమునుగూడ, లోపలకుఁబోవుచుండెను. మఱు
నాఁడు ప్రాతఃకాలమాయెను. అప్పటికతనికి జ్వరముకొంచెము
తగ్గెను. అతఁడు కండ్లు తెఱచి చూచునప్పటికి ఎట్టయెదుట
శ్రీధరుఁడుండెను. అతని కేమియుఁ దోఁపలేదు. మొగమెత్తి
నలుగడలు వీక్షించెను. అతఁడిట్లనియెను "అయ్యా! నేనిచటి
కెప్పు డెట్లువచ్చితిని ?" శ్రీధరుని మొగమునఁ జిఱునగవు తోఁ
చెను. స్వాభావిక సాత్వికమగునతని మొగమున సంతోషతరంగ
ములు పొరలుచుండెనుకాని, యవియన్నియు విజయసింహుని
లోచన యుగ్మమును తాఁకలేదు. అట్లని యతఁడు బొత్తుగా
నెఱుఁగకపోలేదు. ప్రేమానుబంధము చెడ్డది. అది దాఁగదు.

అతఁడు విజయసింహుని కర మవలంబించి చుమిరెను. శిరము సవరించెను. 'నాయనా! అదియంతయుఁ దరువాతఁజెప్పెదను. పరుండుము' అనియెను.

విజయ:- ఇపుడు నేనున్న యీస్థలము పేరేమి?

శ్రీధ:-ఇది మనగృహామేలే. నీవు బడలియున్నావు, కొంచెము సేపు విశ్రమింపుము.

అతఁ డీ మాటలనువినెను. కాని, యతనికర్థముకాలేదు. అతఁడేదో యాలోచించుకొనియెను. అతఁ డాదుర్బలస్థితిలో జరిగినయంశమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనఁజాలకపోయెను. అతఁడు మరలఁ దనచూడ్కులను యోగి మొగము పైఁ బ్రసరింపఁ జేసెను. అవి విశుభ్రకాంతులను వెదఁజల్లుచు సాత్త్వికభావ ప్రబోధకములై యుండెను. అతఁడట్లు స్తిమితముగాఁ గొంత సేపటివఱకుఁజూచెను. కాని, మాటలాడుటకుఁగాని యోగి యాజ్ఞనుభంగము సేయుటకుగాని యతని కిష్టములేదు. ఎట్ట కేలకు మరల నిద్రించెను.

ఇట్లు దినములు గడచినవి. క్రమక్రమముగా నతని బాధ తగ్గిపోవుచుండెను. శుక్లపక్ష సుధాకరుని మాడ్కి నతని మొగము దినదినము నూతనమనోహరకాంతులచే శోభిల్లు చుండెను.

ఒకనాఁటి రాత్రి రమారమి రెండు జాములు పొద్దు పోయెను. దిక్చక్రమెల్లఁ బండువెన్నెలచే నాక్రమింపబడి ప్రకా

శించుచుండెను. ప్రపంచమెల్ల నిశ్చలమై సాధుని హృదయము వలెఁ దోఁచుచుండెను. అప్పుడప్పుడు తెల్లవారెనని లేచి కూయుచున్న పక్షుల రొదతక్క మఱేమియు ధ్వని వినవచ్చుట లేదు. విజయసింహుఁడా యుటజమున నొకగదిలో నిద్రించు చుండెను. మందమారుతసేవకుఁ డతనికి సమీపమునఁగల మల్లికలయు, సకల విధ పరిమళకుసుమములయు, సుగంధ మును హరించి తెచ్చి హాయిగా వీఁచుచుండెను. అతనికి గాయ ముల బాధ చాలవఱకు నశించినది. గాఢ నిద్ర పట్టెను.

అతఁడు కన్నులు తెఱచెను. మినుకు మినుకుమను దీపపు వెలుతురున నాతఁడొక సుందరీమణిం గాంచెను. ఆమె వదనము నవవికసిత సహస్రపత్రమువలె నిసర్గమనోహరమై యుండెను. ఆమె కనులు దీర్ఘములు. వక్రములు. చారు వినీలోత్పల మాలి కల నీనుచుండెను. ముఖమునఁ జిఱునగవు ప్రకాశించుచుండెను. ఆమెకుఁ బదునాఱేండ్లుండును. ఆమె మోహిని. చూచువారి నట్టె యాకర్షించివైచును. కాని, యామె మొగమున నవ్వు డనవసరముగాఁ జిఱునగవేల యంకురింపవలయునో? బహుశః ఆమొగ మెప్పుడు నట్లే నవ్వుచున్నట్లుండును

అతఁ డొకసారి యా చిత్రప్రతిమవంక వీక్షించెను. మఱలఁజూచెను. కాని, యా విగ్రహము గోచరము కాలేదు. ఆ విగ్రహము నతఁడిదివఱకు వీక్షించి యుండును. ఇదే మొదటిసారి కాదు. అదియేమై యుండును? నిజముగా నతఁడు

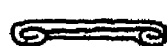
చూచినాఁడా ? కలగాదుకదా ? కలయేయైయుండును. లేని యెడల నట్టి యరణ్యమునఁగల యాయుటజమున, ఆ మునుల మధ్య, నట్టిసంపూర్ణ శరదిందుముఖి యేల యుండును ? అతని మొగమువంకఁ జూడుఁడు అది మాఱుచున్నట్లున్నది. అతఁడు కలకాదని తలఁచెనేమో ? ఆగది నెల్ల మరలమరలఁ జూచెను. ఏమియు గన్పడలేదు. కాని, యతని హృదయమున నాశాటము హెచ్చెను. ఇట్లనుకొనెను.

'ఏమి ! యీ విచిత్రము ! ఈపె స్వర్ణకుమారి కాదా ? ఈ యర్ధరాత్రికడ, భయంకరమయిన యరణ్యమును దాటి యిచ్చటికెట్లు వచ్చినది ? ఆమె కేవరుసాయముచేసియుండును ? నేను నిజముగా, ఆమెను జూచితినా ? కలయేమో ! అబ్బా ! మనమున కేమియుఁ దోఁచుటలేదు.'

నిశ్చయముగా నాతనికేమియుఁ దోఁచుటలేదు. పగలాయాశ్రమమున నాపె నెవ్వఁడు నతఁడు చూచియుండలేదు. అతఁడిప్పటికి వచ్చి రమారమి యిరువది దినములు దాటినది. 'హా ! జగన్మోహినీ ! హా ! జగన్మోహినీ !' యని యప్పటి నుండి యతఁడు పలుసార్లు నిట్టూర్పులతో నుచ్చరించుచుండెను. ఆ దినము గడచినది. మఱల రాత్రియాయెను. ఆ చిత్రమేమో చూతమని యానాఁడు రాత్రి చాలవఱ కాతఁడు నిద్రింపలేదు. ఎంతవఱకు నిద్రనొందలేదో అంతవఱకు నేజాడయునులేదు. అది నిశ్చయముగాఁ గలయేయైయుండును. జాగ్రదవస్థలో

నెప్పుడేని మీాకుఁ గలలువచ్చినవియా ? తుదకతనికి విసుగు వచ్చెను. తోడనే తెల్లదామర రేకులవలెఁ బ్రకాశించుచున్న కన్నులు మూడ్చెను. పూర్వోక్తమగు నపూర్వమనోహర విగ్రహము మరల వచ్చి యతని యెదుట నిలువఁబడియెను. ఆ ప్రదేశమెల్ల నిశ్శబ్దముగానుండెను. ఆమె యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములను మెల్లగా విడచుచుండెను. విజయసింహుని యధరాగ్ర భాగమునుండి యేవియో కొన్నిమాటలు వెల్వడెను. అతఁడు కన్నులు విప్పి చూచుచున్నాఁడా ? లేదు. అది నిశ్చయముగాఁ గలవరింత. కాని, యాచిత్రప్రతిమవంకఁ జూడుఁడు — ఆ మొగమున నూతన మందహాసము పొడసూపెను. ఆమె యానంద పరవశయయ్యెను. కాని, యచట నామె నిలువలేదు. ఆగది గోడలలో దొంగద్వారములుండును. లెస్సగాఁ బరిశోధించినఁగాని యవి కన్పడవు. అతఁడు కలవరించుచు లేచి చూచెను. ఏమియులేదు.

ఏడవ ప్రకరణము

ఆమెకాశలు కల్గెను

అనాఘ్రాతం పుష్పం, కిసలయ మలూనం కరరుహై
రనావిద్ధం రత్నం, మధునవ మనాస్వాదితరసం
అఖండం పుణ్యానాం ఫల మివచ తద్రూపమనఘం
నజానే భోక్తారం క మిహ సముపస్థాస్యతి విధిః ?

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము.

పాఠకుఁడా! నీ దృష్టి నొకసారి యీ భౌతిక ప్రపంచము పైఁబఱుపుము. అది సకలవస్తుసముదాయము. నానావిధతరు లతాసంశోభితము. వివిధజంతుసంతానవ్యాప్తము. దృగ్గోచరము. జడము. బహువిధవర్ణశోభితమ్మైలము. అనిర్వచనీయమై, అగ మ్యమై, అపారేశ్వరప్రభావ ద్యోతకమై, కమనీయమై, ద్రష్ట వ్యమై, విలాసవంతమై, ఆకృతిని నీడయుంబోలె నెల్లపుడు నెడతెగక యీ విశాలవిశ్వము నెల్ల నానరించుకొని కేవల సరస హృదయైక గోచరమగు నొక నూతనప్రపంచము కలదు. అది నిత్యసంతోషసముదాయము. దుఃఖదూరము. సర్వసౌభాగ్య సౌందర్యవస్తుసారము. మనోహరము. మృదులము. శాశ్వతము. సంతోషప్రదము. అందలి పాత్రలు జంతువులుగావు. పక్షులు

కావు. మానవులుకారు! హర్షము, సౌభాగ్యము, మార్దవము, మాధుర్యము మొదలగునవి. అది సామాన్యజనాగోచరము.

అదియే మహాకవి సార్వభౌముల హృదయములకు గోచరించునట్టి నూతన ప్రపంచము. మహాకవు లందఱి మృదుల భావములను, మాధుర్యమును.........తేనెటీఁగలు తేనెను గుసుమరసము చాయములనుండి కూర్చి మీ కిడునట్లు మీహృదయములఁ గుమ్మరింతురు. ఆ ప్రపంచములోని మెఱుఁగుల నన్నిఁటిని సేకరించి క్రొత్తమెఱుఁగులం జేర్చి విధాత మనోహర సృష్టిని జేయుచుండును.

ఇదిగో! ఇటు చూడుఁడు. ఆ యుద్యానవనమున, ఆ మాధవీమంటపమధ్యమున నొక సుందరీమణి కూర్చుండి యుండెను. ఆమె యాకృతి నిసర్గ మధురము. మనోహరము. సకల జగన్మనోహరము. పరిపూర్ణశిల్పచాతురీ సారము. సంప్రాప్తనవయౌవన విభ్రమము. సర్వోత్కృష్టము — ఆమె ప్రత్యంగమును సౌందర్య ప్రపంచమునందలి ప్రతి వస్తువు నధఃకరించుచుండెను. ప్రపంచమునందుఁ బూర్వము, నేఁడును, సృష్టింపఁబడిన సకల విలాసవతులను దలపోసి యందుందుఁ గల లోట్లను దిద్ది క్రొంగ్రొత్త మెఱుంగులను జేర్చి సర్వసృష్టి కర్తయైన యీశ్వరుఁడు చేసిన నూతన సుందరీరత్నము. ఆకనుల సౌభాగ్యము నరయుఁడు! నవ వికసితములయిన నల్లకల్వల సొబగుగాని, తెల్లఁదమ్ముల సౌభాగ్యముగాని, సాఁటివచ్చునా?

అవి నిరుపమములు. తిరస్కృత హరిణీ విలోచన విలాసములు ఆకర్ణాంతములు. అన్యదుర్లభ సకల లోక వశీకరణైక ప్రసిద్ధవి నూతన విలాస సంశోభితములు విశాలములు. మనోహరములు. చూడుము! నిష్కళంకమై నిరుపమానమై స్వాభావికచారు విలాస విశేషశోభితమై యాపె మొగమెంత హృదయంగమముగా నీదృక్పథమునలంకరించుచున్నదో! సంపూర్ణ రాకామృగాంకు నా మొగముతో సరిపోల్పవచ్చునా? నవ వికసిత హేమ సహస్రపత్రమేని యీసౌందర్యమునకు సాటివచ్చునా? మనకుఁ బక్షపాతమున కవకాశములేదు. ఆ కమలముగాని, సుధాకరుఁడుగాని, యీసుందరీమణిగాని,మనకుఁజుట్టములుగారు. ఆ యధరమెంత రమణీయము? బింబ ఫలమా దానికి సాటి? ఉపమాలంకారము చాల ప్రియమైనదేకాని; ప్రపంచము గొడ్డుపోయినదా యేమి? మన కా సౌందర్యవతి యంగములతోఁ బోల్చుటకు నొక్క వస్తువైన దొరకినది కాదేమి?

ఆ సురుచిరములగు కోమల కరముల నరయుము! అవి యెంత మార్దవములుగా నున్నవి! నల్లని పట్టుకుచ్చులకంటె స్నిగ్ధములై, మనోజ్ఞములై, సాంద్రములై తోఁచుచున్న యా శిరోజములు కన్నులారఁజూడుము. సర్వలక్షణ సముపేతమై, సకలలోక సమ్మోహనమై, అన్నిటినిమించి పొడసూపుచున్న యానవమందహాసాంకురమును విలోకింపుము. వీని కన్నిటి

కేమేని యుపమానము లీసౌభాగ్యమయ ప్రపంచమునను న్న వేమో దయచేసి చెప్పుము.

ఆమె యెవరు? ఆమె నిజముగా జగన్మోహిని - త్రిజగన్మోహిని - సకలజగన్మోహిని. ఆమెపేరును జగన్మోహిని. ఆమె శృంగార పురాధీశ్వరుని తనయ లోకోత్తర సుగుణసౌందర్యరాశియగు విజయసింహునికిఁ జిన్ననాఁటి స్నేహితురాలు సహాధ్యాయిని.

ఆమె యట్టులా మాధవీమంటపమధ్యమునఁగల యొక రాతిపైఁ గూర్చుండి యేదియో చింతించుచుండెను ఆమె మొగ మాకసమువంకఁ జూచుచుండెను. కాని, యామె యాసమీపమునఁగల రసాలము నధిష్ఠించి పాడుచున్న కోకిలగీతము నాలకించుచుండలేదు ఆలోచించుచును ఉండలేదు.

ఆమె యూలతామంటపము నాలోకించి యిట్లనుకొనియెను. 'ఈమాధవిని మంటపమునకుఁ బ్రాఁకించినది విజయసింహుఁడు. ఇతఁడీమాధవీలతకు దినదినము మిక్కిలి శ్రద్ధతో నీరుతెచ్చి పోసిపెంచినాఁడు. ఈలతయందతని కెంతయో ప్రీతి.'

బాల్యమునందుఁ బిల్లలుసేయు సహవాసములు నిష్కల్మషములు, నిర్మలములు. వారికి ద్వేషము లుండవు. వారికత్యంత మగు ప్రేమానుబంధము కుదురును. ఇది జీవితాంతము వఱకు మఱపురాదు. ఆమె మరల నిట్లనుకొనియెను.

'విజయసింహునిజూచి చిరకాలమైనది. ఇతఁడు, నేనును, స్వర్ణకుమారియుఁ గలిసి చదువుకొనునప్పుడు నిత్యము నీ యుద్యానవనమునం బూవులుకోసి మాలికలుగాఁ జుట్టుకొను చుండువారము. పూలచెట్లకొకరి నొకరుత్సాహమున మీఁఁదిక్కి నీరుపోయుచుండు వారము వి సంతోష దినములు.'

దూరముననుండి యవ్యక్తస్వనములతో నందెలచప్పుడు వినవచ్చుచుండెను. కాని, యామె వినలేదు. సంధ్య ప్రాచీ ముఖమునురక్తిమతో నలంకరించెను. ఆ నిస్వనములు సమీపించెను. ఆమె స్వర్ణకుమారి. ఆమె యిట్లనెను. 'ఈ సాయంసమయమున నిచటికి వచ్చితివేమి? నీవుందువని నేను సంగీతశాలకుఁ బోయివచ్చితిని.'

జగ:– ఏమియునులేదు. ఈ సాయంసమయమున నీ మాధవీలత క్రిందఁజల్లగానుండునని వచ్చితిని.

స్వర్ణ:– అగును. ఇది విజయసింహుఁడు –

ఆమెమొగమునఁ బరిహాసము ప్రస్ఫుటమగుచుండెను. ఆమె యంతకంటె నెక్కువ వచింపలేదు. జగన్మోహిని మోము విరళమాయెను. ఆమె యిట్లనెను.

'అగును. నీమాట లెప్పుడు చమత్కారములుగానుండ లేదు.?'

స్వర్ణ:– నేను నీకు నత్యంత ప్రియమగు నొకవస్తువుం జూపఁదలఁచితిని. నీకిష్టమేనా?

జగ:- ప్రియవస్తుదర్శనమున కిష్టపడనివారుందురా ?

స్వర్ణ:- నీకుఁ బ్రియమైన వస్తువేది ?

జగన్మోహిని యోచించెను. ఆమె కేమియుఁ దోఁచినది కాదు. చివరకిట్లనెను.

'నీ కేది ప్రియమో నాకు నదియే ప్రియము.'

స్వర్ణ:- నాకుఁ బరిహాసము మిక్కిలి ప్రియమైనది. ఇదినీకుఁ బ్రియము కాదు. ఒకరికిఁ బ్రియవస్తువు మఱి యొకరికిఁ బ్రియమగునా ?

ఆమెకుఁ బ్రత్యుత్తరము తోఁపలేదు. నిశ్చలభావము వహించి యూరకుండెను. కాని, యిట్లనుకొనెను.

"ఆప్రియవస్తువేమైయుండును ? ఈమె మొగము తీరు చూడఁగా నాకు విజయసింహుని దర్శనమేమోయని సందేహము పొడముచున్నది. అతనిఁజూచి చిరకాలమైనది. మన స్సతని పునర్దర్శనమున కువ్విళులూరుచున్నది. కాని, యదృష్టవిదూరనగు నా కంతటి భాగ్యమా ?"

స్వర్ణ:- ప్రియవస్తువునే చెప్పఁజాలని వారికిఁ దత్ప్రియదర్శన మెట్లగును ?

జగ:- కానిమ్ము. ఆ ప్రమేయముమాని కొంచెము సేపిచట నుందమురా !

స్వర్ణ:- ఇచటనుండుట నాకు సంతోషము లేదు.

జగ :—ఎందుచేత ?

స్వర్ణ :—త్వత్ప్రియసందర్శనముంగూర్చి నీకు మోదము కూర్పఁ కుండుటచేత.

ఆమె కాశలు కల్గెనుకాని, నిశ్చయములేదు. స్వర్ణకుమారి ఆపెకంతకంటె నేమియుఁజెప్పినదికాదు ఆమె మనసు డోలికవలె నూగులాడఁజొచ్చెను.

స్వర్ణ :—'వెళ్ళుదమురా' అనియెను.

ఆమె లేచి సమనోరథమై కదలు చిత్తముతో స్వర్ణకుమారిని వెంబడించెను. వారిరువురు ప్రఫుల్లకుసుమసందోహవిరాజితములగు వల్లుల మధ్యముగను, దర్శనీయములగు రసాలముల మధ్యగను మెల్లమెల్లగ నడచి సంధ్యాసమయమగుడు నల్గడల వ్యాపించుచున్న లేఁజీకట్లలోఁ గ్రమక్రమముగా దృష్టిపథమునుండి తొలఁగిపోయిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

అతని హృదయము ఝల్లుమనెను.

అది, మందమారుతముచే నొడలు వఱచి, తమ్మనుకరించుచు, తమవెనుక గంతులు వైచుచు నుల్లాసవశమున దుముకుచున్న కిశోరములను సానురాగముగా వెనుదిరిగి చూచుచు, దర్భాంకురములఁ గొఱుకుచున్న హరిణులపైఁ దమ చూపులను ఓరవంపుగాఁ ద్రిప్పి, హరిణములు [illegible]ంచుచున్న సాయంసమయము. సంజ నిష్క్రమించెను. ప్రాచీదిగ్భాగమున నిలిచి రజనీమనోహరుఁడు విలాస సంశోభితములగు తన చూడ్కులను ప్రియాముఖమునఁ బఱపుచుండెను. రజనీముఖము పరిపూర్ణప్రభా భాసురమాయెను.

జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులట్లు నడచి తుదకొక సౌధప్రాంతముం జేరి యందుఁ బ్రవేశించిరి. స్వర్ణకుమారి యాపై నా సౌధమధ్యభాగమునకుఁ గొంపోయి విడిచి తోడనే వెనుకకు గిఱ్ఱునఁదిరిగి నిష్క్రమించెను. అచట విజయసింహుఁడుండెను. ఆ సుందరీసుందరుల మొగము లుల్లాసవంతములై ప్రకాశింపఁజొచ్చెను. వారిరువుర నోట నొకమాటయైన రాలేదు. నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఇరువురుం జిత్రప్రతిమలవలె

నుండిరి. అరనిముసము గడచినది. జగన్మోహిని మెల్లగా 'స్వర్ణకుమారీ! పోయితివా?' అనియెను. ప్రత్యుత్తరము రాలేదు. మఱి యీమె యామెను బిలువలేదు ఆమె యట్లుండ వలెనని తలంపలేదు.

విజయ :—జగన్మోహినీ! నీదర్శనము చిరకాలమునకు సంప్రాప్తమైనది. క్షేమమేగదా?

ఆమెయొడలు పులకరించెను. అవి చిరకాలముండ లేదు. కాని, యామె మొగము వ్రీడావిలాసముచే నలంకరింపఁబడి నూత్నశోభచేఁ బ్రకాశించుచుండెను. సిగ్గు సుందరీమణులకొక యమూల్యాలంకారము. సూనసము విచిత్రమైనది. అది విలాస వతులను, విలాసవంతులను బరిపూర్ణముగా మార్చివేయును ఆ యిరువురు బాల్యమునుండి మిత్రులు. సర్వకాలములయందు నొకరి నొకరు విడువక కలసి మెలసి యుండిరి. వారికపుడు సిగ్గులేదు. ఆభావమే వారెఱుఁగరు. వారి హృదయములు నిర్మలములు. నిష్కళంకములు. అవి యిప్పుడును నిష్కల్మషములే కాని, యిపుడు వారిస్థితి మారినది. నవ యౌవనము వారి నలంకరించినది. ఇపుడు వారిద్దఱకును మునుపటి చొరవలేదు. అది హిందూసుందరీసుందరులకు సహజము. ఆ యిరువురి మొగముల నించుక మందహాస మంకురించెను.

ఆమె యిట్లనెను. "అవును! బాల్యస్నేహమును మఱచి పోయితివి గాఁబోలు. విజయసింహా! యింతకాలమైనను, ఒక

సారి వచ్చిచూచి పోవుటకు నీకుఁ దీరిక లేక పోయినదా ? ఆమె మెల్లగాఁ గ్రిందికిఁజూచెను.

విజయ :- రాజసేవ మిక్కిలి దుష్కరమనుట నీ వెఱుఁగవా ? ఎంతప్రయత్నించినను నాకు రా వలనుపడినదిగాదు. నా యాలస్యమునకు క్షమింపుము.

జగన్మో :- విజయసింహా ! యుద్యోగ విధులనన్నిఁటిని జక్కఁగా నిర్వర్తించుచుంటివి గదా ? మానవులకుఁ దమ విధులు నెఱవేర్చుకొనుటకంటె గర్తవ్యము లేదు. అది ప్రధానము.

విజయ :- అవును. నీవన్నది సత్యమే. నా యెఱిఁగినంతవఱకు లోటుపాటులు లేకుండ నా విధిని నెఱవేర్చుకొనుచుంటిని.

జగన్మో :- నీకుఁ దెలియని యంశములనియుఁగాదు. విధిని నెఱ వేర్చుటయే పరమ ధర్మముగాఁ దలను దాల్చుటకు బద్ధ కంకణుఁడవు కావనియుఁగాదు. కాని, యుద్యోగ వశమునఁ బ్రమత్తులగుట మనుజులకు స్వాభావికము. నీ స్వభావమం దునకు వ్యతిరేకము. అయినను, స్నేహముచేఁ జెప్పుచుం టిని. చిన్ననాఁటి నీ స్వదేశ రక్షణోద్దేశమును మఱవలేదు గదా ? చిన్నతనమున గ్రంథములు పఠించుకొనుచు భరత ఖండముయొక్క దుస్థితిని గూర్చియుఁ దురుష్కుల కంటక మగు పరిపాలనముం గూర్చియుఁ బెక్కుసారులు మనము సవిచారముగాఁ జర్చించుకొను చుండెడివారము. అప్పుడు నీ కనులొక్కొక్కప్పుడు సబాష్పములును, ఒక్కొక్క

ప్పుడు రక్తవర్ణ సంశోభితములు నగుచుండెడివి. అదియంతయు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నదా? ఆంధ్ర యువకుఁడా! మఱియు నప్పుడు 'సమయము దొరికిన నేను విజయనగర సామ్రాజ్య చక్రవర్తుల సేవచేసి యా విజయనగర చక్రవర్తిని భరతఖండ సామ్రాజ్య పట్టభద్రునిఁ జేయుదును' అని ప్రగల్భములు బల్కుచుండువాఁడవు. మఱియు నట్టి యుద్దేశములతోడనే శౌర్యధైర్యనిలయుఁడవై విజయనగర సామ్రాజ్య సేవయందుఁజేరి యింతత్వరలో నింత యున్నత స్థితికి వచ్చితివి. అవి యన్నియు నీకు జ్ఞప్తియందుఁ గలవా?

ఆ వీరాంగనతంసువిహృదయ మాహ్లాదపరిపూర్ణ మాయెను

విజయ :- అవును. జగన్మోహినీ! నీయట్టి యుదారహృదయ రాండ్రిట్లు హితులకు వీరరసబోధనము గావించుచుండఁగా నాంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి కేమికొదవ? ఆంధ్ర వనితారత్నమా! నీశౌర్యధైర్యసము పేతమగు హృదయము సంస్తవనీయము. నీయట్టి ధీరురాండ్రగు స్త్రీరత్నములే యాంధ్రదేశమునకును భరతఖండమునకును గావలసియున్నారు. ఇపుడు ముఖ్యముగా ఆంధ్రదేశమునందును విజయనగరసామ్రాజ్యమునం దెల్లెడలను సుందరీసుందరుల చిత్తములు స్వదేశాభిమాన పరిపూర్ణములగుచున్నవి. అయినను, ఇంకను దగినకాలము రాలేదు. కాని, దేశము

గయొక్క భవిష్యత్తు శుభములో నలంకరింపఁబడఁగలదు. తురకలయొక్క దుష్కృతులే హిందువుల నిట్లు ప్రేరేపించు చున్నవి. ఏ నాఁడే సామ్రాజ్యము దుర్మార్గాచరణమునకును ప్రజాపీడనమునకును దిగునో అది యానాఁడే యంతరించు నని పెద్దలు వచింతురు. అది వ్యర్థము కానేరదు. భరత ఖండమున కెప్పుడేని యీ యవస్థ కలుగకపోవదు. నా శక్తి కొలఁది నా దేశమునకు సేవఁజేసి, వలయునేని నా జనని పాదపద్మముల నీ యాంధ్రరక్తముతోఁ గడిగి వీరస్వర్గమును నిశ్చింతగా నందెదను.

అతని కనులయందు శాంతభావము స్ఫురించుటలేదు. అవి రక్తవర్ణములై యుండెను.

జగన్మో :—వీరకుమారా! దుడుకుతనము నీకుఁ జిన్నప్పటినుండి యుఁ గూడ నలవాటే. నీయాకృతి యిపుడు భయంకరముగా నున్నది; నీ ప్రస్తుతస్థితి యెట్లున్నదో చూతమని యంటిని. ఇంతమాత్రమునకే యిట్లు రౌద్రమూర్తి వి గావలెనా?

ఆ యమృతసారములయిన వాక్కులచే నతని కోపాగ్ని కొంచెము చల్లారెను.

విజయ :— జగన్మోహినీ! అదియేమో నాకుఁ దెలియదుగాని, భరతఖండ ప్రస్తుతస్థితిని జూడఁగనే, యీ దేశదుర్దశం దలపోయఁగనే స్వాభావికముగా, అప్రయత్నముగా, ఒక

శక్తి నా యొడలున నాపాదమస్తకము వ్యాపించి నన్ను గదల్చివైచును అపుడు నాకేమియుఁ దెలియదు.

జగన్మో:-'స్వదేశ వేష భాషాభిమానాస్సంతో రసప్రపలుబ్ధియః' అని మనము నన్నయభట్టీయమునఁ జదివియుండలేదా? స్వదేశాభిమాన మెవ్వాడు ను త్తమమానవులకు స్వాభావికమే. కాని, విజయసింహా! అన్నవ్వాడెల్ల నట్లు స్వదేశాభిమాన ప్రేరితుఁడవై క్రిందుమీఁదులు తెలియక వర్తించితి వేని చెడుగులు పెక్కులు సంభవించును జుమీ. కొన్ని యెడల దానిని గొంచెము గోప్యముసేయవలసియుండును!

విజయ:-అవును! దీర్ఘదృష్టిగల నీ నుడువులెంతయు వర్ణనీయములు. అన్నవ్వాడెల్ల నట్లుండుట గొన్నియెడల హాని కాఁగలదు ఇది యనుభవపూర్వకముగ: దెలిసికొని కొంచెముకొంచె మా స్వభావమును తగ్గించుకొనుచున్నాను. నీ విపుడు చేసిన యుపదేశము నెప్పటికి మఱవఁజాలను.

జగన్మో:-నీవు మిక్కిలి దయతోఁ బెంచిన కురంగశాబకమును మఱచితివా?

స్త్రీలకు స్వాభావికముగఁ బురుషులకంటె విలాసములుండును, వేడుకలందును బ్రీతి హెచ్చు. అందుచేతనే వారు బొమ్మలాట మొదలగు నాటలు విశేషించి యాడుచుందురు.

విజయ:-అవును. దానిని నాప్రాణపదముగాఁ బెంచితిని. అది యిపుడేమైనది? పెద్దదయినదా? దానికేమయిన పిల్లలా?

జగన్మో:- అవును. అది చాలఁ బెద్దదైనది. దానికిపుడు రెండు పిల్లలు.

విజయ:- సంతోషముగా నున్నది. మాధవీమంటపమట్లే నిల్చియున్నదా ?

జగన్మో:- అవునట్లే యున్నది.

విజయ:- రసాలములు కాపునకు వచ్చిననని తలఁచెదను.

జగన్మో:- ఆఁ! వచ్చినవి—

కాని యింతలో నామె భావమున కేదియో తట్టెను. తోడనే యామె కొంచెము నొచ్చుకొని యిట్లనెను "ఇపుడు నేనును స్వర్ణకుమారియుఁ గలిసి వచ్చుచుండఁగా నామెనాతో మీకు సమరమున దెబ్బలుతగిలినవని మాత్రము సూచించినది. అంతకంటె నప్పుడేమియుఁ జెప్పినదికాదు. అది పూర్తిగా నయమైనదా?" విజయసింహుఁ డాజగన్మోహినికి సర్వమును వినిపించెను. వెన్నుపై మానుచున్న గాయము నతఁడు చూపించెను. ఆపె మఱి వినలేకపోయెను. కనలేకపోయెను. ఆమె హృదయమున దశ జనించెను. అభినవ వికసితేందీవరపత్రముల నధఃకరించుచున్న యా కనుంగవయందు నీరు గిఱ్ఱునఁ దిరిగెను. అది ప్రవాహరూపము వహించెను అదియామెకు గోచరము కాలేదు. కాని, యా బాష్పజాలము లామె కనులను గప్పివేసెను. అంతనవి యచటినుండి మౌక్తికజాలమువలెఁ గ్రిందఁబడఁజొచ్చెను. దానిని మన విజయసింహుఁడు కనిపెట్టెను. అతని హృదయము

నీరాయెను. అతని కేమియుఁ దెలియలేదు. అతఁ డేమి సేయను బ్రయత్నింపలేదు. కాని,యప్రయత్నముగాఁ జేతిసుమాలతోఁ గూడిన యాతని మంజులహస్తము జగన్మోహిని కనులను దుడవ నారంభించెను. రెండవహస్తము సౌభాగ్యశాలినియొక్క కేశపాశమునఁబడి కాలజలదమువలెఁ బ్రకాశించుచున్న యా కేశపటమున మెఱుపుఁదీవియవలెఁబ్రకాశింపఁజొచ్చెను. అతని హృదయము ఝల్లుమనియెను. అతనికి నిముసమువఱకు స్మృతిలేదు. అది యుభయత్రతనట్లేయుండెను. ఆమె మాటలాడు టకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, మాటరాలేదు. ఎట్ట కేల కిట్లని యెను.

'విజయసింహా! నిజముగా నన్ను స్వర్ణకుమారి మోసము చేసినది. ఆపె తగినంతకారణము లేక యిట్లు సేయదు. దైవము కరుణారసమునుజిల్కి మిమ్మును మరణావస్థనుండి బ్రతికించినాఁడు. ఆపె మునియాశ్రమమునకు వచ్చుట యెఱుఁ గుదునుగాని, యీసంగతి దెలిసిన——' ఆపెదృష్టికి మగల నవరోధము గల్గినది. మఱి యామె మాట్లాడ లేకపోయెను. విజయసింహుం డంతయుఁ జూచెను.

విజయ:- జగన్మోహినీ! చెప్పకుండుటే మేలయినది. అప్పుడు నీకు దెలిసిన మన భవిష్యత్తిట్లుండి యుండదు.

ఆపె మఱిమాటాడలేదు.

అతఁడిట్లనియెను.

'చిరకాలమునకు లభ్యమైన యీదర్శన సౌఖ్యమేని నాల్గునాళ్ళవఱకు లభించునదికాదు. రేపుదయమె రాజకార్య నియోగ మొం డత్యావశ్యకమయినది నెఱవేర్పఁ బోవలసి యున్నది.'.

ఇంతలో స్వర్ణకుమారివచ్చి యచట నిలిచెను. ఆమె యిట్లనెను. 'రేపుమాత్రమేని యుండిన మాకుఁ గొంత సంత సముగానుండును. దయచేసి రేపుండుఁడు.'

విజయ :-అది రాజకార్యము. రాజకార్యము లవశ్యంకరణీయ ములు. ఇందు స్వార్థపరుఁడనై నేనుండునేని రాజద్రోహ మును దన్మూలమున మాతృదేశ ద్రోహమును జేసిన వాఁడ నగుదును.

జగ :-అవును. విజయసింహా! నీవన్నట్లు రాజకార్యమునకు నే మడ్డుపెట్టుట ధర్మముకాదు. నీవిధిని నీవుపోయి నిర్వహింప వలసియున్నది కాని సాధ్యమైనంత త్వరలో నీవ్యవహార విషయముల కేమియు హానిరాకుండునట్లు వచ్చి చూచి పోవలయునని కోరుచున్నాను.

అత 'డట్లే' అనియెను. అతని కనులాకపటి స్వర్ణ కుమారిపైకిఁ దిరిగెను. అతఁడిట్లనెను.

'స్వర్ణకుమారీ! నేను గాయములు తగిలి పరుండి యున్నప్పు డొకటి రెండుసార్లు నీవుపర్ణశాలయందు కనఁబడితివి.

కాని, మాటలాడఁ బ్రయత్నించుచుండఁగనే అంతలో నంత
ర్థానమగుచుండుదానవు. నాతో నపుడేల మాటలాడినదానవు
కావు ? '

స్వర్ణ :-అవును. కనుపడిన మాట నిశ్చయమే. యోగిసత్తముం
డును, బిత్రుతుల్యుండును విశేషించి మసలఁబ్రేమించుచు
మనక్షేమమునే కోరువాఁడును నగు శ్రీధరుఁడు నీకు దెబ్బలు
తగిలిన తెల్లవారుజామున నన్ను బిలిపించి యావద్వృ
త్తాంతమును నాకు నెఱిఁగించెను. అపుడు శిష్యులెల్లరు
నానావిధములగు రాజకార్యముల మీఁదను, శత్రువులు
సేయు కుట్రలఁ దెలిసికొనుటకు బంపఁబడియుండుటచే
నెవరునులేరు. అందుచే నేను నీసేవకు నిశ్చయించితిని. కాని
శ్రీధరులవారి యాజ్ఞానుసారము నేను నీకుఁ గన్పడలేదు.
ఆపత్సమయములో నీకు సేవసేయుభాగ్యము నా యీచేతు
లకుఁ గలిగినందులకు సంతసించుచున్నాను.

జగన్మోహిని యంతయు నాలకించెను. ప్రాణ సఖియగు
నామె యుక్తికిని, జమత్కృతికిని మెచ్చెను. తలయాడించెను.
తనలో నేమో అనుకొనెను. ఆమె యొకవేళ నా మహా
మహుని కట్టి యాపత్సమయమున సేవసేయుభాగ్యము తనకుఁ
గలుగనందులకుఁ జింతించెనా యేమి ?

విజయ:-స్వర్ణకుమారీ ! నీ ఋణమును దీర్చుకోఁజాలను.

స్వర్ణ:-అది మీకృపారసము. అంతపని నేనేమియుఁ జేసియుండ
లేదు. ఆబాల్యమైత్రి నెసంగు నే నీపాటిసేయుట నాకు విధి

కాదా? దానికేమిగాని, రేపే నీవు పోవుచున్నందులకు మాకు జింత గల్గుచున్నది. అయినను జేయునది లేదు. కాని, జగన్మోహినిని మాత్రము మఱవకుము. నన్నుగూడ మన సులో నొకమూల నుంచుకొనుము. అదిగో మీకు మాకు చేయు నుపకారము. అందులకిది గుర్తుగా మీ కడనుండుం గాక!'

అని యాపె చిత్రఫలకము నా వీరపాళి కరతలమున నుంచెను: అది యత్యంత స్వాభావికముగఁ జిత్రింపఁబడెను. అందు జగన్మోహిని స్వర్ణకుమారసమేతయై యుండెను. అతఁడు తన దృష్టిని మఱల్చుకొన లేకపోయెను. ఎట్టకేలకు 'సుహృ దత్నములారా! మీ ప్రేమకుఁ జాల సంతసించితిని. ఇదిగో, ఈ యుంగరమును గైకొని నన్నెప్పుడును మఱవకుండుడుగాక' మని జగన్మోహినివేల దానిం దొడఁగెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాజద్రోహి యెవరు?

విశాలమై సువర్ణమయ కుడ్యజాల తేజస్సమాకర్షిత సకల మానవలోకమై యత్యద్భుత శిల్పకళా సౌభాగ్య భాసురమై నానావిధ రత్ననికర నిర్మిత వివిధ చిత్రప్రతిమాలంకృతమై రాజిల్లు విజయనగర రాట్సభామందిరము, సకల సామంత నృపాల సేవితమై, నృత్యకళాకోవిద సంశోభితమై, సకల లోక స్తుత్య విద్వత్కవి భాసురమై వందిమాగధ సమేతమై సకల దేశ సమాగత రాజప్రతినిధి యుక్తమై హృదయరంజకముగా నొప్పారుచుండెను. అందు మధ్యభాగమున రత్నఖచిత కనక సింహాసనము నధిష్ఠించి రామరాజచక్రవర్తి ప్రకాశించుచుండెను. అతని కనులు కెందామరలవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆ మొగముతీరు కన్గొన్న యచటి సామంత నృపాలురకును, భటులకును, పండితులకును, గాయకులకును, ఇంతయేల! ఎల్లరకును గుండెలు పగులుచుండెను. మధ్యాహ్న మార్తాండునిచందమున నతని మోము తీక్ష్ణకాంతులు గ్రక్కుచుండెను. ఒక్కొక్కఁడు తనకేమి మూడునోయని భయపడఁ జొచ్చెను. నిరంకుశ ప్రభువుల పరిపాలనము

పాలితులకు నిత్యభీతిదాయకముగదా? సభయెల్ల నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అంత రామరాజు సక్రోధుఁడై యిట్లనెను.

'విశ్వవిఖ్యాతమై శత్రుభీకరమగు నీ విజయనగర సామ్రాజ్యమును బాలించు నధికారులలో రాజద్రోహులున్నా రన్న సంగతి విన్నప్పటినుండియు నా గుండెలు కంపమొత్తు చున్నది. నాపని కృష్ణసర్పమును బ్రేమతోఁ జేరఁదీసికొన్న విధమున నున్నది.'

పెక్కురు పెక్కువిధముల నాలోచించిరి. కాని యెవరికి నేమియుఁ దోఁపలేదు. రాజద్రోహి యెవ్వనది యెవరికి బోధ పడినదికాదు గాని, యచటివారిలోఁ జాలమంది తొందరపడుచె టచేతనో, లేక యతనిమార్గము మంచిదికాదనియో గాని, యాదిల్షాహా నుద్దేశించి, యా పిడుగతనిపైఁ బడునేమో యని భావించిరి. మఱికొందఱు మఱికొన్ని విధముల నాలోచించిరి. కాని, నిశ్చితార్థ మిదియని నిర్ణయింపఁగల్గినవారు లేకుండిరి. ఆదిల్‌శాహా అపు డచటనుండెను. కాని, యతఁడేమియు నెఱుఁగనివాఁడువోలె నాశ్చర్య మభినయించుచుఁగూర్చుండెను. బుద్ధిసాగరుఁడు దూరదృష్టిగలవాఁడు. అతఁడిట్లు తలంపసాగెను.

'బహుశః ఆదిల్షాహాయు, చక్రధరుఁడును నాపైఁ బన్నిన తంత్రములాయేమి? లేనిచో నేనింతవఱకు వారుసేయు కుట్రలం

గూర్చి రాజునకేమియుఁ జెప్పలేదు. అది యెట్లు వెల్లడి యగును ? లేశముం గారణము కనంబడకున్నది. ఇంతకు నకారణముగా నాకేమోగాని భయ మేర్పడుచున్నది.'

బుద్ధిసాగరునిపై నీ పిడుగు పడునని యచటి పౌరులలో నొకఁడేని కలలోనేని యనుకొనలేదు. నా రతనిని దమ తండ్రులను ప్రేమించినట్లు ప్రేమించిరి.

అంత నొకదీర్ఘకాయుఁ డగు పురుషుఁడు లేచి నిలువఁబడెను. అతని ముఖము గంభీరముగానుండెను. అతఁడీవిధముగాఁ బలుకఁజొచ్చెను. "శ్రీ చక్రవర్తిగారి యుప్పుతిను చున్న మనకెల్లరకు శ్రీవారియందు బితృభావమును రాజభక్తియును నుండుట ధర్మము. శ్రీ చక్రవర్తిగారి సేవకులు నిన్నమొన్నటిదాఁక నట్లే యుండిరి. కాని, కొంతకాలము నుండియుఁ గొందఱు పెద్దమనుష్యులు రాజద్వేషులై పనిసేయు చున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. వారు భటులకు దొంగవేషములు వేయించి శత్రురాజులతోఁ గడు జాగ్రత్తగా నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచున్నారు. ఇది కొంతకాలముక్రిందట నేను నా గూఢచారుల మూలముగా దెలిసికొంటిని. మొట్టమొదట నేనామాటలను విశ్వసింపలేదు. కాని, క్రమక్రమముగా నమ్మవలసినవాఁడనైతిని. నాకట్టి నిశ్చయమును గల్గించుటకుఁ దగిన కొన్ని కాగితములు దొరకినవి. ఇదిగో నిన్నసాయంత్ర మిట్టిది

మరలనొకటి దొరికినది. దీనిని విన్నచో మీకు సత్యము బోధ పడఁగలదు.”

అతఁడు రహస్యవార్తాసంగ్రహ శాఖాధికారి. అతఁడా యుత్తరమును జేతఁదీసికొని మెల్లగా రామరాజు కడకు సమీపించి, యతని హస్తమున నుంచెను. అది శ్రీ చక్రవర్తి గైకొని సమీపమున నున్న పండితునొకని జదువ సన్నచేసెను. అతఁడది గైకొని, ఇట్లుచదివెను.

“ శ్రీ రాజమాన్య రాజపూజితులయిన శ్రీ మహామంత్రులవారి పాదపద్మములకు:—

శ్రీ గోల్కొండ నవాబు వ్రాయు విన్నపము లేమనఁగా:-

అయ్యా ! కొండంత దేవునకుఁ గొండంత ‘పూజసేయఁగలమా ?’ అనునట్లు మీరు మాకుఁజేయు నుపకృతికిఁ దగిన ప్రత్యుపకారముం జేయఁజాలక పోయినను మా యుడుతభక్తి నేని చూపఁజాలక పోవము.

మీరు మాయందు ననుగ్రహముంచి, మీరాజ్యమున నెప్పుడు జఱుగు సంగతులవ్వాడు తెలియఁ జేయఁగోరుచున్నాను. నేనిక్కడఁ గ్రమముగా నాదుర్గములను బాగుచేయించు కొనుచున్నాను. మీరు కొంతకాలమునుండి యుత్తరములు సరిగా వ్రాయించుటలేదు. కారణము దురూహ్యముగా నున్నది. విజయనగర సామ్రాజ్యసైనిక సంఖ్య యెంత

యుండునో సరిగా నాకంతు చిక్కుటలేదు. పెక్కుమంది పెక్కు విధములగాఁ జెప్పుచున్నారు. మీరా రా విషయమును గొంచెము జాగ్రత్తతోఁగన్గొని వ్రాయింతురని నమ్ముచున్నాను. నేను నా సైన్యములోనికిఁ గ్రొత్త సైనికులుం జేర్చుకొనుచున్నాను. కాని, విజయనగర సామ్రాజ్య సైనికులతో మా సైనికులు పోరాడలేరు. వారు పరాక్రమైకధనులు. అందుచే మాకు మిక్కిలి భయముగానున్నది. ఆదిల్‌శాహాకును రాజునకును భేదము గల్గించు నుపాయముఁ జూడుఁడు. మా తురకలలో మాకే కలియకుండ నున్నప్పుడు మీరు మాకుఁ జేయు సాహాయ్యము విలువ చెప్పఁదీరదు. మాకుఁ బ్రతినిమేషము విజయనగర సైన్యమెప్పుడు వచ్చిపడునోయని భయమే. నిద్రలేదు. ఎప్పటి సంగతు లప్పుడు ముందు తెలుపవలెనని వేడుటకన్న నేమియు విశేషము లేదు.

చిత్తగింపుడు"

అచటి సభాస్తారుల కెల్లరకు నేమియుఁ దోఁపలేదు. ఆశ్చర్యభావ మగ్నులైరి. కొందఱకు భయము పొడమెను. అందఱును రోషావేశులు కాఁజొచ్చిరి. ఆ దురాత్ముని ఆ పాపాత్ముని, ఆ మాతృద్రోహిని, ఆ దేశద్రోహిని, ఆ రాజద్రోహిని ఖండఖండములుగాఁ జేయవలయుననిరి. విజయనగరసామ్రాజ్య సర్వకార్య ధూర్వహులగు మంత్రులలో నట్టి ద్రోహులున్నా రన్నమాట కొందఱకు విశ్వసనీయముగాఁ దోఁచినది కాదు.

కాని, యట్టి వాఁడున్నచో నతని శిక్షింపవలయుననుటయందు మాత్ర మందఱు నేకీ భావము వహించిరి. కాని, యా ద్రోహియే బయల్పడలేదు. కొందఱు చక్రధరుఁడు కావచ్చు ననుకొనిరి. మఱికొందఱు మఱియొకఁడనిరి. కాని వారిలో జాలమంది భావములు మాత్రము బుద్ధిసాగరుఁడట్లు చేసియుండునని యూహింపలేదు. పౌరులకు బుద్ధిసాగరుఁడు తండ్రివంటివాఁడు. వారతనియందు మిక్కిలి విశ్వాసముగల వారగుటకు, అతఁడు వారికిఁ జేయు మేళ్ళే కారణములు. అతఁడు వారినంతగాఁ బ్రేమించెను. కాని, యతనికి నున్నతోద్యోగములయం దున్న వారిలోమాత్రముచాలమంది విరోధులుకలరు. అతఁడున్యాయైక పక్షపాతి. లంచములు పట్టుటగాని యొకరి సలహాలు విని తగని వారి కున్నతోద్యోగముల నిచ్చుటగాని, యతని కెంతమాత్రమును గిట్టదు. ఇది వారికిఁ గష్టదాయకము. రాజులకుఁ 'దా వలచినది రంభ, తామునిగినదిగంగ' యనుట స్వభావము వారికి మంచి చెడ్డలు వివేచించు జ్ఞానము మొత్తముమీఁద మిక్కిలి తక్కువగానుండును. స్తోత్రపాఠకుల పాఠములకుబ్బి తబ్బిబ్బగుచుందురు.

ఆదిల్షాహాను జేరఁదీసినడాది పెక్కుసార్లు బుద్ధిసాగరుఁడదిమంచిదికాదని యేకాంతముగాఁ జెప్పెను. అతనిని త్రికరణఁ శుద్ధిగా నమ్మిన రామరాజున కిది కష్టముకాఁజొచ్చెను. ఒకటి రెండు సార్లతని ప్రత్యక్ష కోపమునకుఁగూడ నితఁడు గుఱి

యగుట సంభవించెను. ఆత్మదేశ రక్షణైక చిత్తుఁడును, విధి నిర్వాహణైకదృష్టియు నగు బుద్ధిసాగరుఁడు దానిని లెక్క పెట్ట లేదు. కాని, తన మాటనే యనుసరించి యదియే సత్యమని యనకుండుట రామరాజునకుఁ గష్టముగా నుండుచువచ్చెను. అది యితఁడు కనిపెట్టకపోలేదు. కాని, న్యాయమార్గమును వీడుట కతని కిష్టము లేదు. ఇట్టి చిక్కులు కొన్ని యితరములగు నాంత రంగిక కార్యములలోఁ గూడ సంభవించెను. అందును మన బుద్ధిసాగరుఁడు మనస్సాక్షికి దూరముగ వర్తించియుండ లేదు సభయంతయుఁ దుపానుచే క్షోభింపఁజేయఁబడిన మహాసము ద్రమువలె నుండెను. రామరాజు ముఖమున రోషానలజ్వా లలు మండఁజొచ్చెను. అతఁడు లేచి స్వయముగాఁ దన చేత నున్న యుత్తరము నిట్లు చదువఁదొడఁగెను.

"మహారాజాధిరాజులును, అనేక బిరుదావళీవిరాజితులు నగు, శ్రీ గోల్కొండ నవాబుగారి సన్నిధికి.

శ్రీ విజయనగర సామ్రాజ్యమంత్రి బుద్ధిసాగరుఁడు, అనే కాశీర్వచనములు :—

మీకు మాసైన్య సంబంధములగు ముఖ్యాంశముల నన్నింటిని జాగ్రత్తచేసి పంపుటకు నింకను గొంత కాల మోర్వ వలసియున్నది కొన్ని సిద్ధమైనవి. మఱి కొన్ని సిద్ధము కానున్నవి. బహుశః మీకుఁ ద్వరలోనే పంపఁగలనని నమ్ముచున్నాను. రాజ్యాంగవిషయములలో నిచట జాల రహస్యము

లున్నవి. అవి యన్నియు మఱియొక యుత్తరముద్వారా దెల్పు పంపెదను. నేఁడు పంపఁజాలనందులకు జాల చింతిల్లు చున్నాఁడను. ఇపుడు నాస్థితి యిచటఁ బూర్వమువలె లేదు. పూర్వ మీ రాజ్యమునకు నేను నిరాఘాట చక్రవర్తిని. ఇపుడు నా తంత్రములు నిరాఘాటముగా సాగుచుండుటలేదు. అందు వలనఁ గొన్ని చిక్కులు సంభవించుచున్నవి. అయినను, మించి నదిలేదు. నేను మీరు కోరిన సర్వమును మీకుఁ గూర్పఁ గలను. కొంచెము కాలవ్యవధిమాత్రము కోరుచున్నాను. చిత్తగింపుఁడు. బుద్ధిసాగరుఁడు."

అతఁ డట్లుత్తరమును సాంతముగాఁ జదివి క్రిందనున్న దస్కతును, అందఱఁజూడఁగోరెను 'బుద్ధిసాగరుఁడు' అను దస్కతు అందు స్పష్టముగాఁ గనంబడుచుండెను. బుద్ధిసాగరుఁడు తలవంచుకొనెను. అతనికేమియుఁ దెలియలేదు. ఇట్లు తల పోసెను.

"నే ననుకొన్నంతయు నైనది. అగుఁగాక! నాచేవ్రాలు వీరికెట్లు లభించినది? ఇది సృష్టించియుండురా? పెక్కుచిక్కు లతోనుండు నా చేవ్రాలును సృష్టించిన నా రేదిచేయఁజాలరు? ఇంతకును విధి విధానమిట్లున్నది. ఇంక నీ బ్రతుకేల బ్రదుక వలెను?' అతనికన్నుల నీరుక్రమ్మెను. లోపలఁ గోపాగ్ని తీవ్రము గా మండుచుండెను. అతఁడు వంచిన తలను మఱి యెత్తలేదు. శాని పౌరులలోఁ జాలమంది కది కష్టముగనుండెను. అందుఁ

జాలమంది యీపని చక్రధరునివలన నైయుండునని తలఁచిరి. మఱికొందఱు ఆదిల్షాహావలన నైయుండునేమోయని తలఁచిరి. ఇంక కొందఱు మఱికొన్ని విధములందలఁచిరి. అతనికిఁగల విరోధులలోఁగూడఁ జాలమంది కతఁడే యిది చేసెననుటకు నోరు రాకుండెను. వారి యంతరాత్మ యొప్పినదికాదు. కాని, రామరాజు తీక్ష్ణాగ్నికణములం గురియు మొగముఁజూచి భీతిల్లి పౌరులుకాని యితరులుకాని, యెవరు నేమియు నన సాహసింపరైరి. అంత రామరాజు లేచి యిట్లనెను.

"ఓయీ ! పాపీ ! చిరకాలమునుండి మీతండ్రితాతలు మావంశము వారిని నిష్కళంకబుద్ధితో సేవించిరి. పాలసముద్రమునఁబుట్టిన విషభాండమువలె వారి కడుపునఁబుట్టి నీవింత పనిసేయుట మిక్కిలి వ్యసనకరము. మాసామ్మునిని 'పాలుత్రావి రొమ్ముగుద్దె' నను సామెతగా మమ్మే నాశము సేయఁ జూచుచున్నావుగా ? చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న మహామంత్రిపదవి ననుభవించుటకు నీకువెగటుగానుండియీ యిట్లు శత్రురాజులతోఁగూడి కుట్రలుసేయుచున్నావు ? ఛీ ! నీవంటి దేశద్రోహులయు, రాజద్రోహులయు మొగములు చూచినఁ బాపము తప్పక వచ్చును. నిన్ను ఖండములుగాఁ గోసినను బాపముగాదు. కావున నీ కిప్పుడు మరణదండనమును విధించి విజయనగర సామ్రాజ్యమున నీవంటి ద్రోహులు లేకుండఁ జేసెదను."

అని యతఁడు కారాగారాధిపతి కనుజ్ఞ నొసంగెను. కోపము క్రూరసర్పము. అది యెవరికడనుండునో తుదకు వారినే నాశముచేయును. కోపాంధులకుఁ గన్నులు కన్పడవు. మిన్ను దెలియదు; మన్ను తెలియదు ఆత్మనాశముంగూడ వారు తెలిసికొనరు. తెలిసికొనుట కట్టివారికి వ్యవధియుండదు. యుక్తాయుక్త వివేచనమున కది చోటీయదు.

అపుడు మెల్లగా. ఆదిల్షాహా లేచెను. అతని మొగము శాంతభావ ప్రస్ఫుటముగ నుండెను. మెల్లగ నిట్లు చెప్పెను.

"అత్యుత్తమ సామ్రాజ్యచక్రవర్తి! జనకా !"

సర్వవిజ్ఞాన విశేషశోభితులరగు మీకు నేను చెప్పువాఁటి వాఁడనుగాను. కాని యొకచిన్నవిజ్ఞాపనము చేసికొనుచున్నాఁడను. బుద్ధిసాగరులను నేను జాలకాలమునాఁటినుండియు నెఱుఁగుదును. అతఁడు న్యాయైకపక్షపాతి. దేశభక్తుఁడు అతనికి రాజభక్తి యపారము. అతఁడిట్టికార్యమును జేయ సమకట్టెననుట మిక్కిలి వింతగాఁదోఁపకపోదు. అతనిశత్రువులెవరేని యిట్లు సల్పియుండవచ్చును. లేక, మఱియొకటికావచ్చును. అది మనమూహింపఁజాలము కావున నీయనగారియందు దయయుంచి సమూలము విచారించి, మఱి శిక్షించిన బాగుండును. అట్లుసేయుటకు నేను మిమ్ములను మిక్కిలి వినయముతోఁ బ్రార్థించుచున్నాను."

అమాయకులగు పౌరులలోఁ జాలమంది 'యహాహా! యితఁడెంతమంచివాఁడు' అనిరి. మఱికొందఱు 'నిజముగా నితఁడు తురకకులమున జన్మింపఁదగిన వాఁడుకాఁ'డనిరి. 'రామరాజున కందుచేతనే యితఁడుపుత్త్రుఁడగుటకుఁ దగు' 'ని మఱికొందఱనిరి. దూరదృష్టిగల కొందఱుమాత్రము 'అది కేవలము టక్కరితనము. జనానురాగము కొఱ కితఁడిట్లు చేయు చున్నాఁడు. ఇవి హృదయమునుండివచ్చిన మాటలుకావు' అని గుసగుస లాడిరి. అందెవరిమాటసత్యమో, ఎవరికెఱుక? పిదపఁ జక్రధరుఁడు లేచి నిలువఁబడి యిట్లనెను.

"ఆర్యులారా! చక్రవర్తిజీ!

శ్రీ యాదిల్షాహాగారు చెప్పినదెంతయు వర్ణనీయముగా నున్నది. తొందరపడి శ్రీమహా మంత్రిగారికి మరణదండనము విధించిన నిశ్చయముగాఁ దరువాత మనకునష్టము వాటిల్లును. కావున, వారిని ధర్మశాస్త్రపరిజ్ఞాతలమూలముగా విచారించు టయుఁ దరువాత దేవరవారి చిత్తమువచ్చినట్లు సేయుటయు సమంజసముగాఁ దోఁచుచున్నది."

అంతఁ జక్రవర్తిలేచి యిట్లనెను. "ప్రస్తుతము నిన్ను కారాగారమున నుంచుటయే మంచిదని తలఁచితిమి. మరణ దండన మక్కఱలేదు"

బుద్ధిసాగరుఁడు వంచిన తలను గొంచెమెత్తి యిట్లనెను. "నేను ద్రోహినో కాదో యీశ్వరుని కెఱుక. దానింగూర్చి

యిపుడు నేఁ జెప్పఁదలచుకొన లేదు. చెప్పి ప్రయోజనము లేదు. కాని, నా ప్రార్థన మొకఁటియున్నది. విజయనగర సామ్రాజ్యము విశ్వవిఖ్యాతమైనది. అది యిపుడు తురుష్కుఁడును దుష్ట స్వభావుఁడునగు ఆదిల్ శాహ్ చేతిలోను, చక్రిధరుని చేతిలోను బడెది. ఆ యిరువురి కుట్రలవలనను గొలఁదికాలముననే విజయ నగర సామ్రాజ్యమునకుఁ జిక్కులు తటస్థింప నున్నవి. అది యెఱిఁగి మాత్రము దానిని రక్షించుకొనుఁడు తుచ్ఛమగు నా ప్రాణముపోయిన నాకుఁ జింతలేదు. ఆ సామ్రాజ్యము నిల్చిన నాకుఁజాలును.'

అతఁడు మఱిమాటలాడలేదు. కొందఱు విశ్వసించిరి. మఱికొందఱు దూషించిరి. ఇంతలో నిరువురు వచ్చి యతని చేతులకు సంకెలలు వైచి గొంపోయిరి

సదియవప్రకరణము

చీకటి

విజయసింహుఁడు బయలుదేఱి శృంగారపురమునుండి విజయనగరమునకుఁ బోయెను. అతఁడు వెళ్ళి యిప్పటికి రమారమి పదునైదు దినములై యుండవచ్చును. ప్రపంచమెల్ల నంధకార బంధురమై కన్నుఁ బొడుచుకొన్నను గానవచ్చుట లేదు. చెట్లులు, పుట్టలు, గట్టులు నేకముగ నంధకారావృతములై నిర్దేశింప వలనుపడక యుండెను. జగమెల్ల నిశ్శబ్దముగా నుండెను. జారులు చోరులు మొదలగువారు యథేచ్ఛా విహారములు సలుపఁజొచ్చిరి.

జగన్మోహిని తండ్రి పేరు సోమశేఖరమూర్తి. అతనికిఁ బౌరుషమన్నను బౌరుషవంతులన్నను బ్రీతి విస్తారము. అతఁడు చిన్నప్పటినుండియు విజయసింహు నెఱుఁగును. అతని సుగుణగణము లతనికి సంతోషదాయకములు. జగన్మోహినీ విజయసింహుల పరస్పర ప్రేమానుబంధమును గూడ నతఁడు తెలిసికొనెను.

జగన్మోహినియొక్క సౌందర్యము దిగంతము లెల్ల నిండెను. సౌందర్యముకాని సుగుణములుకాని దాఁగునవి

కావు. మల్లికా కుసుమములను గాని, గులాబిపూలను గాని తెచ్చి యొకచోనుంచి పరిమళింపకుండన్న నాఁగఁ గలవా? అత్యంత మనోహరములగు వాని సువాసనలు వ్యాపింపక మానునా?

శుభాశుభవార్తలుగూడ నట్టివే. వానికిఁ బక్షులకంటె గమనము హెచ్చు. రాత్రింబవళ్ళు, వర్తమానములు ప్రపంచమును జుట్టి వచ్చుచుండును. జగన్మోహిని వివాహవార్తయు నాపెను విజయసింహున కీయనెంచుటయుఁ బ్రబంచమెల్ల వ్యాపించెను. ఎల్లరును సంతసించిరి. లోకమునకు సమగుణశోభితులయిన దంపతులవివాహము మిక్కిలి యానందదాయకము. కాని, లోకమెల్ల నొక తీరుగానుండదు. ఒకరికి రుచించిన దొకరికి రుచింపదు. మనము తలఁచిన కార్యములెల్ల ననుకొన్నట్లు జరుగఁజాలవు. మనమొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచును.

ఆనాఁటి రాత్రి యట్లు చాలసేపటివఱకు మఱునాఁడు జరుగు లగ్న నిశ్చయముంగూర్చియు వరుని గుణములంగూర్చియు వధూవరుల పరస్పరానురాగముంగూర్చియునతఁడు తలపోసెను. అతనికి నిద్దుర రాలేదు. అది స్వాభావికము. కూతుండ్ర పెండ్లిండ్లు సేయుట తండ్రులకు మిక్కిలి కష్టము. సమగుణవయో రూపవంతులు దంపతులగుట మిక్కిలి యరిది. వధువుతండ్రి యట్టిగుణవంతుఁడగు భర్తను దేవలసియున్నాఁడు. కూతునకుఁ దగనిభర్త దొరికిన నతని కెంత కష్టము? సర్వ

విధములఁ గూతునకుఁ దగిన లోకోత్తరుఁడగు సుందరుఁడు దొరకిన నతని కెంత సౌఖ్యము ?

ఎట్టకేల కతఁడు నిద్దురవోయెను కాని, యీఁగకేని చొరశక్యముకాని యా సౌధోన్నతభాగమునందది యాగదిలోఁ బెద్ద చప్పుడాయెను అది యతని నిద్రకు భంగము కలుగఁ జేసెను. అతఁడు కన్నెత్తిచూచెను. అతని కొక వికారమగు దీర్ఘవిగ్రహము పొడకట్టెను. అది మనుజుని విగ్రహమే కాని, రాక్షసునిది మాత్రము కాదని యతఁడు తలఁచెను.

అతఁడాఱడుగుల కంటెఁ గొంచెము పొడవుగానుండెను. అందుఁ బ్రకాశించుచున్న దీపపుఁగాంతి నతని మొగము కన్పడెను అది నల్లనిబొగ్గు. కాఱు మేఘము లాకాంతికిఁ దీసిపోవును. కటిక చీఁకట్లు కూడ నా మొగపుఁగాంతికిఁ జాలవు. ఆ మొగము భయంకరమై యతనిక్రౌర్యమును దెలియఁ జేయుచుండెను. సోమశేఖరమూర్తి తనదీర్ఘమగు కత్తిఁకొఱకుఁ దడవిచూచెను. అదిలేదు. అతఁడు తటాలున నాభటునిపై కుఱుకఁబోయెను. కాని, వెనుకనుండి యిరువురు మ్లేచ్ఛులు వచ్చి వానిం బట్టుకొని చేతులు కట్టిరి. అతని మొగము క్రోధమయమై పోయెను. కనులు నిప్పుకలు గ్రక్కుచుండెను 'ఓరి నీచుఁడా ! దొంగవలెవచ్చితివేమిరా ! శౌర్యమున్నఁ బోరాడుము. నీశిరము నూఱువ్రక్కలు చేసెదను' అనెను. సామదానములు ప్రయోగించెను. లాభములేకపోయెను.

భటుఁడు 'నీవిపుడు మా ఖయిదీవి' అనెను. అతఁడు లోలో మండుచుండెను. జగన్మోహిని కేమి యపాయమువచ్చునోయని విలపింపఁ జొచ్చెను. కాని, ఏమిచేయగలఁడు? పాపము కోఱలుతీసిన సర్పము.

దీనికి సమీపముననే మఱియొక భవనముండెను. అంద జగన్మోహిని పరుండియుండెను. ఆమెకుఁ గొంచెము సమీపముగా స్వర్ణకుమారి నిద్రించెను. పాప మా మనోహరాంగుల గతి యేమైనదో!

అదిగో! చూడుఁడు. కాఱుమెఱుపుఁ దీవియవలె మెఱయుచున్న యీ జగన్మోహిని మొగమెట్లు క్రోధభయాశ్చర్యరసములచే శోభించుచున్నదో? ఎదుట నిలువఁబడిన తురుష్కునితో నేదో నామె యనుచున్నది. 'ఒరీ! యీ యర్ధరాత్రివేళ నీ విచటి కెట్లు వచ్చితివి? నీ వెవఁడవు?'

అతఁడు జవాబీయలేదు. ఆ మనోహరమూర్తి వంకఁ గండ్లార్చ జూచుచుండెను. ఆమె మరల నా ప్రశ్న యేయడిగెను.

'నేను దురుష్కుఁడను. నిన్ను గొంపోవ వచ్చితిని.' అనియెను.

'ఓరీ! పాపీ! నీ వెచటికిఁ బోగలవు? ప్రాకారమునఁ గావలియున్న వారెల్లరు నిన్ను ఖండ ఖండములుచేయరా? వారిం దప్పించుకొని యెట్లు వచ్చితివి? చేత ఖడ్గము లేదుకాని, యున్నచో నీ బోంట్లకు వారుకూడఁ గావలయునా?' నిసర్గ

మాధుర్యములగు నా పలుకులయందు కాఠిన్యము ప్రకాశింపఁ జొచ్చెను. ఆమె పండ్లు పటపట మనుచుండెను. తురుష్కుఁ డిట్లనెను. 'ఇదిగో! అటు చూచితివా? ఆ తురుష్క బలములం గనుగొనుము'

ఆపె దృష్టి నావంక సారించెను ఆపె గుండెలు ఝల్లు మనెను. క్రోధము హెచ్చెను. పగదీర్చుకొనుటకు సాధన మామె కేమియుఁ దోఁచినదికాదు. అతఁ డిట్లనియెను:—

'మీ ద్వారపాలకులు, ప్రాకార పాలకులు నందఱు నిదివఱకే గతించినారు.'

జగ:- మీరెవరు? అక్రమముగా నిట్లేల వచ్చితిరి?

భటుడు:- మే మొక తురుష్కనాథుని సేవకులము.

జగ - మీకు మేమేమి యపకృతి చేసితిమి?

భటుఁడు:- అది నాకుఁ దెలియదు కాని, నిన్ను మా నవాబు గారికిఁ బెండ్లిచేయఁదీసికొనిపోవుచున్నాము. నీయదృష్టము.

ఆపె కెవ్వునఁ గేకవేసి భూమిపైఁబడెను. స్మృతితప్పెను. ఈ కేక విని స్వర్ణకుమారి లేచెను ఆపె నాభటుఁడు పట్టు కొనఁబోయెను. ఆమెకూడ నట్లే కేకవేసెను. ఆ కేకలువిని యింతలో దండు చుట్టును జేరెను. సోమశేఖర మూర్తిని, గూతును, స్వర్ణకుమారిని, అందఱను బంధించి వేర్వేఱుగా దీసికొని ఎచటికో ప్రయాణమై పోయిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము

పట్టమహిషి

ఆంధ్రులలోఁ గోల్కొండపేరు నెఱుఁగనివారు చాల యరుదుగా నుందురు. అది యొకదుర్గము. అది ప్రస్తుతము హైదరాబాదునకు అయిదారు మైళ్ళ దూరముననున్నది. గోల్కొండ నవాబులనుగూర్చి యాంధ్రులు వినియుందురు. ప్రస్తుతపు నవాబుపేరు కుతుబ్‌షాహా. గోల్కొండ నవాబుల శుద్ధాంతము లత్యంత మనోహరములు. సర్వసుభగవస్తు నికేతనములు. భూతలస్వర్గములు సర్వసౌభాగ్యసారములు!

ఆ శుద్ధాంత మందిరములకుఁ జుట్టును బెద్దప్రాకారములు గలవు. ప్రాకారద్వారములకడ సేవకులు కావలియుందురు. వారు పుల్లింగ స్త్రీలింగములలోఁ జేరరు. అందుఁ బ్రవేశించువారుత్తరువు నందవలెను. ఆ పోవువారికిఁ దొంబదితొమ్మిది తనిఖీలు, స్త్రీలకేకాని పురుషుల కా ప్రవేశము లేనేలేదు. కాని పాఠకులారా! భయపడకుఁడు. మనముపోవుట కే యభ్యంతరమును లేదు. రండు. మనకీశ్వరుఁడట్టి వరమును బ్రసాదించి యున్నాఁడు.

ఆ సౌధభాగముల వంక మీదృష్టులు సారింపుడు. విశుద్ధ స్ఫటికశిలానిర్మితములై యెట్లు ప్రకాశించుచున్నవో చూడుఁడు. చుక్కలలోఁ జంద్రునియట్లు భాసిలుచున్న యీమధ్య సౌధమునకుఁ బోవుదము. అది పట్టమహిషిది. ఇదిగో! ఇచ్చటి యీపడకగదిఁ జూడుఁడు. రత్నఖచితములైన యాకుడ్యముల సౌందర్యమును గన్నులారఁగాంచుఁడు. అందలి యాచిత్ర ప్రతిమల సౌభాగ్యమును వీక్షింపుఁడు. అందేనో మృదు మధుర కలనిస్వనములు వినవచ్చుచున్నవి. ఇవియేమైయుండును? ఎవరిదో సంభాషణమువలె నున్నది. లోపలఁ బ్రవేశింతము. ఆ గదిలో నొకమూలయందున్న మఱుగుద్వారము మూసినట్లు చప్పుడు వినవచ్చినదేమి? అదిగో! ఇంద్రనీలమణి ఖచితమైన యీ మంచముపైఁ బట్టమహిషి పరుండియున్నది. ఆమె కండ్లెఱ్ఱగాఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ఆమె ద్రాక్షారసము కుత్తుకబంటిగాఁ ద్రావియున్నది. ఆమె కన్నులు మూఁతలుపడుచున్నవి. ఆమె మొగము మిక్కుటమగు నలసటను సూచించుచున్నది. ఆమె తనువు మెఱుపుఁదీవియవలె కంపించు చున్నది. మొగమెఱ్ఱవారియున్నది. కోపముచేతనా? ఆమె వసనము తళతళ మెఱయుచున్నది. అది సన్నని కెంబట్టుపావడ కుంతలములు సుపరిష్కృతములు గావు. కాని కారణము మాత్రము మనకుఁ దెలియదు. ఆమె మనమునఁ గ్రోధ మావేశించినదా యేమి? అదిగో! కుతుబ్ షాహా యిటువచ్చుచున్నాఁడు. మనము

పోదము. అంతలో నతఁడువచ్చి తలుపుతట్టెను. పట్టమహిషి యుత్సాహాతురమున మంచముపైనుండి దిగి తలుపుతీసెను. అతని మొగము శంకాసమన్వితముగఁ నున్నట్లున్నది. వా రిరువురును మాటలాడలేదు. ఆమె పెడమొగము పెట్టెను

అతఁడు దేవి కోపముగా నున్నదనిమాత్రము తనలోఁ దా ననుకొనెను. ఆమె కరము పట్టుకొని యిట్లనెను.

'దేవీ! నేఁ డేల కోపముగా నున్నావు? ప్రసన్న వద నవు కమ్ము.'

పట్ట:- కోపమునకు మా కేమి కారణమున్నది? మాకోపము మిమ్మేమి చేయఁగలదు?

నవా:- అదిగో! కోపమును దాఁచెదవేమి? నిజముగా నీకుఁ గోపము వచ్చిన నేనుండ—

పట్ట:- వటికల్లలకు దారియా డొంకా? మాకుఁ గోపము వచ్చినను మేమే చెడుదుము. మీకుఁ గోపమువచ్చినను మేమే చెడుదుము.

నవా:- ఆఁ! తెలిసినది. నీవు ప్రౌఢవు. ఇది ప్రణయ కోపము.

పట్ట:- మా ప్రణయకోపము మీకు రుచించునా? అందుకుఁ దగినవారు నూతన సుంద—

మఱి యామెనోట మాటరాలేదు. ఆమె ప్రయత్నము చేసి యనను లేదు.

ఆమెభావము మోహాంధకారమునఁబడి ప్రపంచమునే మఱచిన నవాబున కిప్పుడు గోచరమాయెను. రహస్యమామెకు గోచరించినందుల కాశ్చర్యపడియెను. గుండెలు ఝల్లుమనెను. కొంతసేపువఱకు నోట మాటరాలేదు.

అతఁడు సమీపించి యామెచేయిపట్టుకొని 'నన్ను రక్షింపుము' అనెను.

ఆమె తొలఁగిదూరముగా నిలువఁబడెను. కాని, యతఁడు సమీపించి 'నన్ను రక్షింపుము' అని మరల వచించుచుఁ బాదములమీఁదఁబడెను. ఆమె యాప్రదేశమువిడచి చనెను.

కోపము మిక్కిలి చెడ్డది. యుక్తాయుక్తములను దెలియనీయదు. కామ మంతకంటె గొప్పది. అది మఱి నాలుగాకు లెక్కువ చదివినది. ఆపె కోపవతి. ఈతఁడు కాముకుఁడు. 'ఈ రాణిమొగము చూడను. ఆ క్రొత్తసుందరినే పోయి చూచెదను' అని యతఁడనుకొని తన దారిఁబట్టెను.

పంచదశ ప్రకరణము

ఇయ మధిక మనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ
కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనాం?

(కాళిదాసు.)

గగనకుసుమము

అతఁడిట్లు పట్టమహిషితోఁ బోరాడి వేగముగా నడిచి పోయిపోయి యొకవిశాలభవనమును సమీపించెను. ఆ చంద్రశాల సౌభాగ్యమును గాని, యందలి యతిసుందర చిత్రప్రతిమల సొంపుగాని, యా నిర్మాణ సౌభాగ్యముగాని, విశదములై ఆకసము నంటుచున్న యా మందిరశిఖరముల మనోహరత గాని చూచుచు మనము కాలయాపనము చేయరాదు.

అందొక సౌభాగ్యశాలిని కలదు. ఆమె మొగము ముక్కిపోయి యుండెను. అయినను సంపూర్ణ శరత్సుధాకర మండలముకంటె నందముగనే యుండెను. తళతళ మెఱయు పట్టుచీరలతో నలంకరింపఁదగిన యాతనువల్లి జీర్ణవస్త్రములతో నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆమె కేశపాశము పరిష్కృతమై యుండలేదు. అయినను,

శ్లో॥ యథా ప్రసిద్ధైర్మధురం శిరోరుహై
ర్జటాభిరప్యేవ మభూత్తదాననం
నషట్పదశ్రేణిభిరేవ పంకజం
సశైవలా సంగమపి ప్రకాశతే.

అనునట్లు మిక్కిలి రమణీయముగనే యుండెను.

నవాబు లోనఁ బ్రవేశింపఁగనే యొక పరిచారిక వచ్చి యొకకుర్చీని సమీపమున నుంచిపోయెను. అతఁడు దాని నధిష్ఠించెను.

'జగన్మోహినీ! నావిషయ మే మాలోచించితివి? నిజముగా నీవు నాయందు దయార్ద్రదృష్టి నింకఁగొంతకాలము దాఁకఁ బ్రసరింపఁజేయవేని నేనింక నీలోకమునం దాశ వదలుకొనవలసినదే. సుందరీ! ఏల యిట్లు నన్ను హింసించెదవు? ఇంక నన్నెన్నినాళ్ళిట్లు బాదపెట్టెదవు? చూడుము! నాయొడలు ఎట్లు కృశించినదో? నీకెంతమాత్రమును గరుణలేదా? ఇంత కఠినహృదయమును దేవుఁడు నీకేల కల్పించెనో?—' అనుచు నిట్టూర్పు పుచ్చెను స్థాణుభావము వహించెను మఱి మాటలాడలేకపోయెను

ఆమె యామాటల నాలించెనా? ఆమె మొగమీతని ప్రక్కకుఁ జూచుటలేదు. అతఁడు మాటలాడ నారంభింపఁగనే యూమెకు శిరఃకంప ముదయించెను. ఆమెతనువు వర్షా

కాల చంచల ననుకరించెను. అధోముఖి యాయెను. నాసికా పుటములనుండి నిట్టూర్పు వెడలెను.

ఆ యుచ్ఛ్వాసము వేఁడిగానుండెను. ఆమె తనువు తీవ్ర క్రోధవశమునం గంపించెను. ఆమె యా కత్తెర బోనులోనుండి యేమిచేయును ? ఏమి చేయఁగలదు ? ఆమె కోపమును శాంతింపఁజేసికొనెను. శాంతముతో నిట్లనెను.

"జనకా ! నీ వీ గోల్కొండ రాజ్యమునకు రాజవు. నీబిడ్డలము మేము. న్యాయలక్షణమునకు దేవునిచేఁ బంపఁబడిన వారే భూలోకమునందు రాజు లగుదురు. రాజులు నిజముగా దేవాంశ సంభూతులు. అట్టిరాజులే యిట్టి యకార్యములకు దిగినచో, ఇఁకఁ బ్రపంచ మేమికావలసి యుండును ? తల్లియే చంపఁదలఁచిన బిడ్డలు సౌఖ్యముగా జీవింపఁగలరా ? చిరకాలమునుండి మాతండ్రులును దాతలును రాజ్యమునందు సర్వసౌఖ్యముల ననుభవించుచు జీవించిరి. కీర్తిగాంచిరి ఇపు డిట్లు మ మ్మకారణముగా నేల బాధించెదరు? అన్యాయమున కేల పూనెదరు ? అధర్మముఁ చేయుట మీవంటి రాజులకు క్షేమకరమగునా ?"

నవాబు ఫక్కున నవ్వెను.

"సుందరీ ! ఈనీతులు నుపన్యాసములు మేమును ఎఱుఁగుదుము. కాని యవి నిస్సారములయినను, అమృతమునువర్షించుచున్న నీ కంఠమునంబడి సారవంతములై శ్రవణానందకరము లగుచున్నవి. నా కావాక్యములతోఁ బ్రయోజనమేమి?'

జగన్మో:—తండ్రీ! నీకన్నకూతుంబలెఁగాంచి నన్ను విడిచిపెట్టుము. నీకూతునే, యిట్లొనఁజేసి బాధించిన నీ కేట్లుండునో తలఁచుకొనుము. నన్ను వదలిన నీ కిహపరలోక సౌఖ్యములు కల్గును

నవాబు:— ఇంక నీ యుపన్యాసమును గట్టిపెట్టుము. దయతలఁచినకొలఁది నాలస్యము చేయుచున్నావు. బలవంతమునఁ జేపట్టుట మంచిది కాదని యూరకుంటిని. అట్లుచేసిన నిన్ను రక్షించువారెవరో ?

ఆపె తత్తరపడియెను. మూర్ఛిల్లెను. ఆపెను స్వర్ణకుమారి సేద దేర్చుచు నిట్లనెను.

'సోదరా ! మమ్మునిట్లు నిర్బంధించిన నీకుఁ బ్రయోజనమేమి? ప్రాణములపై నాసలేని మమ్ము మీరెఱిఁగియే యుందురు. ఆంధ్ర సుందరీమణులు ప్రాణములను మానముకంటె నెక్కువగాఁ దలపోయువారు కారనుమీ ! కాని, దానిమాట యట్లుంచుము. విజయనగర సామ్రాజ్యచక్రవర్తి నెఱుఁగుదురా?

'ఒక్కయాంధ్ర సుందరీమణులు మాత్రమే కాదు హిందూదేశమున జన్మించిన వారెల్లరును నట్టివారే. అందుకే నేను భయపడుచున్నాను' అని యతఁడు తనలో ననుకొని పైకిమాత్ర మిట్లనెను. 'అవును. విజయనగర చక్రవర్తి నెఱుఁగుదును. ఎఱిఁగిన నేమి? అతఁడేమిచేయును?'

స్వర్ణ:- వారిదగ్గఱ గొలువున్న వీరసింహమును విజయసింహు నెఱుఁగుదురా ? అతని పరాక్రమమును వింటిరా ?

నవాబు:- ఆఁ ! వింటిని. అయిననేమి ?

స్వర్ణ:- అతని సీమె వరించినది. ఆ సింహమునకీ వార్త దెలిసిన లేడిని సింహము కబళించునట్టులు మిమ్ముఁ గబళించి మీ రాజ్యమును విధ్వంసము చేయకుండునా ?

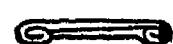
నవాబు:- అతనిపరాక్రమమును మా పరాక్రమమును కొలఁది కాలముననే జరుగనున్న యుద్ధమున మీరే చూడఁగలరు. ఉత్తమాటలతోడఁ బ్రయోజన మేమి ?

స్వర్ణ:- విజయనగర చక్రవర్తుల భుజపరాక్రమమును దురుష్క రాజులు చక్కఁగాఁ జవి చూచినారు. ఆ రుచి వారికే యెఱుక. వారే దానిని వర్ణింపవలెను.

అతని కింతలో నేదియో స్మృతికి వచ్చెను. అతఁడంత 'జగన్మోహినీ ! ఇంకఁ దయదలఁపను. అయినను, నీ యందుఁ గల కరుణా విశేషమునఁజేసి యొకమాసముగడువు నిచ్చితిని. అబ్బా ! మాసమువఱకుఁ దాళఁగలనా ? అయినను మాట యంటిని. త్రిప్పుకొనజాలను. అప్పటికిఁగూడ నిట్లే గట్టిపట్టు పట్టితివేని నీకు నీ ప్రాణము దక్కదు. ఇంతేగాక నీ తలి దండ్రులుకూడ భూలోకయాత్రను విడిచిపెట్టవలసిన వారగు దురు. నీ కేది యుక్తమో లెస్సగా నీ గడువు కాలమున

యోచించుకొనుము. నాకుఁదొందరపనియున్నది. నేనుపోవలెను. అని ఆమెవంక వీక్షించుచుఁజనియెను. జగన్మోహినికి శోకము హెచ్చెను. శిశిర ఋతువునఁ బ్రాతఃకాలమున నల్లకల్వల రేకులనుండి జారునట్లామె కనులనుండి బాష్పములు జారు చుండెను. ఆమె వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. మధ్యమధ్య తలి దండ్రిలను తలఁచుకొనుచుండెను. లోననుండి పొరలివచ్చు దుఃఖము నాపుకొనుచు స్వర్ణకుమారి యాపె నోదార్చు చుండెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము

దుష్టగ్రహకూటము

విజయనగరములోఁ బూర్వపరిచితిగల యొక భవనమునకు మరల మనమరిగి యచటి వృత్తాంతములను దెలిసికొందము.

అది యాదిల్షాహా యొక్క రహస్యమందిరము. అందితరుల కెవరికిని బ్రవేశములేదు. మనకథకు సంబంధించిన త్రిమూర్తులకు మాత్ర మందుసర్వకాలములఁ బ్రవేశింప నర్హత కలదు. తదితరులు ప్రవేశింపవలయు నన్నచో, ఆదిల్షాహాగారి యనుమతి కావలయును. దానికి నుత్తరమున దూరముగా ఆదిల్షాహా భోజనశాల మొదలగు దివ్యమందిరములు కలవు.

ఇపు డా రహస్యమందిరమున నొక్క తారానాథుఁడు మాత్రము కూర్చుండియుండెను. అందు సన్నని దీపము వెల్గుచుండెను. బహిఃప్రపంచమెల్ల నంధకారావృతమై యుండెను. అది వారికి సంకేతస్థలము. చక్రధరుఁడును ఆదిల్షాహాయు, తారానాథుఁడును, అచట నారాత్రి కలసికొన వలయునని వారు నిర్దేశించుకొనిరి. ఇప్పటికొక్క తారానాథుఁడు మాత్రమే

వచ్చెను. ఒంటరిగాఁ గూర్చుండుట కతని కిష్టము లేకుండెను. ఒకటిరెండుసార్లు వారువచ్చుచున్నారేమో యని యా సౌధపుఁ బురోభాగమునకు వచ్చి చూచెను. కాని, యెవరును వచ్చుచున్నట్లు కనఁబడలేదు సరిగదా వచ్చుచున్నజాడ దూరమునఁ గూడఁ దోచినదికాదు. అతఁడు మరలవచ్చి యా కుర్చీపైఁ గూర్చుండి యిట్లు యోచింపఁ దొడఁగెను.

"రాజనీతి మిక్కిలి విచిత్రమైనది. రాజులు బిడ్డలను నమ్మరు. మిత్రులను నమ్మరు. స్వబంధువులను నమ్మరు. రాజుల కాత్మలాభ పరాయణత్వముతప్ప మఱి విచారణ యుండదు. గోల్కొండనవాబు రామరాజుపైఁ జేయుచున్న కుట్రలలో నిపుణతతోను బట్టుదలతోను, బ్రవర్తించుచున్న యీ యాదిల్షాహాను సహితము నమ్మక మరల నాకు నుత్తరము వ్రాసినాఁడు."

అతని కుడిహస్తము పొడవుగా వ్రేలాడుచున్న యతని చొక్కాజేబులోఁ బ్రవేశించెను. అది యొకయుత్తరమును బయికిఁదీసెను. అతఁ డాలేఖను దీపమువెలుఁగున నిల్చి చదివెను.

"అయ్యా! మీరు మొన్నవ్రాయించిన యుత్తరమును జూచితిని. మీయత్యద్భుత మేధాశక్తులకు సంతసించుటకంటె నేనేమియుఁ జేయఁజాలను. బుద్ధిసాగరునకు రామరాజునకును భేదముకల్పించుట మనకెంతయు లాభదాయకము. అతఁడిపుడు

కారాగారమున నున్నాఁడా? తప్పించుకొనకుండు నుపాయము, జూడుఁడు. అతఁడు తప్పించుకొన్నచో నిఁక మన యత్నములన్నియుబూడిదపాలు కావలసినవే.అందునకు సందియము లేదు. అతని మేధాశక్తి యద్భుతమనియు, అతఁడత్యంత స్వదేశాభిమాని యనియు వినియున్నాను. అట్టివాఁడు తప్పించుకొన్నచో ఎన్నికష్టములనైని పొంది యతఁడు సామ్రాజ్యరక్షణ చేసితీరును. ఈభారమంతయు మీాపైఁబెట్టితిమి. మాప్రాణములు మీా చేతిలోఁబెట్టితిమి. రక్షించినను నాశముచేసినను మీారే కార్యము లన్నిటియందుఁ గేవలము, ఆదిల్షాహాను మాత్రము నమ్మియుండకుఁడు. కార్యనిర్వహణ దక్షులరగు మీారిది యెఱుఁగరనికాదు. కాని, యాతురతచే నిట్లు పునరుక్తిచేయుచున్నాను. అతఁడు మిక్కిలిజిత్తులమాఱి. దీర్ఘదర్శి. పైకి నమ్మినట్లునటించుచు లోన మిమ్ముల నతఁడు నమ్మఁడు. ప్రతికార్యము నందును మీా దీర్ఘదృష్టిని వినియోగించి పిమ్మట నతనిసలహాను దీసికొనఁగోరెదను. ఇకచక్రధరుఁడు— ఇతఁడును, అత్యద్భుత సామర్థ్యముకలవాఁడే. ఇతని యెత్తులు మిక్కిలి దుర్భేద్యములైనవి. అతనింగూడఁ బూర్తిగా నమ్మియుండుట మనకు శ్రేయోదాయకముకాదు.

రాజున కనుమానము పుట్టుకయుండునట్టు లేయే కార్యములందే యే విధముగా సంచరింపవలయునో మీాకు నేను చెప్పఁబూనుట హాస్యాస్పదము.........

అని చదువుచుండెను. అంతలో నా సౌధము నానుకొని యున్న యొక చెట్టు ప్రక్కగాఁ గొంచెము చిన్నపాటిసందడి యొకటివినఁబడెను. అతఁ డా యుత్తరమును జేబులో వయిచు కొని మెల్లగా నావయిపునకువచ్చి దీపమెత్తి యటునిటు చూచెను. కాని, యేమియుఁ గన్పడినది కాదు. మరల నాసం దడి విన్పడలేదు. అతఁడు మఱికొంచముసేపు చూచెను. కాని, యేమియులేదు. అతఁడు పక్షులసందడి యై యుండుననుకొని, మరల యథాస్థానమునకు వచ్చెను.

ఇంతలో దూరమున నాదిల్షాహాయుఁ జక్రధరుఁడును వచ్చుచున్నట్లు తోఁచెను. అతఁ డా కుర్చీపైనఁ గూర్చుండెను.

ఆ యిరువురును వచ్చిరి. వారితో నొకసేవకుఁడుగూడ నుండెను. అతనిచేతిలో నాల్గుబుడ్లనిండుగా మనోహరమగు ద్రాక్షారస ముండెను. అది మిక్కిలి విలువైనది. ప్రశస్తమైనది. తారానాథుఁడు లేచి నిలుచుండెను. వారిరువురుంగూడ నతని సమీపముననఁగల కుర్చీలకడకువచ్చిరి. ఆ ముగ్వురును గలిసి యా యాసనములపైనిఁ గూర్చుండిరి.

ఆదిల్షాహా యొకబుడ్డిని దీసి తారానాథున కిచ్చి 'అయ్యా! త్రాగుఁడు' అనియెను. విస్మితముచేయుచు నతఁడు 'మేము సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణులము. ద్రాక్షారసముఁ ద్రావ వచ్చునా?' అనియెను.

అంతట, ఆదిల్‌శాహా ఆబుడ్డిని తీసికొనెను. అది త్రావి 'హా! ఇప్పుడెంత సౌఖ్యముగానున్నది! మీకవు లెవరును ద్రాక్షారసమును వర్ణింపలేదా?. అవును హిందువులకు దానిరుచి యేమి తెలియును? అమృతము భూలోకమున నున్నచో, అది ద్రాక్షారసమే. ఇంకను, ఎంతైనను త్రావవచ్చునుగాని, త్రావినచో, అది మమ్ముఁదబ్బిబ్బుచేయును.'

చక్రి:- ప్రస్తుతము కర్తవ్యమేమి?

ఆదిల్:- ఏమున్నది? బుద్ధిసాగరుఁ డున్నంతకాలము మనకు హాయిగా నిద్రపట్టదు. అతనియందు జనులకెల్లరకు నెంతయో ప్రీతి. అతఁ డేమి చెప్పినను దానిని విశ్వసించువారును, అనుసరించువారును బెక్కురు గలరు ఇప్పుడాతఁడు చెఱసాలలో నున్నను, మఱెచ్చటనున్నను, అతనిశక్తి చేఁ దప్పించుకొని మనలను సాధింపఁగలఁడు వాయువున కగ్నితోడైనట్లు విజయసింహుని పరాక్రమముకూడ నతనికిఁ దోడగును. ఆరెండును దోడయిన మనమేమియుఁ జేయఁ జాలము. కావునఁ దొందరపడవలయును.

తారా:- ఆతనిం గడముట్టించుటే మంచి సాధనము. అంతవఱకును మన ప్రయత్నములు నెఱవేఱుచున్నట్లు మనము తలఁపఁగూడదు.

ఆదిల్:- అందుల కుపాయమేమి? ఆదీర్ఘదర్శి మనకుఁ జిక్కునా? ఇట్టి తంత్రముల నతఁడు మనకంటె నేడాకు లెక్కుడుగాఁ

బత్రించియున్నాఁడు. అతఁడు మన తంత్రములలోఁ జిక్కు-కొనుటే దుస్తరము. చిక్కి-నచోఁ గష్టమే లేదు.

చక్ర:- అవును. నా కొకయుపాయము తోఁచుచున్నది. విజయసింహుని కతనియందును, అతనికి విజయసింహునందును, ప్రేమ మిక్కు-టముగదా? అతని చేవ్రాలుతో నొకయుత్తరమును సృష్టింతము.

తారా:- ఆ పని మీరు నిపుణముగాఁ జేయఁగలరా? చేయఁగల్గినచో మనపని నెగ్గును.

ఆదిల్:- ఆఁ! అందుకు సందేహామేమి? అట్టి యుత్తరముచే మనము నిశ్చయముగా నెగ్గఁగలము. అవును, మొన్న బుద్ధిసాగరుని సంతకము సృష్టించినవారు దీనిని సృష్టింపలేరా?

చక్ర:- నేను దీనిని సృష్టించెదనుకాని, యతనిని జెఱనుండి తప్పించుటకును, చెఱసాలలో రాత్రిపూట మనకుఁ బ్రవేశము గల్గుటకును గారాగారాధిపతి యుత్తరువు కావలయునుగదా?

ఆదిల్:- అది యెంతసేపు? ఒక్కచిటికలో, ఆపనిని నేఁ జేయఁగలను. నాల్గుసంచుల ధనము గుప్పినసరి, కొండమీఁది కోఁతి దిగివచ్చును.

చక్ర:- అయినచో రేపుమాపటికే యీపనిచేయుట యుక్తము. ఇంతలో నాపనిని నేను చేసి సిద్ధముగానుందును.

ఆదిల్:- మఱి వధ్యస్థానమెక్కడ?

తారా:— అది లెస్సగా యోచింపవలసినదే.

చక్ర:— ఈమధ్య నెక్కడను గూడదు. విజయనగర మహా పట్టణమున జనులెక్కడనో యేమూలనో యుండియే యుందురు. అట్టియెడల నది మిక్కిలి హానిగానుండును. కావున నిర్జనస్థలమే యిందునకు మిక్కిలి తగినది. ఇచట కాఱేడు మైళ్ళ దూరములోనున్న తుంగభద్రానదీ ప్రాంత మందలియటవీస్థానమిందునకు గడుననుకూలముగానుండును.

ఆదిల్:— మీయూహ చాల బాగుగా నున్నది. అది బ్రహ్మకైనను దుర్భేద్యము.

తారా:— అయినచో, ఆస్థలమునకు గుర్తుచెప్పి యచట విజయ సింహుడు బుద్ధిసాగరుని యాగమనము కొఱకు వేచి యున్నాడని వ్రాయుడు.

చక్ర:— ఆ ప్రదేశమున నొక గొప్పవటవృక్షము కలదు. ఆ వటవృక్షప్రాంతమున నని వ్రాసెదను.

ఆదిల్:— అది మిక్కిలి బాగున్నది. అది భయంకరముగా నుండును. ఆ తావు దీనికి చాల తగినది.

తారా:— ఇంతకు నతడు లోబడునా ?

చక్ర:— లోబడకేమిచేయును ? తనను తప్పించుకొనుటకుఁ గూడ నిష్టపడడా యేమి ?

ఆదిల్:— దీనికిఁ దప్పక యతఁడు లోబడి తీరును. ఇం దతనికి సందియము తగులుటకే కారణము కన్పడదు. కావున నిది

యెంతయు సమంజసముగా నున్నది. ఈవిషయమున మనకు శంకింపఁ దగిన దేదియులేదు.

తారా:- అన్నియు బాగున్నవి. మీ ప్రయాణ మెప్పుడు?

ఆదిల్:- నేను రేపే ప్రయాణమై పోయెదను. సరే, చక్రధరులు గారూ! మీపని యేమిచేసినారు? సైన్యాదికముల లెక్కలన్నియు సిద్ధముచేసినారా?

చక్ర:- ఆఁ! పనిమీఁదనే యున్నాను. రాత్రింబవళ్ళు నెడతెగక పనిచేసినను నేఁటివఱకుఁ దరిగినవి కావు. ఏనుంగులయు, గుఱ్ఱములయు, రధికులయు, స్థిర సైన్యము యొక్కయు లెక్కలు స్థిరపఱుపఁబడినవి. కాని, కాల్బల మింకను జేర్పఁ బడుచుండుటచేఁ దేలినదికాదు.

ఆదిల్:- సరే! పాపము మిక్కిలి శ్రమపడుచున్నారు. కాని, మనము నేటివఱకుఁ జేసినదెల్ల నొకప్రయత్నము కాదు. ముందు యుద్ధములో మన శక్తిసామర్థ్యములు చూపవలయును. అందు విజయము గలిగినప్పుడు మనకార్యము కొనసాగినట్లును మనప్రయత్నములు సిద్ధించినట్లును తలపోయవచ్చును. అంతవఱకు మనమేమియు నిశ్చయింపవలను పడదు. ఒక్క గడియచాలు మనయత్నమెల్ల వ్యర్థమగుటకు! గాలితోఁ బ్రాడుపేనుటకుఁ జాలిన బుద్ధిసాగరుని మన మీ చిక్కునంబెట్టి ధ్వంసము చేయగల్గితిమా కొంతవఱకు నెగ్గినట్లే. అయినను, విజయసింహా, తిరుమల

రాయ, వేంకటాద్రి ప్రభృతులు ప్రాణములతో నున్నంత కాలము శత్రుబలములకు జయసిద్ధి దుర్లభము. వారికిఁ దగిన యెత్తులను దఱువాతఁ జూచుకొందము.

చక్ర :– ఈగండము గడచినపిదప విచారింపవచ్చును. కాని, గోల్కొండవార్త లేమి ? తారానాథులుగారు !

తారా :– ఏమున్నవి ? అతఁడు దినదినము నూతనసైన్యములను జేర్చుచున్నాఁడు. దుర్గములను బాగుచేయించుచున్నాఁడు. కాని, యతనికి రామరాజుసైన్యములను మార్గమధ్యముననే యడ్డగింపవలయునని యున్నది.

చక్ర :– తదితర మహమ్మదీయ ప్రభువులుకూడ దీని కంగీకరించినారా ?

ఆదిల్ : ప్రొద్దుపోయినది. ఇంకనుండుట యంతక్షేమముకాదు. పోవుదము.

అంతలో, ఆచెట్టున మరలఁ గొంచెము సందడి యయ్యెను. ఆ ముగ్గురును, ఆవంక పరీక్షించి చూచిరి. ఏమియును గన్పడలేదు. దీప మటు గొంపోయి యా త్రయము మిక్కిలి శ్రద్ధగాఁ బరికించిరి. కాని యేమియు గోచరముకాలేదు. భయము దొంగలకు సహజము. ఏచప్పుడు విన్నను వారిగుండెలవియును. దొరలకు భయపడవలసిన యవసరము లేదు. కాని యిద్దై యుండును ? పట్టిచప్పుడా ? లేక యందు మానవుఁ డెవఁడేని దాఁగియుండెనా ? తుట్టతుదకు వారది

పక్షుల రొదయై యుండునని తీర్మానించుకొనిరి. నిశ్శంకగాఁ దమతమ స్తోత్రములం బట్టిరి. జగమెల్ల నాయర్ధరాత్రమునఁ గాఱు చీఁకట్లు క్రమ్మెను. కాని, యాచీకట్లలోఁ జక్రధరుని మొగము కళకళలాడఁజొచ్చెను. దానికిప్పుడు నూత్నవికాసము కలిగినది. ఆ వికాస మతనికిఁ గ్రొత్తయందముం గల్గించెను. అది నవ వికసిత పద్మమువలె శోభించుచుండెను. ఆ సోయగము నాకటికచీఁకటిలోఁ దారానాథుఁడు కాని, యాదిల్యాహా కాని చూడ లేదు. కాని, యతఁడు తనలోఁ దానిట్లనుకొనెను.

'ఆహా! నేటి కాలమునకు బుద్ధిసాగరుని జంపు నుపాయముం గాంచితిని.'

పదునాలుగవ ప్రకరణము

దర్బారు

విజయసింహుని వంశ మత్యంత సుప్రసిద్ధమైనది. అతని తండ్రియు తాతయు పరువుప్రతిష్ఠలు కల్గినవారు. వారు విజయ నగర సంస్థానమున సేనానాయకులై కీర్తినిగాంచిరి. పౌరుష వంతులు. శౌర్యైకథనులు. స్వభావసిద్ధముగా జనులహృదయ మునందు గౌరవభావమును నాటుచుందురు. అట్టివారు సుగు ణౌదార్యవంతులైనచో వారికిఁ గల్గునట్టి ఖ్యాతి మిక్కుటమగు చుండును. తమ్ముఁ బోషించుచున్న విజయనగర సామ్రాజ్య మునకుఁ బెక్కువిజయములను సమకూర్చి వారల్లు రాజుమన్న నలకు బాత్రులయి యుండిరి.

విజయసింహుఁడు కూడ, ఆనువంశికముగా వచ్చు చున్న శౌర్య ధైర్య గాంభీర్యాది సద్గుణ గణములతోపా టుద్యోగమునుగూడ నిల్పుకొని విజయనగరమునఁ బండితుల చేతను, గవులచేతను, తదితర లోకముచేతను స్తుతింపఁ బడుచు నుండెను. అతఁడు పిన్నతనమెల్లఁ దనతాతగారింట శృంగార పురమునఁ గడపెను. తరువాత, విజయనగరమునకువచ్చి కొలఁది కాలముననే రాజును దన సుగుణసంపత్తిచేతను, సాహస

ధైర్యాదులచేతను, విక్రమముచేతను మెప్పించి ప్రధాన సైన్యాధిపతులలో నొకఁడాయెను. అతనియెడ రామరాజునకుఁ బుత్రవాత్సల్యముకలదు. అందుచే నతఁడు దినదినము నూతనాభివృద్ధిని గాంచుచుండెను. గోల్కొండ నవాబు జగన్మోహినిని దలిదండ్రులను దీసికొనిపోయి కారాగారమున బంధించినవార్త విజయనగరమునకు వచ్చెను ఆ పట్టణమున నెల్లవారును క్రోధావేశ పరవశులైరి ఇఁకఁ గేవల శౌర్యప్రధానులును, పౌరుషవంతులునగు విజయసింహుని వారికెల్లరకు నెట్లుండెనో మేము వర్ణించుటకంటె మీ రూహించుకొనుట యుక్తముగానుండును రామరాజు క్రోధమునకు మితి లేదు. వారినెల్లరను వెంటనే విడిచిపెట్ట వలయునని గోల్కొండ నవాబునకుఁ దెలియఁజేయుటకై మఱునాఁడొక సభ చేయ నిశ్చయింపఁబడెను.

సభాస్థలమెల్లను క్రిక్కిరిసిపోయెను. రాజులు, సామంతులు, బంధువులు, జమీందారులు, పండితులు, కవులు, వందులు, మాగధులు, అందఱు చనుదెంచిరి. రామరాజు మెల్లగా లేచి యిట్లనియెను.

"ఆర్యులారా!

మన మీనాఁడు సభ చేయుట తటస్థించునని యనుకొనలేదు. కాని, యట్టి ప్రమేయము తలఁపని తలఁపుగాఁ గల్గినది. విజయసింహుఁడు రాజభక్తికల్గిన యోధశిఖామణి. దేశాభి

మూని. అట్టివానికిఁగల్గిన యీ పరాభవమునకుఁ జింతనంద వలసియున్నది.

ఇం దీ తరుణవయస్కుని తప్పేమియు లేదు: పాప మత నింటఁ బెండ్లియగునని యతని బాంధవులును, హితులును. మనమును మిక్కిలి సంతోషించుచుంటిమి ఆ యోధున కా యువతి, సర్వవిధముల యందును దగియుండునని యను కొంటిమి.

అట్టు లక్రమముగా వచ్చి యీ పెండ్లిని స్వప్రయోజన పరత్వబుద్ధిచే నాపుటమాత్రమేగాక, తనను ప్రేమింపని జగన్మో హినిని గామించి, కొనిపోయి బంధించుట (శ్రీ) గోల్కొండ నవాబుగారి వంటివారికిఁ దగినపనిగాదు.

ప్రమాద మెట్టివారికి నేని యుండును. అతఁ డిట్టిపనికిఁ బశ్చాత్తాపమంది, మనము రాయబారమంపిన తత్క్షణమే ఆమెను తలిదండ్రులతోఁ గూడ మనకప్పగింపక పోవఁడు. అతఁడు మనకు మిత్రుఁడు అయినను, మనకు విశ్వాసపాత్రుఁడగు విజయ సింహునకిట్టి కష్టము ప్రాప్తించినప్పుడు మనమూరకుండుట తగినపని కాదు. మఱియు, సోమశేఖరమూర్తి సత్కుల సంభూతుఁడు. గౌరవనీయుఁడు. అతని కీ కష్టము దుస్సహము. ఇంతియ గాక హిందూవనితలు పాతివ్రత్యమును స్త్రీలకు భూషణముగా గణింతురు. అదిలేనివారిని మిక్కిలి దూషింతురు. ధనములను

ధాన్యములను, కరులను, పట్టణములను రాజ్యములను, కూడఁ దృణములనట్లు తలపోయుదురు. దానినిగాపాడుట రాజధర్మము.

కావున నిట్టియున్నత వంశస్థుఁడగు నిట్టి జమీందారునకు నిట్టియాపద సంభవించినప్పుడును, అట్టి సుగుణైక భూషితురాలగు పతివ్రతా శిరోమణికి మానహాని సంభవించుచున్నప్పుడును, రాజభక్తి పరాయణుఁడై శౌర్యనిధియైన విజయసింహుని కిట్టి యాపదవచ్చుచున్నప్పుడును దానినిమనము సామోపాయమున వారింపఁజూడకుండుట ధర్మముకాదు.

అందుచేఁ బ్రస్తుతము మైత్రితో మెలఁగుచున్న గోల్కొండ నవాబుగారితో మనము కొంచెము జోక్యము కలుగఁజేసికొని, జగన్మోహినిని విడిచిపెట్టుఁడని కోరవలసియున్నది. ఇందులకు సరసులగు కుతుబ్షాహాగారు నంగీకరింతురుగాక"

తరువాత మఱికొందఱు లేచి దానిని బలపఱచిరి' ఎల్లవారు నేకగ్రీవముగా నంగీకరించిరి కొందఱు యువకులుత్సాహ పూరితులై యధికవ్రసంగముచేయఁ బూనిరి. కాని, చక్రవర్తిగారు పదుచుఁదనపు దుడుకుదనమువలన లాభముగల్గఁజాలదని చెప్పి మర్యాదపూర్వకముగ వారిని వారించిరి: కాని, వీరవరులెల్లరు శౌర్యరసముట్టిపడఁ బండ్లు కొఱకఁ జొచ్చిరి. అంత మంత్రియగు చక్రధరుఁడు లేచి శ్రీ చక్రవర్తిగారు గోల్కొండ నవాబునకు వ్రాసినలేఖ నిట్లు చదివి వినిపించెను.

"అయ్యా!

మీకును మాకును మైత్రి చాలకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. అట్టిమైత్రినే మనకెల్లప్పుడును దైవము ప్రసాదించునుగాత!

మా కొలువునందు విజయసింహుఁడను సుప్రసిద్ధుఁడగు పడుచువాఁడు కలఁడని మీరెఱిఁగియే యుందురు. అతఁడు మాసైన్యాధికారులలో నొకఁడు. ఉన్నతవంశ్యుఁడు. సుగుణవంతుఁడు. అతని వంశమెల్లఁబౌరుషప్రధానము. అతనిని మీదేశములో నున్న గౌరవనీయుఁడగు శృంగారపురపు జమీందారు, శ్రీసోమశేఖరమూర్తిగారి కూతురు జగన్మోహిని వరించినది. కాని, పాపము మీరు రేపులగ్నమనఁగా వచ్చి జగన్మోహినిని జననీజనక సమేతముగా బంధించి గోలుకొండకుఁ దీసికొని పోయినారఁట. అట్టి యుత్తమసాధ్వీరత్నముల మానభంగముచేయుట మనబోంట్లకుచితముకాదు స్త్రీజన మానరక్షణము రాజధర్మము.

కనుక, మీరు వారిని విడిచిపెట్టి మనమైత్రిని నిలుపుకొందురని తలఁచుచున్నాను. వృథాగా, ఈకొద్దిపాటి విషయమునకుఁ గలహించుకొనుట మనకు శ్రేయోదాయకము గాదు. అన్యుని వరించిన స్త్రీని బలవంతముగాఁ దీసికొనివెళ్ళి పెండ్లియాడుమని కోరుట మీకు మంచిదికాదు. మీరువారిని వదలుదురని నమ్ముచున్నాను."

యోధవరుల హృదయపీఠములు కంపించెను. తన్ముఖములయందుఁ బొడసూపిన రక్తకాంతి యాసభామండప కుడ్య జాలములనెల్లను, కుంకుమ రాగ సమేతములనుగాఁ జేసెను.

'నేను తీసికొనిపోయెదను, నాకిండు. నేను దీసికొని పోయెదను, నాకిండు' అని యువకులు ముందునకు దుమికిరి.

——

పదునైదవప్రకరణము

తిరస్కారము

గోల్కొండదర్బారున కొకసారి పోవుదము. అది నానావిధ నూతనాలంకార శోభితమై యుండెను.

అందుఁ దమతమ పదవులకుఁ దగిన తావులయందు, మంత్రులు, యోధులు మొదలగు వారెల్లరును గూర్చుండి యుండిరి. కొందఱు ద్రాక్షారసమును ద్రావి హాయిగా, ఆ వినోదములను జూచుచు గూర్చుండిరి. నవాబు సింహాసనాసీనుఁడై యుండెను. అనర్ఘమణి జాలములచే నా సభామంటప కుడ్యములు ప్రకాశించుచుండెను. అందు, నగిషీపనులు మనోహరముగాఁ జెక్కఁబడెను. ఆ గోడలపైని లతలు, వృక్షములు, హంసములు, మయూరములు సువర్ణపుఁబనులతోఁ జిత్రింపఁబడి యుండెను. మహమ్మదీయులు నానావిధాలంకార ప్రియులు. వారికి భూలోక వినోదములందుఁ బ్రీతివిస్తారము.

అందలి వారెల్ల నానావిధ చిత్రవిచిత్ర వస్త్రాలంకార శోభితులయి యుండిరి. కొందఱు తెల్లపట్టుతోను, కొందఱు నల్లపట్టుతోను, కొందఱెఱ్ఱపట్టుతోను జేసిన పాగాలను టోపీలను ధరించియుండిరి. అందఱును వివిధవర్ణ శోభితములయిన

మరాయిలను ధరించిరి. వారిటోపీలపైఁ దురాయి లతి మనోహరముగాఁ బ్రకాశించుచుండెను. మొఖమల్ కోట్లపైని జేయఁబడిన బంగారుబుటేదారు పనులు చూచువారి కనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. అట్టియెడ నొకసేవకుఁ డచటికరుదెంచి యిట్లనియె.

'దేవా! విజయనగరమునుండి రాయబారివచ్చినాఁడు. దేవరదర్శనమును గోరుచున్నాఁడు.'

ఆతఁ డాదూతలనుగూర్చి చారులమూలముగా నిదివఱకే వినియుండెను.

'మూకా రాయబారులతోను, గీయబారులతోను బనిలేదు!' అని ప్రభువు చెప్పెను

'అవునండి అంతే' అని యొకఁ డనియెను.

మంత్రి నవాబువంకఁ జూచి 'అయినను, అది వినుట మనకుఁ గర్తవ్యము" అనెను. మఱికొందఱు మంత్రిమాటను బలపఱచిరి.

'అయినచో రానిమ్ము' అని ప్రభువు మరల ననెను.

సేవకుఁడు 'చిత్తము' అని వెడలిపోయెను.

అంత నా రాయబారి నవాబునకు సలాముచేసి లోనఁ బ్రవేశించెను. నవాబు మాటలాడలేదు. మఱి యెవరును మాటలాడలేదు. అతనికన్ను లెఱ్ఱఁబడుచుండెను. అది మంత్రి చూచెనో లేదో కాని,

'ఇటువచ్చి కూర్చుండుడు.' అనియెను.

'చిత్తము' అని యతఁడొక కుర్చీపై నధిష్ఠించెను

'మీరు తెచ్చిన రాయబార మేమి?' అని మంత్రి యడిగెను.

'ఇది చూచుకొనుఁడు. తక్కినది మీకేయర్థమగును.' అని యతఁడాయుత్తరము నొసంగెను. అది గైకొని మంత్రి మొదలునుండి తుదవఱకు సాంతముగాఁ జదివెను. అచ్చట నున్న యోధులమొగములు రక్తవర్ణాలంకృతములయ్యెను. నవాబు కన్నులెఱ్ఱఁబడెను.

"సేనాధిపతులారా! తురుష్కయువకులారా!

చూచితిరా! కాల మెట్లు విపరీతముగాఁ బరిణమించినదో? నా కితఁడు బుద్ధిగఱపుచున్నాడు. పైఁగా నితనితో స్నేహమును నేను నిల్పుకొనవలయునఁట! ఇతని స్నేహమును నిలుపుకొనకయున్నచో మన కిఁక దిక్కు లేదుగాఁబోలు! మన మితనిమోచేతిక్రింది నీరు త్రాగుచున్నామని తలఁచెను. ఔరా! కాఫరులపని క్రిందును మీదును దెలియకున్నది. ఇందునకు వారి ననవలసిన పనిలేదు. మనయొక్క కృపయే ఇంతవఱకుఁ దెచ్చినది. పూర్వము మన ముసల్మానులు చేసినట్లు మనముకూడఁజేసినచో మనల నిట్లు వీ రధిక్షేపింపఁగలరా? ఆహా! కాల మాహాత్మ్యము! రామరాజు నాకు నీతులుపదేశింపవలసి వచ్చెనుగా! కనులు పొరలు గ్రమ్మినవి కాఁబోలు!" అని యతఁడు కూర్చుండెను.

దుర్మార్గునకు మేలుచేయుట కాలసర్పమునకుఁ బాలు పోసి పెంచుటవంటిది ఈ కుతుబ్షాహాను రామరాజు పూర్వము రక్షించెను. కుతుబ్షాహా తండ్రి గతించినప్పు డతనియన్న తండ్రిస్థానము నలంకరించెను. అతఁ డితనిం జంపఁ బ్రయత్నింప నితఁడు రామరాజు శరణుచొచ్చెను. అతఁడితనిని విజయనగరమున నిర్భయముగాఁ గాపాడెను. తరువాత యన్న చనిపోఁగా నితఁ డతనికుమారునింజంపి తద్రాజ్యభారమును వహించెను. అట్టి యీపురుషునకు రామరాజు ఉపదేశవాక్యములు విషతుల్యములుగాఁ బరిణమించెను.

నవాబట్లనఁగనే సేనానాయకులును, తోకత్రొక్కిన త్రాఁచులకరణి లేచి రామరాజునకుఁ బాగరెక్కెనని యొకఁడును, అతనిని నాశముచేయవలెనని యొక్కఁడును నోటికి వచ్చినట్లెల్లఁ గూయఁజొచ్చిరి.

అంత రామరాజు రాయబారి యిట్లనెను.

"రాజా! ముసల్మాను యోధులారా!

మీ రూరక రామరాజును నిందించినఁ బ్రయోజనము లేదు. చాటున నూరక మొఱుగుట సజ్జన లక్షణము కాదు. మీకు శక్తియున్నచో యుద్ధము నందాయన సైన్యములం దాఁకి జయించి మగఁటిమి చూపుట లెస్సగాని, యిట్లు చేతగాని ప్రేలుఁడు ప్రేలిన లాభమేమి? ఇట్టిపనిని మూలనుండు ముసలమ్మలు మీకంటె నెక్కుడుగాఁ జేయఁగలరు,——"

ఇట్లనుచుండఁగనే యొకతురుష్క యువకుఁ డతనిపైకి దుమికెను. అది చూచి రాయబారితో వచ్చిన మఱి యిద్దఱు బాకులుతీసికొని విజృంభించిరి. మన రాయబారియు విజృంభించి 'ఆంధ్రవీరులు బొందిలోఁ బ్రాణమున్నంతవఱకు రాజభక్తిని విడువరు. ప్రాణములను లెక్కసేయరు. రండు! సంతోషముతోఁ బ్రాణముల నిట విడిచెదను' అనెను. ఆ యిరువురుఁగూడ కాలానల జ్వాలలను మీఱుచున్న రౌద్రరూపములతో సిద్ధముగా నుండిరి.

ఇఁక నవాబు బుసకొట్టుచున్న కాలసర్పమువలెనుండెను. మంత్రి 'రాయబారులం జంపిన నేమి లాభము ? కయ్యము మానుఁడు' అనెను. అందుఁ గొందఱు మహారాష్ట్రవీరులుండిరి, వా రతిప్రయత్నమునఁ దురకల నాపిరి. 'బ్రతికి పోయితిరి. పోయి యుద్ధ ప్రయత్నములు చేసికొమ్మని మీ రాజుతోఁ జెప్పుఁడు' అని నవాబు క్రోధముతోఁ జెప్పెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

జ్యోతిషము

'బుద్ధిసాగరుఁ డట్లు కారాగారమునఁ బెట్టఁబడెనుగదా ! పాప మతఁడపుడేమి చేయుచున్నాఁడో, ఒకసారి చూచి వత్తము. అతని కాపట్టణమున నొక గొప్ప భవనమిచ్చిరి. దాని చుట్టును జక్కని యుపవనముండెను. అతని కందు సకల సౌకర్యములు నమర్చిరి. అతనికిఁ గొదువ లేశమును లేదు. పూర్వమునుండియు భరతఖండమునఁగల రాజ్యములను బాలించిన రాజులలో నెక్కడో క్రూరు లొకరిరువురు తక్క తక్కిన వారెల్ల రాజఖయిదీల నిట్లే యాదరించిరి.

ఖయిదీ యనఁబడుటతక్క నతనికి సంభవించిన కష్టమేమియు లేదు. ప్రాకృతజనులు కష్టములకు సహింపలేక దుఃఖింతురు. అతఁ డట్లు చింతింపలేదు. అతని ముఖము ధైర్యవంతముగా నుండెను.

ఒకరికి ద్రోహముచేసి పాపకృత్యములచే లోకమునకు హానిచేసినవారిని శిక్షించుట రాజధర్మము. కాని, యే పాపమెఱుఁగక ప్రజలచేఁ బూజింపఁబడువారిని జెఱసాలలో నుంచుట ఆత్మనాశముఁ జేసికొనుటయే. 'వినాశకాలే విపరీత

బుద్ధిః ' అని దానినే పెద్దలందురు. కాని, యింతమాత్రముననే అట్లు సంభవించితీరునా ? ఏది యెట్లయినను అట్టి నిర్దోషులను మనము పూజింపక మానుదుమా ? వారివంటిపూజ్యులు మఱి కలరా ? అట్టివారి పాద రజోలేశములచే నిండిన యాకారగారములు విగతపాపములై పుణ్యక్షేత్రములుగాఁ బరిణమించును. అతఁడు నేఁడుదయము నిర్మలములై, మనోహరములై, సుగంధయుక్తములై సమీపస్థ కుసుమిత లతాపరిమళ సమేతములై యచటికిఁ జేరువగానున్న యొకసరస్తీరమునుండి వచ్చుచున్న కమ్మతెమ్మెరలను సేవించుచు నాభవనపు ముందరిభాగమున పచార్లు చేయుచుండెను. అతఁ డిట్లు యోచింపసాఁగెను.

'ఇది కేవలము నన్నుజంపవలయుననియు, అది ప్రత్యక్షముగాఁ జేసిన లోకమునకుఁ గోపము వచ్చుననియుఁ బన్నిన పన్నుగడ. ఇంతకంటె మఱేమియుఁగాదు. నేనిందుండి దప్పించుకొని విఘ్నములు కలిగింపక యుండనని వారెఱుఁగుదురు. మఱియు నిట్లుచేసినచో, అమాయకులగు లోకులు, వారి యాంతరంగిక దూరదృష్టిని దుర్భావమును గ్రహింపనేరక తమ్ము మిక్కిలి దయాస్వభావముకలవారని స్తుతింతురనియు వారి యాశయము. ఇదియెల్ల దీర్ఘదృష్టియొక్క పర్యవసానమే. అగుఁగాక ! దీనికిఁదగిన బ్రతిక్రియ నెఱవేర్పఁజాలనా ?'

అతనికి దూరమున నొక భిక్షుకుఁడు కన్పట్టెను. ఆ భిక్షుకుఁడు శాంతుఁడు. అతనిరూప ముజ్జ్వలమై యుండెను. అతఁ

డొక సన్న్యాసి వేషమును ధరించియుండెను. అతని గడ్డమంత దీర్ఘముగాలేదు అదినెఱసియు నుండలేదు. అతని మొగము పసిమిచాయలు తేరుచుండెను. కనులు దీర్ఘములై యోచనా సమర్థతను జాటుచుండెను. ఛత్రముకలదు. హస్తమున గమండలువు శోభిల్లుచుండెను. ఆ సన్న్యాసికి గంజాయినిబీల్చు నలవాటున్నట్లు తోచుచుండలేదు.

అతడాపట్టణమున నచ్చటచ్చట దిరిగి యచటికి వచ్చెను. మంత్రియతని వంకజూచెను. అతనిమనమున నేదియో తట్టెను. కాని, యతడేమియు ననలేదు. అతనిమొగమువంక జూచి యాసన్న్యాసి చిఱునవ్వు నవ్వెను కాని, యది యితరులకు గోచరింపలేదు.

అచట, కారాగార పాలకుడును, ద్వారపాలకులును, మఱికొందఱు సేవకులును గలరు. కారాగారపాలకుడు ముందునకు వచ్చి యిట్లనెను.

'నీ వెవరవు ? ఇచ్చటకేలవచ్చితివి ? నీకిచట బిచ్చము పెట్టు వా రెవరును లేరు. పొమ్ము'

'నాకు బిచ్చము మాత్రమే ప్రధానముకాదు. మీ వంటివారి దర్శనము నాకు దృప్తినిచ్చును'

'మావలన నీకేమి కావలయును ?'

'నాకేమియు నక్కఱలేదు. కొంచెము సంభాషణము మాత్రమే కావలయును.'

'అది యేవిషయముంగూర్చి?. ఇపుడు యుక్తమేనా ?'

అతఁడు ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. అతని కనులు మాత్రము స్థిమితములైయుండెను. అవి సరిగా, ఆ కారాగారాధిపతి మొగముననే వ్రాలెను.

'అది రహస్యమా ఏమి ? ఏకాంతస్థలము కావలయునా? ఏల యట్లు నిశ్చలముగాఁ జూచుచున్నావు?'

'అది రహస్యముకాదు. నేను జ్యోతిషము చెప్పగలను.'

పరిహాసమును సూచించుచు, ఆకారాగారాధిపతి మొగమున జిఱునవ్వుదయించెను. అది యతఁడు చూచెను. కారాగారాధిపతి యిట్లనెను.

'జ్యోతిషమునందు మాకు నమ్మకములేదు. జ్యోతిష్కులు వట్టి దాంభికులు. జ్యోతిషము బూటకము.'

'అది మీ విజయనగర జ్యోతిషము. మా జ్యోతిషమట్టిదికాదు.'

'మఱి మీ దే దేశము?'

'మా దేశము పేరు నీకేల? నీవు వలయు సంగతుల నెల్లనడుగుము. సరిగాఁజెప్పెదను. నాకుఁ గేరళము తెలియును'

'నీది మళయాళ దేశమా ?'

'కావచ్చును'

'దేశ దిమ్మరులు మిక్కిలి గడుసువాండ్రు. వారితో మాటలాడుట మిక్కిలి దుర్లభము. అడిగినదానికి సరిగా

సమాధానము చెప్పరు. భయముండదు. అట్టివారితో మాట లాడుట కష్టము' అనెను

అది యతఁడు వినలేదు. అతడిట్లనెను.

'నీవు నాల్గు సంవత్సరముల క్రిందట బాముకఱచినది. క్రిందఁబెట్టిరి. మూలికా ప్రయోగముచే నొక వైద్యుఁడు నిన్ను రక్షించెను.'

ఆ యధిపతి, ఆశ్చర్యపూరితుఁ డైపోయెను. మఱి యతఁడు మాటలాడలేదు.

'నీతండ్రికి నీవొక్కఁడవే కుమారుఁడవు. నీకిరువురు సోదరీమణులున్నారు వారికిఁ బెండ్లియైనది. కాని, పాపము! చిన్నాపె మాత్రము విధవయైనది.'

అతని కాశ్చర్యమెక్కుడాయెను.

'మహాత్మా! మీరు చెప్పినదంతయు యదార్థమే.'

'నీవీ పట్టణమున కెనిమిదామడల దూరమునఁగల యొక చిన్న గ్రామమునఁదాళ్ళతోపులో నొకగృహములో వెలయు సుప్రసిద్ధ—'

అతఁ డాగుఁడని సంజ్ఞ సేసెను. ఇతడాఁగి, ఆయధికారి చెవిలో నేదియో గొణిగెను. అత డత్యంతానందమున మునింగెను.

'అయ్యా' ఇది గైకొనుఁడు. మీాఋణమ్మును దీర్చుటకు నే సమర్థుఁడనుగాను. ఇంతతో సంతృప్తివహింపుఁడు' అని

యతనిముంజేతియందు మెఱయుచున్న బంగారుకడియమును దీసి యొసఁగఁబోయెను.

'మాకట్టివి యవసరములేదు. కాంచనము మాకేల? సంసారమా? భార్యయా? బిడ్డలా? మాకు వేళకుఁబట్టెడన్నము దొరికిన నంతియే చాలును. మీవంటివారి సంతోషమే మాకుఁ దగినప్రతిఫలము. అదిచాలును.'

అది చూఁచుచు, నచ్చటివారిలోఁగొందఱు 'స్వామీ! మాకుఁగూడఁజెప్పుడు' అని ప్రార్థించిరి.

వారి వారికిఁ దగినరీతులను వారికెల్లరకు సరిగా నాతఁడు చెప్పెను. వారిలోఁ గొందఱకు రక్షరేకులు కట్టెను. వారెల్లరుఁ బరితృప్తులైరి. బుద్ధిసాగరుఁడు సమీపించెను.

'నీకుఁగూడ జ్యోతిషము కావలయునా యేమి?'

'అవును'

'నీవు పీరివంటి వాఁడవుగావు'.

'ఎందుచేత?'

'నీవు రాజద్రోహివి'

'మహాత్ములకు నన్నియుఁ దెలియును. మీకుఁదోఁచినది చెప్పుడు.'

అచట నున్నవారికెల్లరకు బుద్ధిసాగరునందుఁగల ప్రేమ మిక్కిలి విస్తారము. అతఁడు మంత్రిగానుండి వారికెల్లరకుఁ జాలమేలుచేసెను. విధివశమునఁ జెఱసాలలోఁబడి యిప్పుడు

వారికిలోఁబడి యుండవలసివచ్చినను, అతనిని వారు గౌరవింపక మానినవారు కారు. అందుచే నతనిభవిష్య త్తెట్లుండునో. అతని యీకష్టము లెప్పుడు పోవునని యతఁడు చెప్పునో యని వారెల్లరు నతనివంక నేకదృష్టితో వీక్షింపసాగిరి.

'నీ వీరాజ్యమునకుఁ జాలకాలము మంత్రివై యుంటివి. అంతవఱకు నీవు రాజును విశ్వాసముతోడఁ గొల్చితివి. కాని, యిపుడు రాజద్రోహి వయితివి. ఇంతలో నీ కీ శిక్షపోదు. కాని, ఆవల ఆయువుండినచో—నీయాయువు స్వల్పకాలమే! పాపము—' అతఁడంత నూరకుండెను, మంత్రిముఖమున విచారము తోఁచుటలేదు.

ఆకారాగృహాధిపతి అతనిచెవిలో నేమో యడిగెను. సన్యాసి మెల్లగా బుద్ధిసాగరుఁడు తప్ప తక్కినవారు వినునట్లు 'వారమురోజులలో—గండము' అనియెను. అతఁడు మరల బుద్ధిసాగరునివంక దృష్టిసారించెను. అతఁడును చూచెను.

'పాపము నీయందు నాకుఁ గరుణ జనించుచున్నది. నీపాపములు నశించును. దీనిని జేతికిఁగట్టుకొనుము' అని యొక రక్షరే కతనికిఁగూడఁ గట్టెను. 'నాకిట్టి వానియందు విశ్వాసములేదు అది వట్టిబూటకము' అని యతఁడు విప్పుట నటించెను. అచటి వారెల్లరుఁ జింతించిరి.

పదునేఁడవ ప్రకరణము

దీర్ఘదర్శి

రాత్రి ప్రొద్దుపోయెను. కారాగారాధిపతి యింటిలో నుండెను అందు గొందఱు గుసగుస లాడుచుండిరి. ఆయింటి యరుగుపైని వెనుకప్రక్క మనయోగి పరుండియుండెను. అది దిడ్డివాకిలి. ఆవాకిట నెవరికిని విశేషించి పనియుండదు. ఆదారి నాయింటికిఁబోవు వా రరిది. ముందు ద్వారముననే యెల్ల వారును వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. అఁటగల హాలునఁ గొందఱు గొప్పవారుండిరి. అది మనోహరముగా నుండెను.

వారు ధనరాసులు తెచ్చిరి. అంతధనము నతఁడెప్పుడును చూచియుండఁడు. ఆరాత్రి బుద్ధిసాగరుని రహస్యముగాఁ జెఱ నుండి వదలినచో వారాధనరాసులిత్తుమనిరి. కాని, వానింగొను టకు గారాగారాధిపతి గుండెలు కొట్టుకొనుచుండెను. అతని కేమియుఁ దోఁచినది కాదు. అతని కా యోగితో సంభాషింప వలయునని కోర్కెపుట్టెను. అతఁ డాప్రదేశమునకుఁ బోయి అతనిని మెల్లగాఁ దట్టెను, అతఁడు మేల్కొనెను.

'అయ్యా! ఇపుడు నే నొక చుంశము మీతో మాట లాడవలసియున్నది.'

'ఆఁ! మాటలాడుము. పరవాలేదు'

'మంత్రిని జెఱసాలలోఁ బ్రొద్దున మీరు చూచితిరి గదా ?'

'ఆఁ!'

'ఇవ్వా డతనిని వదలిన'

'నీకుఁ బెద్ద లాభమువచ్చును – '

'నాకు లాభ మక్కఱలేదు. ఆయనకు నావలనంగష్ట మేదియు రాదుగదా ?'

'ఏమియు రాదు,'

'ఽది వెల్లడికాదా ?'

'కాదు. అగునట్టిస్వభావమే యందులేదు'

'పాపము! మంత్రికిఁగూడ గష్టములు రావుగదా ?' అని మరలననెను. సన్న్యాసినవ్వెను. అతఁ డతనిచెవిలో నేమో రహస్యముగాఁ జెప్పెను.

'మీరు చెప్పినది మిక్కిలి చిత్రముగానున్నది'

'అవును. ఇంకను ముందు గలదు'

'నిశ్చయముగా నిది యొకకథ. ఇపుడు నాకు సంశయ నివృత్తియైనది'

'ఇఁక సత్వరమే నీవు పోయి యందులకిష్టపడి వారిని బంపుము'

'చిత్తము'

అని యతఁడు పోయి వా రిచ్చు ధనమును గైకొనెను. అతఁడొక పురుషుని వెంటఁబెట్టుకొని తిన్నగాఁ జెఱసాలకుఁ బోయెను. అచట నతఁడు ద్వారపాలకులతో నేదియో గుసగుసలాడెను. వారిచేతిలో నిన్ని నవరసులను గ్రుమ్మరించెను. ఆ వచ్చినవారితో నిట్లుభాషించెను.

'మఱి బండి సిద్ధము చేసికొనివచ్చినారా?'

'ఆఁ! వచ్చుచున్నది.'

'ఇంకెంత సేపగును?'

'త్వరలోనే రావచ్చును'

అంతలో దూరమున బండిచప్పుడు వినవచ్చుచుండెను అది యంతకంతకు సమీపించెను. తుట్టతుద కది యా చెఱసాల ముంగిట నిలిచెను. ఆ యధికారి తన దారిని దాను పోయెను. నూత్న పురుషు లిట్లు భాషించిరి.

'ఇంత యాలస్య మేల చేసితివి?'

'నాకు ముందుగాఁ దెలియలేదు, ఇపుడే తెలిసినది.'

'గమ్యస్థానమునకు వారు పోయియుందురా?'

'ఆఁ! ఇదివఱకే పోయి యుందురు'

ఆ నూతన పురుషుఁ డిటునటుచూచెను.

'ఆయుధములను మఱచి పోలేదుగదా!'

'వెంట నూఱి మఱి తీసికొని పోయినారు'

'వదిలముగా నుండవలయును జుమీ' అని చేతిలో

నొక బంగారు నాణెముంచెను.

'అందునకు సందేహమా?' అనెను.

ఆ నూత్నపురుషుఁ డాద్వారముం బ్రవేశించెను. అతని కెవరు నడ్డము చెప్పలేదు. బుద్ధిసాగరుడున్న ప్రక్క భవనమున కతఁడు పోవుచుండెను.

ఆ భవనమున బైయంతస్తునందుఁ బఱుపుపై నతఁడు బరుండియుండెను. అతనికి నిద్దురపట్టలేదు. అతని మనస్సు యోచనానిమగ్నమై యుండెను. అచ్చట దీపము ప్రకాశించు చుండెను. ఆ దీపపు వెలుతురున, ఆ దివ్యమూర్తిని మనము కన్నులార దర్శింపవచ్చును. అట్టి కష్టపరంపరలలోనున్నను, అతఁడు ధైర్యమును విడువలేదు. ఆనూతనపురుషుఁ డతనిని సమీపించెను. అతఁడతనింగాంచి యిట్లనెను.

'నీవెవరవు?'

'నన్ను తమ మిత్రులగు విజయసింహుఁ డంపినాఁడు'

'ఇంతయర్ధ రాత్రమున నేల యతఁడు నిన్నంపినాఁడు?'

'మిమ్ములను గొంపోవుటకై'

'నన్నెట్లు గొంపోవఁ గలవు? రక్షకులు లేరా'

'ఇపు డెవరును లేరు'

'రాజద్రోహిని జెఱసాలలో నుంచినప్పుడు రక్షకు లుండరా?'

'వారి కత్తఁడేదో సమాధానము చెప్పినాఁడు'

'ఇప్పుడు నన్నెక్కడికి గొంపోవుదువు ?'

'చెఱనుండి విముక్తులను జేయుటకు. తరువాత మీ యిష్టము'

'నిన్ను నే నెఱుఁగను'

ఆ నూన్నపురుషుఁ డీప్రశ్నలకు మిక్కిలి లోనఁగంపింపఁ దొడఁగెను. అతనికి బుద్ధిసాగరుఁడు తమతంత్రమునం బడు నన్నయాశ తగ్గెను. 'ఈ యుత్తర మున్నదికదా ? ఈ దివ్యా యుధమునకుఁగూడ నితడు జంకకుండునా ?' అనుకొనెను.

'నీ దగ్గఱ నే మేని యత్తఁడే నిన్నంపెననుటకుఁ దగిన యాధారముకలదా ?'

'ఇదిగో ! ఈ యుత్తరమును జూచుకొనుఁడు. తమ సంశయమెల్లఁ దీరును'

ఆతఁడాయుత్తరమును దీసి బుద్ధిసాగరుని హస్తమున నుంచెను. అతఁడది స్వీకరించి మెల్లగా నిట్లు చదివెను.

"శ్రీమహా మంత్రులవారి సన్నిధికి :—

తమ కృపాపాత్రుఁడు విజయసింహుఁ డనేక నమస్కారములు:—

అయ్యా !

మీరు ప్రతిపక్షులయొక్క కుట్రలవలన, నే ద్రోహముం జేయకున్నను, రాజద్రోహులనై వృథాగా శిక్షనందుచున్నారు. ఇందునకు నేను చాల చింతిల్లుచున్నాను.

అయినను, ఇట్టికష్టస్థితిలోఁ నాకు సాధ్యమైనంత మేలుకలుగఁజేసి, తమయెడ నాకుఁగల భక్తిని జూపుకొనఁదలఁచితిని. నేను కారాగారమునుండి మిమ్మెట్లయినను దప్పించుటకుఁ బూనితిని. దేవునికృపవలన నిందు మనకు సంపూర్ణ విజయము సిద్ధించునుగాక !

కారాగారాధిపతిని మనకులోఁబడునట్లు చేసితిని. దానో పాయమున ద్వారపాలకులనుగూడ మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పితిని. మనమీరాత్రిపోవునప్పు డడ్డమువచ్చువా రెవరునులేరు.

ఈ యుత్తరముందెచ్చినవాఁడు నాకు మిక్కిలి హితుండు. బంధువు. ఇతఁడు మీయందు భక్తికల్గి మెలఁగునట్టి వాఁడు. ఇతనిపేరు కుమారసింహుఁడు. ఇతనికొక బండి నిచ్చితిని. బండివాఁడుకూడ మిక్కిలి నమ్మక మయినవాఁడు.

నేను మీరాక కెదురుచూచుచు, తుంగభద్రాస్రవంతి దక్షిణమున్న యిసుకగుట్టల దగ్గఱగానుండు విశాలమగు వటవృక్షముకడ నుందును అది మనకెంతయుఁ దగినప్రదేశమని మీ రెఱుఁగుదురు. అచటినుండి మీరు పరదేశమునకుఁ బోవచ్చును. ఇచట నుండుట మనకు క్షేమకరముకాదనుట మీ రెఱుఁగని విషయముకాదు. శత్రుసమూహముల మధ్య నుండుటకంటె నపాయకరమేమియుండును ? ఒకవేళ మీరు పరదేశగమన మంత మంచిదికాదనియు, ఇచటనే మాఱు వేసమున నుండఁ దలఁచినను, అచటికి వచ్చిచర్చించి, పిమ్మట

ఇష్టమగు కార్యమును జేయుటయే మంచిది. ఏలయన? అది రహస్యవ్యాపారములకు మిక్కిలి యోగ్యమయినస్థలము. అట నిర్భయముగా నెంతసేపయినను, ఏవిషయమునుగూర్చియైనను జెప్పుకొనవచ్చును.

విజయనగర ప్రాంతములు జనాకీర్ణములు. అచ్చట రాత్రింబవళ్లు నెల్లవేళలను మానవులు సంచరించుచు నుందురు. రహస్యవ్యాపారముల కాప్రాంతభూములు యోగ్యములు కావు. రాత్రిపూట పట్టణము వెలుపలకుఁబోవుటకు ద్వారపాలకులకుఁ గనపఱచవలసిన చీటిని సంపాదించి కుమారసింహున కిచ్చితిని. మనకిఁక నేభయమును లేదు. కనుక మీరు సంశయింపక త్వరగా మీకొఱకంపిన బండినెక్కి పైఁజెప్పిన ప్రదేశమునకు దయచేయుఁడు. అచట నేను మీకొఱ కెదురు చూచుచుఁ దగినంత పరివారముతో సిద్ధముగా నుందును. మీరు పరదేశమునకుఁ బోవలయునన్న వలయుసామగ్రిని గుఱ్ఱములను దీసికొని పోవుచున్నాను.

ఇపుడు మన కెంతయు ననుకూలమగు సమయము.

చిత్తగింపుఁడు,

ఇట్లు

భవత్పాదార వింద సేవకుఁడు

విజయసింహుఁడు"

ఆ యుత్తరము నతఁడు సాంతముగాఁ జదివెను. అతఁడు తలయూఁచెను.!

మహామహుల క్రియ లర్థసమన్వితములు. భాషలు మితములు. వారేదిచేసినను, ఏది మాట్లాడినను, అందు పూఁచిక పుల్లంతయైనను వ్యర్థముండదు. అదియెల్ల నర్థసమన్వితమైయే యుండును. వారిభావము లనన్యగోచరములు. అతి దీర్ఘాలోచన సమన్వితములు. అతడట్లేల తలయూఁచియుండెనో మనకేమి తెలియును? అతఁడిట్లనెను.

'కుమార సింహుఁడవు నీవేనా?'

'చిత్తము నేనే.'

'బండి యెక్కడ?'

'ద్వారము కడ నున్నది.'

'విజయసింహునకు నీ వే మగుదువు?'

'అతఁడును మేమును జ్ఞాతులము. వరుసకు, అతఁడు నాకన్నయగును. మాకిరువురకును జిన్నప్పటినుండి స్నేహము.'

'అతఁడింక నేమేని నీకు జెప్పినాఁడా?'

'ఆఁ! తాను గొలఁది అనుచరులతోఁగూడి పోయి తుంగభద్రానదీతీరమున నున్న యాపెద్దమఱ్ఱిచెట్టుదగ్గఱ తమ కొఱకు కనిపెట్టుకొని యుండునని చెప్పినాఁడు'.

ఈ ప్రశ్నలన్నియు నతఁడతని నేల యడుగవల యును? ఇదియంతయు వ్యర్థప్రసంగము కాదా? అతఁడట్లు

వ్యర్థప్రసంగముచేయునా ? ఆయుత్తరమున నీసంగతులన్నియుఁ జెప్పఁబడియుండలేదా ? అయినచో నతఁడు మరలనూర కిట్లేల యతని నడుగవలయును ? అతఁ డొకసారి యా సౌధము ముందునకు వచ్చి యుమ్మి యుమియుచు నల్గడలఁ బరీక్షించి చూచెను. ఆతనికేమియు గోచరింపలేదు.

'ఇపుడెంత కాలమైయుండును ?'
'రమారమి రెండుజాములైనది'
'బండివాఁడు సరియైనవాఁడేనా ?'

అతని కీ ప్రశ్నలు విసుగుఁబుట్టించు చుండెను. అతని కా మంత్రియొక్క భావమేమియు నర్థముకాలేదు. అతఁడు వత్తు ననియు రాననియుఁ జెప్పలేదు. వచ్చునది రానిది యతనికిఁ దెల్లముకాలేదు. హృదయ మూగుచుండెను. ఏమన్న నేమగునోయని భయముండియు నతఁడు పయికిమాత్రము గాంభీర్యముతో నుండెను. మంత్రి యతని నప్పుడప్పుడు వీక్షించుచుండెను. అది యతనికి మఱింత భీతిదాయకముగా నుండెను. ఎట్టకేల కతఁడిట్లనియెను

'అయ్యా ! కాలము పోవుచున్నది. ఆలస్యమేల ?'
'అవును. నునకిపుడు కర్తవ్యమేమి ?'
'ఏమియు లేదు. పోవుటయే.'

అతఁడు మరలనొకపరి సౌధపురః ప్రదేశమునకువచ్చెను. దూరమున నతనికేదో గుర్తు కాన్పించెను. 'ఆఁ ! ఇఁక పోవచ్చును' అని తనలో ననుకొనెను.

'నా జాగులేదు'

'నా వెంట దయచేయుండి ?'

కుమారసింహుఁడు ముందునడిచెను. బుద్ధిసాగరుఁ డతనివెంట నడువ నారంభించెను. అతని హృదయము సంతోష సంపూర్ణమాయెను. తానంతటి మహామంత్రిని మోసపుచ్చగల్గితినిగదా యని యతఁడు తన్నుఁదానే యభినందించుకొనఁజొచ్చెను. అంతకంటె నతనికిందువలనఁ గల్గు లాభమును దలఁచుకొన్నప్పుడు వచ్చు హర్షమునకు మేరలేకుండెను.

అతఁడు మెల్లగాఁ దనలోఁ దానిట్లు తలపోసికొనెను.

'బుద్ధిసాగరునంత మహామంత్రిని మోసపుచ్చఁగల్గితిని. ఇఁకరేపు నాయిల్లు బంగారముతో నిండును. చక్రధరుఁడుగారు నా తెలివికి నన్ను అభినందించును. ఆహా! నాజన్మ మెంత యదృష్టవంతము ?'

ఆ యిద్దఱును వాకిటనిలిచియున్న బండిదగ్గఱకుఁ బోయిరి.

'అయ్యా, బండి నెక్కుఁడు' అనియెను.

మంత్రి బండిని నధిష్ఠించెను. మహాపురుషులకు దీర్ఘదర్శకత్వము స్వాభావికము. సామాన్యుల కగోచరములగు నంశములను వారు చమత్కారముగా గ్రహింతురు. అట్టివారి బుద్ధి అత్యంత సూక్ష్మము.

ఏయంశమునఁగాని చక్కఁగాఁ జర్చింపక ప్రవేశింపరు. అట్టిచోఁ దన్నెవఁడో యొకనూతన పురుషుఁడు వచ్చి 'మిమ్ము నెఱనుండి తప్పింతును, రండు' అని యొక యుత్తరమును చూపించినంతమాత్రమున నదియెల్ల విశ్వసింతురా? దూరగ్రహణైకసమర్థమగు వారి బుద్ధియందు మోసమును శంకింపకుండునా? అటు శంకింపదేని యదిసుత్యర్హమా? అట్లేల యనవలయును? 'ప్రమాదోధీమతామపి' కదా? విశ్వసించినను విశ్వసింపకున్నను బుద్ధిసాగరుఁడు బండినెక్కెను. అది కదలెను. కుమారసింహుఁడును బండివాఁడునుగూడ నెక్కిరి. మంత్రి యతనితో నేదో ప్రసంగము చేయుచుండెను. అస్పష్టముగా, ఆ బండివెనుక అప్పుడప్పుడు చిన్నచప్పుడగుచుండెను. ఈధ్వని విన్నప్పుడు మనకు నిన్న యాదిల్షాహా రహస్య మందిరమున చెట్టుకడ విన్న చప్పుడు స్ఫురింపకుండునా! ఆ బండి తుంగభద్రాస్రవంతి నానుకొనియున్న యడవులలోనికిఁ బోవుచుండెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

ఆశ

ఇంకను సాయంకాలము కాలేదు. అరవికసించిన మల్లికా కుసుమముల సౌరభము, ముగ్ధా సుందరీ మనోహర మందహాస పరంపరల తెఱంగున సరసుల హృదయములను హరించు చుండెను. అతి తీక్ష్ణకర పరంపరలచేఁ బ్రపంచమును గాల్చి వేసిన ప్రభాకరుండు కొంచెకొంచెము శాంతిలుచుండెను. అతని తేజఃప్రకరమెల్ల వయసుతోఁగూడఁ దగ్గిన ముసలివాండ్రి పరాక్రమ మట్లు కుంచితమాయెను. ఇప్పటికి సాయంకాలపు టెండ ప్రపంచమునకెల్ల బంగారపుఁ బూతపూయుచు మనోహర మగుచుండెను.

అట్టియెడఁ దన సౌధారామమునందుఁ గల చంద్ర శిలా వినిర్మిత విహారమంటపమునందు మన మిదివఱకుఁ జూచిన గోల్కొండపట్టపురాణి యిటునటు తిరుగుచుండెను. సమీపము నంగల కాసారముమీఁదుగా కుసుమసారములు త్రావుచు ఝుమ్మనుచున్న మత్తభృంగముల కలమధుర రవములు కమ్మతెమ్మెరలతోఁగూడఁ గలిసికొనివచ్చి యాపె హృదయ మున కాహ్లాదమును గల్గించుచుండెను.

ఇట్లాపె యాభవనమున సాయంతనవిహారము సల్పు చుండఁగనే ప్రొద్దుగ్రుంకెను. చీఁకటులు గ్రమ్మెను. ఆమెయింకను తనశుద్ధాంతమునకుఁ బోవసమకట్టినది కాదు. ఇప్పటికామె యచటికివచ్చి చాలసేపయినది. కాని, ఆమె యేల యచటినుండి పోదు? ఆమె యెవరికొఱకో యెదురుచూచు చున్నట్లుండెను. అప్పుడప్పుడు పరధ్యానముగానుండి మత్తమధుకరములు చేయు నిస్వనములను కామినీ కింకిణీ రవములనుగా గ్రహించి యులికి పడుచుండెను.

అంతలో నొక తురుష్క సుందరీ రత్నము తాను ముందు నడచుచు వెనుక వేఱొక సుమృదులాంగిని దీసికోని మెల్లగా వచ్చుచుండెను.

ఆమె యా సుందరినిజూచి 'సోదరీ ! లోనికి దయ చేయుము' అనెను.

ఆ ముప్వురును లోనఁ బ్రవేశించిరి. ఆమందిరమున నొక వైపుననున్న మెట్లపై నెక్కి యామందిరపుఁ పైభాగమున కరి గిరి. అది యత్యంత మనోహరముగా నలంకరింపఁబడెను. అందు పరిమళతైలముచేనింపఁబడిన యొకదీపము వెల్గుచుండెను.

ఆ ప్రదేశమునకుఁ బోవఁగనే మనగోల్కొండబేగము స్త్రీలోకరత్నమా ! ఆ యాసనముపైఁ గూర్చుండుము' అని, యామెను బ్రార్థించెను. ఆమె యాసనము నధిష్ఠించెను. ఆమె కెదురుగా నాపట్టమహిషి కూడ సమీపముగానున్న యొకసోఫానధిష్ఠించి జగన్మోహిని క్షేమమరసి మెల్లగా నిట్లనెను.

'అక్కా! నేను నిన్ను 'అక్కా' యని పిలిచెదను. నీవును నన్నట్లే పిలువుము. స్నేహపూర్వకమగు నీప్రసంగమున దారతమ్య ముండరాదు.'

'అది మీదయ. సజ్జనలక్షణము'

'మీ మొగముఁజూడఁగా నాకు మిక్కిలి జాలియగు చున్నది. పాపము మీకుఁగల్గిన యాపద యంతయు విషాద కరమైనది.'

జగన్మోహిని మాటలాడలేదు. ఆమె మొగమున బాష్పములు గ్రమ్మెను. ఆపెదృష్టి ప్రసరించుటలేదు. మొగమును వంచి మెల్లగాఁ దన చేలాంచలమునం దుడిచికొనెను.

'అక్కా! మీనగర నామమేమి?'

'శృంగారపురము'

'అవును. అది మా రాజ్యములోనిదే కాదా!'

'అవును'

'ఎక్కడ? కృష్ణానదీసమీపమునఁ గాదా?'

'అక్కా! అవును. దానికి సమీపముననేయున్నది.'

'మీతండ్రి జమీందారు. ఆయన వంశము సుప్రసిద్ధమైనది. ఆయన సుగుణములంగూర్చి యీవఱకే వినియుంటిని. పాప మాయనకుఁ జాలకష్టమువచ్చినది. ఆయనపేరేమి?'

'ఆయనపేరు సోమశేఖరమూర్తి'

మరల నొకసారి యామె కనుంగొలకులు బాష్ప పరి వృతములాయెను. స్త్రీ లెంత ధైర్యవంతురాండ్రయినను హృదయములు శిరీషకుసుమ కోమలములు. పురుషులవలె గష్టముల నెదుర్కొని నిలువఁజాలరు. ఆపె లోన 'హా! తండ్రీ! నావలన నీకెట్టి కష్టములు వచ్చినవి?' అని యనుకొనెను. అదియంతయు బేగము కనిపెట్టెను. ఆపె ఆమె నీ ప్రసంగము నుండి మార్పవలయునని తలఁచెను.

'నవనీతకోమలమగు నీహృదయము నీకష్టకరమగు ప్రసంగముచే క్షోభపెట్టితిని.'

ఆమెముఖము వినమ్రమైయుండెను.

'అక్కా! మనము స్నేహభావముగల సోదరీతిలకముల వలె మాటలాడుకొందమని నీతో ముందే చెప్పితిని. ఇంకను సంశయించెదవేల? నా యీ ప్రసంగము నీకేమేని కష్టమును గల్గింపదుగదా!'

'అమ్మా! అట్లు తలపోయకుము. కష్టములతోఁ గుందు చున్న నన్ను గృపావిశేషముచే మన్నించి నామేల్బడ్డలను దల్లివలెఁ గనుగొనుచున్న మీ ప్రసంగము నాకుఁగష్టదాయక మేలయగును?'

'అవును! అది కాదు. హిందూసుందరీమణులు స్వాభావి కముగా సాధుశీలము కలవారు. మెల్లగా మాటలాడుటకు వారలవడియుందురు. అది నే నెఱుంగుదును. వారికి మావలె

ప్రగల్భశీలత యుండదు. శాంతభాషితలు, వారు మాటలాడు నప్పుడు మనోజ్ఞమైన లజ్జ ముఖమునకు వన్నె కల్గించుచుండును.

'అవును మీ రెఱుఁగని దేమికలదు?'

కాని, సోదరీ! మనము కొంచెము సేపదిమఱచి విచ్చల విడిగా మాటలాడుకొందము.

ఆమె భావమును సంపూర్ణముగా జగన్మోహిని గ్రహించెను. చిఱునవ్వంకురించెను. అద్ది యామె స్వభావ రమణీయమగు ముఖమునకు వన్నెఁబెట్టును.

'అందునకు నాకుఁ గూడ నిష్టమే'

'స్త్రీలకు మైత్రియం దపేక్ష మెండు. అందుచే నేనీ మైత్రిని గోరుచున్నాను'

'నా మైత్రివలన మీకు లాభము కల్గకపోవచ్చును. కాని, మీ మైత్రి మాకత్యంత మవసరమైనది. మీదయ మాకుఁగావలయును. మా మైత్రిని మీర పేక్షించుటకు మే మెంతటివారము? అది మీ కరుణయే'.

'సోదరీ! అట్లనఁబోకుము. వయసునఁ జిన్నదానవై నను నీవు పెద్దదానవే. నీ సుగుణసంపద లిదివఱకే జగత్తునం దెల్లఁ బ్రసిద్ధములు. మైత్రికిఁ బరస్పర సుఖదుఃఖ నివేదనము కావలసియున్నది. అందొక పక్షమున్నతమైనచో నసహ్యము. నేనొకవిషయమునఁ బెద్దను. నీ వొకవిషయమునఁ బెద్దవు. కావున మన మైత్రి సమానముగా శోభింపఁగలదు'

జగన్మోహినికిఁగొంచెము చనువు చిక్కెను. ఆపెయిఁక
ప్రశాంతశీలయై యుంటమంచిదికాదని తలఁచెను. బేగము
సాహెబంత విధేయతతోఁ దనవంటి సామంత ప్రభువు
కూతును స్నేహముకొఱకు యాచించుట తనకు శుభకరమని
యాపెతలఁచెనా యేమి ? ఆమె మొదట నింత సన్మానము
జఱుగునని తలంచియుండలేదు. ఇట్లనెను.

"యవన సుందరీమణులు చమత్కారవతులు. చలోక్తు
లకును చమత్కారములకును వారిసంభాషణములు పుట్టినిండ్లు
అనివింటిని. అది నేఁడు కంటిని'

ఆ యవనసుందరి మోముదామర వికసించెను. సోగ
లైన యాపెకన్నులు విరళమాయెను. 'ఇపుడీమెకుఁ గొంచెము
సిగ్గుతగ్గినది' అనుకొనెను.

వారు హృదయాకర్షణమున సమర్థురాండ్రు. సర్వ
సౌఖ్యవతులు.'

'అదిమాత్రము సరికాదు. చమత్కార ప్రసంగముల
కును, సమయోక్తులకును, చలోక్తులకును. చాతుర్యములకును,
సోదరీ! నీవన్నట్లు మేము సుప్రసిద్ధురాండ్రమే. హృద
యాకర్షణఁ జేయుసామర్థ్యముకూడ మాయందుఁగలదు కాని,
యదృష్టము......'?.

ఆపె నిట్టూర్పు విడిచెను. ఆమె మొగము విరక్తిని
సూచించుచుండెను.

'అక్కా! అట్లనెదవేమి?'

'నిజముగా మేమదృష్టవతులము కాము'

'ఎందుచేత? మీకంటె నదృష్టవంతులు లేరని చెప్పెదవుటయా?'

'హిందూయువతు లదృష్టవతులు'

'నేనట్లు తలఁపను. యవనసుందరులు స్వాభావికముగా సౌందర్యమును ప్రేమింతురు. ప్రపంచమునంగల సర్వసౌభాగ్యములకును, సర్వసుందరవస్తువులకును వారి సౌధములు నిలయములు. అత్యంత మధురమైన గానమును నిత్యమునాకర్ణింతురు. దేహములను జక్కఁగాఁ బూలచేతను లతలచేతను చిత్రవిచిత్రముగాఁ జిత్రింపఁబడిన మొఖమల్ గుడ్డలచేతను పట్టుపావడలచేతను శోభస్కరముగా నలంకరించుకొందురు వారికింకఁ దక్కువేమి?'

'వారి సౌభాగ్య మంతవఱకే'

జగన్మోహిని గ్రహించెను. ఊరకుండెను.

'మాకును, అదృష్టమునకును జాలదూరము. మేమీసౌధపంజరములందు బంధింపఁబడిన విహంగములము. మాకాలమున సౌందర్యమును యౌవనమును, భూలోకసృష్టి వినోదములను మనోహరవస్తు ప్రపంచమును జూచుటతోడనే సరిపోవును. హిందూసుందరీమణులు తమ మనోహరుల హృదయములను హరింతురు. ఆ భాగ్యము మాకు లేదు. పరస్పరాను

రాగము, ప్రేమ యివి మే మనుభవింప నోచుకొనలేదు. అది లేక సర్వవస్తుశోభితములగు నీ సౌధపరంపరలతోడ నేమి ప్రయోజనము ?'

'అది, ఎందుచేత'

'పాదుషాలు బహుసుందరీప్రియులు'.

జగన్మోహిని 'అది కష్టమే' అనెను.

నారీలోకమునకు మనోరథములు సమానములు. వారికి ఇతరుల కష్టములయం దనుతాపము స్వాభావికముగా జనించును. ఇతరుల కష్టములను జులకనగా వారు గ్రహింతురు. అపు డామె మొగ మనుతాపసూచకముగా నుండెను.

'సుందరీరత్నమా ! హిందూరాజులలోఁ జాలమంది యేకపత్నీవ్రతము కలవారఁట.'

'అవును. రాజపుత్రులలో, ఈ యాచారము విశేషించి కలదు.'

'అది చాల మంచిది.'

'ఈ యాచారము మీలోను గలదని వింటిని.'

'ఆఁ! కలదుకాని, నవాబుల దర్బారుల కది పనికిరాదు.' ఆమె కొంచెముసే పూరకుండెను.

'సుందరీరత్నమా ! స్వభావజన్యమగు చాపల్యమునకు లోనై యొక విషయము నడుగ నుపక్రమించుచున్న దానను. స్నేహ ధర్మములో నీవు వేఱుగా భావింపవుగదా ?'

'అది యడుగఁదగినదియుఁ జెప్పఁదగినదియుఁగూడనైన పక్షమున నభ్యంతరమేమి? మాకది యవమాన ప్రదము కాదేని యడుగవచ్చును'

'అది మనోహరమైనది. శ్రవణానందకరమైనది. ప్రేమ యీశ్వరదత్తమైన శాశ్వతవస్తువు. అది యత్యంత మధురము. మానవులకెచట యిష్టమో యది యచట పుట్టుచుండును. ఇష్టమే ప్రేమ. ప్రేమయే యిష్టము. అది యిచ్చిన వారికిఁ బుచ్చుకొన్నవారికి హర్షమునుజనింపఁజేయును. ఎవరి యందుఁగాని తమప్రేమను లగ్నముచేయక మానవు లుండఁ జాలరు. అది వారిసహజగుణము. సకలజగన్మనోహరమైన యీ సుందరీ రత్నముయొక్క ప్రేమ యెచట లగ్నమైనది?'

ఆమె మొగము మందమారుత కంపిత స్వర్ణకమలము వలెఁ జలించెను. అవనతమైయుండెను. ప్రేమతరంగిణి యామె మొగమునుండి ప్రవహించుచుండెను. మనోహారిణియను లజ్జ యందు స్నానముచేయుచుండెను. ఆ సుందరీమణి మఱి మాటలాడ లేకపోయెను.

'అనూనవిలాస శోభితమయిన నీ మొగమే నీహృదయమును జెప్పక చెప్పుచున్నది. హిందూసుందరులు తమ మనోహరులనామములను జెప్పరని వింటిని. పోని మ్మదియెక్కడనేని సత్యమయినదా? లేదా?'

ఆ హేమసరోజము యథాపూర్వకముగా నుండెను. అట్లు తన్నంతప్రీతిపూర్వకముగా నడిగిన యీయవన పట్ట

మహిమచేతో దాచిచెప్పుట కామె యిష్టపడలేదు. నవనీతకోమల మైన యామెహృదయము చలించుచుండెను అది సరళమైనది. వక్రతగాని కపటముగాని యందు లేదు. ఆ స్వర్ణకమలము నుండి యస్పష్టమై, మంజులమై, త్రపావృతమై, అనురాగ ద్యోతకమై, శ్రవణామృతమై, సుఖకరమై, సుకుమారమై, కుసుమసార సమాకర్షణ లోల మధుకరీ కలనిస్వనములను హాసించుచున్న యొకమధురవాణి వెల్వడుచున్నది !.

'అవును. అదిసక్తమైనది' అనెను.

ఆ యవనసుందరి ముఖమునుండి మందహాసతరంగిణి ప్రవహించుచుండెను. అది ప్రయత్నపూర్వకముగాదు.సహజము.

'అది యెవనియందు లగ్నమైనదో యతఁడు ధన్యుఁడు. ఆ యదృష్టవంతుఁ డెవరు ?'

ఆమె యుత్తరమును నిరీక్షింపలేదు. ఆమెకు ప్రాచ్య సుందరీమణుల వర్తనము తెలియును. ముగ్ధతరుణుల భావ ములు ప్రౌఢములుకావు. కోమలములు. ఆపె ప్రత్యుత్తరము చేయలేదు. అది నిరాకరణము కానేరదు.

'పోనిమ్ము. నారీరత్నమా ! ఒకసారి నీదృష్టి నిటుసారిం చుము. ప్రకృతిసుకుమారములగు నంకకములతోడను అత్యు త్తమ లక్షణశోభితమగు మోముఁదమ్మితోడను సకల జగ న్మనోహరముగానున్న యీామూర్తియెవరిది?'

అని యామెచేతికొక చిత్రఫలకము నందించెను. అం దొక దివ్యసుందర విగ్రహము చిత్రింపబడియుండెను. అది నిశ్చయముగాఁ జిత్రప్రతిమయనుటకు వలనుగాకయుండెను. అందు జీవలక్షణములన్నియు వ్యక్తము లగుచుండెను. అది నిజముగా ప్రతిమకాదు.

ప్రాచీన హిందూ నాగరకతను జాటుశాస్త్రములలో చిత్రకళాచాతుర్యమొకటి. అందీ చిత్రలేఖనము మిక్కిలిహృదయంగమమైనది. ప్రకృతి సౌందర్యమును, మానవ విగ్రహములను, ఆ యా భావములతోఁ గూడ లేశమేనియుఁ దప్పకుండునట్లు సహజముగాఁ జిత్రింపఁగల సుప్రసిద్ధచిత్రకారులు నేఁటి వఱకును గలరు. వారు హిందూదేశ ప్రాచీన వైభవమును, నాగరకతను, శాస్త్రసంపదను దమచిత్రముల మూలకముగా గానము చేయుచుందురు.

ఆ చిత్రఫలకమును జగన్మోహిని వీక్షించెను. ఆమెకుఁ దృప్తితీరలేదు. నీలోత్పల దళముల నధఃకరించుచున్న యామె కనులు నీరు గ్రమ్మెను. అది యప్రయత్నసిద్ధము, సహజము; ఆమె దానినాపుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, సాధ్యమాయెనా? ముత్యమువలె నాబాష్పబిందువు లాసుందరి తొడలపైఁ బడుచుండెను. అది యా యవనసుందరి కనిపెట్టెను. ఆమె ఫక్కున నవ్వెను.

తరుణుల కది స్వాభావికము. భార్యాభర్తలను నేకత్రి సమావేశముచేసి పరిహాసించుట సుందరీమణులకు సంతోష ముగానుండును. అందీ యవనసుందరి హృదయము నిష్కా పట్యమైనది

'అక్కా! ప్రత్యుత్తరమీయవేమి?'

'ప్రత్యుత్తర మేమున్నది? మీ రెఱుఁగరా?'

ఆ చిత్రపటమెవరిది ? అది నీకిదివఱకే గోచరించియుం డును. అది స్వభావము. అంతమాత్రము స్ఫురింపనివాని కేదియు స్ఫురింపదు. ఆ చిత్రఫలకమువంకఁ దిన్నగాఁజూడుము. అందు విజయసింహుని లోకోత్తర మూర్తి కలదు.

'నీహృదయమును హరించిన సుందరుఁ డితఁడేనా ?' ఆమె చిఱునగవుచే నంగీకారభావమును సూచించెను. మఱి యిట్లనెను.

'కాని అక్కా! ఈ కోరిక యీ జన్మమున లభించు నది కాదు. అంతభాగ్యము నావంటి దురదృష్టురాలికి గల్గదు.'

'ఎందుచేత? ఇది పరస్పరానురాగముకాదా ? అతఁడు కూడ నిన్నుఁ బ్రేమింపలేదా? చూడుము; ఈసమానరూపవయో విలాసములే మిమ్మిరువురను దంపతులనుగాఁ జేయఁదలఁచి దేవుఁడు సృష్టించెనని చెప్పక చెప్పుచున్నవి. అది తప్పనేని యాసృష్టి రుచించునా ?— అతఁడు కూడ నిన్నుఁ బ్రేమించె నని వింటినే?'

'నాకీ కారాగారబంధ విమోచన మీ జన్మమధ్యమున నుండఁగలదా?'

యవనసుందరి యామెను హృదయపూర్వకముగాఁ బ్రేమించెను. అందు కామె సౌందర్యమును సుగుణగణములును వారుపడుచున్న కష్టములును గారణములు కావచ్చును అది యునుగాక యామె స్వభావము కరుణారసపూరితము. ఆమె యిదివరకే యీమె కష్టములను దప్పింప వలెనని సంకల్పించి యుండెను.

'సోదరీ! అవును. పాపము మావలన నీకుఁ గష్టములు చాల సంప్రాప్తించినవి. అయినను సోదరీతిలకమా! నీకష్టములం దొలగించుటకు నాచే నైనంతవరకుఁ బ్రయత్నించి చూచెదను.'

'సాహెబా! వందనములు. నాయందిట్టి కరుణను వహించుట నా యదృష్టము. నా పుణ్యము పరిపక్వమైనది. మఱచి పోవలదు సుమీ!'

'అక్కా! ప్రొద్దుపోయినది. ఇఁక నిట నుండుట యుక్తము కాదు. పోవుదము. కాని చింతమాత్రము మనస్సునం దుంచుకొనకుము. నీకుఁ ద్వరలోనే విముక్తి యగును లే.'

'అక్కా! పరిపూర్ణకృప నుంచుము. మీ మాటలచే నాకు స్వస్థత కల్గుచున్నది. ఇఁక సెలవు తీసికొనెదను.'

'మంచిది. మీ యిరువురు దంపతులను మఱియొకసారి చూచుభాగ్యము నాకుఁ గల్గుంగాక!'

———

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాధాకుమారుఁడు

కం॥ స్వాతంత్ర్యమె నిజమోక్షము
స్వాతంత్ర్యమె సర్వసౌఖ్యసారము జగతిన్
స్వాతంత్ర్య మభిలషించెడు
నాతఁడు దేవేంద్రపదవినైనఁ ద్యజించున్.

సృష్టిలోని జంతువులకెల్ల స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ స్వాభావికము. పరాధీనజీవితము సర్వభోగవంతమయ్యు సౌఖ్యకరము కాఁజాలదు. మానవులకు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ తదితర జంతువులకంటె హెచ్చు. సకల సుఖాస్పదములయిన చంద్రశాలలలో హంసతూలికాతల్పములందుఁ గోరినవస్తు ప్రపంచమునెల్ల ననుభవించుచు భూలోకమందు స్వర్గసౌఖ్యముల నందుటకంటెఁ గల్గినంతవఱకు దిని, త్రావి స్వేచ్ఛాపరతంత్రుఁడై మెలఁగుచుండుట యనేకరెట్లుత్తమము. పరాధీనజీవితమునే యెల్లపుడు గోరుచుండువా రుత్తములు కారు. ఉత్తములెల్లపుడు స్వాతంత్రత నభిలషింతురు. దానికొఱకే రాష్ట్రములు పోరాడుచున్నవి. రాజ్యములు నశించుచున్నవి. కోట్లకొలందిగా జనులు నశించుచున్నారు. కాని, యుత్తములు తదభిలాషను విడువరు

విడువనే విడువరు. ఎన్ని కష్టములు జనించినను విడువరు! పరాధీనవృత్తి బానిసవృత్తి. తన వ్యవహారములు చూచుకొనుటకుఁ దన కధికారములేదు. ఒకరిక్రింద తాను బానిసగా నుండవలయును! తానెందులకుఁ బనికిరాడు! అతనికి గౌరవము లేదు! ఎందు కా బ్రదుకు?

పాపము! చెఱసాలలోఁబడిన జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారుల తరువాతివృత్తాంత మేమయినదో కనుంగొనవలయును.

జగన్మోహినియొక్క ప్రీతి నేవిధముననయిన సంపాదింపవలయునని నవాబు దినదినము మధురములయిన కదళీఫలములను దాడిమఫలములను మఱియు నానావిధఫలములను బంపుచుండెను. బంగారుజరీతోఁ బనిచేసినపట్టుపుట్టము లాపెకుఁ గొదువలేదు. సేవకులు కొల్లలు. సువర్ణమయరత్నఖచిత మనోహరానర్ఘభూషణములతో నాసౌధము నింపఁబడుచుండెను. చంద్రహారములు, సూర్యహారములు మొదలగునవి వలయు నన్ని! కాని, యవియన్నియు నెవరికి వలయును? ఆపె వాని వంకఁ గన్నెత్తియయినఁ జూడలేదు.

మొదట నామెను విచారించుటకు, ఆమెకు సేవ చేయుటకును దురకలను నియోగించెను. కాని, యది యాపెకిష్టముగా నుండ దనుకొనెనుగాఁబోలు నవాబొక హిందువు నధికారిగా నియోగించి హిందూసేవకుల నేర్పఱచెను కాముకులకుఁ దమకోరిన సుందరీమణుల నెట్లని మెప్పించవలయు

ననుటకంటె మఱియే ప్రపంచముఁ దెలియదు. అట్టివారు నిశ్చయ ముగాఁ వారుకోరిన మత్తకాశినులయొద్దఁ బిచ్చవానివలె కాదు బానిసీలవలెఁ జరింతురు

కాని, యా యిరువురు సుందరీమణులును, కృష్ణపక్ష చంద్రికవలెఁ గృశించుచుండిరి వారిముఖముల కాంతి తగ్గు చుండెను. సంపూర్ణవికసిత హేమకమలమువలె నున్న మొగము లిపుడు వాడిపోయినవి. నిశ్చయముగా వారు ప్రాణధారణ కొఱకు మాత్ర మప్పుడప్పు డేదో కొంచెము భక్షించుచుండిరి. సురుచిర పదార్థములు వారికి రుచించుటలేదు. విచారదేవత వారికెల్లప్పుడు ప్రత్యక్షమగుచుండెను. తల్లిదండ్రుల కష్టస్థితు లను దలపోసి తనవలన నట్టికష్టములు వారికిఁగల్గెఁగదా యని జగన్మోహిని శోకించుచుండెను. తనవలనఁ దనసహవాసినికిం గూడఁ గష్టములొదవెనని యామె మఱింత పొగలుచుండెను.

స్వర్ణకుమారికిఁ దల్లిదండ్రులులేరు. చిన్నప్పుడే గతిం చిరి. అప్పటి నుండియు దయార్ద్రభావముతో జగన్మోహిని తల్లి యామెను జేరఁదీసి కన్నకుమార్తెనుగా భావించి యే లోటు పాటునులేకుండఁ బెంచుచుండెను. ఆమె సద్గుణవతి, సౌందర్య వతి, పరోపకారశీల. తనస్థితిగతులను జక్కఁగాఁ దెలిసికొనెను. కర్తవ్యమెఱుఁగును. తన్నుఁబెంచిన జగన్మోహిని తలిదండ్రులనే తన తలిదండ్రులనుగా భావించి పూజించుచుండెను. జగన్మో హినికిని స్వర్ణకుమారికిని గల ప్రేమ, స్నేహము నిరుపమానము

జగన్మోహినితో గూడ స్వర్ణకుమారికిని బెండ్లి చేయవలయునని సోమశేఖరమూర్తి తలంచెను. కాని, యాపెయిష్టపడినది కాదు.

ఒకనాటి సాయంకాలమున నొక యువకుఁడు జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులున్న సౌధమువంక జూచుచు, ఆవయిపునకే నడచుచుండెను. అతని యాకృతి మనోహరమై చూపఱ కెంత చూచినను ఇంకను జూడవలయునన్న కోరిక గల్గించుచుండెను. అతఁ డంగ సౌష్ఠవముకలవాఁడు. వయసు రమారమి యిరువది మూఁడేండ్లుండును. అతఁడే స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినుల స్థితిగతులను గన్గొనుటకును రక్షణచేయుటకును నవాబుచే నియోగింపఁబడిన హిందూ యువకుఁడు. అతనియందు నవాబునకు మిక్కిలి నమ్మకము, ప్రేమయుఁ గలవు.

అప్పు డాభవనమున నెవరును లేరు. సేవకురాండ్రు తమతమ పనులు చూచుకొనుచుండిరి. కొందఱు వంటచేయుచుండిరి. తదితరులు తదితరవ్యాపారములను చేయుచుండిరి. సాయం సమయమగుచుండెను. జగన్మోహినీస్వర్ణకుమారు లిరువురును దమ దుర్గతికిఁ జింతిలుచు గూర్చుండియుండిరి. వారి కితనిరాక తెలిసియుండవచ్చును. అతఁడు వారి సమీపమున కేగెను.

అతనిం జూడఁగనే జగన్మోహినికి సోదర ప్రేమజనించెను. ఆపెకు పరపురుషుని జూచినప్పుడు కల్గు స్వాభావికమయిన లజ్జ కలుగలేదు. కాని, తలవంచుకొని మెల్లఁగా 'సోదరా ! కూర్చుండుఁడు' అనెను.

'సోదరీ! అక్కఱ లేదు మీ మర్యాదమాత్రమే చాలును' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

'కారణమేమో నాకుఁ దెలియదు. కాని, యితనియందు నాకు సోదరప్రేమ గల్గుచున్నది. దైవము నాకిట్టిసోదరు నిచ్చి యుండకపోవుటచేఁ గాబోలు' అని జగన్మోహిని తలఁచెను.

కాని, స్వర్ణకుమారి యా సుందరమూర్తిం గాంచినది మొదలొక నూత్న వికారమునకు లోనయ్యెను. ఆమె దృష్టి యెంతవారించినను వారక, ఆయువకునిముఖారవింద సౌందర్యమును గ్రోలుచుండెను. ఎంతయత్నించినను ఆమెహృదయ మా నూత్న వికారమునుండి మరలలేదు. ఆసుందరీ రత్నముయొక్క వాల్చూపు లప్పుడప్పుడు నప్రయత్నముగాఁ బోయి యాయువకుని స్ఫురద్రూపము నాలోకించుచునే యుండెను.

'ఛీ! చపలహృదయమా! ఎన్నఁడు నెఱుఁగని యిట్టి నూతన వికారమునకు లోనగుదువేల?' అనుకొనెను. కాని, యది యంతటితో మారునా?

ఆ యువకుని యవస్థయు నట్లేయుండును. హృదయ మతని వశముకాకుండెను. ఆ సుందరియొక్క తరళనయనముల సౌభాగ్యమును, గొంచెమువాడినను సంపూర్ణ శరత్సుధాకరుని సంపూర్ణముగాఁ బరాభవముచేయఁ జాలిన యామెముఖమును దక్క మఱియొక్కటతనికి గోచరించుటలేదు.

ఇట్లా యిరువురు పరస్పరానురాగపాశములచే బంధింపఁబడిరి. అందుకుఁగారణమేమైయుండును? అది సృష్టివిచిత్రమా?

జగన్మోహిని తనలో నిట్లు తలంచెను.

'ఈతనిం జూచినప్పటినుండియు నితఁడు స్వర్ణకుమారికి భర్తయైన బాగుండునని తోఁచుచున్నది. వీరిరువురివంకఁ జూచినచో వీరికి పరస్పరప్రేమ జనించిన ట్లగపడుచున్నది. ఎవరిపేరు చెప్పినను వినని స్వర్ణకుమారి యితని నిట్లేల ప్రేమించెనో?'

జగన్మో:- మిమ్ములను నే నెఱుఁగకున్నను 'సోదరా' అని పిలుచుటకు సాహసించితిని. ఇందులకు మీరు క్షమింపవలెను.

రాధా:- నేను సోదరుఁడను. నీవు సోదరివి. ఎన్నటికిని, ఈ భావమునే నాయందుంపఁ బ్రార్థించుచుంటిని.

జగన్మో:- మీ నామాక్షరముల నెఱింగించి మా శ్రవణ పుటములను బవిత్రముచేయుదురుగాక.

ఈ మాటలు విన్నతోడనే స్వర్ణకుమారి హృదయము చల్లఁబడెను. చల్లనితొల్కరివానచే శుష్కించిన తృణములు వోలె నామె వికసించెను. చిత్తవిశ్రాంతిగల్గెను. అతఁడు మెల్లగా 'రాధాకుమారుఁడు' అని చెప్పెను.

జగన్మో:- రాధాకుమారులు మీరేనా? మీరే దేశమో వెళ్ళినారని చెప్పుకొన్నారు.

రాధా:- అవును. నేనే. ఇచటికే వచ్చితిని.

జగన్మో:-తురుష్కులకు బానిసలైయుండుటకేనా సుప్రసిద్ధాంధ్ర సామ్రాజ్యమగు విజయనగర సామ్రాజ్యమును విడిచి గోల్కొండకు వచ్చినది ?

అతఁడు నిలువున నీరైపోయెను.

రాధా:- చిన్నతనముంజేసి తప్పొప్పులు తెలియక యుద్ధాభిలాషచే నిట్లు ప్రవేశించితిని. కాని; తరువాతఁ బశ్చాత్తాప పడుచునే యుంటిని. ఇంటి గుట్టు లంకకుఁజేటన్నట్లు మన వారు తురుష్కులపక్షమునఁ జేరి యిట్లు కుట్రలు పన్నుచుండుటచేతనే మనహిందూసామ్రాజ్యములన్నియునశించుచున్నవి కాని, సోదరీ ! ఇందు నేనొక విశేషమును జెప్ప సాహసించుచున్నాను. మన్నింపుము. నా యీ తురుష్క సేవ యొకవిధముగా మంచిగనే పరిణమించినది. నేనిచట లేకున్న మీ యీ దుఃఖకాలమున నేను మీతోఁగూడ సమముగా దుఃఖమును బంచుకొని యనుభవించు భాగ్యము నాకుఁగల్గునా ? మీదుఃఖమును నాదుఃఖముగాఁ దలఁచి దానిని దప్పించుటకు దగినశక్తిని నా కొసంగుటకు దైవమును బ్రార్థింతును.

జగన్మో:- సోదరా ! మీపశ్చాత్తాపముతోడి హృదయము నే నెఱుంగనిది కాదు. అయినను, జూడవలయునని యిట్లంటిని. క్షమింపుడు. మాకష్టములకొఱకు మీరుకూడఁ గష్టములం

బడుట యుక్తముకాదు. మీరు రన్యతంత్రులు. మమ్మెట్టు రక్షింపఁగలరు?

రాధా :- భారతీయార్యరక్తమే నాయందుఁ బ్రవహించుచున్నని నే నాంధ్రుల యుత్తమసుగుణములు కలవాఁడనేని నా ప్రాణములు పోయినను మీ ప్రాణములను గాపాడ వెనుదీయకుందునుగాక!

స్వర్ణకుమారి హృదయము నా వీరాలాపములు కలంచెను. ఆమె వీరవనిత.

జగన్మో :- మాయందు మీ కంత యనుగ్రహముండుట మా యదృష్టము కాక మఱేమి?

రాధా :- సోదరీ! ప్రొద్దుపోవుచున్నది సెలవు తీసికొనెదను.

జగన్మో :- మంచిది. నన్నును స్వర్ణకుమారిని మాత్రము మఱువ కుందురుగాక! సెలవు.

రాధా :- స్వర్ణకుమారీ! పోయివచ్చెదను.

ఆమె హృదయ మహోత్సుక్యమండిత మాయెను. నోట మాటరాలేదు. మెల్లఁగా 'చిత్తము' అనెను. ఆ సుందరీసుందరులు పరస్పరావలోకనము గావించిరి. వా రెడఁబాసినను వారి హృదయములు బంధింపఁబడి నట్లే యుండెను. అతఁడు వెళ్ళ లేక వెళ్ళెను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

నిరాశ

జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులు గోల్కొండకు వచ్చి రమారమి మాసము కావచ్చెను. వారిస్థితి యంతకంతకు దుఃఖకరముగా నుండెను. వారికేవిధమునను దప్పించుకొను నుపాయము తోఁపలేదు. మనసులకు విశ్రాంతి లేదు. దయామయులైన గోల్కొండనవాబు పట్టమహిషియు, స్వర్ణకుమారీ మనోహరుఁడైన రాధాకుమారుఁడును పెక్కువిధములఁ గార్యసాధనము చేయఁ దలపోసిరిగాని, యొక్కటియు వారికే గాగునుండ లేదు. రేపటితో నవాబిచ్చిన గడువు నెలయు నగును. అతఁడు దుష్టుఁడు. తల్లిదండ్రుల కేమేని హాని కల్గించి తీరును.

ఇంకను జాము ప్రొద్దుపోలేదు. ప్రపంచమెల్లఁ గాఱు చీకట్లు వ్యాపించియుండెను. కొందఱింకను స్నానములు చేయుచుండిరి కొందఱు పదప్రక్షాళనముం గావించుకొని భోజనములకుఁ గూర్చుండిరి. మఱికొందరు భోజనముచేసి హాయిగాఁ జల్లగాలిలోఁ దిరుగుచుండిరి.

అట్టియెడఁ గోల్కొండనగరమున నొక గొప్పసంక్షోభము కలిగెను. 'ఆత్మహత్య! ఆత్మహత్య' యని బజారులలోఁ జెప్పు

కొనుచుండిరి. కొందఱు యువకులు 'చూతము రండు' అని తోడివయసుకాండ్రను జెల్మికాండ్రను బిలిచికొని పరుగు లిడుచుండిరి. 'ఆహా! నవాబు మిక్కిలి పాపాత్ముఁడు. అతని వలననే యింతకష్టెను.' అని కొందఱు దూషించుచుండిరి. కొందఱు గృహిణులు 'పాపము! తల్లిదండ్రుల కడుపులోఁ జిచ్చు పెట్టిపోయినది. నేను జూడలేదుగాని అంతసుందరిమఱి లేదట! ఎవరి కర్మ నెవరు తప్పింపఁగలరు?' అని విచారించుచుండిరి. ఏమూలఁజూచినను సంక్షోభమే. ఎచటఁజూచినను గల్లంతే. ఎచ్చటఁజూచినను, ఆసందడే. కొందఱు తలపోయువారు. కొందఱుచింతించువారు. కొందఱుదూషించువారు. కొందఱు పాప మనువారు. పట్టణము మూలమూలలను 'ఆత్మహత్య – ఆత్మ హత్య' అను వార్త వ్యాపించెను.

గోల్కొండకుఁ గొలఁదిదూరమున నొక గొప్పచెఱువు కలదు అది పర్వతమునకును గట్టులకును మధ్యగానుండెను. రాజభటులెల్లరు నా వయిపునకుంబోవుచుండిరి. గొప్పగొప్ప యుద్యోగస్థులు, న్యాయమూర్తులు, పాలకులు గుఱ్ఱములనధి ష్ఠించి యా వయిపునకుఁ బోవు చుండిరి.

ఆ చెఱువు గట్టున జనసమూహము మూగెను. అది చుట్టు వయిపులకును వ్యాపించెను. అటునుండి, యిటు, ఇటునుండి యటు, కదలుచుండెను. రాజాజ్ఞపై వందలు, వేలు; పదివేలు

కాగడాలువచ్చి యచట యంధకారమును విచ్ఛిన్నము చేయు
చుండెను. ఆ చెఱువు మిక్కిలి విస్తీర్ణమైనది.

అచ్చటఁజేరిన యామూకల మనములెల్ల నాతురపడు
చుండెను. కాని, బ్రతికికాని చచ్చికాని నీటిలో నెవ్వరును కాన
రాలేదు. కొందఱు తెప్పలుకట్టి యాచెఱువు మధ్యకుఁ బోవు
చుండిరి. వేఱొకకొందఱు ప్రక్కప్రక్కల లోఁదట్టునఁ జూచు
చుండిరి. జాడయేమియుఁ గన్పడలేదు.

కొందఱు రాజానుగ్రహాపేక్షులు 'మేము చూచితిమి
ఆ వయిపుగా వచ్చి' రనుచుండిరి. మఱికొంద 'ఱీ వయిపుగా'
ననుచుండిరి. ఇంకఁ గొందరు మఱియొక వయిపును జూపు
చుండిరి. ఆ యా స్థలములకెల్ల భటులాత్రముతోఁ బరువిడు
చుండిరి. కొందఱు ఱాలుగట్టుకొని పడియుందురని భావించి
దోనెలనెక్కి లోపల వాసములతోఁ కలంచుచుండిరి. ఏపని వచ్చి
నను దమపనిగనే భావించు నిష్కపటులగు పిల్లలు వారి
వెంటఁ బరువిడుచుండిరి.

ఆ చెఱువున నొకప్రక్క నవాబుత్తమాశ్వమొకఁ
డెక్కి యత్యంత విచారసూచకమగు మొగముతో నాతుర
తతోఁ జూచుచు నెవరేమిచెప్పుదురో యని వేదనపడు
చుండెను.

ఒకఁడువచ్చి 'అయ్యా! నేఁజూచితిని ఇరువురు సుంద
రీమణు లీవయిపుగా వచ్చిరి' అనెను.

నవాబు, ఆతురతతో 'నిజముగాఁ జూచితివా!' అనెను.

'అయ్యా! చూచితిని'

'ఏ వయిపుగావచ్చినారు ?'

'ఈ ప్రక్క బజారునుండి వచ్చినారు.'

'ఎందఱు ?'

'ఇరువురు.'

'హిందువుల వలె నున్నారా ? మహమ్మదీయులవలె నున్నారా ?'

'మహమ్మదీయస్త్రీలవలెనే యున్నారు. ఆపాదమస్తకము వస్త్రములు కలవు. వారి కందె లున్నట్లున్నవి. అవి మ్రోగుచు నుండెను.'

'వా రేవయిపునుండి వచ్చుచున్నారో కనిపెట్టి చూచితివా ?'

'ఆఁ! చూచితిని. వారంతఃపురము వైపు నుండియే వచ్చినారు.'

'ఏల చూచెదరు? చాలమంది ట్లే చెప్పుచున్నారు. వారు నిశ్చయముగాఁ దమ్మెవరేని పట్టుకొందురని మహమ్మదీయాంగనల వేషములంధరించి వచ్చినారు. అనేకమంది వారిని, ఆ వేషములతో నుండఁగా జూచిరి. వారింకను చెఱువునం బడలేదేమో యీ ప్రాంతములను వెదకుఁడు. ఆ చెఱువు ప్రక్కలఁ

జూడుఁడు. గట్లపైఁ జూడుఁడు. చెఱువులోఁజూఁడుడు' అనుచుఁ నవాబు ఆ యామ్యావక్కలకు భటులను బంపుచుండెను.

క్రమ క్రమముగా నతనిమనసునకుఁ బిచ్చియెక్కుడగుచుండెను. ప్రాణములతో నాసుందరింబట్టి తెచ్చినవారి కొకలక్షరూప్యముల నొసంగెదన నెను. కొందఱాశపడి దొడ్లు, దోవలు, పుట్టలు, గుట్టలు, గట్టులు శ్రమపడి వెదకుచుండిరి. రెండు యామములు గడచెను. మూఁడు గడచెను. ప్రపంచ స్మృతి యతనికిలేదు. ఆమె ప్రాణములతో దొరకునను ఆశ యతనికిం బోయెను. ఇఁక నచటనుండి కార్యములేదని 'హా! జగన్మోహినీ! హా! జగన్మోహినీ! ప్రపంచమెల్ల నంధకారము చేసి పోయితివా?' అనుచు స్వభవనము వయిపునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము

వెన్నెల

ప్రపంచము మిక్కిలి చిత్రమైనది. అన్ని యాత్రలనూ సులభముగాఁ జేయవచ్చును. కాని, యీ ప్రపంచయాత్రమాత్ర మత్యంతకష్టమైనది. దానికి సమయస్ఫూర్తి, శక్తిచాతుర్యము, యుక్తిమొదలగు నద్భుతగుణములుండి యుండవలెను.

మనుజులగుణములు, స్వభావములు, నడతలు, రీతులు, పెక్కువిధములు కొందఱు చమత్కారప్రియులు. మఱికొందఱు సమర్థులు. కొందఱు సమయోక్తులు చమత్కారముగా నాడుదురు. మఱికొందఱు తెల్లమొగాలు. అతిభయంకరమై దుస్తరమైన కష్టసముద్రమును బుద్ధినౌకనెక్కి చమత్కారముగాఁదప్పించుకొనుటకు కొందఱు మిక్కిలిచతురులు. కొందఱు లేనికష్టములను, బాధలను, దెచ్చి నెత్తిపైఁబెట్టికొని వానిని దప్పించుకొను మార్గమునుగాంచలేక యామరణము వెతలం జెందుచుందురు. కొందఱు చతుస్సాగర పరివృతమైన సకల భూతల పరిపాలనమును వహించి, తద్రాజ్యాంగ చక్రమును ఎత్తులకు మాఱెత్తులొడ్డుచు నిరాఘాటముగాఁ ద్రిప్పనేర్తురు మఱికొందఱు స్వవ్యవహారములనే చేసికొనఁజాలరు. అట్టి

వారేట్టి కష్టముం దప్పించుకొనఁజాలరు. కాని, సప్తసముద్రము లను దెప్పలేకుండ నీదఁ గలవారుకూడ గలరు.

అట్లు గోల్కొండ పట్టణస్థులెల్లరును జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులకొఱకు వెదకుచుండిరి. ప్రభువులు, సేవకులు, పిల్లలుఁ, తల్లులు, తండ్రులు, ఎల్లరును, ఆ ప్రసంగమునే చెప్పి కొనుచు నుండిరి. కాని, యది యింకను బట్టణమునకుఁ గొంత దూరముగానున్న కారాగారములకు వ్యాపింపలేదు.

ఆ కారాగారములలో నొక ప్రత్యేక భవనమున నిరు వురు దంపతులుండిరి. వా రితర నేరస్థులవలెఁగాక గౌరవ ముతోఁ జూడఁబడుచుండిరి. వారిని గావలికాయుటకుఁ బ్రత్యేకముగా నొక తురుష్కోన్నతోద్యోగియుఁ గొంత మంది భటులును నియమింపఁబడిరి. వారెల్లరును జాగ్రత్తతో గావలి కాయుచుండిరి. రమారమి జాముప్రొద్దు పోయెను

అప్పు డా భవనము వైపునకొక యువకుడు వచ్చు చుండెను. అతని కాయము బలిష్ఠమైనది. అతఁడత్యంత ధైర్యశౌర్య నిలయుఁడును, పౌరుషవంతుఁడును, అయి యుండు నట్లు తోఁచుచుండెను. అతఁడొక గుఱ్ఱము నెక్కెను. అతని వెంట మఱియిద్దఱాంధ్ర సేవకులుండిరి. వారిరువురు చెఱి యొక గుఱ్ఱము దోలుకొనివచ్చుచుండిరి. అతఁడు తిన్నగా నా యిరువురు సేవకులతోను, గుఱ్ఱములతోను, ఆ దంపతు లున్న భవనపుఁ బ్రాకార ద్వారముకడకుఁబోయి అందుఁ జొచ్చుచుండెను.

ద్వారపాలకులు వారి నడ్డగించి 'ఎవరు? మీరులోనికిఁ బోఁగూడదు. తిరిగిపొండు' అని గద్దించిరి.

'నేను బోయెదను ఎవరడ్డము వత్తురు ?'

'మీకుఁ బోవ నధికారము లేదు'

'మాకుఁ గలదు'

అట్టి దే దేని యున్నం జూపుఁడు'

అతఁడొక ముద్రికను దీసి చూపించెను. ఆ ద్వారపాలకుల గుండియ లవిసెను. వా రతనిముందు సాష్టాంగముగాఁబడి 'అయ్యా! మాతప్పును మన్నింపుఁడు. మేము మిమ్మెఱుఁగక యపరాధముం జేసితిమి' అని వేఁడుకొనిరి.

'క్షమించితిమి. లెండు'

'అయ్యా! బ్రదికితిమి.'

అది నవాబు ముద్రిక. అది రాజులకును, గొప్ప ప్రభువులకును, నవాబు బంధువులకునుగూడ దుర్లభము. అతని కట్టి ముద్రిక చిక్కుటం జేసి, అతఁడెవరో యని భయపడిరి.

అతఁడా ప్రాకారము దాటి లోనికింబోయెను. ఆ ప్రాకారము లోపలనే వారింగనిపెట్టి యుండుట కేర్పడిన గొప్పయధికారి యుండెను. అడఁడు తిన్నగా, ఆ యధికారియున్న భవనము ప్రక్కకుఁబోయి యొక సేవకుని లోనికంపెను. అతఁ డితని రాక నెఱింగించెను.

ఆ యధికారి బయటికెదురుగా వచ్చెను అతఁడీయశ్వాధిష్ఠితుఁడగు పురుషునిజూడఁగనే, ఇతఁడొక యున్నత వంశ్యుఁడై యుండునని తలఁచెను.

'అయ్యా! ఏలవచ్చితిరి ?'

'చిత్తము. జగన్మోహిని తల్లిదండ్రులను దీసికొనిపోవుటకు'

'మాకింక నవాబుగారి యనుజ్ఞ కాలేదు'

'ఇదిగో! చూడుడు'

అని యాముద్రికనే చూపించెను. అతఁడు విశ్వసించెను. ఆలస్యముచేసిన నేమియగునోయని భయంపడెను. నిరంకుశ ప్రభువుల హృదయములను జక్కఁగా నతఁడెఱుఁగును.

'అయ్యా! వచ్చుచున్నాను' అని యింటిలోనికిం బోయి యొక టోపీనిదగిలించుకొని సేవకునొకనింబిల్చి 'తాళపుంజెవులను దీసికొనిరా ?' అని చెప్పెను. తోడనే సేవకుఁడు వానినిగొని పరువెత్తుకొని వచ్చెను. ఆ యధికారి యాయశ్వాధిష్ఠితునిప్రక్క నడచు చుండెను. అతని ప్రక్క గుఱ్ఱములు నడచుచుండెను. తాళపుఁ జెవులందీసికొని వచ్చిన సేవకుఁడు వారింగలిసికొనెను. వారందఱు నాభవనములయొద్ద కేగిరి.

ఆ యధికారి 'తాళముతీయరా' అనెను. తీసెను. లోనం బ్రవేశించిరి. అందు సోమశేఖర మూర్తియు భార్యయు నుండిరి.

'అయ్యా! మిమ్ములను విడుదలచేయుచున్నాను' అని యా యధికారి యనెను.

'కృతజ్ఞులము' అని యిరువురు ననిరి.

'త్వరగాఁబోవలయును. గుఱ్ఱములపై నధిష్ఠింపుఁడు' అని యాతఁడనెను.

ఆ యిరువురును త్వరితముగా గుఱ్ఱములనెక్కిరి. మెల్లగా స్వారిచేయుచుండిరి. కొంతవఱకు నాయధికారి వెంబడించెను.

'అయ్యా! సెలవు. మమ్ములను మఱువకుఁడు'

'మిమ్ముంగూడ మఱువము'

'ఇఁక దిగువడెదను'

'ఆఁ మంచిది పోవుచున్నాము'

ఆ యధికారి కొంచెము సేపునిల్చుండి "రాజులు చపల చిత్తులు. వారిపని 'లేడికి లేచినదే పరుగు' మన్నట్లుండును. ఎప్పుడేదితోచిన నప్పుడదిజరిగి తీరవలయును." అనుకొనుచుఁ దనభవనమునకుం బోయెను.

వారుమువ్వురును సేవకులుఁ వెంబడింపగాఁగొంతవఱకుఁ జిన్నగాఁబోయి యచ్చటినుండి మఱియొకదారికిం దిరిగిరి. అది పట్టణముయొక్క తుద. ఆప్రదేశమున విస్తారముగొప్పభవంతులు లేవు. చిన్నగుడిసెలు మాత్రముకలవు. క్రమక్రమముగా వారు నిర్జనప్రదేశముంజేరిరి. అది భయంకరముగా నుండెను. సోమ శేఖరమూర్తి యిట్లనెను.

'గమ్యస్థాన మింకెంతదూరమున్నది ?'

'ఒక మయిలుకంటె నెక్కుడుదూరముండదు ?'

అని వారిగుఱ్ఱములవడి యెక్కుడుచేసిరి. అవి వాయు వేగమునం బరువిడుచుండెను.

వా రట్లుపోయి యొక భీకరారణ్యముననున్న యొక రహస్య ప్రదేశముం జేరిరి.

అచ్చటం గొన్ని గుఱ్ఱములును, గొండఱు సేవకులు, భటులు, మఱికొందఱు స్త్రీలు నుండిరి. అం దరువురు సుందరీ మణుల, నీ చీఁకటిలో మనము వారి దుస్తులంబట్టి, జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారు లనుకొనవచ్చును.

అచ్చటనున్న భటులు మహారాష్ట్రులు. వారు మిక్కిలి దేశాభిమానముగలవారు. వారే యీ రహస్య స్థలమునకు గుఱ్ఱములను మన ప్రయాణికులకు సందఱకును దెచ్చినవారు. ఆ ప్రదేశముననున్న వారెల్లరకు నానావిధములగు నాయుధ ములు గలవు మన యాత్రికు లచ్చటికేగిన వెంటనేవారందఱు నొక్కపరి సంతోషతరంగములలో మునిగిరి.

బేగము సాహెబు 'అమ్మా! ఇఁక ద్వరపడుఁడు. లేని యెడల గష్టములు సంప్రాప్తించును' అనియెను.

'అమ్మా! మీదయను మేమెప్పుడును మఱువఁజాలము. వందనములు. సెలవుదయచేయుఁడు' అని వారెల్లరు నేకగ్రీవ ముగా ననిరి.

ఆ వేగము గుఱ్ఱముల నధిష్ఠించిన యా సుందరమూరుల దగ్గఱకువచ్చి గుఱ్ఱములను సమీపింపఁజేసి వారిరువురను కౌఁగిలించుకొని చెఱియొక ముద్దిడెను. వారుల్లాస సముద్రమున మునిగిరి. 'మీకు శుభమగుఁగాక' అనెను.

'అక్కా! సెలవు దయచేయింపుడు' అనిరి.

'మంచిది' అనెను.

క్రమక్రమముగా నొకరితరువాత నొకరందఱు నావేగము నెడఁగృతజ్ఞతను దెలియఁజేసిరి పరస్పరప్రేమానుబంధమును వీడలేక వీడిరి. త్రెంపలేక త్రెంపిరి. అంధకార బంధురమై, ఘోరమృగసమూహసంచార భయంకరమై; నానావిధ మృగఘోరనిస్వనమై, విపులమై, దీర్ఘమై, జనశూన్యమై, పిశాచ భూత, ప్రేత, రాక్షసాది నివాసస్థలమనందగిన యా ఘోరారణ్యమున నారాత్రివేళ, జిక్కువక్కుగానున్న యొకత్రోవంబట్టి వారెల్లఁదమగుఱ్ఱముల కళ్ళెములను సంపూర్ణముగా వదలి వాయువేగమును మించినవేగముతో స్వారిచేయుచుండిరి.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము

ఆ చ ప్పు డే మి ?

మానవులదృష్టి పరిమితమైనది. అది యొంతవఱకుఁ బోవునో యంతమేరలోనుండు నంశములను మాత్రమే గ్రహింపఁగలదు. భౌతిక ప్రపంచమును చూడఁజాలని మనదృష్టి యన్యుల హృదయములందున్న యంశములను గ్రహింపఁ జాలునా? మనచుట్టును, బంధువులు, హితులు, విరోధులు, ఉపేక్షా భావముగలవారు పెక్కురున్నారు. కాని, వారియంత రాత్మయందు వారు మనలం బ్రేమించుచున్నారో ద్వేషించు చున్నారో మనము గ్రహింపనేర్తుమా? ఎవ్వ రచ్చట నెందు కొఱకేవేళ నేమేమి చేయుచున్నారో పరిమితమగు దృష్టిచే మనము వానినెల్ల గ్రహింపఁగలమా?

కొంతసేపట్లు, ఆదిల్షాహాయు, తారానాథుఁడును, చక్ర ధరుఁడును ముచ్చటించుకొనవలసిన రహస్యాంశములను శంకా రహితముగా ముచ్చటించుకొని వెళ్ళిరిగదా? పిదప గొంత కాలము గడచెను. రెండు యామములమీఁదఁ గొంచెము ప్రొద్దుపోయెను. ప్రపంచమెల్లఁ దేహ ధన మాన ప్రాణాదు

లన్నిఁటిని దైవము వశముచేసి హాయిగా గాఢనిద్ర నందు చుండెను. లోకమెల్ల నిశ్శబ్దముగా నుండెను.

అట్టితఱుణమున రహస్య భవనము నానుకొనియున్న యా చెట్టుమీఁదనుండి యొకమానవ విగ్రహము క్రిందికి దిగుచుండెను. అతనివెంటనే మఱియొకఁడు దిగుచుండెను. మొదటివాఁడు రెండవవానికంటెఁ గొంచెము పొడవు. కాని మొత్తముమీఁద నిరువురును పొడవైనవారే. మిక్కిలి బలాఢ్యులు. వారి దేహమున కప్పు రుతొడిగిన దుస్తులు తమా షాగానుండెను. వారిరువురును నల్లనిపొడవైన లాగులను ధరించి యుండిరి. వారిరువురు దేహములకు సరిగా నంటుకొనియున్న నల్లని పొట్టిచేతుల చొక్కాలను ధరించిరి. వారిమొలలలో మిక్కిలి పదునైన పెద్దబాకులుండెను. దెబ్బల నాపుకొనుటకుం దగిన యితరాయుధములును వారియొద్దఁగలవు. వారు పాద ములకుఁ జర్మముతోఁ జేయఁబడిన క్రొత్తరకపు ముచ్చెలను ధరించియుండిరి. అవి మెత్తగానుండి రవంతకూడ ధ్వని కానిచ్చుటలేదు. ఆచెట్టు, ఆకసము నొరయుచుండెను. అదియొక యడవిజాతిచెట్టు. అది గుబురుగానుండి క్రిందినుండి చూచు వారికి అవరోధము కల్గించుచుండెను. ఆ గుబురులో మన యీ పురుషులిరువురును దాఁగుకొనిరి. వారుక్రిందికి దిగి యిట్లు మాటలాడుకొనిరి.

'నాకు మధ్యమధ్య కొన్నిముక్కలు మాత్రము వినంబడలేదు. కాని, కావలసిన యంశము సర్వముం దెలిసినవి'

'నే నొక్క ముక్కకూడ దిగవడకుండ వింటిని'

'ఈ పాపిష్ఠిత్రయములో నెవ్వడైన గమ్యస్థానమునకు వచ్చిన బాగుండును ముక్కలుముక్కలుగాఁదరిగి భీముఁడు దుస్ససేనుని వధించినట్లు వధించిప్రేవులు జందెములు వేసికొందును'

'ఈ దుర్మార్గులలో నెవరును, అచ్చటికిరారు, అది ల్యాహ రేపుండఁడు గదా? తారానాధ చక్రధరులు పిఱికివారు. వారు రారు'

'అవును! నిజమే కాని, క్రోధోద్రేక మిట్లనిపించుచున్నది'

'క్రోధము దూరదృష్టిని నశింపఁజేయును. దానికేమి గాని మన మిఁకఁబోవచ్చునని తోఁచుచున్నది. ప్రపంచమెల్ల నిశ్శబ్దముగానున్నది. ద్వారపాలకులు, రక్షకులు, నెల్లరు నిద్రింతురు'

అని వారిరువురును నడువ నారంభించిరి. మొదటి యతఁడు ముందును రెండవ యతఁడు తరువాతను బోవుచుండిరి.

ఆ మందిరమునకుఁ జుట్టును, విశాలమగు నావరణకలదు. దానిలో నొక ప్రక్కకొండల గుట్టయొకటి కలదు. ఆప్రాంతము

నకుఁ బోవుటకెవరికిని సాధ్యముకాదు. అందుచే నాదిల్‌శాహా భటులా ప్రాంతమున విశేషించి కావలి కాయరు. అయినను దఱచుగా వచ్చి చూచుచుందురు.

ఆ యిరువురు పురుషులును, అట్లు పోయిపోయి, యా కొండ గుట్టలలో నొక తావునకుం జేరిరి. అచటికిం బోవుటకు నూఱుచిక్కులు. మధ్య జెముడుపొదలు, రక్కసపొదలు గలవు అందుఁ గ్రూర సర్పములు తేళ్ళు, మండ్రగబ్బలు, పెంజెఱులు కూడ నుండును. అడ్డమువచ్చిన దుష్ట మృగములు నెల్ల తప్పించుకొనుచు వారొక రహస్యస్థానమునకుం బోయిన తరువాత, ఆ గుట్టలలోనున్న యొకపెద్ద ఱాతిని బైకి లాగిరి. అది యీవలకు వచ్చెను. వా రాబొఱియలోఁ బ్రవేశించిరి. వెంటనే మఱల నాఱాతిని లోనికి లాగి యారహస్యద్వారముం బూడ్చివయిచిరి. ఆ కొండలోపలి కా మార్గముగుండఁ గొంత దూరముపోఁగా నొక పెద్దవిశాలమైన గుహ తగిలెను. అది దాటి మఱల వారిరువురు వడివడిగా నడచుచుండిరి. ఱాళ్ళు కాళ్ళకుఁ దగులుచుండెను. దుష్ట జంతువుల మోతలు వినం బడుచుండెను కాని, వారు భయపడక పోవుచుండిరి.

మఱి కొంచెము దూరము నడచు సరికి వారి కా గుహ యొక్క రెండవవైపు కన్పడెను. బయటికివచ్చిరి ప్రపంచ మెల్ల నిర్మనుష్యమైయుండెను. ఆ బయలులో నాయిద్దరు కొకరివెనుక నొకరు నడచుచుఁ బోవఁజొచ్చిరి. మనము చూడ

లేదుగాని, జనులు చెప్పుకొను మాటలంబట్టి చూచినచో వీరిని యమ కింకరులతోఁ బోల్పవచ్చును. సందేహము లేదు.

అట్టి సిగ్గజడిసలమున నొంటరివై ఆరాత్రి, ఆ కటికచీఁకటిలో, ఆ విగ్రహద్వయమును నీవు సందర్శింపఁగలవా ? నీ గుండియలు పగలవా ? చూడు. వారెవరో ? వారు మన కపరిచితులుకారు. శ్రీధరుఁడు, విజయసింహుఁడు !

నాఁడు తెల్లవారినది మరల ప్రొద్దుగ్రుంకెను. రాత్రి యాయెను. చెఱనుండి మంత్రియగు బుద్ధిసాగరుని విడిపించితిమి పాప మతనిని గోతిలోనుండి నూతిలోనికి దింపితిమి. అతఁడొకశకటము నెక్కి తన్ను జంపుట కుద్దేశింపఁబడిన గమ్యస్థానమునకుం బోవుచుండెను. ఆ బండి తోలువాఁడు కాక మఱియొకఁడు బండివెంటఁగలఁడు. ఆబండి, క్రమముగా గమ్యస్థానమును సమీపించుచుండెను. మంత్రి వెనుకప్రక్కనుండి తొంగి చూచుచుండెను. అతఁడెవరి కొఱకేని యెదురుచూచుచున్నాఁడా యేమి ?

బండి వడివడిగాఁ బోవుచుండెను. అంతలోఁ జప్పుడొకటి వింటిమి. నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? అదియేమి ?

ఆ బండివెనుక దూరదూరముగ శ్రీధరుఁడును విజయసింహుడును సాయుధులై నిన్నటి దుస్తులనే ధరించుకొని వచ్చుచుండిరి. వారెంతజాగ్రత్తగా నడచినను రాలిన యెండుటాకులకుం దగిలి పాదములు కొద్దిపాటి చప్పుడును జేయు

చుచేయుండెను. వారు గాలికి దిగువనుండిరి. అందుచే నది పైనున్న బండివారికి విన్పబడుటలేదు. కాని, బుద్ధిసాగరుఁ డెట్లో వారి రాకను గ్రహించెను.

ఇఁక గమ్యస్థానము విశేషదూరము లేదు. మఱ్ఱి చెట్టునకు సమీపమున నొకచోట నిరువురు మనుష్యులు కూర్చుండియుండిరి. వారు కాలుదున్నపోతులవలె నుండిరి. నల్లని నేరేడుపండువంటి వన్నెగల శరీరము, పొడవైన యాకృతి గల్గి యా యిరువురు భయంకరముగానుండిరి.

'నోరేయ్! శూడరోయ్ బండొత్తావుంది'

'ఆఁ! అద్దోరోయ్'

'కాళ్ళమోన్మర్నితల్చుకొని కత్తుచ్చుకోరోయ్'

'ఇవ్వాల్తో మన దరిద్దరం అంతా తీర్తంది'

'కల్లు ముంతలకీ సారాయి ముంతలకీ తన్నాగొయ్యి రొండు సోఁవచ్చురాల్దాకా పరవాలేదు.'

అనుకొనుచు, ఆయుధములను సర్దుకొనుచుండిరి. బండి సమీపించెను. ఇంతలో నా యిరువురు మనుజులలో నొకఁడు దద్దరిల్లునట్లు "ఆఁ! చచ్చారా! బాబో" అని కేకవేసి క్రిందఁ బడెను.

అంతలో రెండవపురుషుఁడు వెన్కకుదిరిగి చూచెను. ఆ జాను బాహువయిన రెుుక యున్నత విగ్రహ మతనికంటం బడెను.

ఆ యిరువురును బెనగులాడిరి. వెంటనే యా యున్నత విగ్రహ మొక్కపోటున నతనింగూడఁ గూల్చెను. అతఁడు విజయసింహుఁడు. ఈ సందడి ప్రారంభింపఁగనే శ్రీధరుఁడు వెన్కనుండివచ్చి యకస్మాత్తుగా బైనఁబడి బండివానిం దునిమెను.

ఆ రెండవవాఁడు పాఱిపోవఁజూచెను. కాని, శ్రీధరుఁడు వెంటనంటి తఱిమి పట్టుకొని యతనింగూడ వారితోఁ బాటు విగత ప్రాణుంజేసెను.

అంత మంత్రి బండినుండి వెల్వడివచ్చి శ్రీధరుని, విజయ సింహుని గౌఁగిలించుకొనియెను. మఱల నా ముగ్గురు నాబండి పై నెక్కి యా మఱ్ఱిచెట్టు ప్రక్కఁగానావలకుందోలుకొనిపోయిరి. అట్లు వారాప్రక్కఁగా రెండుమైళ్ళ దూరముగ సరి కక్కడఁ గొందఱు సేవకులు గుఱ్ఱములతో సిద్దముగా వీరి కొఱ కెదురు చూచుచుండిరి. విజయసింహ, శ్రీధర, బుద్ధిసాగరులు కొంత సేపటివఱకు నేదో గుసగుసలాడుకొనిరి. ఆముగ్గురునుమూఁడు గుఱ్ఱముల నెక్కిరి. బండి నచటనే వదలి విజయసింహుఁడు కొందఱు సేవకులతోఁగూడి యొక క్రొత్తమార్గమునఁ బట్ట ణాభిముఖుండై పోయెను. బుద్ధిసాగర శ్రీధరులు భటు నొకనిం దోడుగై కొని యెచటికో పోయిరి.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము

ప్రయాణము

మనుష్యుల జీవితములవలెనే వారికింగల్గు కష్టసుఖములు కూడ క్షణభంగురములు. ఇపుడు సంతోష తరంగములమధ్య మునిఁగియుందుము. కాని, క్షణకాలములో మనను మ్రింగివేయ నోరు దెఱచికొనియున్న దుఃఖపరపరఁను మనమెఱుంగంజాలము.

స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినులును సోమశేఖరమూర్తియుఁ ధర్మపత్నియు, రాధాకుమారుఁడును కొంతపరివారముతో, గుఱ్ఱములపై నెక్కి సవారిచేయుచుండిరి. నిముసములు, గడియలు గడుచుచుండెను. గుఱ్ఱములు సాధ్యమైనంత వేగముతోఁ బరు విడుచుండెను. చెట్లులు గడచిపోవుచుండెను. గుట్టలు గడచి పోవుచుండెను. పుట్టలు గడచిపోవుచుండెను పల్లములు, మెరకలు గడచిపోవుచుండెను. ఎవరేవయిపునుండి వచ్చి తమ్ముం బట్టు కొందురో యను భయముచే వారెడతెగక యొక్కరీతిగా గుఱ్ఱ ములం బరుగెత్తించుచుండిరి. మైళ్ళు క్రోశములు యోజన ములు గడచిపోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి గుఱ్ఱములచప్పుడు వినవచ్చు చుండెను. అది మఱింతస్పష్టమై కొంద ఱాశ్వికులు తమ్ము సమీపించుచున్నట్లు వారికిం గోచరించుచుండెను. గుఱ్ఱముల కళ్ళెములను సంపూర్తిగా విడిచిరి.

అడ్డమువచ్చిన సర్వమును దాటుచు నవి పరుగెత్తు చుండెను. కాని, యాయాశ్వికులంత కంతకు సమీపించుచుండిరి. వారిదివఱకు వీరింజూడలేదేమోకాని, యిపుడు మాత్రము చూచుచుండిరి. అప్పుడే చంద్రోదయమాయెను. ముందుఁ బోవుచున్న వారిజాడ తమకుం జిక్కుటచేతఁగాబోలు వారిపుడు గుఱ్ఱములను మఱింతవేగముగాఁ దోలుచుండిరి.

'అదుగోరా! మనకింకా అరమైలుదూరంలో వుంటారు.

'నీకేం తెలుసురా! అట్లాకన్పడతా వుండగాని అది చాలాదూరం వుంటుంది. నీ కనుభవంలేదు. గ న్కట్లంటావు. గుఱ్ఱాల్ని పరుగెత్తించండి. అందుకోవచ్చు.

'పాపంవాళ్ళగుఱ్ఱాలు చస్తున్నాయి రా పరుగెత్తలేక,

'పిచ్చిముండాకొడుకంటే నీయంటోడే. నీగుఱ్ఱాలోంక చూచుకో! ఏమవుతా వున్నాయో,

'అవునురా! బంగారమంటి నా "గోడా" చచ్చుకాళ్ళ డదిరా.

'ఓరి! తోత్తు కొడుకల్లాల! ఎందుకురా ఊఁవాగుతారు పోఁయ్యక? మీకేం తోఁచదలేవుంది?

'వాగక ముంగల్లె నోరుమూసు కుర్కాళ్ళోవాలా యేంటిరా నాకు తెల్వాదు దేముడు నోరిచ్చిందెందుకు వాగటాన్కి కాదంట్రా మరి?'

'అదే జగన్మోవి సైతే కాదురా! ఆళ్ళముటా అయితే మన అద్దుట్టం చెప్పేటందుకొస్తందంట్రా వహ్వా! బంగారం మేడలు కట్టించొచ్చురా'

'నీ నోటివాక్యం సల్లంగా, అది జగన్మోవిణి ముకే అవుతుందిరా'

నీకింకా సందేయంకూడా ఉందాయేంట్రో? అచ్చరాల నామాట తీర్తంది చూడు. దేముడు మనమీా దయుంచాలగాని యింకా యిందులో సందేయం ఉంటాదంటారా, చూడు తమాషా'

'ఉబలాటం పడబోకురా నాపిచ్చోడా! మనం సంతోషిస్తే అది అసలే యెనక్కి పోతంది'

ఆళ్లెవళ్లు? అచ్చమైన పీకులజాత్తోళ్ళు. ఆళ్ళతోగెల్చి ఆజగన్మోవిణ్ణి తీసుకొచ్చినప్పుడిమాటలు. కాని, యిప్పుడెందుకురా ఆ యీాణంగిమాటలు. తెలివితక్కువ నాయాళ్ళాలా'

'ఒరే! గాజులోడిగించుకొన్న ముండవైతే మరినూవు పోరా యెనిక్కి అంతేగాని, యిటువంటి ఆణంగిమాటలు నా ముందాడమాకరా'

'ఊఁ! పదనీయుండిరా సోది'

అని మఱియొకసారి బెత్తములతో గుఱ్ఱముల వీపులపై గట్టిగాఁ గొట్టిరి.

ఆ యాశ్వికులు సమీపించుచుండిరి సోమశేఖరమూర్తి యిట్లనెను.

'ఇఁకఁ బ్రయోజనములేదు. మనము వారితోఁ బోరాడకుండ గమ్యస్థానమెట్టులును జేరలేముగదా? నిలిచిపోరాడి వారిఁదోలివేయుటయేమంచిదని తోఁచుచున్నది. ఏమందురు?'

'ఆఁ! మాకు నట్లే తోఁచుచున్నది. అయినను మఱి కొంత కాలహరణము చేయుడము'

'చేసినందువలనఁ బ్రయోజన ముండవలయును గదా?'

'మఱి కొంచెముకాలము గడచినను మనకు సాయము వచ్చువారెవరు? ఎట్లుని మనను మనమే కాపాడుకోవలయును గదా? ఎందు కీయాలస్యము?'

'రాధాకుమారా! నీ యాయుధములం దీసి సిద్ధము చేయుము. మహారాష్ట్ర వీరులారా! సిద్ధపడుఁడు'

'ఓ! మేమెల్లరము నిదివఱకే సంసిద్ధులమైతిమి'

'అదిగో! వారిపుడు మనలను మిక్కిలిసమీపించినారు'

'వారుకూడ మనవలెనే ఆయుధములను దీసికొని సంసిద్ధమగుచున్నారు చూచితిరా?'

'ఆఁ! పరవాలేదు దూరమున కెంతోమంది యున్నట్లు కనఁబట్టినదికాని, మన మనుకొన్నంతమంది లేరు'

'నిజమే. ఇరువదిమందికంటె హెచ్చుగాలేరు'

'లేరు. పాతికమంది యుందురు సందియములేదు'

'వెనుకకుందిరిగి మాట్లాడుచున్నాఁడు. వచ్చినారు. మన మీఁదం బడుదురు'

అని యొకరితోనొకరు చెప్పుకొనుచుఁ బరస్పరము హెచ్చరించుకొనుచు, అందఱును వలయు నాయుధములఁ గొని సిద్ధముగా నుండిరి.

'ఆగం డాగండి! యెక్కడికెళ్తారింకా?'

'ఆడముండలల్లే పారిపోతారేం. మీకేం పౌరుసం లేదా?'

'నిలుండి నిలుండి!' అను కేకలు నాల్గువైపుల వినంబడెను. ఆ కేకలు రాధాకుమారునకును, దక్కిన వీరులకును ములుకులై తోఁచెను. ఆవీరుల ముఖములనుండి దుర్నివార్యమై, భయంకరమై, శత్రుశుష్క మహీరుహ విధ్వంసన సమర్థ శిఖిజ్వాలాయమానమైన క్రోధరసము నిరంతర ధారగాఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆ భటుల దుర్భాషలు వారిని బ్రేటుదిన్న బెబ్బులులను జేసెను. కండ్లనుండి నిప్పుకలు రాలుచుండెను.

'రండు! రండు! వ్యర్థప్రసంగము లేల చేసెదరు? మీ మగఁటిమి చూపుఁడు. భవత్కంఠ విలుంఠ నోత్సాహమునం గాలసర్పములవలెఁ బ్రకాశించుచున్న మాఖడ్గముల నెదిర్చి నిలువుఁడు'

అని యావీరులు ప్రతి వాక్యములు వచించిరి. అందఱు గుఱ్ఱముల నెక్కి పరి వెన్కకుం ద్రిప్పిరి. వారిపైఁ బడిరి. ఒకరితో నొకరు డాకొనిరి. స్వర్ణకుమారి జగన్మోహినులుకూడ యుద్ధ సన్నద్ధలయి శత్రువులను హింసించుచుండిరి.

నిముసములో పోరు ఘోర మాయెను. ప్రాణములపై నాశవదలి యిరుదెసలవారును బోరుచుండిరి. రక్తము కాల్వలు గట్టెను. యోధులందఱ దేహములు రక్త మయములయ్యెను. వస్త్రములు రక్తమయములయ్యెను. హస్తములు రక్తమయములాయెను. పాదములు రక్తమయములు. శిరములు రక్తమయములు! తెల్లఁగా వెండివలె నంతకుఁ బూర్వము మెరసినఖడ్గము లిపుడెఱ్ఱగా మెరయుచుండెను.

నవాబు పట్టమహిషిని ముద్దుపెట్టుకొనివచ్చిన యాయిరు వురు రాజకుమారులవంకఁ జూడుఁడు! అంగము లెంత రమ్యము లుగానున్నవో? వారిరువురను జూచినంతనే శత్రువులకుం గూడఁ గొట్టుటకుఁ జేతులు వచ్చుటలేదు కాని, యుద్ధము. ఒకరు కొట్టిన మఱియొకరు ముద్దుపెట్టుకొందురా? అది యెక్కడనేని కలదా? పాపము! వారిరువురును రక్తముతోఁ దడవఁబడిరి.

అదిగో! పాపము! గాథాకుమారునివంకఁ జూడుఁడు! కండ్లు మిఱుమిట్లు గొనుచున్నవి. ఆ భయంకరమూర్తిని జూడ లేము. లేళ్ళపై విజృంభించిన కొదమసింగమువలె నతని మూర్తి ప్రకాశించుచుండెను. ఒకరింబొడుచుచు, ఒకనిం

గుచ్చుచు, ఒకనిం దల త్రుంచుచు నతఁడు స్వేచ్ఛావిహారము చేయుచుండెను. కాని, పాపమతనికి శ్రమహెచ్చెను. ఇఁకఁ బోరాడఁ జాలకుండెను.

సోమశేఖర మూర్తికొక పెద్దగాయము వీపునం దగిలెను రక్తస్రవంతి ప్రవహించుచుండెను. పాప మతనిపని యైనది.

వీరందఱికంటెను ముందునకుఁబోయి తమనాయకులకు దెబ్బలు తగులకుండవలయునని శత్రుభటులను గవిసిపోరాడిన మహారాష్ట్రవీరులనుజూడుఁడు ! స్వామి భక్తియన్న నిజముగా వారిసొమ్మే. స్వామి ఋణమును దీర్చుకొనుటకై వారి నల్వురలోను ముగ్వురు గతించిరి.

గోల్కొండ భటులకున్నంత వీలు వీరికిలేదు. వారింకను బది పన్రెండుగు రుండిరి. వారెల్లరు వీరులు, యోధులు వీరో పిల్లవాండ్రు, సుకుమారులు, స్త్రీలు, ముసలివాండ్రు. ప్రాణభయమున వారిందులకుం దెగించిరి. సహాయమువచ్చువారెవరును గన్పడలేదు. ఏదిక్కును లేనివానికి దైవమేదిక్కండురు. కాని, వారి కద్దియును గన్పట్టినదికాదు. ఏమియుఁదోఁచలేదు. రాధాకుమారుఁ డొకరి నిరువురను మూగురను నల్గురను జంపెను. వారికి బల్లెములుకలవు. వీరికి లేవు. ఆ నట్టడవియందు, ఆ నిర్జనస్థలమున, ఆసుకుమారులు, ఆ సౌందర్యవతులు,

ఆ యున్నతవంశ సంభవులు, అందఱుఁ జావవలయునని విధి నిర్ణయమా యేమి ?

ఇంతలో నిరువురు సేవకులు వడివడిగాఁ బరువెత్తి యశ్వముల నధిష్ఠించి పోరాడుచున్న యా యిరువుర సుందరీ మణులను సమీపించి 'ఓ రేయ్ ! పిచ్చిముండాకొడక ల్లారా రండిరా ! జగన్మోహిణీ సార్ణకుమారీ యిద్దర్నీ జయించి లాక్కెళ్ళాం. ఇక్కడ పోట్లాడతా వున్నారు' అని కేకవేసిరి. తగినంతమంది యిటనుండి తక్కిన వారా ప్రక్కంబోయిరి. రాధా కుమారులును తక్కిన వీరులును బయటను సిద్ధముగా నుండిరి. వీరిఖడ్గములు వారికిఁ దగులకముందే వారిబల్లెములు వీరిం బొడిచివైచుచుండెను.

ఆ యిరువురు సుందరీమణులును 'ఆగుఁడు ! కొంచెము సేపువఱకు యుద్ధము మానుడు, మే మొకమాట జెప్పెదము' అనిరి. ఆయిరువురు నట్లనఁగనే గోల్కొండ భటులు తత్క్షణమే యుద్ధమును మానిరి.

'గోల్కొండ భటులారా ! మీ రింకేల పోరాడెదరు ? మేమిరువురము మీతోడవచ్చెదము. యుద్ధమును మాని గోల్కొండకుం దిరిగి పోదము; పదండి. ఊరికే మీరు నాశమైన నేమి లాభము ?' అని యనిరి.

కాని రాధాకుమారుఁడు 'అది సరికాదు. మా ప్రాణ ములలో, ఊపిరి యున్నంతవఱకు మీరు పోఁజాలదు' అనెను.

ఆ సుకుమార రాజకుమార త్వయము 'మాకొఱకు మీరేల దీని కొడంబడెదరు? మేనం బ్రాణము లున్నంత వఱకు శత్రువులం జీల్చి చెండాడి వైచుదము' అనిరి.

యుద్ధమైతే మాకేం? సెక్తిలేదనుకొన్నారాయేం? రాండి! మళ్ళీ పోట్లాడదాం' అని యాభటులు తిరుగఁబడిరి.

మరల యుద్ధము సంప్రాప్తమగునట్లుండెను. మఱియొక పరి యాయుధములు కలియఁబోవుచుండెను. ఇరుదెసలును మరలం గలియంజొచ్చెను. వారి యాయుధములు మఱియొక్క పరి తళుక్కుమనియెను. ఆసుందరీమణుల గుండియలు కళుక్కు మనియెను. ఆయుధములొండొంటిందాఁకి ధ్వనించుచుండెను.

'గోల్కొండ వీరులారా! వలదు! వలదు! పోరాడ వలదు ఇదిగో! మేము మీతోడవచ్చుచున్నాము' అని యా సుందరీ మణులనిరి. అనుచునే వారు గుఱ్ఱములను గోల్కొండకుం ద్రిప్పిరి. అప్పుడే చెక్కలు మ్రోగుచుండెను. అవి పరుగెత్తుచుండెను. రాధాకుమారుని మొగము వర్ణనాతీతముగా నుండెను. అది యెఱ్ఱగాఁ బ్రొద్దుగ్రుంకునప్పటి సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. కాని, తీక్ష్ణభావము, మధ్యాహ్నార్కతేజమును మించియుండెను. అతని పండ్లప్రయత్నముగా ధ్వనించుచుండెను.

'మా ప్రాణములుండగా మీకేమియు భయములేదు. రండు! రండు! మీరేలపోయెదరు? సాహసించి త్వరపడకుఁడు! త్వరపడకుఁడు' అని యెలుగెత్తి పిల్చెను. వెంబడించెను.

'అయ్యో! ఇంత సాహసము మీకుఁదగదు' అని యా రాజకుమారులిద్దఱును బిగ్గఱగాఁ గేకలువైచిరి.

పాపము! అట్లఱచుచు వీరెల్లరుఁ గొంతదూరము వఱకు వారిని వెంబడించిరి కాని, కార్యము లేకపోయెను. ప్రార్థించిరి, వేడిరి, బతిమాలుకొనిరి. లాభము లేకపోయెను. ఆ సుందరీమణులు పోవుచుండిరి. వారి వెంటంబడి గోల్కొండ భటులు పోవుచుండిరి. అవుడే కొంతదూరము గడచిరి. వీరు నిరాశ చేసికొనిరి.

'మాకొఱకు మీ రిట్లేల చింతించెదరు? మేము గోల్కొండకుంబోవుట మాకిష్టము: దానిని మీరు వారింప రాదు. మాయందు మాత్రము దయయుంచుఁడు. పోయి వచ్చెదము.'

అని కడసారి పల్కులు వినవచ్చెను. మఱి, మాటలు విన్పడలేదు. ఱెప్పవడి వీరెల్లం గొంతవఱకుఁ జూచిరి. ఇంతలో వారు దృష్టిపథమును దాటిపోయిరి. ఇంకలాభములేదని వీరు ముందుకుఁ బ్రయాణముచేయ మొదలిడిరి వారి ముఖములు తేజోవిహీనములై యుండెను. అందుఁబెక్కురకుఁ బెద్దగాయములు తగిలినవి. కొందఱు మిక్కుటమగు బాధ నందుచుం డిరి. కాని, దానిని సహించుకొని గుఱ్ఱములను వదలి యా యరణ్య మధ్యమున వేగముగాఁ బోవుచుండిరి.

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము

మోసము

పాపము! గోల్కొండభటులు కష్టపడి ముప్పాతికభాగము మడిసి యొకభాగము మాత్రము ప్రాణావశిష్టులై స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినులను వెంటఁబెట్టుకొని గోల్కొండకుఁబ్రయాణమై పోవుచుండిరి. గుఱ్ఱము లొకదాని వెనుక నొకటి వరుసగా నడచుచుండెను. మధ్య స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహిను లుండిరి. ఇరువురు వారి వెనుకను నల్వురుముందును భటు లుండిరి. ఇంకను దెల్లవారలేదు. వెనుక ప్రక్కనున్న వారిరువు రతి బలాఢ్యులు. మంచి నడివయస్సులో నున్నవారు. ఆభటులెల్లరు నతివేగముతో గుఱ్ఱములను దోలుచుండిరి. వారి కిపుడు గమ్య స్థానముం జేరవలయు ననుటకంటె మఱియొకతలఁపులేదు. అందులోఁ జివరి రెండవవాఁడు యోచనాపరుఁడు. కుయుక్తి కలవాఁడు. అతఁడపు డిట్లు యోచింపసాగెను.

"ఇప్పుడు నేను స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినులను దీసి కొనిపోయి నవాబున కిచ్చినందువలన నాకువచ్చు ఫలితమేమి? అతఁడొక లక్షరూపాయిల నిచ్చును. అందులో మధ్య లంచాలకు సగముపోవును. ఈ కార్యమునకు వచ్చిన వారము మే మిరువదియైదు మందిమి.

ఈ యిద్దఱకొఱకై మాలోఁ బందొమ్మండుగురు ప్రాణములను విడిచిరి. న్యాయమనితోఁచినచో నవాబు వారికి రెట్టింపుధనమును లక్షనుండి పంచియిప్పించునేమో. అతఁడు గ్రుడ్డిముండకొడుకు తనకుతోఁచినది తప్ప మఱియెవఁడు చెప్పినను వినఁడు. పోనిమ్ము. సమముగాఁ బంచియిచ్చినను నావంతు వచ్చునది నాల్గువేలరూపాయలు. ఈ రూపాయలు శాశ్వతములుగావు. దొంగలు దోచుకొన్నను బోవును. నా ప్రాణమున్నంతవఱకు నాకు ధనసంపాదన కేలోటునుగల్గదు. అదియుంగాక దేవుని దయవలన నాకు వచ్చినలోటులేదు లక్షాధికారిని గాకపోయినను తల్లిదండ్రులు గడించియిచ్చిన యా స్త్రీ నా జన్మాంతరమువఱకు సుఖ జీవనమునకుంజాలును. నాయందీ కన్యలు మిక్కిలి యాతురతోఁ జూచుచున్నారు. నిశ్చయముగా నా సౌందర్యమును జూచి వారు మోహించి యుందురు. ఇంతకంటె నాకు ధన్యతకలదా ? అదిగో ! చూడు మాసుందరీమణి మరల వెన్నెలలోఁ దనసుకుమారమును, మనోహరమును, అగు ముఖమునెత్తి నావంకఁ జూచుచున్నది! అట్టి సౌభాగ్యవతుల కటాక్షవీక్షణముల నందుటకంటె మఱి భాగ్యము నాకీ జన్మమునంగలదా? ఈ సుందరీమణులకుఁ దుష్టులన్నం గిట్టదు. అందుచేతనే వీరు నవాబు నయినను లక్ష్యపెట్టుటలేదు. నన్నుం దప్పక వీరు పెండ్లాడి తీరుదురు. ఇట్టి యువతులతో సౌఖ్యము నందుటకంటె మఱి కావలసినదేమి ?

ఇప్పుడు నవాబు నాకు నెలకేనుబది రూపాయలిచ్చును. తెలివియున్నవానికి ధనసంపాదన యొక లెక్కకాదు. ఈ యేను బదిరూపాయలను మఱియొకచోట సంపాదించుకోఁజాలనా? ఎడ్డిముండా కొడుకైనను నావెన్కనున్న యీ భటుఁడు నేను జెప్పినట్లు వినును. మేమిరువురమును గలిసి యీ ముందున్న నల్గురను జంపివేసెదము. అతనికి నాల్గుసంచులు ధనమాశ పెట్టెదను"

ముందువైపునకు దృష్టిసారించి చూచెను. ముందు భటులు వీరివంక నేని చూడకుండఁ దమమార్గమున వడివడిగాఁ బోవుట నితఁడు కనిపెట్టెను. వెనుక భటునితో నిట్లు మెల్లగాఁ బ్రసంగించెను.

'ఓరీ! భీమన్నా'

'అయ్యా! సిత్తం.'

'మెల్లగా మాట్లాడరా పిచ్చిముండా కొడకా!'

అతఁడు మెల్లగా నిట్లనెను.

'ఇంక మెల్లింగానే మాట్లాడుతాలెండి! ముందేమీ తెల్వకట్లానాన్నుండి. సెలవియ్యండేంటో'

'నీకు బహుమానంవచ్చే డబ్బుకంటె రెట్టింపు నేనిచ్చి యావజ్జీవము నిన్ను నాకొల్వులో నుంచుకొనెదను. నే నొక చిన్న సంగతి నీతోఁ జెప్పదలఁచుకొన్నాను. నీవుకూడ దాని కంగీకరించుదువా?'

'ఇన్నాళ్ళుండి మీరెప్పుడు సెప్పిందాని కెదురెప్పుడైనా సెప్పానండి? ఆ సంగతేంటో సెలవియ్యండి. శేస్తాన్'

'ప్రమాణ పూర్వకముగాఁ జేసెదవా ?'

'ఓ ! పెరమాణ పూర్వకంగా చేస్తానుండి ! చెప్పండి'

'అతి రహస్యముసుమీ ! వెళ్ళఁబుచ్చఁగూడదు'

'అట్లాగే'

అతఁడు తన హృదయమునందలి యుద్దేశమెల్ల నతని కెఱింగించెను. అతఁడంతయు సాకల్యముగా వినెను. ఆ భటుఁడు వట్టిమోటువాఁడు. కాని, యతనికింగూడ దురాశ పుట్టెను. ఆ స్త్రీ రత్నములలో నొకర్తె నపహరింపవలయునని అతని కాశపొడమెను.

స్త్రీలును, ధనమును ప్రపంచములో నెల్లఱకు నాశ గలిగించును. ఆ రెంటివలననే తలలు పగులును. కంఠములు తెగును. రాజ్యములు నశించును. ఋషులు, యోగులు, సంసారులు, మునులు, నాగరకులు, అనాగరకులు, అందఱు వానిని గామింతురు. ప్రపంచములోని కక్షలకు దెబ్బలాటలకు, ఆరెండే ప్రధాన బీజములు. అతఁడు మెల్లగా నిట్లనెను.

'అందు కడ్డంలేదు గానండి, నానొక సంగతి మనవి శేస్కుంటా'

'అదేమిటి ? త్వరగాఁ జెప్పు'

అతఁడు సందేహించెను. ఆ భటుని సందేహము నతఁడు కనిపెట్టెను.

'సందేహింపక త్వరగా చెప్పు. సమయము మించి పోవుచున్నది'

'అచ్చెప్తే మీకు కోపం వస్తుందండి!'

'నాకు కోపము రాదు. నీమనస్సులో నేమున్నదో దాఁపక త్వరగా నాకుఁజెప్పుము. నేను వీలయినఁ జేసిపెట్టెదను'

'ఆ యిద్దర్లో నాకొక పిల్లని దయచేయించాలి'

ఆ మాట యతని మనస్సునకుఁ గంటకమాయెను. కాని, యతఁడు దానిఁ గప్పిపుచ్చెను. తనలోఁ దా నిట్లనుకొనెను.

'ఈమోటవాని కా సుందరీమణులలో నొకర్తె కావలయునట! కానిమ్ము! ప్రస్తుతము గడువవలయు. తరువాతఁ గాని, యితనిని సులువుగా వంచింప వీలు లేదు.'

అతఁడు మెల్లఁగాఁ బయికిట్లు చెప్పెను.

'ఇందులకేనా యింత సంశయ పడుచున్నావు? దీని కింతగా సంశయింపవలసిన యగత్యమేమికలదు? కార్యమునకుం గడంగుము. నీ యిష్టము వచ్చినట్లే చెలువేర్చెదనులే.'

ఆ భటునిహృదయమున నూత్న మనోరథములు మొలకెత్తెను. అతని ముఖము సంతోషపరీవృతమాయెను. అతం

డందుమున్గి యుబ్బి తబ్బిబ్బు లగుచుండెను. ప్రాకృతజను లల్ప సంతోషులు. వారికిఁగల్గు సుఖదుఃఖాది భావములు వారిచేగోప నము చేయఁబడక వయికిఁ జక్కఁగాఁ బ్రస్ఫుటమగుచుండును. అట్టివారికి దూరదృష్టియుండదు.

'సిత్తం సిద్ధంగున్నానుండి'

'సరే, కొంచెము సేపు తాళు'

ఆ కుయుక్తిపరుఁడు తనదృష్టి నిపుడు స్వర్ణకుమారి వంకకుం ద్రిప్పెను. ఆమెను మెల్లఁగాఁబిలిచెను. ఆమెకుఁ దనయుద్దేశమునెల్లఁ జెప్పెను. ప్రత్యుత్తరమీయలేదు గాని, యామె కటాక్షపూవనిచేసెను. అది యా కుయుక్తిపరుని మోము దమ్మిపైఁ బ్రసరించి యతని హృదయముం గొల్లఁగొనెను. అతఁ డా యర్థమును గ్రహించెను.

'మేము కార్యమున కుపక్రమింప వచ్చునా?' అని యతఁడు పల్కెను. కొంచెము సేపువఱకు జవాబు రాలేదు. కాని, యొట్ట కేలకిట్లు మెల్లఁగా వినఁబడెను.

'వీరు పోట్లాటయందు మిక్కిలి సమర్థత గలవారు. ఆయుధముల నిచ్చినచోఁ దగినంత సాయమును మీకుఁ జేయఁ గలరు'

ఆ వాక్యములతనిని పరవశత నొందించెను. అతఁడొక నిముసము ప్రపంచమును మఱచెను. తనప్రక్కనున్న భటుని దగ్గఱనుండి రెండుబల్లెములను గైకొని యా సుందరీమణి

కొసంగెను. ఆ సుందరీమణు లిరువురు చెఱియొకటి తీసికొనిరి. ప్రాతఃకాలమగుచుండెను. ఈ నాల్గు గుఱ్ఱములును వడిగా నడువఁ దొడఁగెను

ముందుఁబోవుచున్న నాల్గు గుఱ్ఱములు నాగియుండెను. వారు ముందువంకఁజూచుచుండిరి. ఆవయిపున నొక చెఱువుం డెను. వా రా చెఱువుదగ్గఱ ప్రాతఃకృత్యములు నిర్వర్తింపవచ్చు నని తలఁచి గుఱ్ఱములనాపి తమ వెంటనే కొంచె మాలస్య ముగా వచ్చుచున్న స్వజనము రాకకై చూచుచు నుండిరి.

ఇంతలో నా నలుగురిలో నొకఁడు కెవ్వునఁ గేక వేసెను. వెంటనే కడమ మువ్వురును ప్రక్కకుఁదిరిగి చూచిరి. వెనుక నుండివచ్చి సుందరీమణులును కుయుక్తిపరుఁడును భటుఁడును వారిని బల్లెములతో బొడిచిరని మీకుఁజెప్పవలయునా?

రెండు పక్షములవారును గొంచెముసేపు పోరిరి. కాని, ముందుగాఁదిన్న బలమైనగాయములచేత మొదటి నల్గురుం బడిరి. పాపము! వారు ప్రార్థించుచున్నను, సుందరీమణులు వారించుచున్నను విడువక, ఆ కుయుక్తిపరుఁడును, భటుఁడును, ఆ నల్గురలోఁ గొన యూపిరితోనున్న వారిం బొడిచి చంపిరి. ఒక్కనిముసములో ఆ నల్గురు పరలోకమున కేగిరి.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము

ప్రతిఫలము

ఆ భటులు నల్గురును జచ్చిరి. ప్రాతఃకాల మాయెను. మందమారుతము నిర్మలముగానున్న యాకసమున హాయిగా వీచుచుండెను. వెలుతురు కొంచెము కొంచెము హెచ్చగుచుండెను. వెన్నెలపెంపు నశించిపోయెను. మన సుందరీమణు లిరువురును మేలి ముసుగులను సొగసుగా సవరించుకొనిరి. వారి ముఖములు సరిగాఁ గన్పడుటలేదు. కుయుక్తిపరుని కన్నులా వారిజాక్షుల ముఖపద్మములమీఁదికి స్వారిచేయుచుండెను. వారి మేలి ముసుగులనుండి యప్పుడప్పుడు నొక విధమయిన క్రొత్త మందహాసములు జనించుచుండెను ఆ చిఱునగవుల యందుఁ బెద్దయర్థమున్నట్లు తోఁచుచుండెను. కాని, దానిని మనము గ్రహింపఁజాలము. ఆ కుయుక్తిపరుఁడు మాత్రము తన యందలి మోహముచే నా మందహాసము లట్లు పొరలి వచ్చుచున్నవని యనుకొనుచుండెను. కామాంధులు, మోసమును గుర్తింపఁజాలరని లోకమున వాఁడుక. అయినను సర్వత్ర కాముకులు మోసమునే కాంచుదురని సిద్ధాంతముచేసి చెప్పఁ జాలము. చెప్పిన నది కల్ల.

ఆ నల్గురును జచ్చినవెనుక, నీ నల్వురును చెఱువు గట్టుపైకి నెక్కిరి. అచ్చటఁ బ్రక్షాళనాది ప్రాతఃకాల క్రియలు నిర్వర్తించు కొనుటకు మిక్కిలి యనుకూలముగా నుండెనని వారందఱు దీర్మానించుకొనిరి. సుందరీమణు లొక పచ్చిక తావునం గూరుచుండిరి.

వారి మందహాసములు, వారి విలాసములు, ఆ కుయుక్తి పరుని హృదయమును నీరుచేయుచుండెను. ఎప్పుడా సుందరీ మణులు తనయంకపీఠిం గూర్చుందురా యని యతనిమనస్సు త్వరపడుచుండెను. ఆ యువకుడు దన్ను బ్రేమించిరని యతండు తలఁచెను. కాని, యందులకు ప్రతిబంధకముగా నచ్చట, ఆ భటుఁ డొకఁడు కలఁడు. అతనికి మఱొక సంకటము కూడఁగలదు. ఆ యనాగరకునకు నొక సుందరీమణి నొసంగ నతని కిష్టములేదు అతఁడెప్పుడు తన్నుంజంపి యా సుందరీ మణులం గైకొనునో యని భయము. సందేహమయ మన స్కులకుఁ బ్రపంచమంతయు సందేహమే అంతయు భయమే వానికి శాంతి యుండదు.

ఆ భటుని హృదయముకూడ నట్లే చలించుచుండెను. వారిని విడిచి దూరమేగుట కతనికిష్టములేదు. కాని, యతని కింత సందేహములేదు. తనకితఁ డేయపాయముఁ జేయకున్నను తాను దూరముగాఁ బోయినచో గుఱ్ఱములపై నెక్కి యా ముప్వురును మాఱిపోవుదురని లోపల భయముకలదు. అతఁడు

కూడ నా సుందరులవంక మాటిమాటికి వీక్షించుచుండెను. తనమీఁది ప్రేమచేతనే వారట్లు మందహాసములు చేయుచున్నారని యతఁడును భావింపఁ దొడంగెను. అతని మనమున కది యంతకంతకు హర్షమును గల్గించుచుండెను.

ఆభటుఁ డట్లు జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులవంకఁ జూచుట కుయుక్తిపరున కసహ్యముగానుండెను చూడుఁడు! ఒక్క నిముసములో నెట్టి విచిత్రభావము లుదయించుచున్నవో ? ఆ యిరువురహృదయములందును బరస్పరద్వేష ముదయించెను.

జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులముఖములఁ జింతకన్పట్ట దేమి ? విజయసింహ రాధాకుమారులను వరించిన కాంతా రత్నములేనా వీరు ? అయినచో వారికి సంతోషముగానున్న దేమి ? వారిముఖములనుండి వెల్వడుచున్న యాఆగడపు జిఱునగవుల కేమేని యర్థముకలదా ? నిష్ప్రయోజనముగా నట్లేల నవ్వవలయును ? ఆకు యు క్తి ప రుఁ డా భటునివంకఁ జూచి యిట్లనెను.

'ఓరీ ! భీమన్నా ! యిటురారా'

'అయ్యా ! సిత్తం. ఎందుకండి ?'

'నాలుగు వల్లుతోముకొను పుల్లలను విఱుచుకొనిరారా'

అతని కది యిష్టములేదు. కాని, యింతలో నేమివచ్చు. నని యతడందున కంగీకరించెను. దూరమేగుట కతనికిష్టము లేదు. నాల్గుదిశలకును దృష్టిసారించెను. ఇరువది ముప్పది గజ

ములలోనే యొకచెట్టుండెను. ఆచెట్టేమిచెట్టో, దానిపుల్లలు పలు తోముకొనుటకు పనికివచ్చునో రానో, అతఁడు పరీక్షించి చూడలేదు. పైకెక్కి పుల్లలను విఱుచుచుండెను.

ఆచెట్టు క్రిందికేగి కుయుక్తిపరుఁడు పైనుండి పడు చున్న పుల్లల యాకులు దీయుచుండెను. అతఁడు నాల్గ యిదు పుల్లలుకోసి 'యికచాల్లే' అని దిగివచ్చుచుండెను. కుయుక్తిపరుఁడు పుల్లల యాకులు తీయుచున్నట్లు నటించు చునే ఆచెట్లుమొదలు దగ్గఱకు వచ్చెను. ఆస్కంధము మిక్కిలి పొడవైనది, లావయినది. ఆ భటుఁడు దానిని కౌఁగిలించుకొని ప్రాఁకుచు క్రిందికివచ్చుచుండెను. మానిసి యెత్తువఱకును రాఁగనే మన కుయుక్తిపరుఁడు బొడ్డులోనున్న ఖడ్గముందీసి యాభటుని కుడిడొక్కలో నొక పెద్దపోటు పొడిచెను. 'ఛీ! కుక్కా యెంతపన్చేశావురా!' అనుచు నాతఁడు క్రిందఁబడెను. అతనిపండ్లు పటపటమనుచుండెను. అతఁడొకసారి కాలెత్తి మన కుయుక్తిపరునిం దన్నఁబోయెను కాని, సాధ్యము కాలేదు. బాధహెచ్చెను. గిలగిల కొట్టుకొనుచుండెను ఇంతలో మఱి యొకపోటువచ్చి కంఠమునఁ దగిలెను, పాప మతఁడు ప్రాణ ములు విడిచెను.

కుయుక్తిపరుని హృదయము పరిపూర్ణానందమయమై పోయెను. అతని సంతసమునకు మేరలేదు. అతని భయము, సందేహము సర్వము నాశనమాయెను. భయ సందేహములను

నివర్తించుకొన్నట్లే యా చెఱువునందలి జలములలో స్నానము చేసి తనకలుషముం గూడఁ బోగొట్టుకొనందలంచి స్నానము చేసెను. ఎన్ని పాపములు చేసినను నరుఁడు గంగాస్నానముం జేసెనేని యవియన్నియు నశించునని యతని నమ్మకము కాఁబోలు!

అతనిహృదయము హర్షప్రపూర్ణమాయెను. శరీరము నంగల రక్తముపోయి నిష్కల్మషమాయెను. వెంటనే బయటికి వచ్చి క్రొత్తదుస్తులు తొడిగికొనెను.

అప్పుడే ప్రొద్దుపొడుచుచుండెను. ఆ సుందరీమణులాసలమునన్నే, అట్లే కూర్చుండియుండిరి. ఆ మేలిముసుఁగులు తీయలేదు. ఆ మందహాసము తగ్గలేదు. అత్యాతురతతో నతఁడచటికింబోయెను.

'సుందరీమణులారా! ఇఁక నన్ను ననుగ్రహింపుఁడు' అనెను. ప్రత్యుత్తరము లేదు. మందహాసమే.

'మీ మేలిముసుఁగులుతీసి మీ కటాక్షవీక్షణములచే నన్ననుగ్రహింపుడు'

మరల మందహాసమే ప్రత్యుత్తరములేదు. కాని, 'మౌన మర్థాంగీకార' మని యతఁ డుహ్వింగుచుండెను

'మీరు ముగ్ధలు. మీకు సిగ్గు స్వాభావికము.' అని యాసరసు డందొక్క సుందరిని ముద్దుఁబెట్టుకొనెను. ఆమె

యతనినిగట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొనెను. పాప! మెందుచేతనోకాని, యూరసికున ·కదికష్టముగాఁదోఁచెను. గిలగిలఁ దన్నుకొనెను. కాని, పట్టు పీడలేదు. ఆ సుందరి యిట్లుపలికెను.

'కాముకుఁడా! వీరు సుందరీమణులు కారు. ఆంధ్ర వీరులు. నీబలముం జూపుము'

అని యెత్తి యతనిం గుదిలించి నేలపై విసిరివేసితొక్కి పట్టెను.

ఆయిరువురు సుందరీమణుల మేలిముసుఁగులు నొక్క పరి క్రిందంబడెను. పరాక్రమమును సూచించు నిరువు రాంధ్ర వీరుల ముఖములు కుయుక్తిపరునియెదుటఁ బ్రకాశించు చుండెను. ఒక్కదెబ్బతో నతఁడు గతించెను. ఆ యిరువురు నా చెఱువునందు స్నానముచేసి విజయనగరము దారింబోవఁ జొచ్చిరి.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము

కాలకూటము

'జ్ఞాతిశ్చేదనలేన కిం' అని యొక నీతి శాస్త్రవేత్త వక్కాణించెను. జ్ఞాతులలోఁ బరస్పరవైరము స్వాభావికముగాఁగల్గుచుండును. ఒక తల్లి కడుపునం బుట్టుటయూ వివాదహేతువు? అట్లెంతమాత్రమునుఁ గాఁజాలదు. ముదుఁ బరస్పరము కలహింపనున్న సోదరులే బాల్యావస్థయం దత్యంత ప్రేమతో మెలంగుచుందురు.

'మాతాపుత్ర విరోధాయ హిరణ్యాయ నమోనమః' అని మఱియొక కవి చమత్కరించెను. నిశ్చయముగా ధనమే ప్రధాన వైరకారణము. అచ్చటనే సోదరులకుఁ గలహలు, విరోధములు గల్గును. సర్వమునకు నదియే కారణము!

కాని, యౌదార్య వృత్తిగలవారికి సముద్భవమగు నాక్రోధము చిరకాలమువఱకు నుండదు వెంటనే నశించును. ప్రపంచము పెక్కురీతులు. కొందఱ కా భావమే కలుగదు. మఱికొందఱు నాఁటివైరమునే సర్వకాలమును లోననుంచుకొందురు. వారే విషపూరిత హృదయులు.

రాజకుమారులకుఁ గల్గు వైరము దీనికింజాల భిన్నమైనది. ఒక తండ్రి కడుపునఁ బుట్టినవారిలో నొక్కఁడు రాజగును

కడమ వారి కా గౌరవము లభింపదు. ఇది వారి హృదయముల నా జన్మమును దహించుచుండును. వారు స్వభావసిద్ధముగా, బౌరుషవంతులు. అందుచే వారు మఱింత దహింపఁబడు దురు. వారి కట్టియెడ సమయము తటస్థించినచో నేమి సంభ వించును? రాజ్య విభాగము చేయుట కభిలషించుచుందురు. రాజ్యములోఁ బరస్పర కలహము లంకురించును. అపుడు శత్రు రాజులకు మంచి తరుణము చిక్కును.

చక్రధరుఁడు రాజవంశ్యులలో నొకఁడు. అతనికి విజయ నగర సామ్రాజ్యమున నౌరసత్వము కలదు. కాని, రామరాజు దానిని బలముచేతను, బుద్ధిచేతను, ఆక్రమించుకొనెను. అతఁ డేమి చేయుటకును అవకాశము చిక్కినదికాదు. అతనికి బాల్యమునుండియు రాజ్యకాంక్ష విస్తారము. కాని, యతని పక్షము దుర్బలమై పోయెను. అతనికి రాజ్యసంపాదనము చేయుటకుఁ దగినంత సాయము చేయువారెవరు? అందుచే నతఁడు చక్రవర్తియగు రామరాజిచ్చు భరణముతోఁ దృప్తి వహించుచుఁ గాలము గడుపవలసినవాఁడాయెను. అతని కది రుచించునా? తనకు గౌరవములేదు రాజ్యములేదు రాజకార్య ప్రసక్తిలేదు. పరిపాలన లేదు. సామంత ప్రభువులు తన్ను సేవింపరు. రాజ్యములోఁ దనమాట నెవరును వినరు. ఇదియంతయు నతనికిఁ గష్టముగానుండెను. అయిన నతఁడేమి చేయఁగలఁడు?

చక్రవర్తితో నెదుర్కొనుటకు మదించిన యేనుగులు, కాల్బలములు, గుఱ్ఱములు కావలయును ధైర్యశౌర్య యుక్తులయిన యోధులు కావలయును. వీనినన్నింటిని సంపాదింపఁదగిన మిత్రు లుండవలయును. రథము లుండవలయును. ఆయుధము లుండవలయును. ఫిరంగులు మొదలగు నవన్నియు నుండవలయును. ఇదియంతయు నతఁడు నేఱువేర్పగలఁడా ?

ఇఁక గర్తవ్యమేమి? ఎట్లయినను రాజ్యము సంపాదింపవలయును. నేర్పుతో విషమయినను ద్రావింపవచ్చును. మెల్లగా లోలోపలఁ గుట్రలుచేయ మొదలుపెట్టెను. చక్రవర్తిని మిక్కిలి ప్రేమించుచున్నట్లు నటింపఁజొచ్చెను. మృదు మధురముగాఁ జక్రవర్తికి నొచ్చకుండ మాటలాడఁదొడఁగెను.

వృద్ధుఁడైన రామరాజు స్వభావముచేతఁ బరులను నమ్మునట్టివాఁడు. అతఁడు కపటికాఁడు. కపటులవర్తన మతనికిఁ దెలిసినదికాదు. తనవలెనే లోకమును గపటము లేనిదని భావించెను. అంతకంతకుఁ జక్రధరుఁడు తన్ను బ్రేమించుట విస్తారమైనట్లతనికిం దోఁచుచుండెను. అందుచే నతఁడును, అంతకంతకుఁ దనకుఁ జక్రధరునందుఁగల ప్రేమను వృద్ధికావించెను. అతనికి రాజ్యమున గొప్ప యుద్యోగములిచ్చినచోఁ బాపమతనికి రాజ్యము లేని లోపము తీరిపోవునని తలఁచెను. పెద్దయుద్యోగము

లన్నియు నిచ్చెను. క్రమక్రమముగా నతనికి సర్వాధికారము
నొసంగు చుండెను. తుదకు సర్వరాజ్యకార్యములలోను, అతని
సలహాను గైకొనుచుండెను.

ఇంతలోఁ జక్రధరునకు మఱియొక యండ దొరికెను.
అది యేదో మీ రెఱుంగనిది కాదు. ఆయండ ఆదిల్ శాహా,
ఇతఁడు విజయనగరసామ్రాజ్య పాలనమున నెట్టి భాగము
వహించినది మీ రెఱుఁగుదురు. ఇట్టీయిద్దఱును సమాన
కాంక్షగలవారగుటచే మిత్రులైరి. ఏకాభిప్రాయవంతులకు
మైత్రి సుకరము. వారిద్దఱు కొన్ని నిబంధన లేర్పఱచికొని.
విజయనగరసామ్రాజ్యమును మ్రింగ నిశ్చయించుకొనిరి. అప్పటి
నుండి యిద్దఱును గుట్రలుచేయుచు సమయమును వేచియుండిరి.

విజయనగర సామ్రాజ్యమునకుఁ జాలకాలమునుండి
మంత్రిత్వమును జేయుచుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన వంశమునందు బుద్ధి
సాగరుఁడు జనించెను; అతఁడు వారితంత్రములను గ్రహించెను.
అవి యతని కెంతమాత్రమును గిట్టినవి కావు. అట్టిచో స్వాభావిక
మగు వైరము తటస్థమాయెను. సమయమునుజూచి బుద్ధిసాగ
రునిం జంపవలయునని వారు నిశ్చయించుకొనిరి. కాని,యతనిబుద్ధి
యపారమైనదగుటచేఁ దప్పించుకొనుచు వచ్చెను; అంతటితో
విడువక చెఱసాలలో వేయించి, తుంగభద్రానదీ సమీపమున
జంపించుటకు యత్నించిరి.

ఈప్రయత్నములుకూడ విఫలమగుట వారి ద్వేషమును
గోధమును ద్విగుణముచేసెను. అతఁ డే దేశమునన్నను

దమ్ము సాధించునని భయము. అతఁడు రేపు జరుగనున్న మహాయుద్ధమునకు వచ్చుట చక్రధరునకుఁ బెక్కువిధముల నష్టము. తనయొత్తులకు నెదురెత్తులు పన్నును, విఘాతములు కల్పించును.

అందుచే వారు చాలమంది చారులను సంపాదించి దేశదేశములకును బంపెను. ఎక్కడఁ గన్పడిననుసరే, అతనిం దున్మిచి శిరస్సును రహస్యముగాఁ దెచ్చి తమకిచ్చిన వారి కేఁబది వేలరూపాయల నిచ్చెదనని యేకాంతమున చారులకుం జెప్పి పంపెను. ఆచారులపైనిఁ గొందఱనధికారులను నియోగించిరి. వారెప్పటి వార్తల నప్పుడు చక్రిధరునకు రహస్యమందిరములలోఁ జెప్ప నర్లేర్పఱచిరి. ఇప్పుడు అతఁడే మంత్రియు సర్వాధికారియునై నందునఁ గోశధనమును స్వేచ్ఛగా వెచ్చించుచుండెను. అతనికిఁ బ్రతి విషయమునను, తారానాథుండును, ఆదిల్షాహాయుం దోడ్పడుచుండిరి. తారానాథుఁడెప్పటి విషయము నప్పుడే గోల్కొండకుఁ బంపుచుండెను;

ఇరువది యేడవ ప్రకరణము

ఆంధ్రులు

గోల్కొండ నవాబు రామరాజచక్రవర్తిచే పంపఁబడిన రాయబారి నట్లు తిరస్కరించుట విజయనగర పట్టణములో నా బాలగోపాలమును దెలియవచ్చెను. బాల్యముదాటి వయసు వచ్చిన ప్రతియువకుని హృదయమును రోషపూరితమాయెను. సైనికులు మండిపడిరి. యోధులఖడ్గము లప్రయత్నముగనే యెగిరి తురుష్క రాజ్య విధ్వంసమునకుఁ బయ్యలెత్తసాగెను. ఆ మహానగరమున నున్న యాంధ్రులు, కర్ణాటులు, ద్రావిడులు? ఇంతయేల! సర్వహిందూ జాతులును దురుష్కరాజ్య వినాశమును జేయుటకు సన్నద్ధులై యుండిరి.

వేలకొలంది కుమారులాంధ్రసామ్రాజ్యమునకుం గల్గిన యీ పరాభవమును దీర్చుటఁగాని చచ్చుటఁగాని కావించెద మని తుంగభద్రాస్రవంతీ పవిత్రజలములను స్నానముచేసి పరిశుద్ధులై శపథముచేసిరి. ఆంధ్రయువతులు పురుషవేషము లందాల్చి యుద్ధరంగమునకుంబోవ సన్నద్ధురాండ్రై యుండిరి. వీరమాతలు తమ కుమారరత్నములకు వలయునేని సమర రంగమునంజచ్చి యాంధ్రపౌరుషమును నిల్పుఁడని బోధించి పోరుఁబంపుచుండిరి. మహాకవులు వీర రసోత్పాదకములైన

గీతములచే పూర్వపు టాంధ్రయోధుల సుప్రసిద్ధ కీర్తిని, శౌర్యధైర్యములను గీర్తించుచుండిరి. గోల్కొండసైన్యమును నాశముచేసి నవాబును బ్రాణములతోఁ బట్టుకొని తెచ్చి యిచ్చుటో లేక యుద్ధరంగమునఁ బ్రాణములు విడిచి వీర స్వర్గమును బొందుటో కావింతుమని నిర్భయముగాఁ ద్రికరణశుద్ధిగా వాగ్దానములను జేయుచుండిరి.

కృష్ణానది మొదలు కన్యాకుమారివఱకునుగల యాంధ్ర సామ్రాజ్యమునందలి యెల్లరాజులు, జమీందారులు, రాష్ట్ర పాలకులు, ఉన్నతోద్యోగులు, బాలకులు, యువకులు వృద్ధులు, పిన్నలు, పెద్దలు అందఱును గలసి యాంధ్రజాతీయ సంకీర్తనములు చేయుచుఁ దమకు జయమిచ్చి తమదేశమునకు యశముఁ గూర్ప వలయునని దేవునిం బ్రార్థింపఁగడంగిరి. కొంచెము జ్ఞానము పౌరుషమునుగల ప్రతిపురుఁడును వచ్చి సామ్రాజ్య సైన్యమున జేరుచుండెను.

ఇంతలోఁ దుచ్ఛుఁడును గ్రూరాత్ముఁడునగు ఆదిల్షాహా రామరాజునకిట్లు కబురు పంపెను.

'మీరు నారాజ్యములోనుండి పూర్వము తీసికొన్న దుర్గములను నాకిప్పింపుఁడు. నేను మీయందు యథాపూర్వక మగు భక్తితోనేయుండి మీ పక్షమునంబోరాడెదను. ఆ యా దుర్గములనీయక మీరు తిరస్కరించినయెడల నేను మీపక్ష

మున నుండఁజాలను. శత్రువుల పక్షము వహింపవలసివచ్చెను
అప్పుడు మీరు క్రోధమువహించినను లాభములేదు.'

ఇది గోరుచుట్టుపై రోఁకలిపోటాయెను. ఆంధ్రులకిది
మఱింత కోపమును గల్గించెను. ఈయాదిల్షాహాకు రామరా
జిదివఱకుఁ బెక్కుయుద్ధములలో సాయముచేసెను. ఇతర తురు
ష్కులు తనపై దాడి వెడలినపుడెల్ల వచ్చి రామరాజుపాదములు
పట్టుకొనుచుండువాఁడు. అతఁడు దయఁదలఁచి తనసైన్యము
లను సాయమంపి యతనిని రక్షించుచుండువాఁడు. ఇట్లు పెక్కు
గొప్పయుద్ధములలో రామరాజతనిని గాపాడెను. వేయేల?
రామరాజు సాయము లేకున్నచో, ఆదిల్షాహాను తదితర తురు
ష్కప్రభువులు పాతాళ లోకమునకుం ద్రొక్కివైచియుందురు.
తనవలన నింత సాయముపొంది, తనదగ్గఱకువచ్చి నాయనా!
తండ్రీ!' యని పిల్చుచుండు ఆదిల్షాహా లోలోపలఁ దనరాజ్య
ములోనే కుట్రలు పన్నుచుండెననియుఁ దన కీర్తివార్త నంపు
ననియు నుదారహృదయుఁడగు రామరాజెఱుఁగఁడు.

ఆదిల్షాహా తియ్యని పలుకులు విన్నవారు నిజముగా,
అతఁడు రామరాజును భక్తిచేతనే అట్లు పిల్చుచున్నాఁడని
తలఁచిరి. అందుచే వారుకూడ తుదకతఁడిట్లు చేయునని యెఱుఁ
గరు. నమ్మకముగలవారు పసులహృదయమును, రాఁబోవు
కష్టములను గనిపెట్టనేరరు.

విజయనగర పట్టణము కలఁగుచున్న మహాసముద్రము వలె నుండెను. దర్బారు గావింపఁబడెను. చక్రవర్తి నోటినుండి ఆదిల్షాహా యంపిన రాయబారము వినఁగనే ప్రజలుద్రేకముచే మండిపడిరి.

'ఆదిల్‌శాహాను బట్టి ఖండఖండములుగా నరికినను పాపములేదు'

'ఓరీ! దురాత్మా! నిన్నటిదాఁక కుక్కవలె మావిజయ నగరమున సంచరించిన నీకెట్టి పరాక్రమము వచ్చినదిరా?'

'అయ్యో! ఆ తుచ్ఛునిపైకి నన్నంపుఁడు. దేవరవారి యుప్పు తిన్నందులకు తీరువవలసిన ఋణమును దీర్చి ధన్యుఁడ నయ్యెదను'

'ఆంధ్ర సామ్రాజ్యలక్ష్మికి నూతన యౌవనము సంప్రాప్తించుచున్నది. అందుచేతనే శత్రువులకిట్టి పోఁగాలము సమీపించనున్నది'

'నా కా దురాత్మునిలంబట్టి తేవలయునని చాల గోర్కి కలదు. దేవర యానతిత్తురేని యతనిందెచ్చి తమ పాదపద్మములకడ నుంచెదను'

అనుచు కొందఱు గొణుగువారును, మఱికొందఱు వీరులు లేచి సభలోఁ బలుకువారునై యుండిరి. ఏకగ్రీవముగా సభ్యులెల్లరును యుద్ధముచేయఁ దీర్మానించిరి. సభ సంక్షోభింపఁ గడంగెను. కొందఱాంధ్ర జాతీయగీతములంబాడిరి.

మఱికొందఱు జయప్రార్థనలు సల్పిరి. 'ఆంధ్రమాతకు జయ్ జయ్' అను శబ్దములు దిగంతములం బ్రతిధ్వనించుచుండెను.

సైన్యము పెక్కు చిన్నచిన్న భాగములుగా విభజింపఁబడెను. అట్టి పెక్కు చిన్న భాగములపైని నొక్క సైన్యాధికారి నియమింపఁబడెను. వీరిక్రింద నుపసైన్యాధికారు లుండిరి. సైన్యాధికారులపైని బ్రధాని సేనానాయకు లుండిరి.

సైన్యములోఁ బ్రతిభాగమునకును సమస్తపదార్థములు తెప్పించి యిచ్చు నంగళ్ళు స్థాపింపఁబడెను. శాకములు, భోజన సామగ్రులు, మిఠాయిలు, పండ్లు, ఫలములు, సర్వపదార్థముల నాయంగళ్ళలో నమ్ముచుండిరి. నాటి ప్రపంచములో నే భాగమునను గానరాని గొప్పగొప్ప వైద్యులా సైన్యసముద్రమున నుండిరి. వారెట్టి గాయములనైనను చాలఁగొలది కాలములోఁగుదుర్పఁగలరు. వారెఱుఁగని చికిత్సలుగాని, మార్గములుగాని లేవు. వారిదగ్గఱ జిత్రములయిన పనిముట్లుండెను. వానిసాహాయ్యము వలన వారు వెంట్రుకలను నిలువుగా రెండుగాఁ జేయఁగలరు. అంతసూక్ష్మమైన శస్త్రవైద్యసాధనములు నేఁడైనఁగలవా?

ఈ భటులకుఁ గావలసిన వార్తలను వస్తువులను, సేకరించితెచ్చుటకుఁ దగినంతమంది సేవకులు నియోగింపఁబడిరి. వారెప్పుడే కార్యముచేయవలసిన నప్పుడుదానిని జేయనడుము కట్టుకొని సన్నద్ధులైయుండిరి. ఆ సైన్యములకు, బియ్యము, రొట్టెలు, సంబారములు మొదలగు సర్వవస్తువులు సంసిద్ధము

చేసిరి. వీరు లెల్లరు పొంగిపోవుచుండిరి. వార్తాహరు లెప్పటి వార్తలప్పుడు తీసికొనిరా నియమింపఁబడిరి

రామరాజొక లక్షసైన్యమును దనతమ్ముఁడగు తిరుమల రాయుని కిచ్చెను ఇరువదివేల గుఱ్ఱములు నీతనికే యియ్యఁబడెను. ఇంకొక గొప్పసైన్యభాగము వేంకటాద్రికొసఁగెను. విజయసింహుఁడు మఱొక పెద్దసైన్యముపై నధ్యక్షత వహించెను. తానొక గొప్పభాగమున కధ్యక్షతం బూనెను.

ఆ గొప్పసైన్యమాఱు లక్షలకుమించి కదలుచున్నమహా సముద్రమువలె నుండెను. పర్వతములు కదలుచున్నవో యననొప్పుచున్న యేనుఁగులు వేలకొలఁది యుండెను. లక్ష గుఱ్ఱములుండెను.

— —

ఇరువది యెనిమిదవ ప్రకరణము

తురుష్కులు

హిందూదేశమునఁ బశ్చిమభాగమునఁ గొండల వరుస యొకటి కలదు. అది ప్రకృతి సౌందర్యమునకుఁ దావు. దానినే యసాద్రి యందురు. అందుఁ గృష్ణ, గోదావరి మొదలగు నదులు, శాఖానదులు పెక్కులు జనించుచుండును. ఆపర్వత శ్రేణియొక్క యుత్తరార్ధభాగము హిందూసామ్రాజ్యమును మహమ్మదీయులనుండి విముక్తి నందించి, బానిసతనమును విముక్తిగాంచి, స్వతంత్ర సామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకై ప్రయత్నించి విఖ్యాతింగాంచిన మహారాష్ట్రులకు వాసస్థానము.

అందు, అహమ్మదునగరమను నొకపట్టణముకలదు. అది కృష్ణా, గోదావరీ జన్మప్రదేశములకు సమీపముగానున్నది అది పూర్వము గొప్పపట్టణమై ప్రసిద్ధికెక్కియుండెను. ఆ కాలమున నది యొక రాజ్యమునకు రాజధాని. ఆరాజ్యమును 'అహమ్మద్ నగరు రాజ్య' మందురు. దానికి నిజాం శాహి యనియు మాఱుపేరు కలదు. ఆ రాజ్యపుఁ బ్రస్తుతపు నవాబు పేరు బుర్హాన్ నిజాంశాహ.

ఒకనాఁటి సాయంసమయమున నతఁడును, అతని మంత్రియుఁ గూడి యిట్టు లాలోచించుకొనుచుండిరి.

నవా:- తురుష్కులతోఁ దురుష్కులు కలహించుటచేతనే మీా రన్నట్లీ విజయనగర సామ్రాజ్యము ప్రక్కలోని బల్లెమట్లు వర్తించుచున్నది.

మంత్రి:-దీని నణఁగఁద్రొక్కి తీరవలయును. కాఫరులను హింసించుటయు, వారిని మతములలోనికిఁ జేర్చుటయు మన ధర్మము. హిందూదేశమునఁ దక్కిన భాగములయందు కొద్దిగనో గొప్పగనో హిందువులు మనమతమును స్వీకరించిరి. కాని, యీా రాక్షసిమూలమున మన మీా దక్షిణ హిందూస్థానమున నొక్కనినేని మనమతమునం జేర్పలేక పోయితిమి. దీనిని నాశము చేయకుంటిమేని మన మాన ప్రాణములు దక్కవు.

నవాబు:- నిశ్చయము. దేవునియపరావతారమనందగిన మహమ్మదుగోరి, హిందూదేశమున సామ్రాజ్యమును స్థాపించిన తరువాత, ఇంతటి సుప్రసిద్ధోత్కృష్ట సామ్రాజ్యము మరలఁ బుట్టియుండలేదు. ఇది క్రమక్రమముగా మన రాజ్యములం గూడ గ్రమింగునట్లు తోఁచుచున్నది.

మంత్రి:- దేవా ! హిందువులు మంత్రిత్వాది మహోన్నత పదపదవులను బొందుటగాని, రాజ్యములను బాలించుటగాని దేవుఁడయిన అల్లా కిష్టము కాదు. కాని, యిది పాపకాలమగుటచే హిందూసామ్రాజ్యములు జనించుటయు, హిందువులు మంత్రిత్వాదులను వహించుటయుఁ దటస్థించు

చున్నది. ఇందునకు మనవారుకూడఁ గొంతకారణమే. మన నవాబులలోఁ జాలమంది కాఫరులను మంత్రులనుగాను, సేనానాయకులనుగాను జేయుచున్నారు. ఇదియెంతయు హానికరము, పాపకార్యమును.

నవాబు:- అది సత్యమే. ఆశక్తి తురుష్కులకుండక్క హిందువులకు లేనేలేదు ఈ మధ్య నొక ఫకీరు నాతో ఇట్లే చెప్పియున్నాఁడు. ఒక ఫకీరేకాదు. చాలమంది ఇట్లే చెప్పెదురు. అందుచేత నేను నా గొప్ప యుద్యోగములన్నిటిని మన వారికే యిచ్చితిని. అది మనధర్మము. పాలకులముగా మనము దేవునిచే విధింపఁబడితిమి. వారు మనకు దాసిసలు, వారిని బాలకులనుగాఁజేసి గౌరవించుట తప్పే.

మంత్రి:- ఈ యొక్క విజయనగర సామ్రాజ్యమువలన వారి యాటలు సాగుచున్నవి. విజయనగరరాజులకు క్రమక్రమముగాఁ గండ్లు పొరలు క్రమ్ముచున్నవి. భరతఖండమునం దమంతవారు లేరని విఱ్ఱవీగుచున్నారు. గోల్కొండ రాష్ట్రము నవక్రపరాక్రమమునజయించి ఘానుపురదుర్గమును, బానగల్లుదుర్గమును లాగుకొన్నారు. అంతటితో వారు తమమదమును విడువలేదు. అతఁడిపుడు మన రాయబారులను సరిగా పూర్వమునలె మన్నించుట మానినాఁడు. మన రాయబారు లిపుడతనిముందు నిల్చుండి మాట్లాడవలయునట! ఎంతకష్టము! అతనితోఁగూడఁ బ్రయాణము చేయు

నపుడతని యాజ్ఞనుగైకొని మఱిగుఱ్ఱము నధిష్ఠింపవలయు నఁట! దినదినము క్రొత్తయాజ్ఞలు బయలుదేఱుచున్నవి.

నవాబు:- ఏమీ! ఇట్టి యాజ్ఞ లిదివఱకులేవే? ఓరీరామరాజా! నీకెంత పొగరెక్కుచున్నదిరా? ఇంతకును మాలో మేమిది వఱకుఁ గలహించుటంజేసి నీయాటలు నేటివఱకు సాగు చున్నవి. ఇఁక సాగించుకొందువుగానిలే. మే మిదివఱ కాచరించిన పనులన్నియు నిపు డీ వాచరించుచున్నావుగా? అవి తురకలకుఁజెల్లును. వారు మీరాయబారులను నిల్వఁ బెట్టించి మాట్లాడవచ్చును. మఱి యేమేని చేయవచ్చును. కాఫరునకు నీకుఁగూడ నివి చెల్లునా? ఇంతకును వినాశ కాలము——

ఇంతలో నొక సేవకుఁ డొక యుత్తరముం దెచ్చెను. మంత్రిగైకొని యిట్లు చదివెను.

'అయ్యా!'

మీ దయవలన నన్నికార్యములును గొనసాగినవి. విజయనగర సామ్రాజ్యమును విధ్వంసముచేసి హాయిగా నిర్భీతిగాఁ గాలముగడుపుకొనవచ్చును. నేను..., మీరుఁగాక గోల్కొండ నవాబుకూడ మనలోఁ జేరగలఁడనుట మీకు విదితమే. ఇపుడు శ్రీ బేదర్ నవాబు బరీద్‌శాహాకూడ నిందు లోఁజేరినాఁడు. మనమతమును, ఆంధ్రులు నాశముచేసి పరా భవముచేయుచున్నారన్నమాట మీరు మఱువఁగూడదు...

అంతవఱకు జదివెను మంత్రి కన్నీరు విడిచెను.

'కాఫరులను హింసించి తురకమతమునం గల్పుకొమ్మని దైవము విధించెను. కాఫరులే తురకమతమునకు హానిచేయుచున్నారు. కాల మెంతమారినది! అగుంగాక; దైవమా! మంచికాలము వచ్చినది. మా నవాబులెల్ల మరల నీ పరిశుద్ధ మతమును స్థాపింపం బూనుచున్నారులే,—

నవా:—ఆహా దైవమా! అల్లా! పూర్వము మాతాతలు మతముకొఱకై పాశ్చాత్త్యుల నెదిరించి విఖ్యాతి నందిరి. ఇపుడు మా కీమతయుద్ధములోంగూడ విజయమిప్పించుము. మాకిట్టి యైకమత్యమును మీా మతము కొఱకిచ్చి నందులకు వందనములు.

అతడు మరల జదువం దొడగెను.

మన మతధ్వంసమున కోర్వంజాలక మనము యుద్ధమునం బ్రవేశింపవలసివచ్చినది. కాఫరులను ధ్వంసముచేసి స్వర్గమును బొందవచ్చును. కావున మీా సైన్యములను వెంటనే తాళికోట ప్రాంతములకు రప్పింపం బ్రార్థించుచున్నాను.

శత్రువులు కూడ నా ప్రాంతములనే విడియుదురని వాడుక. త్వరితము – త్వరితము.

వారిరువురును వీరరస భరితులైరి.

త్వరగాబోయి మనసైన్యము నెల్ల విభజించి యాయా భాగముల కాయా వీరులను సైన్యాధిపులనుగా జేయుము అని నవాబు అనెను.

ఇరువది తొమ్మిదవ ప్రకరణము

జైత్రయాత్ర

స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినుల వృత్తాంత మేమయినదో మీ కేమేని తెలిసినదా ? స్వార్థత్యాగులయిన యా యాంధ్ర వీరవతంసు లిరువు రెవ్వరో తెలిసినదా? స్వార్థత్యాగుల జీవితములు పవిత్రములు. ప్రాతస్సంస్మరణీయములు. వారికి మనము కృతజ్ఞతంజూపుట మనవిధి.

వీరు మిక్కిలి యవశ్యమగు నొక కార్యభారమును వహించి విజయనగరమునుండి గోల్కొండకువచ్చిరి. గోల్కొండలోనున్నప్పుడు వారికి స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినుల స్థితి తెలిసెను. వారిని తప్పించుకొనివచ్చి పావము ప్రాణములను గోల్పోయిన మహారాష్ట్ర సరదారులలో నొకరితో వీరికిఁ బరిచయముండెను.

ఆహా ! ఏమి, ఆ మహారాష్ట్ర సరదారుల సాహసము ! వారు జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారుల రక్షణకొఱకుఁ దమ ప్రాణములనుగూడనొసంగిరి. వా రక్లేల చేయువలయును? మహాత్ముల హృదయములు కేవల పరోపకారైక ప్రయోజనములు. స్వార్థత్యాగము వారికి జన్మతోడనే జనించును. ఆ దేశాభిమాను

శ్రీ సుందరీమణులు పొందుచున్న కష్టములం జూచిరి. వారి నెట్లేని రక్షింపవలయునని తలంచిరి. వేసవికాలమునందలి యత్యంత తీక్ష్ణసూర్యకర జ్వాలలచే మండి భస్మమయి పోవు చున్న వృక్షసంతతులను జూతుము. సాయముచేయము. ఊరకుందుము. కాని, యేఫలమును గోరక నీలాంబుదము లతి శీతల జలబిందు నిక్షేపణము కావించి వానిని నూత్నైశ్వర్య సంశోభితములనుగాఁ జేయుచుండును అది ప్రకృతి సిద్ధము.

నాఁటిరేయి చీఁకటిలో గోల్కొండనవాబు పట్టమహి షిని ముద్దుపెట్టుకొని యామెయొద్ద సెలవుం గైకొని విజయ నగరమునకుఁ బ్రయాణమైవచ్చిన యాసుకుమార కుమార ద్వయమును మరల నొకపరి మీ హృదయ సీమలయందు నిల్పుఁడు. వారెవరు? స్వర్ణకుమారీ, జగన్మోహినులు! గోల్కొండ నవాబు పట్టమహిషియే ఆ యుక్తిని బన్నినది. స్వర్ణకుమారీ జగన్మోహినులు నిజరూపములతోఁ బోయిన వారికి హాని గల్గు నని తలంచి యిట్లామెచేయించెను.

గోల్కొండ భటులు తమ్ము విడిచిపోయిన వెనుక వార త్యంత కష్టముతో విజయనగరమున కరిగిరి. పాపము! రాత్రి యుద్ధములో వారికి గాయములు తగిలెను దీర్ఘ పరియాణముచే నలసిరి. విజయనగరముం బ్రవేశించుసరికి వారికిఁ బ్రాణ ములు సరిగాలేవు. అచ్చట నేఁడెన్మిది దినములలో స్వర్ణకు మారీ జగన్మోహినుల గాయములు కుదురఁ దొడంగెను.

కాని సోమశేఖరమూర్తికిం దగిలిన గాయములు మిక్కిలి భయంకరములుగా నుండెను అతని యారోగ్యము నానాటికి క్షీణింపఁదొడఁగెను. దేహమున దౌర్బల్య మతిశయించెను. అన్నద్వేషము జనించెను. లోని కాహారము పోవుట లేదు. అందుచే శరీరమెల్లఁ గృశించుచుండెను. అతఁడు తానిఁక విశేషకాలము జీవింపనని తలంచెను. అతనికిక్రమముగా రాధాకుమారుని వృత్తాంతము తెలిసెను. పూర్వము స్వర్ణకుమారిచేఁ బ్రేమింపఁబడిన రాధాకుమారుఁ డప్రయత్నముగా 'తమకు మరల దొరకినందుల కతఁ డపరిమితానందము నందెను. రాధాకుమార స్వర్ణకుమారులయు, జగన్మోహినీ విజయసింహులయు వివాహములు కండ్లారఁ జూడవలయునని యతనికిం గోర్కెపుట్టెను.

వివాహప్రయత్నములు కావింపఁబడెను. శుభముహూర్తమున నత్యంతవైభవముతో స్వర్ణకుమారీ రాధాకుమారులకును జగన్మోహినీ విజయసింహులకును వివాహములు కావింపఁబడెను. విజయనగరపట్టణముననున్న రాజులు, మంత్రులు, జమీందారులు, విద్వాంసులు అందరును వివాహములకు వచ్చి సన్మానములఁబడసిరి. విశ్వాసార్హుఁడయిన సేనాధిపతియగు విజయసింహుని తద్ధర్మపత్నిని, రాధాకుమారుని తద్ధర్మపత్నిని- తత్తదుచితమణి మయాలంకార భూషణములచే రామరాజు సన్మానించెను.

కొన్నాళ్ళిట్లు వారు సంతోషమున నుండిరి. అంతట రామరాజు చక్రవర్తి జైత్రయాత్రకు బయలువెడలెను. మాతృదేశాభిమానముగల యువకులందఱు దిక్కు దిక్కుల నుండి వచ్చి సైన్యమునం గలియుచుండిరి.

జైత్రయాత్ర సంగతి వినగానే విజయసింహుని హృదయము పరిపూర్ణానంద సమేతమాయెను. అతనిఖడ్గ మప్రయత్నముగనే ఒఱనుండి వెలికివచ్చి చూడెను.

అతఁడు తనతండ్రియొద్ద కేగి యాయనను తనకు యుద్ధమునకుంబోవ ననుజ్ఞ యిమ్మని ప్రార్థించెను.

అతఁడిట్లు చెప్పెను.

"నాయనా! మన తాతలనాఁటినుండి సుప్రసిద్ధమగు విజయనగరసామ్రాజ్యమును గనిపెట్టుకొనియుంటిమి. ఈ సామ్రాజ్యమే మనతల్లి. సర్వమును దెలిసిన నీకుఁ జెప్పవలసిన దేదియు లేదు. కాని, తాత తండ్రుల పౌరుషమును గీర్తిని నీ వెప్పటికిని మఱువకుము.

నేఁడు హిందూదేశమంతయుఁ బారతంత్ర్యముననుభవించుచున్నది. ఢిల్లీసామ్రాజ్యము నశించినది. దక్షిణ హిందూదేశము [illegible] యుత్తరార్ధభాగము మహామ్మదీయనవాబుల వశమైనది. కాని, నాబిడ్డా! నీ విపుడున్న యీ పట్టణము పేర నేదివ్యసామ్రాజ్యముకలదో ఆ యీ యాంధ్రసామ్రాజ్యము - విజయనగర సామ్రాజ్యము - మాత్రము బానిస రాజ్యము

కాదు. అది స్మృతియం దుంచుకొని దానింగాపాడఁ బ్రయ త్నింపుము. అట్టి యుత్కృష్ట స్వతంత్రసామ్రాజ్యమునకు సేవ చేయు భాగ్య మబ్బినందులకు గర్వింపుము

తురుష్కులు తంత్రపరులు. యుక్తులతో జయింతురు. వారిని మాత్రము కనిపెట్టి యుండవలయును. కానియెడల జిత్తులచే వంచించి హింసింతురు.

కుమారా! ఆర్యావర్తము ధర్మయుద్ధములకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కినది. నీకెన్నికష్టములు ప్రాప్తించినను యుద్ధధర్మములను మాత్రము తొలంగి పోవకుము.

కృష్ణదేవరాయచక్రవర్తి గతించిన పిదప మరల నంత యుద్ధ మెన్నఁడును జరుగలేదు. పొమ్ము. కీర్తింగడించుము. నీకు జయము గల్గుంగాక!"

అతఁడు సెలవు తీసికొనెను. బయలుదేఱి తల్లికి మ్రొక్కి యుద్ధభిక్షను యాచించెను.—ఆమె యిట్లు చెప్పెను.

"నాయనా!"

నీకు నేను జెప్పఁదగినదేదియు లేదు. కాని, హిందూదేశము తురుష్కులచేత నానావస్థలం బొందుచున్నది. ధర్మములు నశించినవి. భూతదయ మాయమైపోయినది. పాపములు గోహింసలు, సాధునాశనము సర్వత్ర వ్యాపించు చున్నవి. వీనికన్నింటికిం గారణము తురుష్కులే.

అట్టి తురుష్కులను రమారమి రెండువందల వత్సర ములనుండి తెగనతికి దక్షిణహిందూదేశమున విజయనగర సామ్రాజ్యము ధర్మసంస్థాపన చేసినది. నీ పూర్వుల పవిత్ర రక్తము నీయందుం బ్రవహించుచున్నేని శత్రురాజులను ధ్వంసము చేసి విజయనగర సామ్రాజ్యమును ఢిల్లీసామ్రాజ్యమునుగాం జేయుము. యుద్ధమునం దభిమన్యునివలె వర్తించి ఖ్యాతిం గడిం పుము” అని చప్పున నాలుక కొఱుకుకొనెను.

‘నాయనా! ఒక ముద్దుపెట్టిపొమ్ము’ అని చెక్కిలి నొక్కి ముద్దుపెట్టుకొనెను అతఁడు సెలవుగైకొని భార్య దగ్గఱకేగెను. కంట నీరు పెట్టుచుఁ దల్లి లోని కేగెను.

భార్య యతని కెదురుగావచ్చెను.’ ఆ సుందర సుందరీ మణుల హృదయములు నీరాయెను. ఆ చూపు లైక్యముం జెందెను.

అతఁడామె నొక్కముద్దు పెట్టుకొని మెల్లఁగా ‘సుందరీ! సెలవిమ్ము. పోయివచ్చెదను’ అనియెను. ఆ కన్నులనుండి బాష్పములు క్రిందికి జారుచుండెను. అతఁడు వానిని రుమా లుతోఁ దుడుచు చుండెను. ఆమె యిట్లనెను.

‘చరణ కమలముల నొత్తుచు నెల్లప్పుడు భర్తను బాయ కుండుట హిందూసుందరుల పరమధర్మము. కావునఁ నన్నుం గూడ మీతోడం దీసికొనిపొండు, వచ్చెదను.’

'సుందరీ! వీరపత్నీనామమును సార్థకము చేయుచున్నావు. కాని, నీవంటి పూవుంబోడిని కదనమునకుం దీసికొనిపోయినఁ జాల కష్టములు వచ్చును. నేను వచ్చునందాఁక యోపికమై నుండుము. నా విరహము నీకెంత దుస్సహమో; నీ విరహము నాకు నంత దుస్సహమే'

'మనోహరా! మీదగ్గఱనున్న నాకాకష్టములన్నియు సుఖముగాఁ బరిణమింపఁగలవు. మీరులేని యీగృహము నాకుఁ గారాగారము. నన్నీ కారాగారమున బంధించి పోవకుఁడు. నా ప్రార్థన పాలింపుఁడు. మన్నింపుఁడు'

'సుందరీ! తురకలతో ఘోరయుద్ధము జఱుగును. అందుఁబెక్కుమంది దేశరక్షణార్థము మడియనున్నారు. యుద్ధములో నే పట్లగునో నిర్ణయింపరాదు. తుపాకులు పాపాత్ములు. స్త్రీలచ్చటికి వచ్చిన మానరక్షణము దుర్లభము.'

'మనోహరా! నా యీముద్దు చెల్లింపరా? ఈజగన్మోహినికూడ వలసినచో దేశరక్షణకుఁ బ్రాణము లర్పింప సిద్ధముగానున్నది. పవిత్రజీవిత విభాసురులై కీర్తిగాంచిన యోధులే నశియించుచుండ నానంటి వ్యర్థురాండ్రుండి యేమిచేయుదురు? హిందూసుందరీమణులకు మానభంగముచేయుటకు తురకలే కాదు, ప్రపంచములో మఱెవరును సమర్థులుకారనుట మీరెఱుఁగరా? తురకలిదివఱ కెన్నిసారులు చిత్తూరును సాధించియుండుఁ బ్రవేశించి విఫలమనోరథులైరో మీకు విదితము

కాదా? పవిత్రమగు జోహారుగాని, తీక్ష్ణములకు ఖడ్గములుగాని యున్నంతకాలము హిందూ సుందరీమణులకు మానభంగ భయము కలుగనేర్చునా? నాథా! చిన్నప్పటినుండియు నుదారాశయములతోఁ బెరిగితిమి. సమాన సుఖదుఃఖముల ననుభవించితిమి. హితురాలను. దాసురాలను. మీ యాజ్ఞ వహించుట నాధర్మము. విజయనగర సామ్రాజ్య రక్షణకై నాయోపినంత సాయమును జేయుటకేను తగనా? ఈ భిక్షను నాకుం బ్రసాదింపరా?'

అని ఆమె చేయిసాచి పెక్కువిధముల నతనిం బ్రార్థించెను. అతఁడు పెక్కు విధముల చెప్పిచూచెను. కాని సరియైన సమాధానములు మాత్ర మొసఁగజాలకపోయెను. యోచించి యోచించిచూచెను. కాని యతఁడెందు వలననో యామెకోరిక ననుమతింపలేదు.

'హితురాలా! నీ హృదయమంతయు నే నెఱుంగుదును. కాని, నిన్నుయుద్ధమునకు నేనిపుడు నాతోఁ దీసికొని పోవలను పడదు. అందులకుఁ దగినంత కారణముకలదు. నాకు సెలవిమ్ము. పోయివచ్చెదను.'

ఆమె మఱి యిఁకలాభములేదని తలఁచెను. ఇంక నామె యతని నాకోర్కెకోరలేదు. కాని, మనసున మాత్ర మేమో యోచించుకొనెను.

అచ్చోట కపర్దుడు రాధాకుమారుఁడు వచ్చెను. ఆయోధ
వీరు లిరువురుగా గుఱ్ఱముల నధిష్ఠించిరి. స్వర్ణకుమారి విజయ
సింహుని గుఱ్ఱమున కడ్డమువచ్చెను. 'బావా! సెలవు దయ
చేయరా?' అని ప్రార్థించెను. కాని, యతఁడు వలనుకాదనెను.

ప్రేమ మిక్కిలి చెడ్డది. అది బలమైనది. అమృతమయ
మైనది. అది యీశ్వరదత్తము. దాని స్వభావము మనకగమ్య
గోచరము. అది త్రాళ్ళులేకయె బంధించును. త్రాటితోఁ
గట్టిన బంధముల నితరులు త్రెంపవచ్చును. కాని, యాబంధ
ములఁ ద్రెంపుటకుమాత్రము ప్రపంచమున నెవరికిని సాధ్యము
కాదు.

ఆ సుందరీమణుల విలాస దృక్కులా సుందరుల చెక్కుల
పైకి ప్రాకి ముద్దుపెట్టుకొనుచుండెను. ఆ సుందరుల చూపులు
నాపపనే కాపించుచుండెను. వారొండొరులను విడువలేక [illegible]
చిరి. దృష్టిపథమునుదాటునంతదాఁక చూచిరి. కన్నులనీరు
నించుచుఁ బరస్పరము ప్రేమతో భాషించుకొనుచుఁ జనిరి.

ముప్పదియవ ప్రకరణము

దుష్టగ్రహకూటము

1565_వ సంవత్సరము ప్రవేశించెను ఉత్తరమున నక్బ రుత్కృష్ట సామ్రాజ్యస్థాపనకుఁ బునాదులు వేయుచుండెను. దక్షిణ హిందూదేశమెల్ల విజయనగరసామ్రాజ్యఛత్రము క్రింద సౌఖ్యమనుభవించుచుండెను. మధ్యభాగమును బేదరు అహమ్మద్‌నగరు గోల్కొండ బీజపూరు నవాబులు పాలించు చుండిరి. కాని, దేశమెల్ల సంక్షోభించుచుండెను. రాజపుత్రులు విజృంభించి యనన్య సామాన్యపరాక్రమ ప్రతాపములచే శత్రు కులవిధ్వంసము కావించుచుండిరి. మహమ్మదీయులు రాష్ట్ర స్థాపనలకై ప్రయత్నించుచుండిరి. హిందువులు స్వాతంత్ర్యాభిలాషచేఁ బ్రాణములను విడువ సంసిద్ధులై యుండిరి. హిందూదేశము నలుదెసలెడలఁబారుపమము, స్వాతంత్ర్యాభిలాష ప్రతాపము, పరాక్రమము, శౌర్యము, దేశాభిమానము, మొదలగు గుణములు విస్తరించి సామ్రాజ్యముల నెల్లఁ గదల్చ వైచుచుండెను.

ద్రోణానది కృష్ణాతరంగిణి కుపనది. కృష్ణా ద్రోణా సంగమునకు సమీపమున సుప్రసిద్ధనుగు తలికోటకలదు

గోల్కొండ, అహమ్మదనగరు, బేదరు, బీజపూరు నవాబులు పరస్పరము ప్రోత్సాహపఱచుకొని రామరాజుతో మతయుద్ధము చేయ నిశ్చయించి, పెద్దపెద్దసైన్యములం దీసికొని తమతమ రాజ్యములనుండి బయలుదేఱివచ్చి యిచ్చట విడిసిరి. ఆ స్థలమునం గొప్పవిశాలమైన బయళ్లు కలవు. అవి యీసైన్యసముద్రములకు చాల వీలుగానుండెను. ఆ సైన్యములలోనున్న గుఱ్ఱములకును, ఇతర పశువులకును గావలసిన గడ్డియెల్లనచ్చటకుం జుట్టునున్న ప్రదేశములలో దొరకుచుండెను. పెక్కు తెల్లని శిబిరములు ... యుండెను ఆ శిబిరములమధ్య విశాలములైనబజారులుండెను. ఒక్కొక్క పెద్ద బజారునకును, మఱియొక బజారునకును మధ్యనున్న శిబిరములలోని భటులెల్లరు నొక సైన్యాధ్యక్షు నధీనమున నుండిరి. అట్టి బజారులు వేలకొలందిగా నుండెను. కొందఱుద్యోగస్థులెప్పుడును, ఆ సైనికులను వారిపై అధ్యక్షులను గనిపెట్టుకొని అప్పుడప్పుడువచ్చి పరీక్షించుచుండిరి. మధ్యప్రదేశముల నంగళ్లుంచిరి, ఇట్లా ప్రదేశమంతయు నూతనముగాం గట్టంబడిన యొక గొప్పపట్టణమువలె నుండెను.

ఆ శిబిరముల మధ్యభాగమున, అత్యున్నతములును, అతి మనోహరములును; అయిన గుడారములుండెను. అవి విశుభ్రకాంతులచేం దళతళ మెఱయుచుండెను. లోనం బ్రవేశించి చూచువారి కవి గుడారములవలెం గన్పట్టవు. వానిలో

విశాలమగు సభామందిర స్థానములును, పెద్దపెద్దగదులును కలవు. అవి నానాలంకార శోభితములై యుండెను ప్రకృతి సౌందర్య సర్వస్వనికేతనములైన యవనికలును, పట్టుచేనింపఁ బడిన ముఖ్‌మల్ పరుపులును, సుందరములయిన సోఫాలును గలవు. అవి నవాబుల మందిరములు. అట్టిదే అతి విశాలమైన గుడారమొక్కటి, ఈ సైన్యములకు మిక్కిలిదూరముగాఁ గృష్ణాస్రవంతీ సమీపమునం గట్టఁబడెను దాని చుట్టును నాలుగైదు ప్రాకారము లుండెను. ఆప్రాకారముల చుట్టు వేలకొలఁది భటులు గావలి యుండిరి. దానికి వచ్చుటకు, ఆ సైన్యములోని భిన్న భిన్న స్థలములనుండి వచ్చు బాటలు పెక్కుగలవు. ఆబాటలు మనోహరములుగా నుండెను. ఆమందిరమునొక్క భూమియెల్ల రత్నకంబళులతోను నానావిధములగు తీగెలును, బూవులను జిత్రింపఁబడిన తివాసీలతోను, అలంకరింపఁబడియుండెను. మనోహరముగాఁ జిత్రింపఁబడిన చిత్రచిత్రములగు తెరలు పెక్కులుండెను. ఆ తెరలలోఁ జిత్రింపఁబడిన సుందరీమణులు జీవించిన వారివలెనే కనుపట్టుచు నుండిరి. అందలి కుడ్యములెల్ల రమ్యములగు విచిత్ర వస్తువులచే నలంకరింపఁబడి చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలలోయన నొప్పు చుండెను. తన్మందిరోపరిభాగమెల్లఁ జాందినీలతో నొప్పుచుండెను. అవి పట్టువస్త్రములతో నిర్మింపఁబడి పెక్కువిధములయిన దీపములతో నొప్పుచుండెను.

ఒకనాఁటిరాత్రి తొమ్మిది గంటలాయెను. ఆ గుడార
ములో నొక విశాలమగు సుందర ప్రదేశమున నలుగురు పురు
షులు నాల్గు పడకకుర్చీలపైఁ గూర్చుండియుండిరి. ఆ పడక
కుర్చీలు పట్టువలువులచే శోభిల్లుచుండెను. అవి సుందరతరము
లును మృదులతరములు నై యుండెను. ఆ నాల్గు మూర్తులును
తేజస్సమన్వితములై యుండెను. ఆ నలుగురు నాల్గు రాష్ట్రములకు
నవాబులు. ఒకఁడు గోల్కొండకు నవాబు. అతఁడు మనకుఁ
బూర్వపరిచితుఁడే. అతనిపేరు కుతుబ్ శాహా. రెండవవాఁడు
బేదరు దేశమునకు నవాబు. పేరు అలీబేరద్. మూఁడవవాఁ
డహమ్మదునగరు రాజ్యమునకు నవాబు అతఁడు బుర్హాన్ నిజాం
శాహా. నాల్గవవాఁడు మనవిజాపురము నవాబయినఆదిల్షాహా.

ఇతఁడిట్లనెను. 'ప్రసిద్ధులయిన ఆంధ్రవీరులతో మనము
పోరాడఁజాలము. తంత్రముల మూలమునం గాక కేవలము
యుద్ధముమూలమున వారింజయించుట మిక్కిలి కష్టము ఆంధ్ర
వీరుల పరాక్రమము, శౌర్యము, వర్ణనాతీతము, లోకప్రసిద్ధము.
యుద్ధమునను ప్రవేశించినప్పుడు వారికిఁ బ్రపంచము తెలి
యదు. తమ్ముతాము మఱచెదరు. శత్రువులంబట్టి యూఁచ
కోఁత కోయుటకంటె మఱి వారి కన్యము తెలియదు. భార్య
లను బిడ్డలను వారు తలంపనే తలంపరు. ఆత్మదేశ సంరక్షణమే
వారిప్రాణము. దేశసేవయే వారి పరమధర్మము. అట్టి వీరులతో
మనమెదిర్చి జయమందుట దుస్తరము. ఒకవేళ కల్గినను

మన సైన్యములు సర్వనాశము పొందకపూర్వ మది సిద్ధింపదు. కనుక మనము వారిని మోసముచేతనే జయింపవలయును. అప్పుడు మనపక్షము విశేషించి నష్టముకాదు. శత్రువులను నాశముచేయవచ్చును. శత్రువులను, కాపులను జంపునప్పుడట్టి మోసములుచేయుట శాస్త్రసమ్మతమే. దీనినే మనపెద్దలు పెక్కు యుద్ధములలో ననుష్ఠించి యున్నారు'

'అవును. మీరన్నదెంతయు సత్యము. వారిశౌర్యమును పరాక్రమమును వినుటమాత్రమేకాదు, కనియుంటిని. నా రాజ్యములోని ఘూన్‌పురము, పానగల్లు దుర్గములను స్వాధీనము చేసికొనునప్పుడు వారుచూపించినసాహసము, పరాక్రమము వర్ణింప నలవికాదు. తమరన్నదెంతయు సత్యము. వారు యుద్ధము చేయుచున్నప్పు డా సామర్థ్యము, విజృంభణము చూడవలసినదేగాని వర్ణింపరాదు. సరియైనయుద్ధమున మన సైనికులు వారికి రెండు రెట్లున్నను గెల్వఁజాలరు.' అని గోల్కొండ నవాబు మెల్లగాఁ జెప్పెను.

'సత్యమే. నే నెఱుఁగుదును. అందలి కమ్మసేనానుల పరాక్రమము చూచినను, వెలమవీరుల యత్యద్భుత సాహసముంజూచినను, రెడ్డియోధులశక్తి వీక్షించినను గుండెలు వగిలిపోవును' అని అహమ్మదునగరు నవాబు వాక్రుచ్చెను.

'ఏదే నొక వెఱవు యోజించి శత్రువులనువంచించుట నాకును సమ్మతమే. అందు కేమేని యుపాయముంజింతించి

యుంటికేని సెలవిండు. శత్రువులు పరాక్రమమున మించి
వుడు యుక్తిచే జయించుట రాజులకు ధర్మమే. కమ్మవారు,
వెలమలు, రెడ్లు మాత్రమేగాక ఆ దేశమున నితర వీరవరులు
పెక్కుఱుగలరు. కాపులు, రాజులు వారికిఁ దీసిపోవరు. కావున
శ్రీఆదిల్షాహాగారు సెలవిచ్చినయెడలవారి నితరోపాయము లరసి
యే సూచింపవలయును. కాఫరుల నెట్లుచంపినను మనకు దోష
ము లేదు. అందును, ఈ దుర్మార్గులు మనకుఁ బెక్కుపాయము
లను గష్టములనుఁ గలుగఁజేసియున్నారు. మసీదులను మన్ను
చేసినారు. మతమును మారణము చేసినారు. కనుక, ఇట్టివారి
నెట్లు విధ్వంసముచేసినను దైవము మెచ్చును.

గోల్కొండ :- ప్రస్తుతము కృష్ణానదిని దాటుటకు మనకు వీలు
లేకుండఁ జేసినారు. దాటుటకుఁ గావలసిన సామగ్రిని, ఓడ
లను పడవలను వారు నశము చేసికొన్నారు. మనకిఁక, ఆవలి
వైపునకుంబోవుటకు వలనుపడదు.

బేదర్ :- కాని, దీనికి మనమొక యుపాయముం బన్నవచ్చును.
మన సైన్యమును రెండు పెద్దభాగములను ఒక చిన్నభా
గముగను విభజించి పెద్దభాగములను రెంటిని కృష్ణకు
దూరముగా వారికిం గనంబడకుండ నుంచి మధ్యనుండు
చిన్న భాగమును, నది పొడవున నిటునటుం ద్రిప్పినవారును
దాని వెంటం దిరుగుదురు. అప్పుడు కొదవ పెద్దభాగములనొకా
నొకి కృష్ణకావలకుం బోవఁ జేసినచో వారు పోయి శత్రు

వుల మీఁదఁ బడుదురు. ఇది కొంతవఱకుం బ్రయోజన కారియని తోఁచుచున్నది.

అహమ్మద్:— ఆఁ! మంచి యుపాయము. మిక్కిలి యుక్తము గా నేయున్నది.

గోల్కొండ:— తమ యుపాయము బాగుగనే యున్నది. కాని, వారుకూడా మనవలెనే తమసైన్యమును మూఁడుగనో నాల్గుగనో చేసి మనలను వెంబడించిన?

బేదర్:— సాహసమునను బరాక్రమమునను వారు మనలను మించినను యోచనలో మనలను మించలేరు. ఇట్టి యోచనలు వారికిఁ దోఁచవు. పైఁగా వారికిపుడొక గర్వముకూడఁ గలదు. గతయుద్ధములలో నెచటను, ఎప్పుడును వారికిపరాభవము సంభవించినది కాదు. అందుచేత వారి కెన్నటికిని పరాభవము, అపజయము కలుగదని వారి నమ్మకము ఆ యుద్దేశముచే వారిట్టి యుక్తులకు దిగరు.

గోల్కొడ:— నిజమే. తెలివిలో వారు మనలకు జంకుదురు. మనపాటి యోచనా సమర్థత వారికి లేదు.

అహమ్మద్:— అట్లనుచున్నారేమి? వారికి బాపనయ్యలు లేరా? మూఁడులోకాలు మ్రింగివేయుట కొక్కబ్రాహ్మణుఁడు చాలు. తదితరులలోఁగూడ వారికిందీసిపోవనివారు చాల మందిగలరు. ఏది యెట్లున్నను, ఆ యుపాయము మిక్కిలి మంచిది. మీరు చెప్పినట్లు చేసి చూచుట యుక్తమే.

ఆదిల్ :- మీరు చెప్పిన యుక్తి సంభవనీయమే. కాని, మొదట ఈ యుద్ధచతురంగమునకు వేఱొక యెత్తువేసి చూడవలయును.

అహమ్మద్:- అదియేదో సెలవియ్యండి.

ఆదిల్ :- మనము మొట్టమొదట నొక టక్కు చేయుదము. మన సైన్యములను పైకి యుద్ధమున కాయత్తము కానట్లు నటింపించుచు లోన సర్వసన్నద్ధులమైయుండుచు రామరాజున కొక రాయబారి నిట్లు చెప్పుట కంపుదుము. 'చక్రవర్తులైన తమ సైన్యముంజూచి నవాబులు భయపడినారు. కావున వారియందు దయయుంచి సంధి కొడంబడుఁడు' అతనికి స్వాభావికముగా నమ్మకము విస్తారము. అదియునుంగాక స్వశక్తియందతనికి విశ్వాసము మెండు.

బేరర్ :- బ్రాహ్మణులన్న జ్ఞప్తికివచ్చినది. అతనిదగ్గఱ విశ్వవిఖ్యాతిం గాంచిన బుద్ధిసాగరుఁ డను మంత్రి యున్నాఁడట. అతఁడు మేధావియనియు, అత్యద్భుత శక్తిమంతుఁడనియు, యుక్తిసందోహములకును దంత్రములకు నివాసస్థానమనియు వింటిని. అట్టివాఁడీతంత్రములను సాగనిచ్చునా?

గోల్కొండ:- అతఁడిపుడు లేఁడు లెండు. అతఁడే యున్నచో మన తంత్రములు సాగనిచ్చునా ?

అహమ్మద్:- అతఁ డేమైనాఁడు ? అట్టి మంత్రినేల రామరాజు విడిచెను?

ఆదిల్‌శాహా:- తంత్రములు కల్పించి రామరాజునకును, అతనికిని విరోధము కల్పించితిమి. రామరాజ విసమ్మి యతనిం జెఱసాలలోనుంచినాఁడు. విడఁజంపుటకుఁ బ్రయత్నము చేసితిమి. కాని, సాగినదికాదు. అయినను, అతఁడిపు డిచట లేఁడు. ఢిల్లీకిఁబోయినట్లు తెలియవచ్చినది.

గోల్కొండ:- అతని జాడ తెలిసినదికాదు. అతఁడు ఢిల్లీకేల పోయియుండెనో?

ఆదిల్:- ఉద్యోగమునకు పోయియుండును.

బేదర్:-అంతేనా ? ఢిల్లీశ్వరుని సాయమడుగుటకా ?

ఆదిల్:-కాఫరులకు వారు సాయముచేయరు. అతనింబట్టి ఖయిదు వేయించునట్లు నేను జేసెదను.

బేదర్ :-ప్రస్తుతమున్న మంత్రి యెవరు ?

గోల్కొండ :-ప్రస్తుతమున్న వాఁడు మనవాఁడే. మనమాటలు సాగుటకు నదియే కారణము. అట్టిసాహాయ్యమే లేకయున్నచో మనము నల్గురము కలసినను, ఈయాంధ్రచక్రవర్తిని జయించుట దుర్ఘటము. అతనిపేరు చక్రధరుఁడు.

అహమ్మదు:-చక్రధరుఁ డీ కుట్రలోఁ జేరుటకుం కారణమేమి ? రామరాజు మంత్రులను మిక్కిలి మన్నించుననియు వారి

చేయుచు, ఆత్మదేశ సంరక్షణమే తమ జన్మవ్రతముగా భావించి తద్రక్షణకొఱకు సర్వస్వమును త్యజించిన యోధులు పెక్కువేలమంది కలరు.

అహమ్మద్:- మన పక్షమున నెవరి కెవరి కెన్నెన్ని సైన్యము లున్నవో యొకవరి సెలవిండు.

ఆదిల్:- మొదట నేను చెప్పెదను. మా కాల్బలమంతయు మూఁడులక్షలపదునైదువేలు. గుఱ్ఱములు పదునెమ్మిదివేలు. సైన్యమంతయు మూఁడుభాగములుగాఁ జేసితిని. అధ్యక్షులు, వారిక్రింద సైన్యాధిపులు, వారిక్రింద నుపసైన్యాధిపులు, ఇట్లు విభజించితిని. ఏనుగ లేడువందలు.

బేదర్:- గోల్కొండవారూ! చెప్పుఁడు.

గోల్కొండ:- అహమ్మద్ నగరువారిది కానిండు.

అహమ్మద్:- మీరు చెప్పుఁడు.

గోల్కొండ:- కాల్బలము మూఁడులక్షలు. గుఱ్ఱము లిరువది రెండువేలు. ఏనుగు లాఱువందలు.

అహమ్మద్:- మా కాల్బలము మూఁడులక్షలు. గుఱ్ఱములు ముప్పదివేలు. ఏనుగ లేడువందల యేఁబది.

బేదర్:- మా కాల్బలము రెండులక్షల యిరువదియైదువేలు. గుఱ్ఱము లిరువదివేలు. ఏనుగులు మూఁడువందల యేఁబది. మా గుఱ్ఱములు శ్రేష్ఠములైనవి కావు.

ఆదిల్:- గుఱ్ఱములు మనవన్నియుఁ గొంచెమించుమించుగా నొక్క టే విధమైనవి. రామరాజు గుఱ్ఱములతోఁ బోల్పఁదగినవి కావు. అవి యతి శ్రేష్ఠములు. విదేశములనుండి తెప్పించినారు.

అహమ్మద్:- అవును. అశ్వశాస్త్రమును జదివిన పండితులాంధ్రులలోఁ జాలమందియున్నారు. రామరాజుకూడ ఆ శాస్త్రములోఁ గొప్ప పండితుఁడని విఖ్యాతిఁగాంచి యున్నాఁడు.

బేదర్:- మనసైన్యమంతయుం గలిసి మొత్తము పదునొకండు లక్షల నలుబదివేలు. గుఱ్ఱములు తొంబదివేలు. ఏనుగులు పదినాలువందలు. గుఱ్ఱములతోను, ఏనుగులతోను మనము కొంచెము తక్కువైనను కాల్బలములో మనమే చాల హెచ్చు. సుమారు మనకాల్బలము వారికాల్బలమునకు రెట్టింపున్నది.

ఆదిల్:- కాని, మనకాల్బల మా కాల్బలముతోఁబోల్పఁదగినది కాదు.

బేదర్:- అది నిశ్చయమే.

ఆదిల్:- అందుచేతనే రాయబారిని రేపే పంపి లోలోపల మన పనిని మనముచేయుచుండుట యుక్తము. అల్లాదయవలన మనమే గెలువ వచ్చును మనకు ఫిరంగు లేడెన్మిది వందలు కలవు. వారికన్ని లేవు.

గోల్కొండ:-మంచి సంగతి అది అడుగవలసినదే.

బేదర్:-ఏనుగులుకూడ నయిదువందలు కోరుదము.

అహమ్మద్:-మఱియొక యంశముకూడ నున్నది. మనరాయబారులను సరియైన గౌరవము చేయుట. వారు రామరాజుముందాయన యిష్టములేకుండ గుఱ్ఱములపైని నెక్కఁగూడదని శాసనముఁజేసినాఁడట! దాని నిపుడు కొట్టివేయుటకుఁ గోరవలయును. మఱియు నతని సభామండపమున మన తురకరాయబారులను నిల్వఁబడఁజేయకుండుటకును, అతని రాయబారులను మనము గౌరవించునట్లే వారిని గౌరవించుటకును, మన యిందు మరల నుంచవలయును.

ఆదిల్:-ఇది ముఖ్యమైన వానిలో నొకటి. మఱి ముఖ్యాంశములేమైనఁగలవేమో ఆలోచింపుఁడు.

బేదర్:- ఇఁక ముఖ్యాంశములున్నట్లు తోఁచుటలేదు. ఇవి చాలును రెండు సిజముసంధియైనఁ బెక్కుమరతులు గావలయును గాని, వట్టిదాసి కిన్నెల? అయినను, ఇదివఱకే కావలసిన వన్నియు వచ్చినవి.

అహమ్మదు:-సరేకాని శత్రుపక్షము వారిసైన్యమంతయు నెంత యున్నదో సరిగా నెవరైన నిపుడు చెప్పఁగలరా?

గోల్కొండ:- ఆఁ! సిద్ధముగానే యున్నది. చక్రధరుని దగ్గఱ నుండి సర్వము వ్రాసిన కాగితము వచ్చినది.

అని యా కాగితముం దీయ జేబులోఁ జేయి యుంచెను.

ఆదిల్:- కాగితమేల? ముఖ్యమైనవి నేను చెప్పెదను వినుఁడి. కాల్బలమారులక్షలు. అశ్వములు మొత్తము లక్ష. ఏనుగులు మూఁడువేల యయిదువందలు. ఈ కాల్బలము తదితర బలములతోఁ గూడ మూఁడు భాగముల క్రింద విభజింపఁబడి నది. ఒకభాగము రామరాజు క్రిందను, మఱియొకటి తమ్ముఁడైన తిరుమలరాయని క్రిందను, ఉంపఁబడినవి. వీరు ముగ్గురు సర్వసైన్యములకు నధ్యక్షులు.

గోల్కొండ నవాబింతలో కాగితముం దీసెను.

గోల్కొండ:- అవును. ఆ మూవుర క్రిందను పదునైదుగురు ప్రధాన సైన్యాధిపతులును, వారి క్రింద తొంబది యేడు గురు సైన్యాధిపతులను గలరు. వారు తమ క్రిందనున్న నాల్గువందల ముప్పదిమంది యుపసేనాపతులను జూచుచుం దురు. యుద్ధమందు పరాజయము నెఱుంగక వేయికండ్లతోను బదివేల హస్తములతోను పోరాడుచు బలముతో సమానముగా బుద్ధిబలముంగూడ నుపయోగింపఁజాలిన మహాయోధులు ముప్పది యాఱుగురు కలరు. వారికిం గొంచెము జంకువా రయిదువందలు కలరు. పౌరుష ప్రధానములయిన యుత్తమ వంశములం బుట్టి దేశసేవ

జనించెను. ఆ మొహోక కతఁడు చింతించిన చింతకు మేరలేదు. నిద్రించినను, మేల్కొన్నను, మాట్లాడుచున్నను, లేచు చున్నను, చూచుచున్నను, ఆ సుందరి యతనికి ప్రత్యక్షమగు చుండెను.

అహమ్మద్:- అవు నిది యత్యంతావశ్య మగు వంశము.

గోల్కొండ:- దీనివలనఁ బ్రకృతము చెడునేమో! ఆంధ్రులు పౌరుషప్రధానులు. ఈ మాటవిన్నచో సంధిగింధి విడచి మీఁదఁబడుదురు. పైనిఁ జింతించినఁ బ్రయోజనముండదు. అల్లాదయవలన మనకు జయముగల్గినపుడు విజయనగర వరి పూర్ణలక్ష్మితోఁగూడ జగన్మోహిని మనకు దొరకును. కావునఁ బ్రకృతభంగము చేయుకట్టి దానికి మనము పోవ కుండుటే యుక్తము.

ఆదిల్ శాహ కీ వాక్యము లసహ్యకోపమానములు. అతఁడు కోరిన దిట్టి ప్రత్యుత్తరమునే.

బేదర్:- వారి కిట్టికోపము కల్గుటయు, కార్యవిఘాతము జనిం చుటయు సత్యమే. అయినను ఇది యత్యం తావశ్యకము గదా?

ఆదిల్:- అది గోల్కొండ నవాబుగారి యిష్టము.

గోల్కొండ:- నాకు దాని నిందుఁ జేర్పకుండుటయే యిష్టము. ఆ మాట విన్నంతనే ఆ నీచులకు కోపము జనించెను.

అందుచేసంధి నాశమగును. మనయందఱ లాభముకొఱకును, విజయనగరసామ్రాజ్య వినాశముకొఱకును నేనీమాత్రము సహింపఁజాలనా? పిదప విజయము మనకుఁ జేకూఱుటయు నది సిద్ధించుటయు నెట్లనిశలదు. విజయము శత్రువుల దైనచో, ఆపె మనకెట్లును సిద్ధింపదు. మనకు వినాశము తప్పదు. ఇంతలో మనమింత త్వరపడు టుచితముకాదు. కావున దీనిని మనము వదలుకొంటయే మంచిది, నాకా సందేహము లేదు.

బేదర్:- నవాబునకును, అహమ్మద్‌నగరు నవాబునకును, ఇది సమ్మతమే. ఏలయన? జగన్మోహిని నోరినయెడల శత్రుసమూహదుర్భరమయిన యాంధ్రజాతీయ ప్రతాప వహ్ని మరల నొకపరి విజృంభించి తమ్ము కాల్చివేయునని వారెఱుంగుదురుకాన వారు మఱిమాట్లాడలేదు.

ఆదిల్:- అది తమ చిత్తము.

గోల్కొండ:- నాకా ప్రమేయ మెత్తకుండుటే యిష్టము.

బేదర్:- సరే. వారట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నపుడు మనము వేఱొక విధముగా నుండఁదగదు.

ఆదిల్:- మీయిష్టమే యనుసరింతుము.

అహమ్మదు:- మనకు గుఱ్ఱములు తక్కువ. ఇది వారెఱుంగుదురు. అవి మనము కోరవలయును. ౧౫౦౦౦ గుఱ్ఱములు కోరనం జాలును.

తో వైరమును సహింపఁడనియు నాఁడుక. మఱి యితనితో
నేల కలహించెనో కారణము తెలియదా ?

ఆదిల్ :- అతఁడు రాజవంశములోని వాఁడు. చిన్నప్పటి
నుండియు రాజ్యాశ యతనికి విస్తారము. రామరాజు దయ
చేత మన్నించి యతనికి గొప్ప యుద్యోగములన్నియు నిచ్చి
క్రమముగా మొన్ననే మంత్రిపదవి నొసంగెను. రాజ్యము
నెట్లైనీ సంపాదించుటయే కర్తవ్యమని తలంచువాఁడగుట
చేతఁ దత్కాంక్ష నేఁ గల్పింప నిందుచేరినాఁడు.

బేదర్ :- మీరు చేయు కార్యములు దూరదృష్టి సమన్వితములు.
బలే ! మంచిపనిచేసినారు. మీయందు రామరాజునకు
మొన్నటినఱకు విశ్వాసము మెండు.

ఆదిల్ :. అవును.

అహమ్మద్ :- మీయుక్తి మంచిదే. కాని సంధిషరతులు మా
టేమాలోచించినారు ? మంత్రి మనవాఁడు గనుక ఇది
పారనచ్చును.

బేదర్ :- అతనికైన యుద్ధపుఖర్చులు మనమిచ్చునట్లు చెప్ప
వలయును. లేనియెడల, అతఁడు దీని మొగము చూడనే
చూడఁడు.

అహమ్మద్ :- యుద్ధపుఖర్చు రమారమి యతనికి సరికొనిమిది
తొమ్మిది కోట్లు యుండవచ్చును. అంతయు నిచ్చెద
మన్నచో నమ్మఁడు.

గోల్కొండ:- ఆఁ! అంతవఱకుఁగాకున్నను, ఆ మహాసైన్యము లకు ఆజ్ఞేమి కోట్లైనను వ్యయమై యుండును.

ఆదిల్:- మనము మూఁడుకోట్లు చెప్పిన బాగుగానుండును. అతఁడధమ మైదుకోట్లయినను అడుగక మానఁడు: ఇట్లనక ముందుగా హెచ్చు చెప్పిన నంతగా నతఁడు నమ్ముటకు వీలుండదు.

బేదర్:- సరే మూఁడుకోట్లు ధనమును పైనిఁ గొన్ని దుర్గము లనుగాని కొంత దేశమునుగాని యీయవలయును.

అహమ్మద్:- బీజపూరులోఁ గొంతభాగము నిత్తుమనవలయును. అట్లయినచో రామరాజునకుఁ దృప్తిగానుండును.

గోల్కొండ:- గోల్కొండ బీజపూరులలో దక్షిణమున నున్న కొంతరాజ్యమును, కొన్నిదుర్గములను, ఇచ్చునట్లు చెప్పెదము.

ఆదిల్:- అవు నిదియుక్తమే. కాని మఱియొకటి మనమడుగ వలయును. జగన్మోహినిని తిరిగి శ్రీగోల్కొండ నవాబుగారి కొప్పగించుటకుం గోరవలయును. ఇది వారికిం గష్టముగా నుండునని మనమెఱుంగుదుము. కాని ఇట్టిపరతులే కున్నచో, అంత బాగుండదు.

గోల్కొండ నవాబుహృదయమునఁ గల్కుమనియెను. ఆ సుందరీమణి పేరు చెప్పగనే యతనికి సహజమగు నుత్సుకత

ఆమెను మఱియొక తురుష్క యువకునికిచ్చుట కామె తండ్రి యుద్యోగించుచున్నాఁడట. ఆమె నితనికిచ్చుటకును ఆమె కోరికను భంగము చేయకుండుటకును మనము కోర వలసియున్నది.

చక్ర:- అతఁడు విశ్వాసపాత్రుఁడగు వాఁడు దేశహితైకాభిలాషి. అట్టివానికి సాయమును చేయవలసినదే. మఱి యదియునుంగాక తురుష్కుల కన్నియలను మనవారు మ్లేచ్ఛులనియు నంటినం బాపము వచ్చుననియుఁ దలంచి ఢిల్లీ పాదుషా లెందఱు తమకన్న కూతుండ్ర నీయ నుద్యమించినను, అంగీకరించిన వారుకారు. మనమిప్పుడీనూతన మార్గమును ద్రొక్కవలయును

వేంక:- అవును. నూతన సంస్కరణలు చేసి హిందూసామ్రాజ్యమును భిన్నభిన్నములయి శకలములుగాకుండ బంధించి యుంచవలసిన కాలము వచ్చినది. హిందువులు, మహమ్మదీయులు పరస్పర విరోధముతో నున్నంతకాలము మనమెన్నివిధములం జాలించినను భరతఖండమున కవిచ్ఛిన్నమగు నేకజాతీయభావ ముత్పన్నము కాఁజాలదు.

రామ:- హిందువులయు మహమ్మదీయులయుఁ బరస్పర వైమనస్యముల మూలముననే హిందూదేశము దోపిడులకును, రక్తపాతములకును మూలమగుచున్నది. స్వాభావ సిద్ధముగా

హిందువులకుఁ బరమతద్వేషమును, నొరుల హింసింపఁ జూచుటయు లేకున్నను మహమ్మదీయులంజూచి వీరుఁగూడ నేర్చుకొనుచున్నారు. గత యుద్ధములలో మనసైనికు లధిపతుల యుపేక్షచేతఁ గొన్నియకార్యములను మహమ్మదీయులకుం గావించియున్నారు. అట్టిహానిని నిరోధించుట మనకుం గర్తవ్యము.

ఆ యీ యంశము లన్నియు రేపు సభలోఁ జర్చించి మనసేనానాయకులయుఁ దదితర లోకముయొక్కయు ననుమతిం గొందము.

ముప్పదిరెండవ ప్రకరణము

నూర్జహాను

స్వాభావికముగా వినిర్మలమై నీలకాంతులను గ్రమ్మ చుండు నాకసమిపుడు సంజ యతిక్రమింపఁగా వ్యాపించుచున్న చీకట్లచే నల్లముఖమల్ గుడ్డవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. కాలపుంజిత్రకారుఁ డాగామిరాజహృదయ రంజనార్థంబు చిత్రించిన చిత్ర విచిత్ర కుసుమంబులోయన, ఆకసపుందివాసి

'సోదరులారా! సామ్రాజ్యకార్య నిర్వహణభారమును మీరు వహించి యుండకపోవుటచే నట్లనుచున్నారు గాని, యుద్ధము మాటలతో నగు కార్యము కాదు. మీరు మహా యోధులగుటచే మీకది రుచించును. కాని, యుద్ధమున జయము మనకేయగునో వారికేయగునో మనము చెప్పఁజాలము. ఒకవేళ జయము మనకేయైనను మనము చెందునష్టమింతని వచింపఁగలమా! సంధియందన్ననో ఆ భయము లేదుగదా? రాజకార్య నిర్వహణ చతురునకు సామ, దాన, భేదములు వ్యర్థమైనప్పుడుగాని దండోపాయము నుపయోగింపఁజనదు. ఒకవేళ జయమే సిద్ధించు ననుకొన్నను. అప్పుడు మాత్రము మనకు లాభము కల్గునని యీ వింతలంపు! ఎందఱు సుందరీ మణులు విధవలై పోవుదురు? ఎందఱు మహాయోధులు నశింతురు? ఎన్ని క్షామములు సంభవించును? ఎన్ని యూళులకుఁ గష్టనష్టములు కల్గును? కావున నెన్నివిధములం జూచినను యుద్ధములకుం బోవుట మనకుఁ గార్యము కాదు'

ఆ యిరువురు మఱి మాట్లాడలేదు. కొంతసేపూరకుండిరి.

రామః— అవును. అయిదుకోట్ల రూపాయలనైనను కోరకున్నచో మనయుద్ధపు ఖర్చులు బొత్తుగాఁ జాలవు. ఇఁక దేశముమాటపేరేగాని వారు మనకిచ్చినదేది. అది

యంతయు నిదివఱకే మనచే జయింపఁబడినదే. జయింపఁబడిన రాజ్యమునే మరల మనకు నిత్తురఁట!

చక్రధ:— ఇందు రాచూరు, పానగల్లు మొదలగు మనపూర్వ దుర్గములు మాత్రమే చేరియున్నవి. ఇవి యిదివఱకే మనక్రిందనున్నవి. వీరిత్తుమన్న ప్రదేశమునకంతటికిని గలిసి వత్సరమునకు నాల్గులక్షల రూపాయలేని శిస్తురాదు. అందు మూఁడువంతులు మనపూర్వపు ప్రదేశముల మీఁదనే వచ్చును. ఇఁక నొక లక్షరూపాయాలువచ్చు దానినా వారిచ్చునది?

వేంక:— బహుశః వారిది మనకు దానము చేయుచున్నట్లు భావించుచున్నారు గాఁబోలు!

చక్ర:— అట్లేయున్నది.

రామ:— బీజపూరు గోల్కొండలనుండి చీల్చి గోవా, తలికోట, బీజపూరు, కోవిలకొండ, రాజుకొండ, కమ్మంమెట్టులవఱకు నున్న ఖండమును గోరిన సరిగానుండును

చక్ర:— అవును.

తిరుమ:— మఱియొక అంశము జ్ఞప్తికి వచ్చినది గోల్కొండ నవాబు కూతురు నూర్జహానను, మన ప్రధానసైన్యాధికారులలో నొకఁడయిన ప్రతాపసింగుని మోహించినది.

వఱకు నంత దానమ్మకమును వీడలేదు. ప్రపంచమున నమ్మిచెడిన వారి చర్యలను నాయంచదువుదురుగాక! పఠింతురుగాక! వల్లింతురుగాక! దానిని మాత్రము స్వవిషయమునకు సంబంధింపఁ జేయరు. రారాజు దుర్యోధనుఁ డీ యాత్మశక్తి విశ్వాసవశుఁడగుటం జేసిగదా భీష్ముఁడు పడినను ద్రోణుఁడీల్గినను, చతురంగ బలములు హతమగుచున్నను, కాల్బలములు కాలిపోవుచున్నను, యుద్ధమును విడిచినవాఁడుకాఁడు. రావణునకును, అందుచేతనే, ఇంద్రజిత్తు గతించినను, విభీషణుఁడు శత్రుపక్షము నవలంబించినను, లవమేని చలనము కల్గినదికాదు. ఇట్టి గుణమే హిందూదేశమునందలి పెక్కుసామ్రాజ్యములను, రాజ్యములను నాశముచేసినది. ఆత్మశక్తివిశ్వాసపరులకు గర్వము, నిర్లక్ష్యభావము సహజగుణములు. అవియే వారికి విషముగాఁ బరిణమించుచుండును. కాని, కాల మాసన్నమగునందాఁక వారు దానిం గ్రహింపఁజాలరు. ఆ విశ్వాసమే గర్వరహితమై దూరదృష్టిసమేతమైనపుడు ఫలప్రదమగును. అది మనుజులకు సర్వసిద్ధినొసంగును.

చక్ర:-ప్రకృతము మరతులకు ధనమిచ్చుట మిక్కిలి తక్కువగా నున్నది. మనకంతవఱకైన యుద్ధవ్యయ మాఱుకోట్లు డెబ్బదియైదు లక్షలు. పోనిమ్ము, రాజ్యమేని కొంత యిత్తురన్న నది చాలకొంచెము. ఆ యిచ్చు ప్రదేశమంతయు నొకకోటి రూపాయలైనను జేయదు.

తిరు:-సంధియేల? పైని మీాయిష్టముకాని, నాకు సంధి యిష్టము లేదు. ఏమిసంధి? తెగి పోరి శత్రురాజులంద్రుంచి యీా తురుష్కరాష్ట్ర చతుష్టయమును మన విజయనగర సామ్రాజ్యమునం గల్పుకొంటయే నాకభిమతము.

వేంక:-అన్నగారూ! నిజమండీ. సమర భూమియందు విజృంభించిన కంఠీరవంబులోయన, తురుష్కహారిణచయంబులనుబట్టి చెఱకుఁగణ్డలను నఱకినట్లు, నఱుక నెంతయుఁ గాంక్షించుచున్న మనసైనికులకుం దగినసమయంబు చిక్కెనని. ఇట్టి సమయంబును వృథాపోనిచ్చుట మంచిదికాదు. సామ్రాజ్య రక్షణకై సర్వస్వమును, ఈయ సిద్ధముగా నున్న మనవీరుల పరాక్రమసంపద నొకవరి రుచిచూచినం గాని తురుష్కకులపాంసనులు భయంపడి మనను గన్నెత్తి చూచుటకేని వెఱవరు.

చక్రధరునకుఁ దిరుమలరాయ వేంకటాద్రుల స్వభావములు తెలియును. ప్రస్తుతము సంధితంత్రము సరిగా నడవకున్నచో అతనికిం గష్టము. విజయనగర సామ్రాజ్యసైన్యములను మోసపుచ్చుట కంతగా వీలుండదు అందుచేతఁ దిరుమలరాయ, వేంకటాద్రివీరుల వచనము లతనికిం గర్ణకఠోరములై యుండెను. అతని ముఖమిపుడు రామరాజ చక్రవర్తివంకఁ జూచుచుండెను. అతఁడిట్లనెను.

గోల్కొండ:- యుద్ధముకంటె మోసము చులకనగా మనకు జయమిచ్చును. యుద్ధమునకు విజయము దుర్లభము కాని, మోసమునకు దుర్లభము కాదు.

అహమ్మదు:- సరే. రేపుదయమే నిశ్చితాంశమున కుపక్రమించుదము.

అందఱును సల్లిక్కులు పరికించిచూచిరి. అప్పటికప్పుడే రాత్రి రెండు జాములకు మీరినట్లు వారికిఁదోఁచెను.

ముప్పదియొకటవ ప్రకరణము

రాయబారము

విజయనగర చక్రవర్తియొక్క మహాసైన్య సముద్రము విజయనగరమునుండి వచ్చి కృష్ణ కీవలవైపున తలికోటలో నున్న మహమ్మదీయ సైన్యముల కెదురుగా విడిసెను.

నవాబులందఱుఁగలిసి రాయబారి నంపిరి. ఆ రాత్రి రామరాజ, వెంకట్రాయ, తిరుమలరాయ, చక్రధరులు నల్వురు నొకగుడారమునఁగూడి యిట్లాలోచింపఁ దొడంగిరి.

చక్ర:- శత్రువులు మనయోధుల శౌర్య పరాక్రమాదులం దెలిసికొని భయంపడియుందురు.

తిరు:_దొంగతనముగావచ్చి యూళ్ళను దోచుకొనుటయును, గ్రామములను తగులఁబెట్టుటయును, హిందూ సాధువుల బాధించుటయును దక్క ఆ తురుష్కులెందునకు పనికివచ్చిరి ?

వేంక:_హిందూదేశమును మోసముచేతనే కదా వారు జయించినది ? లేకపోయిన మఱియొక విధముగా సన్యాదుగ్ర భట పరాక్రమ నిధులయిన యార్యులు వంచింపఁబడుదురా ?

రామ:_కాకయున్నచో వేయిజన్మములెత్తినను శత్రుసంహారణ దక్షుండయిన పృథ్వీరాజసింహంబును ఘోరీ జయింపఁ గలఁడా? మహమ్మదీయులు వట్టి యుక్తిపరులు. దానిచేతనే వారిట్టి విజయములఁ గాంచుచున్నారు. నిశ్చయముగాఁ దలపోసి చూచినపక్షమున నే యుద్ధమున వారు న్యాయముగా పోరి గెల్చినారు? వ్రేలుమడచి లెక్కించుఁడొక్కఁడేని కలదేమో!

మానవులలోఁ జాలమందికడ నొకవింతయయిన స్వభావమున్నది. ఆ గుణముకలవారికది స్ఫురింపదు దానినే ఆత్మశక్తి విశ్వాస మనవచ్చును. అట్టి విశ్వాసముకలవాఁడు తన కెవిధమైన యపజయమును గల్గునని నమ్మఁడు. ఎట్టి వ్యవహారమునందును శంకింపఁడు. ప్రతివిషయమునను దనకే జయముసిద్ధమని యు, పరాజయముతనకుఁగలలోఁగూడఁ గలుగదనియు నతఁడు త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మును. ఈ విశ్వాసముచేతనే కర్ణుఁడు తా నెన్నిసారులోడినను అర్జునుని జయింపఁగల్గుదునని నమ్మెను. అత్యంతతీవ్రమగు పార్థుని తీక్ష్ణప్రహార మతనిశిరమును దుంచు

యందు నక్షత్రములు మనోహరములై వెలయుచుండెను. ఇట్టియెడఁ దురకనవాబుల యుద్ధశిబిరములలో నొక్కయెడ నొక దివ్య సుందరి కూర్చుండియుండెను. ఆమె కూర్చుండి యున్న ఆ శిబిరము గోల్కొండనవాబు నంతఃపుర విహార మందిరము. ఆమె మొగము సౌందర్యవిలాసములకును, సిరికిని దావు. ఆమె కనులు నల్లనై అతిమనోహరములై పొడవుగా నుండెను.

ఆమె దేనినో యోజించుచున్నట్లుండెను. ఆమెముఖము కృశించుచుండెను. తనువును గృశించుచుండెను. ఆమె ముఖమునుండి వెచ్చని నిట్టూర్పు లప్పుడప్పుడు వచ్చుచుండెను. ఆమె కచ్చటఁ జీకాకుగా నుండినట్లుండెను. ఆమె వాల్గనులను జాపల్య మలంకరించుచుండెను. ఆమె యిటు నటుఁ జూచుచుండెను. ఆ సుందర విగ్రహ మెవరికొఱకో యెదురు చూచుచున్నట్లుండెను. ఆమెయే గోల్కొండ నవాబుకూతురు నూర్జహాను.

అంతలో నచ్చటికి మఱియొక సుందరి వచ్చెను. ఆమె చెలికత్తియ. ఆమె యందు నూర్జహానునకుం బ్రీతి విస్తారము. ఆమెయు నూర్జహానుం బ్రేమించెను. ఆమె తనశీతలహస్తమును నూర్జహాను కరమున నుంచి తాకి చూచెను. అది వెచ్చగా నుండెను. ఆమె యిట్లనెను.

చెలి:- అమ్మా! నూర్జహానూ! నీకీ జ్వరము ప్రతిదినము హెచ్చుచున్నది. గాని, తగ్గుటలేదు. ముఖపద్మము వాఁడి

నది. నానాటికి దేహము కృశించిపోవుచున్నది. కనులు లోనికింబోవుచున్నవి. నిన్నుఁజూచిన భయమగుచున్నది. తండ్రిగారు నీమీఁది ప్రేమచేతనేకదా నిన్నువిడిచిరాలేక యుద్ధమునకు నిన్నుఁగూడఁ దీసికొనివచ్చినారు ? నా కిది సామాన్యమగు జ్వరమువలెఁ దోఁచుటలేదు. జ్వరము నీ కెన్నిసార్లు రాలేదు? ఒకటి రెండు దినములకంటె హెచ్చు దినము లుండునదికాదు. అదియునుంగాక నీమనసెప్పుడును విచారమగ్నమై యేదో యాలోచించుచున్నట్లుండును. దానికిం గారణమేమి ? మీతల్లిదండ్రు లనవరతముం జింతిలుచున్నారు. ఎంతమంది వైద్యులెన్ని చికిత్సలంజేసినను వ్యాధి నానాఁటికి హెచ్చుచున్నది కాని తగ్గుటలేదు. ఇదియంతయుఁ జూడ నీకిది యేదేని చింతవలనం కల్గినదని తోఁచుచున్నది. వలయునేని ప్రాణములంగూడ నీ కొఱకీయ సిద్ధముగానున్న మావంటి చెలులకుఁ గారణమేమో నివేదింపరాదా ? అడుగవలయునని చూచితినిగాని సమయము చిక్కినదికాదు. అంతయు నివేదింపుము. మావంటి చెలికత్తెలయెడ దాఁచినఁ బ్రయోజనము కలుగదు.

నల్లరేకుల చక్కఁదనము నెక సక్కెము లాడుచున్న యామెకన్నుల బాష్పములుగ్రమ్మెను. ముత్యములుధారగాఁ గుఱియుచున్నవోయన నవి బిందువులుగా భూమిమీఁదఁ బడుచుండెను. ఒక నిట్టూర్పు వెడలెను.

'చెలీ! నేను నీకడనేమేని దాఁచి యెఱుఁగుదునా?'

'నేఁటివఱకును లేదు. కాని యిది యొకటిమాత్రము'

'అవును. నిశ్చయముగా నాకోర్కె చెప్పఁదగినది కాదు. అది చెప్పి ప్రయోజనము లేదు. అది నాకీ జన్మమధ్యమునఁ దీరునది కాదు. నిరర్థకముగఁ జెప్పి నిన్ను గష్టపఱచుటేలయని భావించి చెప్పకుంటిని'

'చెలీ! అట్లనకుము. నా యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి చూచెదను. ప్రయత్నించినచో సాధ్యపడని దేదియు లేదు. అందుచేతఁగాని దాననైన నీతోఁగూడ దుఃఖమును సమముగాఁ బంచుకొని ధైర్యమున ననుభవింతును'

'వృథా నిన్నాయాసపెట్టి దుఃఖపెట్టుట నాకిష్టము లేదు. కాదు కూడదు గట్టిగాఁ జెప్పుమన్నచోఁ జెప్పెదను'

'నీవు సందేహింపఁ బనిలేదు. వచింపుము. చెలికత్తెలకు సుఖదుఃఖములలోఁ బాలు వహింపకున్కి ధర్మము కాదు. నా యోపినంత సాయము నీకుఁ జేసెదను. నావలనం గాక యున్నచోఁ బదంపడి విచారింతము'

కొంచెము సేపువఱకు నూర్జహాను మాట్లాడలేదు. ఆమె యేదియో యోచించుచుండెను. ఆమె ముఖమున మందహాస మస్ఫుటముగా నంకురించెను. అది విచారపరివృతమై మంటిచేఁ గప్పబడిన మణివలె ప్రకాశించుచుండెను. ఎట్టకేల కా ముఖమునుండి ముత్యములు రాలఁజొచ్చెను.

"'ఈ రిత్తకోరిక వెల్లడింపఁ దగినది కాదు. అయినను నీతోడ నెన్నియోసార్లు చెప్పవలెనని తలఁచియు మరల నిష్ప్రయోజనమని భావించి యూరకుంటిని. ఇపుడు నీవంటి చెలికత్తె యడుగఁగా దాఁచుట తగదు. నాఁడు మనమిరువురము గోల్కొండలో సరోవర స్నానము చేసి బహిస్స్నాగోపరిభాగముననుండి యిటునటు తిరుగుచుంటిమి. జ్ఞప్తియున్నదా?

'ఆ! ఉన్నది. లేకేమి? నాఁడు తోఁడి యాఁడువారితోఁ జక్కఁగా నాడితిమి'

'అవును చెలీ! ఆనాఁటి సాయంకాలము—' ఊరకుండెను.

'ఏమి జరిగినది?'

'ఒక యుత్తమాశ్వము నెక్కి సర్వసౌందర్యమూర్తి యగు నొక రాజపుత్రుఁ డామార్గమున రాలేదా!

'నాకా విషయమేమో అంతగా జ్ఞప్తిలో లేదు'

'జ్ఞప్తిలేకేమి! నీ విట్లనలేదా? 'ఆహా! చెలీ! చూచితివా యీ దివ్యసుందర విగ్రహమును? ఎంతమనోహరముగా నున్నది! కాని యది నిష్ప్రయోజనము సుమీ! అతఁడు హిందువుఁడైనాఁడు. తురుష్కయువకుఁడైన నెంతబాగుండును.''

'ఆఁ! స్మృతికి వచ్చినది'

ఇరువురును గొంచెము సేపూరకుండిరి.

'అతనియందు నీ మనము లగ్నమైనదా యేమి?'

'అవు'నని తలయూచెను.

'చెలీ! ఈ కోరిక నీకెట్లు లభ్యమగును? అతఁడు రాజకుమారుఁడుగదా? వారు తురుష్కులను ద్వేషింతురు. అతఁడు నీయందు అనురక్తుఁడయినంగదా నీకోర్కె సిద్ధించుట? సహజతురుష్కద్వేషియగు రాజపుత్రుఁడెట్లు నీయందు మక్కువ వహింపఁగలఁడు?'

'అది నే గ్రహించితిని. అతడు నాయందుఁ బ్రేమవహింపక పోలేదు.'

చెలీ! అయినను ఇది యెట్లు సిద్ధించును? మీరు మతాంతరులుగదా?'

'మతాంతరులైన నేమి? మన తురుష్కులు కొందఱు రాజపుత్రాంగనలం బెండ్లియాడుటలేదా? నిన్న నేకదా అక్బరు రాజపుత్రస్త్రీని బెండ్లియాడినది? మన తురుష్క సేనాధిపతి పుత్రిక రొకతె రాజపుత్రుని బెండ్లియాడలేదా? మతమునకు కొద్దివారైననేమి? గొప్పవారైననేమి?'

'మీతండ్రిగారి కిది సమ్మతముకావలదా? నిన్న మీ తండ్రిగారు సేనాధిపతియగు మీర్జకుం బెండ్లిచేయ నిశ్చయించుచున్నారు.'

'త్రికరణశుద్ధిగా నేనతనిని వలచితిని. మఱియొకని నెట్లు పెండ్లియాడుదును? స్త్రీలు మనోవాక్కాయ కర్మల నొకనినే వరింపవలయునని మన శాస్త్రములు చెప్పుటలేదా? మనసా వరించినవారిని విడిచి వేఱొకనిం జేపట్టుట యుత్తమ సాధ్వీ లక్షణమగునా?'

'స్త్రీలు స్వతంత్రురాండ్రు కారు. నీతండ్రి యిష్టము కాని యొకని వరించుటకును, ఇంకొకని వరియింపకుండుటకును నీయిష్టమేమున్నది? నీతండ్రి మీర్జకుం బెండ్లిచేయఁబూని యుండఁగా ఆయన నాపూనికనుండి యెట్లు మరల్చి నీమనోరథమును సంపూర్తి చేసికొనఁ గల్గుదువు?'

'నాకట్టి సంబంధము వలదని నానిశ్చితాభిప్రాయమును జనకునకు నివేదింతునా?'

'నీవు నివేదింతువే యనుకొమ్ము. అతఁడు దానికెన్నఁటికి నంగీకరింపఁడు. అపుడు నీవేమి చేయఁగలవు? ఇట్టియన స్వాభిప్రాయముంబూని నందుచే నీకుఁగల్గు లాభము సున్న. అది యెప్పటికిని నెరవేరదు. పైని జననీజనకులకుం గష్టము సంభవించును జుమీ!'

'ఎన్నికష్టములు వచ్చినను నానిశ్చితాభిప్రాయమును నేను వదలఁజాలను. ప్రాణములున్న నే నా మహామహుని కరముంబట్టి సర్వసౌఖ్యముల నందఁగలుగుదును. లేనినాఁడు తృణ

మునలె నెంచి ప్రాణములను విసర్జింప నెంచితిని. అంతేకాని తదర్పితమగు నీలినువ్వును నన్యుడెవడును తాకఁజాలడుసుమీ!'

ఆ పవిత్రమగు నల్లనికన్నులనుండి బాష్పములు స్రవింపఁ దొడంగెను. స్వరము మారెను. ఆమె మరల గద్గదికతో మెల్లఁగా నిట్లనెను

'అయినను, నాకీజన్మ మధ్యమున తదీయసుకుమార కరస్పర్శభాగ్యముచేకూరదు. విచారనిలయమై, నిరంతర స్రవద్బాష్పసమేత నేత్రయుగ్మమై నా యీజన్మమిట్లు కృశింప వలసినదే సుమీ!'

చెలికత్తెయు నామాట లాలకించెను. ఒడలు పులకించెను. ఆమెకును గనులనుండి వర్షధార లుపక్రమించెను. కాని, యామె వానిని నివారించెను.

'పోనిమ్ము. నీతండ్రి యంగీకరించినను, అతఁడు నీకు లభించుననియు నీయందతనికట్టి విశ్వాసముండుననియు మన ము విశ్వసించుటకుందగిన దృఢప్రమాణమేమి కలదు?'

'కలదు. అతఁడు నన్ను విశ్వసించును' అని తనవ్రేలి యుంగరముం జూపెను.

ఆమెతనువు పులకించెను. కను లానందదోత్రకార్ద నిమీలనముల నొనర్చుచుండెను. విలాసినీ విలాసవంతులకుఁ బరస్పర ప్రణయ యుక్తమైన పరిధమ సమావేశముకంటె మఱి సంతోషము లేదు. అది లజ్జాసమేతము. పరస్పర శరీరకంప సుకు

మారము. మనోహరము! అత్యంత సుఖప్రదము. అది యా కోమలాంగుల కెన్నటికిని మఱపురాదు. చెలికత్తె చిఱునగవు నవ్వెను.

చెలికత్తె నూర్జహాను భావముం జక్కఁగా గ్రహించెను ఆమె తనహృత్స్థానమునుండి యొక చిత్రఫలకమును దీసి నూర్జహాను కరకమలమునం దుంచెను. ఆమెకట్లు చేయునప్పుడు చిఱునగవు మొగమునఁ దోఁచుచుండెను. ఆమె గ్రహించెను. ప్రభాకరదర్శనమునఁ గమల ముకుళమువలె నామె ముఖము ప్రఫుల్ల భావమును వహించెను. ఆమె మనోహరుని రూపమందుఁ జిక్కఁబడియుండెను.

కవులును జిత్రకారులును సమవ్యాపారము కలవారు. ఇరువురును మనోహర వస్తుసంచయములం జూచి లోకరంజనార్థము చక్కఁగాఁ జిత్రింతురు. కవులవలెనే చిత్రకారులును చిత్రించునప్పుడు స్వభావాతిశయోక్త్యలంకారముల సాయము వహింతురు. కాని, యీ చిత్తరువు నందలి దివ్యమూర్తి సంపూర్ణ సౌభాగ్యము అతిశయోక్తి చెందక యున్నను కాంతి నొందియుండలేదు.

'అతఁడిపుడు విజయనగరసైన్యములలోఁ గృష్ణాకావల ప్రక్కనుండును. పోయి తీసికొనివచ్చెదను. అందుకేమి చేయుచుందువు?'

'అబ్బా! నాకిపు డేమియుఁదోఁచుటలేదు.మనస్సంతయు నలసియున్నది. ఇపుడు నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను.'

ముప్పది మూఁడవ ప్రకరణము

మార్గ

సంధి నడచుచుండెను. ఇరుపక్షములవారును గృష్ణకు రెండు ప్రక్కలనుండిరి. యుద్ధచిహ్నములేవియుఁ గన్పట్టుట లేదు. అందఱును సంధియగునని తలఁచుచుండిరి. తురకలు మాత్రము హిందువులవలె ప్రమత్తులైయుండలేదు. ఎప్పుడు వచ్చి శత్రువులు మీఁదఁబడుదురోయని సిద్ధముగానుండిరి. హిందువులు సంధియగును గదాయని చూచుచుండిరి.

నాఁటి రాత్రి రామరాజాదులు యోచించినట్లు మఱునాఁడు మహాసభ కావింపఁబడెను. సామ్రాజ్యమునందుఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచిన యుల్లనాయకును విచ్చేసిరి. నాఁటి రాత్రి వారు తలపోసిన మూఁడు షరతులను నేకగ్రీవముగాఁ బ్రజలు, రాజులు, మంత్రులు, యోధులు, అందఱు నొప్పుకొనిరి. అందుచే నవాబుల కిట్లు వర్తమానమంపిరి.

"మీరుకోరిన షరతులలో నీమార్పులంగీకరింపవలయును. లేనియెడల మా కంగీకారము కాదు.

(i) యుద్ధపుఖర్చులు మీరు మూఁడుకోట్లనిత్తుమన్నారు. అది చాలదు. అయిదుకోట్లుగా దానిని మార్పవల-

యును. మాకు రమారమి యిప్పటికిఁ బదికోట్లయినది. అయి నను సంధియం దుభయపక్షముల క్షేమమును యోజించుట రాజధర్మము గావున నల్లు చేసితిమి.

(ii) మీరిచ్చెదమన్న దుర్గములను, దేశములను, ఇది వఱకు మా స్వాధీనములోనున్న వే కావున భూమిని సొచ్చింప వలయును. గోవా, తలికోట, బీజపూరు, కోవిలకొండ రాజు కొండలుత్తరపు సరిహద్దుగాఁగల్గి పడమటి సముద్రము పడ మటియెల్లగాను, గోదావరి తూర్పుటెల్లగాను గల ప్రదేశము నంతయు మాకు నీయవలయును.

(iii) పై మార్పులు రెండునుగాక యొక క్రొత్త షరతును మేము కోరుచున్నాము. మీలో గోల్కొండ నవాబు కుమార్తె నూర్జహానును మా ప్రతాపసింగునకిచ్చి పెండ్లి చేయ వలయును. తక్కినదెల్ల మాకంగీకారమే,"

ఇందులకుం బ్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు మూఁడుదినములు వ్యవధినొసంగిరి. ఎట్లయినను రామరాజు పక్షమును సంధి నెపమున మోసగింపనెంచిన నవాబులు పై రెండు మార్పులకు నంగీకరించిరి. కాని, మూఁడవ షరతునకు వారి కింకను గర్త వ్యము స్ఫురింపలేదు. ఆయొక్క షరతువలన వారు తలంచిన దెల్ల వ్యర్థమగునట్లు కనంబడుచుండెను. ఆషరతున కంగీకరింప కున్నయెడల యుద్ధముసిద్ధము. ఇది వారు చేయఁదలఁచుకొన్న

మోసమునకు విఘాతముఁ జేయును కేవలమీస్థితిలో హిందు
వులు పోరఁబడరని నారెఱుంగుదురు. రెండుదినములు గడచెను.
మూఁడవనద్దినము సాయంతన మాయెను. గోల్కొండ
నవాబున కేమియుం దోఁచలేదు. తదితర తురుష్కప్రభువుల
చిత్తము లెఱింగియున్నను గోల్కొండ నవాబు చిత్తము నూర్జహా
నును ప్రతాపసింగునకు నీయ నంగీకరింపలేదు. వారయినను
ఇట్లు చేయుట యుక్తమని పైకిఁ జెప్పలేదు. మఱునటిదినము
గోల్కొండనవాబు తన హృదయమును వ్యక్తముచేయక
తప్పదు. ఎల్లని యితర నవాబులు సంధికి రాయబారమును
నడుపుటే యుక్తమని తలంచుచుండిరి. అతనికిని లోన నట్లే
యుండెను. అందుచేతనే అతని మనస్సేమిచేయుటకును దెగ
కుండెను.

అతఁడొంటరిగాఁ గూర్చుండి యుండెను. అతఁ
డేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. చీఁకటిపడెను. అచ్చటఁగాని
యా ప్రాంతమునంగాని యెవరునులేరు. అతనికిపుడు నూర్జ
హాను ప్రతాపసింగుని ప్రేమించి కృశించుచున్న వార్తకూడఁ
దెలిసెను. అతఁడిట్లు యోచింపసాగెను.

'ఈసందిగ్ధసమయము దుర్భరముగానున్నది. ప్రతాప
సింగుత్తమవంశ్యుఁడు, సుందరుఁడు. అదియునుంగాక కుమారితె
నూర్జహా నతనియందు బద్ధానురాగయైయున్నది. సమయమో
సంకటమయమై విషమముగానున్నది. అతనికి నూర్జ
హానునిచ్చి పెండ్లిచేయనా? చేసిన నేమితప్పిదము? తప్పులేని

కార్యము నాచరించుటకేల జంకవలయును? నేఁడు తురుష్క యువతులు హిందువులను, హిందూయువతులు తురుష్కులను బెండ్లియాడుచుండుటలేదా? ఛీ! అది యుక్తముకాదు. హిందువు లు కాఫరులు. మతాంతరులై విగ్రహారాధన తత్పరులగు పాపు లతో సంబంధబాంధవ్యములు చేయనగునా? అయినచో నీ విదివఱకేల పెక్కండ్రు హిందూయువతులతో విహరించితివి? ఇపుడు జగన్మోహినికై ప్రాణములనుగూడ విడువనేల సంసిద్ధ మగుచుంటివి? కాదుకాదు. అదివేఱు. దైవసాక్షిగా ధర్మపత్నిగా నొకరితెను వరించుటయందును, వివాహమాడక యువ పత్నులనుగాఁ జేసికొనుటయందును భేదము చాల కలదు. అయినను ఆ విషయ మట్లుండనిమ్ము.

నేటితో వ్యవధిమూఁడుదినములు నైపోయినవి రేపు యుద్ధము ప్రారంభముగానున్నది. ఇదివఱకు విజయనగరము వారితో నెన్నియుద్ధములు చేసినను, ఒక్కదానియందుఁగూడ మాకు విజయము లభించినదికాదు. ఒక్కహిందువునకు నల్గురైదుగురు తురుష్కులున్నను గెలువలేకపోయితిమి. అట్టిచో నిప్పుడు మాసైన్యము రామరాజు సైన్యమునకు రెట్టింపుమాత్ర మేకలదు. ఇఁక మాకు విజయసిద్ధి యెట్లుచేకూరునో తెలియ కున్నది. పాపము! నవాబులెల్లరు నన్నును, ఆదిల్షాహానునమ్మి యుద్ధభూమికి వచ్చినారు. మాపక్షమే యోడినచో వారికంత ములకు నమ్మించి యురిపోసినట్లుండును. అంతేకాదు. మాకు

రాజ్యములు దక్కవు. అన్నియును ఆంధ్రులపాలు కావలసి వచ్చును. ఈయొక్క కారణముచే నిన్ని పాట్లు సంభవింప నున్నవి. కర్తవ్యమేమియుఁ దోఁపకున్నది. ఏమిచేయుదును?

నావలన నిందలకిన్ని పాట్లు గల్గుటయేగాక తురుష్క ప్రపంచములో నాకుంగల్గు నిందలు చెప్పశక్యముగాదు. పెక్కు వత్సరములనుండి స్థిరముగానున్న మహామ్మదీయ రాష్ట్రము లను నాల్గింటి నొక్కసారిగా నాచేతితో నాశముచేయనా? చేసి నచో నల్గురు తురకలున్నచోటఁ దలయెత్తుటకు నాకు వీల గునా? ఏత్రఁగల్గుదునా?'

అంతలో నతనిమంత్రి యచటికి వచ్చెను. నవా బతనిం జూచి 'కూర్చుండుడు' అనెను.

'కూర్చుండెదను కాని తమరేదో యోచించుచున్నట్లున్నారు? ఏమది? మీముఖ మంత విచారవంతమయి యున్నదేమి?'

'లేదు. నేను సంధివిషయమునే విచారించుచున్నాను. ఇప్పటివఱకు నాకేమియుందోఁచినదికాదు. అంతకంటె మఱే మియులేదు. మీరేమి ఆలోచించినారు?'

'దీని కింతగా విచారింపవలయునా? నేనొక క్రొత్త పద్ధతింద్రొక్కందలఁచితిని. రండు, మీకంతయు నివేదించెను.'

మంత్రి శిబిర మచ్చటికిం గొంచెము దూరమునగలదు. ఆ ప్రదేశమెల్ల నిశ్శబ్దముగా నుండును. వా రా శిబిరములనుండి

బయలుదేఱి కొంతదూరము పోవునప్పటికి నిర్జనమైన బయలొకటి తగిలెను. వారు నల్దిక్కులకును దృష్టిని సారించి పరీక్షించిచూచిరి. ఎవరును గన్పడలేదు. ఆ బయలులో వ్యాళి చేయుచు మెల్లగా నిట్లు భాషించిరి

'మీరాలోచించిన తంత్రమేది ?'

'ఏమియును లేదు. మీ కుమార్తె సూర్యహాసునంటి బాలికయొక్కర్తు విజాపూరులో నవాబు సేవయందున్నది. ఆమెను పూర్వము నే నొకసారి చూచియుంటిని. ఆమెను జూచిన మన సూర్యహాసునుజూడ నక్కఱలేదు ఇరువురును, ఒక్కతీరుగనే యుందురు. చిరపరిచయము గలవారు తప్ప నెవరును వీరిరువురకు భేదమును గన్గొనం జాలరు'

'అట్లయినచో నాపె మనకుఁ జాలనుపకృతి చేయుఁ గలదు. ఎంత ధనమును ఖర్చుచేసినను ఆపె లభించినంజాలును'

'మొన్ననే ఆపెకొఱకును ఆపె తల్లికొఱకును గొందఱ సేవకుల నంపితిని. వారు పోయి యామెను దీసికొనివచ్చినారు. ఆమె యిపుడు నాశిబిరమున నున్నది. సరిగా మన సూర్యహాసను వలెనే యుండును. ఆమెనే సూర్యహాసని ప్రతాపసింగునకుం బంపుదము. తరువాతఁ గాఁగలకార్యమునువిచారింపవచ్చును'

'ఆమె యిందు కొడంబడునా ?'

'ఆమె సద్గుణవతి. స్వదేశాభిమానురాలు. ఈ కార్యము నత్యంత భక్తితోఁ జేసెదననియున్నది.'

'అయినచో మన కార్యము సిద్ధింప వచ్చును'

నా గిసువుసు శిబిరమును సమీపించిరి. అందు ప్రవే-
శించునప్పటికి ఆ సుందరి కూర్చుండియుండెను. ఆమె నిలువఁ
బడెను. ఆ ముగ్వురు నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండిరి.
రాజామెతో సేమో సంభాషించెను.

ముప్పదినాల్గవ ప్రకరణము

వి వా హ ము

మార్జను గోల్కొండ నవాబుకూతురని మోసముచేసి
మఱునాఁ డంపుటకు నిశ్చయింపఁ బడెను. ఆ కుట్రయెవరికిని
దెలియదు. నూర్జహాను మాత్రము దానిం దెలిసికొనెను. మార్జ
తల్లియు, మార్జయు, ఆదిల్షాహాయు నందులగంగీకరించిరి.

సంధి నుభయపక్షములవారును నంగీకరించిరి. యుద్ధ
ములు మాని శాంతితోను, స్నేహముతోను, ఉందురని
యెల్లరును నమ్మిరి. నేఁడు నూర్జహాను దమసైన్యాధిపతియగు
ప్రతాపసింగున కిచ్చి పెండ్లి చేయుదురని హిందూభటు
లెల్లరు నానందమున మునింగియుండిరి. రాజులు సేనాధి
పతులు, యోధులు, భటులు, అందఱును సాయంత్ర
మా పెండిలిం జూడ సిద్ధపడుచుండిరి. గోల్కొండ నవాబు
యును మార్జసంపుట కామెను సర్వాలంకారభూషితు రాలిం
జేయించెను. సంధిపత్రములపైని నవాబులెల్లరును దస్కతులు
చేసిరి. మనుష్యులు నీతికి ధర్మమునకును లోఁబడవలయును.

కాని, కాగితము లేమిచేయఁగలవు? ఇష్టములేని షరతులనెన్ని యేని వ్రాసి యొడంబడికలు పెక్కులు సృష్టింప వచ్చును. అవి యన్నియుఁ జెల్లించుట కిష్టపడనివారిం గట్టఁబడికొట్టినా యేమి?

ఇరుపక్షములవారును గోల్కొండనవాబు నిజముగాఁ గూతును బ్రతాపసింగునకిచ్చి పెండ్లిచేయుననినమ్మిరి. అత్తఱి నూర్జహా నొక తంత్రముఁ బన్నెను; ఆమెతనసేవకురాలిని వెంటఁ బెట్టుకొని యితరు లెఱుఁగకుండ మార్జయు నామె తల్లియు నున్న శిబిరమున కరిగి వారికిందనయుద్దేశమును వెల్లడించెను. మఱియుం బెక్కువేలుచేయు నాభరణంబుల నొసంగెను. ప్రతాపసింగునకుఁ దమతంత్రము తెలిసిన నెడల తమ్మేమి చేయునోయని వా రిరువురు భయపడుచుండిరి.

ఆ యాభరణములఁజూచి సంతసించిరి. అంతకంటెఁ దమ విముక్తికి మఱి హెచ్చుగా సంతసించిరి. మార్జ వేష మును రాజసుత యలంకరించెను. రాజసుతవేషమును మార్జ యలంకరించుకొనెను. నిజముగా నా యిరువుర మొగముల లోను, దేహములలోను, తీరులలోను, భేదము లేశమునులేదు. ఉన్నను నిత్యపరిచయము గలవారుకూడఁ గనిపెట్టఁజాలరు. అచ్చటినుండి మార్జ నవాబుకూతురు వేషముతో నామందిర మును జొచ్చెను. నూర్జహాను మార్జవేషముతో నచ్చటనే యుండెను. నూర్జహాను ప్రతాపసింగుకడకుం బోయిన వెనుక మార్జయు నామె తల్లియు నడిరాత్రివేళ పారిపోవు నేర్పాటులు చేసికొనిరి.

సాయంత్రమాయెను. మూర్జను నూర్జహానుగా నెల్ల రును భావించిరి. ఏనుగులతోను గుఱ్ఱములతోను, తగిన భూషణ ములతోను వైభవముగాను, ఆడంబరముగాను గోల్కొండ నవాబు కృష్ణాతీరముననున్న యా రామరాజు యుద్ధశిబిర ములలోఁ బ్రవేశించెను. అతనికిం దగిన గౌరవములెల్ల జఱుపఁ బడెను. రామరాజు, మంత్రులు, సేనాపతులు, ఇతరులు, అతనిం దగినవిధాన గౌరవించిరి. మహావైభవముతో నా రాత్రి యా పెండ్లి కావింపఁబడెను. కాని, యా జఱుగుచున్న పెండ్లి తన కుమార్తెదేయని నవాబు లేశమేని యెఱుఁగఁడు. తన మోసము ఫలించినదని యతఁడు సంతసించుచుండెను.

హిందువులు తురుష్కనాథుని సుతను ప్రతాపసింగు పెండ్లాడ గల్గినందుకు సంతోషించుచుండిరి. ఆ యిరువురును స్ఫురద్రూపముకలవారు. లోకములోఁ జాలమంది యా సంబంధము తగినదేయని మెచ్చిరి.

నూర్జహాను తన కోరిక యీడేరినందుల కపరిమితా నంద భరితురాలాయెను. ప్రతాపసింగు హృదయము కూడఁ బరిపూర్ణానంద సముద్రమునందేలి యాడుచుండెను.

మోహమునకును ప్రేమకును భేదము చాలఁగలదు. మోహము వేఱు. ప్రేమ వేఱు. అది యిది కాదు. ఇది అది కాదు.

ముప్పదియైదవ ప్రకరణము

నిద్ర

మఱునాఁడుదయమున గోల్కొండ నవాబు పోవు నపుడు తాను వెళ్ళి యితర నవాబులనంపి వైచి తిరిగి విజయ నగరమునకు వచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. రామరాజ వేంకటాద్రి తిరుమలరాయలును చక్రధరుఁడును వల్లెయని యతని నట్లు చేయుటకుఁ బురికొల్పుచుఁ దమ యానందముం దెలిపిరి.

కుతుబ్ శాహా యట్లు తన యుద్ధశిబిరములకుంబోయి కడమ బీజపూరు, బేదరు, అహమ్మద్ నగరు నవాబులంబిల్పించి కర్తవ్య మాలోచింపఁదొడంగెను. గోల్కొండ వారి సేనలు కొన్నితక్కఁ దక్కినవన్నియు నారాత్రి యచ్చటినుండి పోవుట కేర్పాటు చేయంబడియెను. యుద్ధమును మాని నవాబుల సైన్యములన్నియు స్వదేశమునకుం బోవుచున్నట్లు వార్తలను వ్యాపింపఁ జేసిరి. నాఁడుదయము మధ్యాహ్నము కొన్ని శిబిరములను పెఱికివేసిరి. భటు లందఱు సాయంత్రమువఱకు సన్నాహములను జేయుచుండిరి.

రామరాజు పక్షము వారు నాఁడు గాక మఱునాఁడు సాయంత్రము తిరిగి విజయనగరమునకుం బోవ నిశ్చయించు

కొనిరి. అందుచే నిశ్చింతగా నారాత్రియెల్ల నచ్చటంగడపి మఱునాఁడు ప్రయాణసన్నాహములు చేయవచ్చునని యూహించుకొని యూరకుండిరి.

సాయంకాలము కావచ్చుచుండెను. నవాబుల సైన్యములలోనాల్గింట మూఁడువంతులు బయలుదేఱి యుత్తరముగాఁ గొందఱును, వాయువ్యపుమూలగాఁ గొందఱును, ఈశాన్యపు మూలగాఁగొందఱును వెడలిరి. వా రప్పుడుమాత్రమే యాయుధములను గొనిపోవుచుండలేదు. కాని, వలయు నాయుధము లెప్పుడు కావలసిన నప్పుడు దొరకుటకు వీలుచేయబడెను.వారు పోవునప్పుడు సర్వజనులును తమస్థానములం దప్పక యుద్ధమందేయేభాగముల నెవరెవరి యాధిపత్యములలో మెలఁగుదురో అట్లే పోవుచుండిరి. అందుచే నాసైన్యములలో నెవరున్నది యెవరు లేనిది యెవరేని క్రొత్తవారు మోసము చేయుటకు వచ్చినది సుళువుగా నెఱుఁగవచ్చును. ప్రొద్దు గ్రుంకఁగనే దీపములు వెల్గించి, కొందఱు హస్తములలో ధరించి యితరులకు మార్గములఁ జూపించుచుండిరి. వారి ననుసరించి సర్వసైన్యములును నడచుచుండెను ఆసైన్యసముద్రముల ప్రయాణఘోషలును కలకలములును బ్రపంచమెల్ల నిండిపోయెను. క్రమక్రమముగాఁ బ్రొద్దుగ్రుంకినకొలఁది వారి చప్పుడులును తగ్గుచుండెను. ఎనిమిది తొమ్మిది గంటలగు సరికి వారికఁ జప్పుడు చేయుటనుమానిరి. నిశ్శబ్దముగా నొకరితో నొకరు మాట్లాడకుండఁ

బోవుచుండిరి. అధికారులు తమతమ పనులను జాగ్రత్తతో నిర్వర్తించుచుఁ దమ యధికారములలో నున్నవారిని వారి స్థానములం దప్పి పోకుండఁ జేయుచుండిరి. భటులెల్లరు జాగరూకులై ప్రమత్తత నందక తమతమ మార్గములలో మెల్లఁగా నడచుచుండిరి.

అర్థరాత్రమాయెను. ప్రపంచమెల్ల నంధకారబంధురమై యుండెను. కాఱుచీకట్లు సర్వత్ర వ్యాపించి దృష్టిని చూరనీయకుండెను. నాల్గుదిక్కుల యందెచ్చటను మానవ సంచారము కానవచ్చుటలేదు. సమీపస్థకృష్ణాతరంగిణీ మధ్యస్థితములై మండూకతండంబులు బెక బెక మని యత్యంత కఠోరములగు దీర్ఘధ్వనుల నాచరించుచుండెను. ఆధ్వనులు మాత్రము దిగంతములయందుఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను. ఆ స్రవంతికిం బ్రాంతము లందున్న పచ్చిక బయళ్ళలోఁ జిన్న చిన్న కీటకములు కీచుకీచుమని ధ్వనించుచుండెను. ఆరాత్రి భయంకరమైయుండెను. అచ్చటచ్చట నాతరంగిణికి సమీపములం దున్న యడవులలోఁ గ్రూరమృగములు తమకు యుక్తములైన తెఱంగుల నినాదములు సల్పుచుండెను.

శత్రుపక్షము వారు బయలుదేఱి పోవుదురను వార్త రామరాజునకును దత్సర్వసైనికులకును, ఇతరులకును దెలిసెను. వారు బయలుదేఱి పోవుటను తెస్సగాఁ బ్రయత్నించి చూచిరి. తమకు విశ్రాంతికలుగునని తలంచిరి. చాలకాల

మునుఁడి వారికి పాపము రాత్రులయందు నిద్దురలేదు! నేఁడు కుంభకర్ణులవలెఁ బ్రపంచమెఱుఁగక హాయిగా నిద్రింపవచ్చు నని సంతసించిరి. అర్థరాత్రము సమీపించెను. రామరాజు సైనికులెల్లరు హాయిగా నిద్రించిరి. యోధులు నిద్రించిరి. సేనాధిపతులు నిద్రించిరి. వేంకటాద్రి తిరుమలరాయాదులు నిద్రించిరి ఆ నిద్ర నట్టినిద్రకాదు. గాఢనిద్ర. గుండియల పైని జీవులనుంచుకొని మైమఱచి నిద్రించు నమూల్యమైన నిద్ర.

విజయనగర సామ్రాజ్య సైన్యశిబిరములలోపలను వెలుపలను, ముందు బజారులందును, ఆవశ్యకములైన సర్వస్థలంబులందును దీపములు వెలుఁగుచుండెను. ఆ సర్వ సైన్యముల చుట్టును, మధ్యను పదునైదువల మంది రక్షకభటులుమాత్రము నిద్రింపక కావలి కాయుచుండిరి. కొందఱు రక్షకభటులు శిబిర శ్రేణులమధ్యమున నున్న వీధులవెంట నిశ్శబ్దముగా సంచరించుచు నెచ్చట క్షేమ జఱుగుచున్నదియుఁ జూచుచుండిరి.

అట్టి భయంకరమగు నిశాసమయమున నిరువది మానవులు విజయనగర సైన్య శిబిరముల కభిముఖులై నవాబుల సైన్యముల వైపునుండి యత్యంత వేగముతో గుఱ్ఱములను బరుగెత్తించుచు వచ్చుచుండిరి.

వారి గుండెలు దడదడఁ గొట్టుకొనుచుండెను. ఆదడ దడను వీక్షించితిమేని వారిగుండెలు నిజముగాఁ బగులునని

మన మనుకొందుము. వారి యాతురత నగ్నాతీతము. వారు గుఱ్ఱములం బరువెత్తించుచు విజయనగర సైన్య శిబిరములకు మిక్కిలి సమీపమునకు వచ్చిరి. వారి కప్పుడు దీపములకాంతి కనంబడుచుండెను.

వా రా దీపముల వెలుఁగునన నటునిటుం బరికించిరి సమీపములో మానవులెవ్వరును వారికిం గానరాలేరు. వారు స్వారి మానలేదు. వారి యాతురత అంతకంత కతిశయించు చుండెను; వారిట్లు భాషింపఁదొడఁగిరి.

'శ్రీధరా! చూచితివా విజయనగర సామ్రాజ్యమున కెంతలో నెంతటి విపత్తులు వచ్చుచున్నవో? ఆహా! దైవమా, నీచేతలు విచిత్రములు, రాజ్యములను నిముసములోఁ గూలం ద్రోతువు'

'అవును. సజ్జనులయిన వారిమాత్రముంగొనక దుర్జనులయు ద్రోహులయు, పాపులయు, తంత్రములంగొని రాజ్యమేలు వారి కాపదలు రాకయుండునా?'

'అయినను, అందులకు వారిందూషించి ప్రయోజనము లేదు. తమనోట తాము మన్నుం గొట్టుకొన వలయునని యెవరు నెన్నఁడును దలంపరు కాని, వినాశకాలము సంప్రాప్త మగు నప్పటి కిట్టి బుద్ధిని దైవము కల్గించును.'

'చూచితివా చక్రధరుఁడు నేఁడేమి చేసినాఁడో! శత్రురాజుల పోకను రామరాజెఱింగియు, ఏకాలమున నేమివచ్చునో

యని కొంతమంది వేగుల వారిని కృష్ణాతీరమునకుఁ బోయి రాత్రి తెల్లవారు వఱకు నేమేని యాపదలు సంభవింపనున్నచో మాకెఱిఁగింపుఁడని చెప్పి పంపఁగా వారికి జక్రధరుఁడు మఱియొక పనిని గల్పించి వారి నావలనుండి తప్పించినాఁడు.'

'అవును. స్వతంత్రముకలదు. స్వకార్యము నెట్లేని నెగ్గించు కొననలయును. ఇఁక నే పనిచేయకుండును ? కాని, తుదకితని నాదిల్‌శాహా నాశనము చేయునని మాత్ర మెఱుఁగడు. పాపము ! వృథాగా సామ్రాజ్యనాశమును తన నాశమును కూడ చేయ సాహసించినాఁడు. ఏమి కానున్నదో ! ఇంతకు దైవవిధి కాక మానదు'

'ఇంతలో వారు కృష్ణదాటుదురు. నే నటుపోయిముందు తిరుమలరాయల సైన్యమును మేల్కొల్పెదను'

'అవును. నీవు రాధాకుమార ప్రముఖ నిఖలయోధ వర సైన్యాధిపతి వర్గములను మేల్కొలిపి యిటు వేంకటాద్రి సైన్యములోనికి రమ్ము. నేను రామరాజు సైన్యములం బ్రవే శించి విజయసింహాదులను మేల్కొల్పెదను. తరువాత, వేంక టాద్రి సైన్యములలోనికివచ్చి నిన్నుం గలిసికొని కర్తవ్యాం శముం జెప్పెదను. ఇప్పుడు వ్యవధిలేదు. రక్షక భటులను సేవకులను సేవకు రాండ్రను దాసీలను గన్పడ్డవారి నెల్ల సైన్యము కొక్క నాల్గు మూలలకుంబంపి వారినెల్లరును మేల్కొను నట్లు చేయుము. నేను యుద్ధభేరీలను వాయించునట్లు చేసెదను. త్వరపడుము ! త్వరపడుము !!'

'అక్లే' అని యాతఁడు గుఱ్ఱమును ఆవలివైపునకుఁ దోలెను. ఇరువురు నాయుద్ధశిబిరమున ప్రవేశమునకుందగిన సాధనంబులను రక్షక భటులకుఁజూపి లోపలఁ బ్రవేశించిరి.

ముప్పదియాఱవ ప్రకరణము

యుద్ధము

ఒకఁ డట్లు రామరాజు క్రిందనున్న సైన్యములలోఁ బ్రవేశించి యెల్లరను మేల్కొలుపుచుండెను. 'శత్రువులువచ్చుచున్నా'రను కేకలు నల్దిక్కులయందును బ్రతిధ్వనించుచుండెను. రక్షక భటవర్గములు నాల్గుమూలలకును వసువులతోఁ తమకుఁదోఁచిన చందానం గేకలు వైచుచు నెల్లసైనికులను యుద్ధమునకుం బురికొల్పుచుండిరి.

కొందఱు కండ్లు నులుముకొనుచు లేచుచుండిరి. మఱికొంద ఉలిక్కిపడుచుండిరి. కొందఱు నిద్రనుండి లేవలేక లేపవచ్చిన వారిం దిట్టుచుండిరి. 'తురుష్కులువచ్చుచున్నా'రన్న మాటలు చెవింబడఁగనే పండ్లు పటపటమనిపించుచు కొందఱు ఖడ్గముల కేగుచుండిరి. 'ఎవరిరా? తురుష్కులెక్కడ?' అని కొందఱు కేకలువైచుచు బయవెత్తుచుండిరి. కొందఱు లేచి తమయస్త్రములను సిద్ధముచేసికొనుచుండిరి.

రణదుందుభులు భూమ్యాకాశమధ్య ప్రదేశమెల్ల వ్యాపించుచుండెను. కొంద ఱొండొరులం బ్రోత్సహించుచు కొనుచు యుద్ధసన్నద్ధులగుచుండిరి.

శ్రీధరుఁడు తిరుమలరాయుల సైన్యములను మేల్కొ-లుపుచుండెను. రాధాకుమార విజయసింహాప్రముఖ మహా-యోధులు మేల్కాంచిరి.

ఆయుధాగారములం దెఱచిరి. సేవకులు వేలకొలఁదిగా పోయి యే యే శిబిరములలో నే యేభటుల కే యే యాయుధములు కావలయునో తెలిసికొని వారికవియెల్లం దెచ్చియిచ్చుచుండిరి. ఎవరికిఁదోఁచిన చందాన వారు పాటుబడుచుండిరి. యోగియు శ్రీధరుఁడును ప్రవేశించి యింకను గడియకాలేదు. అప్పుడే తురుష్కులు రామరాజు సైన్యమునుల సమీపించిరి.

వారి సైన్యములలో దీపముల నన్నిఁటిని ఆర్పివేసిరి. అందుచే వారు దృష్టికిం గోచరించుటలేదు. కాని, పుడమి యీనినట్లు లక్షలకొలఁది భటులు, ఏన్గులు, గుఱ్ఱములు వచ్చి పడుచుండెను.

ముందు వచ్చి యెంత మేల్కొలిపినను విశేషకాలము వ్యవధి లేనందున సర్వసైన్యములును మేలుకొనుటకు వీలు గలుగలేదు. నిద్రావస్థలో నున్న కొందఱను దురుష్కులు శిబిరములలోఁ బ్రవేశించి నఱకుచుండిరి.

రామరాజు, వేంకటాద్రి, తిరుమలరాయులు, విజయసింహుఁడు, రాధా కుమారుఁడు మొదలగు వారెల్ల సైన్యములం బురికొల్పి యుద్ధమునకు సన్నద్ధము చేయుచుండిరి.

కడమ తురుష్క సైన్యములువచ్చి యీ పైపున రామ రాజుతోఁ బోరుచుండఁగనే కృష్ణకావల దిగువఁబడియుండిన గోల్కొండ నవాబును, అతని సైన్యములును వచ్చి హిందువుల పైనిబడిరి.

హిందువుల సైన్యములవలెనే ఆ నల్గురు నవాబుల సైన్యములును మూఁడు భాగములుగా విభజింపఁ బడెను. ఆదిల్షాహ తిరుమలరాయని, గోల్కొండనవాబు వేంకటాద్రిని అహమ్మదనగరు బేదరు నవాబులు రామరాజును ఎదుర్కొనిరి.

పోరు ఘోరంబాయెను. సూర్యోదయమగుచుండెను. ఉభయ పక్షములయందును వీరుల హృదయములు పొంగి పొరలుచుండెను. ళళలు, తళతళలు, లోకమెల్ల నిండి పోయెను. కత్తులప్పుడప్పుడే పొడచూపుచున్న సూర్యుని కిరణములందు విశుభ్రకాంతులచేఁ బ్రకాశించుచుండెను. సేనానాయకులు నడిపినట్లు భటులు పర్విడుచు, నొండొరులం దాఁకుకొనుచు పరాక్రమములం జూపుకొనుచుండిరి. పూర్వ వైరముగల యోధులొండొరులందార్కొని పౌరుష సూచక వాక్యములు పల్కుచుఁ దిట్టుకొనుచు స్వేచ్ఛగా యుద్ధమునం బ్రవర్తించి తలలను నఱకుకొనుచుండిరి.

నిముసములో రక్తము కాల్వలుగట్టెను. ఏఱులై పాఱఁదొడఁగెను. నదులాయెను. మహాప్రవాహ రూపము

నొందెను. అందు భటుల తలలు, మొలలు, కాళ్ళు, చేతులు ముక్కలు, మూపులు, పీపులు, తేలుచుండెను.

ఆకసమున స్వేచ్ఛారూపముగల దేవతలు, సిద్ధులు గంధర్వులు, తదితర దేవయోని విశేషులును వచ్చి యీ సమరము బహులరూపమునం దిలకించు చున్నారన్నట్లు కాకులు, గ్రద్దలు రాబందులు మొదలగు పక్షిజాతులు నిండి, సూర్య కిరణ ప్రసారమునకుంగూడ నభ్యంతరము కల్గించు నట్లుండెను.

భటులను భటులు, యోధులను యోధులు, పరాక్రమ వంతులకు బరాక్రమవంతులు, శూరులను శూరులు, ధీరులను ధీరులు, సేనాపతులను సేనాపతులు, పిన్నవారిని పిన్నవారు, పెద్దవారిని పెద్దవారు ఢీకొనుచుండిరి. ప్రచలత్కృష్ణ మహీధ్ర పంక్తుల నధఃకరించుచున్న మహా కరీంద్ర రాజముల ఘీంకృతులు మిన్నుముట్టి, దిక్కుల కగ్గలికై యుద్ధభటుల కర్ణపుటములం జిల్లులుపోవునట్లుచేసి పిఱికివారికి భయంబు నాపాదించుచుండెను. గండశిలలవలె దుర్భేద్యములగు నా యేనుంగుల కుంభస్థలము లుత్తమ సేనానాయకులయు, యోధులయు, భటులయు భయంకరములయిన ఇనుపగదల దెబ్బలచేతను, మందుగుండు సామానులచేతను బగిలి నేలపైని బడుచుండెను. విరిగి పడుచున్న పర్వత పంక్తులగతి యేనుంగులు పీనుంగులయి నేలపైం బడుచుండెను.

విధూతానేక మహాయోధ శిరస్సమూహములయిన యుత్తమయోధులచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన నిశితశర పరంపరలును, ఖడ్గపరంపరలును, విశ్వవిఖ్యాత శౌర్యపరాక్రమ ధనులయిన సేనాపతులయు, యోధులయు శిరంబులను నిముసములోఁ ద్రుంచివేయుచుండెను. కొంద ఱాకులు కాళ్లు నీటెలుంగైకొని విజృంభించి గాతులం బొడుచుచుండిరి. అ పడినరౌతుల శిరమ్ములనుండియు, దేహములనుండియుఁ బ్రవహించుచున్న రక్తముచేఁడడిసి తెల్లనియుత్తమాశ్వములెల్ల నెఱ్ఱంబడుచుండెను. మహావీరుల లోచనములు రక్తకాంతి విభాసురములై భయంకరము లగుచుండెను. పేరువడసిన వీరులెల్లరు నొండొరులం దాఁకి కొనుచు నత్యుత్సాహముసం బోరాడుచుండిరి. భటులశిరములు కెందామర పూబంతుల గతిం బ్రకాశించుచు నేలపైనిం బడుచుండెను.

శత్రుహృదయ విదారణాతిదక్షదామణ శనఘ్ని వాహిత ప్రోద్భవానూన భయంకర నిర్ఘోషములు దశదిశాంతర ప్రదేశములు నింక లోకమునకెల్లం జెవుడు గూర్చుచుండెను. ఒక్కొకఫిరంగి బ్రద్దలై సమీపస్థానేక భట గజ హయాదుల జీవములం గొనుచుండెను.

తుపాకులలోఁ దోటాలు పెట్టి కొందరు ప్రయోగించుచుండిరి. కొంద ఱాయుధములం బాఱవైచి గ్రుద్దుకొనుచుండిరి. మఱికొందఱు తన్నుకొనుచుండిరి. ఇంక కొందరు పొడుచు

కొనుచుండిరి. కొందఱు పర్వెత్తుచుండిరి. కొందఱువారి వెంటఁ బడి తరుముచుండిరి. కొందఱితరులం జుట్టుపట్టి లాగుచుండిరి. మఱికొందఱు లాగఁబడుచుండిరి. కొందఱు బాహువులతోఁ బోరుచుండిరి. కొందఱు క్రోధావేశమున నితరుల ఱొమ్ముల పైనెక్కి వక్షస్థలములంజీరి ప్రేవులం జించి తమకు జందెములుగాఁ జేసికొని ద్వితీయ నృసింహావతారులై ప్రవర్తించుచుండిరి.

రణశిక్షా కుశలులగు కొంద ఱితరులు తమ్మంగొట్టు దెబ్బల నన్నిఁటిని దప్పించుకొనుచు వెనుకకు ముందుకు ప్రక్కకుఁ దిరుగుచు, ఇచ్ఛవచ్చినవిధములు నల్దిక్కుల మసంగి భటుల తలలఁను జిత్రవిచిత్ర ప్రకారములఁ బంటపైరులఁగోసిన చందమునం గోయుచుండిరి. బట్టులు వరుసలుగగూడి వీరుల యుత్తమ గుణములను శౌర్యధైర్యములను గానముచేయుచు యుద్ధభటులరక్తనాళములయందు నూత్న రక్తముం బ్రవహింపఁ జేయుచుండిరి.

ఆంధ్రదేశ మాతయొక్క విశుభ్రయశ స్సంపదలను వృద్ధిఁ బొందించుటకుఁగాను పూలబంతుల నొసంగునట్లు తమ శిరంబుల నొసంగి త్రిలింగరాజ్యలక్ష్మిని విస్తరింపఁజేసి, యా రాజ్యమందు దుష్టులు కాలు పెట్టకుండునట్లు కావించి, రాజ్యములుచేసి సేనానాయకత్వములను వహించి, మంత్రి

పదవులంబడసి యాంధ్రభూమియందుఁ బూజ్యతను, ఉత్కృష్ట స్థానమును నాఁడును నేఁడును వహించిన కమ్మ, వెలమ, రెడ్డి నాయకుల యశస్సాయుద్ధభూమియందు స్తుతి పాఠకులచేతను బట్టులచేతను బాడఁబడుచు ఆయుధవీరుల దేహములను మఱచునట్లు చేయుచుండిరి. వారి పౌరుషము, బలము, తేజము నూత్న జవ సత్త్వములను దాల్చుచుండెను.

ఆ వీరుల కప్పుడు తండ్రులుగాని, తల్లులుగాని, పిల్లలుగాని మఱేదిగాని స్ఫురించుటలేదు. 'స్వదేశ రక్షణ, 'స్వదేశ రక్షణ' యని వారి హృదయములు జపించుచుండెను. వారి శరీరములోని, ప్రతి నాళమునందును శౌర్యము స్ఫురించుచుండెను.

తురుష్కులెల్లరును 'మహమ్మదీయమత రక్షణము. మహమ్మదీయమతరక్షణ' మని మంత్రించుచుండిరి. హిందువులను నాశనముచేసి పవిత్రమైన మతమును రక్షింపుమని అల్లాను బ్రార్థించుచుండిరి. కాఫరులను జంపి స్వర్గలోకమును బొందుఁడని కొందఱితరులను బ్రోత్సహించుచుండిరి. మఱికొందఱు అల్లా తమకుం బ్రత్యక్షమయ్యెననియుఁ దమకే విజయము సంప్రాప్తమగునని సెలవిచ్చినాఁడనియుఁ జెప్పి మహమ్మదీయుల హృదయములను సంతోష తరంగములయందు మునుఁగునట్లు చేయుచుండిరి.

యుద్ధములు మానవుల కీశ్వరుఁడిచ్చిన శాపములని చెప్పవచ్చును. లక్షలు లక్షలుగ జనులు నశింతురు. దేశమున బందిపోట్లు హెచ్చును. అరాజక మగును. కోట్లకుకోట్లు ధనము వ్యయ మగును. దేశములో నెలకొనియున్న శాంతి నశించును.

కొందఱకుఁ గాళ్ళుపోయెను. మఱికొందఱకు వేళ్ళు తెగెను. కొందఱకు ముక్కులు చెక్కలాయెను. కొందఱకుఁ బాదములు పాడయెను. కొందఱకు తొడలు తెగెను. కొందఱు హాస్యములు పోగొట్టుకొనిరి. పాపము! వారిబాధలంజూడుము! కొందఱు గిలగిలమని కొట్టుకొనుచుండిరి. కొందఱు తెగిన యంగములవలన గల్గినబాధ సహింపలేక తమకుఁ దామే పొడుచుకొని చచ్చుచుండిరి.

ముప్పదియేడవ ప్రకరణము

ఆదిల్షాహ పరాభవము

వీరుల చరితములు, భాషణములు మనలను పులకాంకిత జేయును. వారి పరాక్రమమును గండ్లారఁజూచుట తటసించెనేని మనమేమగుదుమో వర్ణింపఁజాలము. ఇపుడా యుద్ధమునఁ దెవరెవరిం దాకొని యెట్లెట్లు సమరమును జేయుచున్నారో చూతము.

ఆదిల్షాహా తిరుమలరాయల పక్షములు రెండు నాం డ్లొంటెండాఁకినవి. కొంతవఱకు నిరుపక్షములవారును సమాన ముగాఁ బోరిరి. ఆంధ్రవీరులు ప్రాణముల కాశింపక శత్రువుల పయింబడి చేతికివచ్చినట్లెల్ల నఱకుచుండిరి. ఆ దెబ్బలకుం దాళఁజాలక కొంతసేపయిన తరువాతఁ దురుష్కులెల్లరును జెల్లా చెదరైపోవుచుండిరి.

ఆదిల్షాహా అదిచూచి సహింపనోపక వచ్చి, తన సైని కులం బ్రోత్సాహముచేసి, మరల శత్రువులమీఁదికిఁ దోలు చుండెను. ఇరుపక్షములందును ప్రధాన వీరశిఖామణులు పెక్కురు గతించిరి. భటుల పోకకు లెక్కలేదు. వందలు, వేలు, పదివేలు, గతించిరి.

ఆదిల్శాహా సైన్యము నాల్గుమూలలను దిరుగఁ జొచ్చెను. ఆ సమయమున నతనిని దిరుమలరాయ లడ్డగిం చెను. ఆదిల్శాహాను గాపాడవలయునని పెక్కండ్రు తురు ష్కులుచేరి ప్రాణముల నొసంగుచు దిరుమలరాయని సమీ పించుచుండిరి. హిందూయోధులు వారి నడగించి తఱుము చుండిరి. అచ్చటకు రాధాకుమారుఁడుచేరి శత్రువుల తలలను బంతులు నఱికినట్లు నఱకుచుండెను. తిరుమలరాయులు గొట్టు దెబ్బల నన్నింటిని ఆదిల్శాహా సహించుచు నతనితో ఘోర ముగాఁ బోరుచుండెను. కాని, వెంకటాద్రి యతని యేనుంగుం జంపివైచెను. అతఁడు క్రిందికిదుమికి ప్రాణములను సంరక్షింపం జూని పర్విడుచుండెను.

తిరుమలరాయ లతనిం బట్టుకొని 'ఓరీ! పాపాత్ముఁడా! హీనుఁడా! కుక్కా! నిన్నమొన్నటివఱకు 'తండ్రీ! తండ్రీ' యని మా యన్నగారిం బిలుచుచు శత్రువులతోఁగలిసి నేఁడు యుద్ధమునకు వచ్చితివా? నేఁటితో నీ పాపములు సర్వము తగిన ఫలము నందుచున్నవిలే నీవంటి పితృద్రోహులకుఁదగిన శిక్ష యీశ్వరుఁడు చేయకుండునా? అది యీలోకముననే నీకు సిద్ధించుచున్నది. వి జ య న గ ర సామ్రాజ్యముచేసిన సాయమువలనఁ బెక్కుయుద్ధములలో విజయంబుం గాంచి యింతవాఁడవై యిట్టి ద్రోహముం జేయుదువా? మాతృద్రోహీ! ఇదిగోఁ జచ్చితివి' అని ఖడ్గమును బైకినెత్తెను.

కడసారి ప్రయత్నముగా నతఁడొకసారి తన ఖడ్గమును విసరెను. కాని అది వమ్మాయెను.

అతని కనులనుండి నీరు స్రవించెను. ప్రాణముపోవునని యతఁడు లోలోన నేడ్వసాగెను. ఏమిచేయుటకును దోఁపలేదు. అతఁడు చేసిన ద్రోహములను, పాపములను నతండు స్మరించెను. దుఃఖించుచుండెను. ఈ యుద్ధము తనకొఱకే వచ్చెనా యేమి యని యతఁడు పరితపించుచుండెను.

అతని సైన్యములన్నియు నావలకే పాఱిపోయెను. కాని యింతలో నొక తురుష్కవీరుఁ డచ్చటికి పరిగెత్తివచ్చి

యా తిరుమలరాయుని హస్తము నున్నదున్నట్లు దెగనఱికెను. ప్రేటుతిన్న పెద్దపులివలె రెండవచేతం గత్తిం గైకొని యా తురుష్కుంబొడిచి విజృంభించెను. ఇంతలో, ఆదిల్ శాహా పాఱి పోయెను.

రాధాకుమారుఁ డతనిని వెంబడించెను, కాని, యంతలో నతని నొక తురుష్కయోధుఁ డడ్డగించెను. రాధా కుమారుఁ డతనితల నొకనిముసములో స్వకీయతీక్ష్ణకరవాల ధారకర్పణముచేసెను. అతనిమూర్తి తేజోవంతమైయుండెను. ఆనాఁడు నిజముగాఁ బ్రపంచమెల్లనుం గలిసివచ్చినను అతనిం జయించుట దుర్లభముగా నుండునట్లుండెను. అతని శరీరము రక్తసిక్తమై యెఱ్ఱగాఁ బ్రకాశించుచుండెను కన్నులెఱ్ఱగాఁ జొత నిప్పులవలె నుండెను. సింహముంజూచి పాఱిపోవు లేళ్ళవలె శత్రువులు పాఱిపోవుచుండిరి.

తిరుమలరాయుడు విజృంభించెను. ఆంధ్రయోధులు విజృంభించిరి. హిందువుల శక్తి తురుష్కులకుం దెల్లమాయెను. ఒక్క నిముసములోఁ దురష్కవీరులు, భటులు, సేనాధిపతులు ప్రాణములం దక్కించుకొన నెంచి యిచ్చవచ్చినట్లు చెట్లకు, పుట్టలకు, గట్టులకు నల్దిక్కులఁ బర్విడిరి. రక్తధారలు వెల్లువలై పాఱుచుండెను.

ముప్పది యొనిమిదవ ప్రకరణము

విజయము

భారత యుద్ధమున భీష్మునింగూర్చి చదివితిమి కాని, యా భారత పితామహునికంటె నెక్కుడువాఁడు తరువాత జన్మింపనే లేదని పెక్కురు పేర్కొనుచున్నారు. కాని, తలికోట యుద్ధమున మధ్యందిన మార్తాండునివలె ప్రకాశించు రామరాజుం దిలకించిన వారెవరు నా మాటలను సమ్మఁజాలరు. అతని కివ్వానె డెనుబదేండ్లుండును. కాని, యువకునివిధమున విజృంభించి యాయుద్ధమున శత్రు సంహారముం జేయ సైనికులను యోధులను బ్రోత్సహించుచున్నపుడా దివ్యపురుషుని మనము చూచితిమేని మన మే స్థితిని వహింతుమో యీశ్వరునికెఱుక.

విజయ నృసింహుఁడు నాఁడుచేసిన యుద్ధమును సరిగా స్వర్గమునందుండు దేవతలే వర్ణింపఁజాలరు. ఎక్కడఁ జూచిన నతఁడే. ఎక్కడ విన్ననతని పౌరుషమే – ప్రతాపమే – తేజమే. నాఁడు విజయసింహుఁ డొక్కఁడుకాడు, ముగ్గురు, నల్గురు, పదుగురు, నూఱుగురు వేయిమంది—ఏమూలఁజూచిన నతడే.

అత్తఁడు శత్రువుల సేనాధిపతులను యోధులను అతి క్రమించెను; భటులను దురించెను; గజములను సంహరించెను; యువకుల హరించెను.

ఇట్లు నిరాఘాటపరాక్రమమున మించి యతఁడు అహమ్మద్ నగరు నవాబుపైఁబడెను. శత్రువులందఱు చెల్లాచెదరయిపోయిరి. అతనితోఁగూడఁ గొందఱు యోధులుండిరి. ఆ యోధులు శత్రుపక్షమువారి యోధులతోఁ బోరం దొడంగిరి. విజయసింహుఁ డహమ్మద్ నగరు నవాబుపైకిం బోయెను. అతఁడది చూచి పాఱిపోయెను.

అహమ్మద్‌నగరు బేదరు నవాబుల యోధులలో సాలబత్ జంగు, హుసనల్లీ, ఇస్మాల్‌ఖాన్ మొదలగువారు విజృంభించి హిందువుల నూఁచకోఁతకోసిరి.

కాని, విజయసింహ సాలబత్ జంగులకు ఘోరయుద్ధం బాయెను. సాలబత్ జంగు విజయసింహునిమీఁది కేగిరి యొక పోటు దీర్ఘఖడ్గమునం బొడిచెను. అది యతని హస్తమునం దగిలెను.

ఆ దెబ్బతో మూర్తీభవించిన పౌరుషరాశి యోయనన నతఁడాతనిపైఁ బిల్లపిడుగువలె నెగిరిపడి గట్టిగాఁ బట్టుకొని బంధించివైచెను. అతఁడు తప్పించుకొనఁజూచెను. కాని, విజయసింహుఁడతని శిరముం దునిమెను.

రామసింహుఁడను మఱియొక హిందూసేనాని హుసనల్లీ పైకి విజృంభించెను. చాలసేపు వఱకు నా యిరువురుంబోరి తుదకు కీర్తిశేషులైరి. తురకల సేనానాయకులెల్లఁ జచ్చుట చూచి యోధభటులు భయపడి పాఱిపోయిరి. ఈ పక్షమునం గూడ హిందువులకే విజయము సంప్రాప్తం బాయెను.

ముప్పదితొమ్మిదవ ప్రకరణము

స్వామి ద్రోహము

ఇట్లంతటను హిందువులకే విజయములు తటస్థించుటం జేసి వారికి గర్వము కొంచెము హెచ్చెను. పైని వారికాయాసమును హెచ్చెను. శత్రువుల సైనికుల నెంత నఱికినను జీమల బారులవలె సంకను వచ్చుచుండిరి. విధివిరామము లేక యుండెను,

రాజ్యాంగ పాలనము మిక్కిలి కష్టమైనది. రాజులు తామేర్పఱచుకొను మంత్రులు సేనాపతులు మొదలగు వారిని మిక్కిలి యోచించి మఱి యుద్యోగములలోనికిం జేర్చుకొనవలయును. సామాన్య భటులలోఁ గొలఁదిపాటి వ్యత్యాసము

లున్నను అంత కష్టముకలుగదు. కాని, గొప్ప యుద్యోగములు పౌరుషవంతులు, జ్ఞానవంతులు, స్వదేశాభిమానులు కాకయున్నచో దేశమునకెల్లను గొప్ప నష్టము సంభవించును. మంత్రులను, సేనాపతులను నిర్ణయించుటయందే రాజ్యముయొక్క మంచి చెడ్డలు, శుభాశుభములు నిల్చియుండును.

ప్రతాపసింగు పౌరుషవంతుఁడు. ధైర్యవంతుఁడే కాని విషయలంపటుఁడు. నూర్జహాను ముఖ సుధాకర మండలముం జూచినంతనే యతని హృదయము నీరైపోయెను. అతఁడు యుద్ధమునకుం బోవగడంగెను. ఆ సుందరి విగ్రహ మతని ముందు నిలిచెను అతని కాళ్ళు మఱి చలింపలేదు. అతఁడింక యుద్ధభూమికి నడువలేకపోయెను. పాపము! ప్రతాపసింగు వెంటనే తగిన ఫలము ననుభవించెను. అతని వర్తనము వేంకటాద్రికిం దెలిసెను. అతని హృదయము తీక్ష్ణకోపాగ్ని జ్వాలాదగ్ధంబై యుడుకుచుండెను. తోడనే నూర్గురు భటుల నంపి యాతని నున్నట్లు తీసికొనిరండని యాజ్ఞాపించెను. వారు పోయి కర్తవ్యమును తెలియంజేసిరి. అతఁడు నిరాకరించినం బ్రయోజనము కలుగఁజాలదు. వారితోఁగూడి వేంకటాద్రి కడకుంబోయెను. అచ్చటఁగల యోధు లెల్లరును అతని వర్తనముం ద్వేషించిరి, దూషించిరి. వేంకటాద్రి యిట్లనెను.

'ఛీ! నీచుఁడా! స్వదేశాభిమానమును విడిచి శత్రువగు గోల్కొండ నవాబు వారించినంతమాత్రమున యుద్ధమునకు రాకుండుట నీ కుచితమేనా?

చిన్నప్పటినుండియు నీకు సకల సంపదలను సర్వభోగ భాగ్యములను ఇచ్చి గొప్ప యుద్యోగమిచ్చి గౌరవమును గల్గ జేసిన రామరాజచక్రవర్తియెడంగల భక్తి నెల్ల నేమిచేసి తివి? గోల్కొండ నవాబు కూతును నీ కిప్పించినదెవరు? ఆ విశ్వాసమేని లోపల నుంచుకొనవలదా? ఇట్టి విశ్వాసహీను నేమి చేయవలయునో నీవే చెప్పుము?

ఆమాటలు వినఁగనే ప్రతాపసింగు హృదయమునఁ బశ్చాత్తాపము జనించెను. క్రోధము హెచ్చెను. అతని తప్పు నతని యంతరాత్మ యొప్పుకొనెను. అచ్చట యోధులు, సేనా పతులు గలరు. వారలందఱ ముందట్టిమాటల ననిపించుకొని బ్రతుకుటకంటె నీచత మఱియుండఁజాలదని దలచెను. అతని కన్నులనుండి నీరు బొటబొటంగారుచుండెను. 'అయ్యా! నేను మాతృదేశ ద్రోహిని. పాపాత్ముఁడను. హీనుఁడను. స్వామిద్రోహిని—' అని తోడనే తన ఖడ్గమునుదీసి కంఠమునం గ్రుచ్చుకొని ప్రాణములు విడిచెను.

కాని, యతఁడు యుద్ధభూమికి రాకయుండుటవలన వేంకటాద్రి సైన్యములో నొక గొప్పభాగము నష్టము నందెను. సైన్యాధిపతులులేని సైన్యములు నాయకుఁడులేని రాజ్యములవంటివి. యజమానులు లేని గృహములవంటివి. చక్రములులేని శకటములవంటివి. అట్టిస్థితియే వేంకటాద్రి సైన్యమునకును గల్గెను. అది చెల్లా చెదరగుచుండెను.

ఈతని సైన్యములు మధ్యభాగమున నున్నవని మన మెఱుంగుదుము. ఆభాగముననే తురుష్కులు ఫిరంగులనుభూమి లో నమర్చియుండిరి. ఆ ఫిరంగుల దెబ్బలచేతను, వాని మహాగ్ని జ్వాలలచేతను, పెక్కువేలమంది జనులొక్కవరి నాశమందిరి.

ఇదివఱకు సైన్యము మూఁడుభాగములనియు నందు తిరుమలరాయ, రామరాయలకు విజయము సిద్ధించెననియు మన మెఱిఁగియుంటిమి. ఇప్పుడు విజయమునందిన తిరుమల రాయ, రామరాజచక్రవర్తు లిరువురు సేనలతోఁ గూడవచ్చి వేంకటాద్రి పక్షమునఁ జేరిరి. తురకలు అట్లే గుఱ్ఱభాగ ముగాఁ జేరిరి. తురకలును హిందువులునుగూడియిట్లుజయకాం క్షులై ఘోరముగాఁ బోరాడుచుండిరి. అచ్చటిసైనికులును యోధులును ప్రపంచమును మఱచియుండిరి. వీరులు యథేచ్ఛా విహారంబుచేయుచు శత్రువులను, అడ్డమునచ్చిన తమ వారిం గూడ నఱికివైచుచుండిరి

చక్రిధర కృష్ణసర్పము రామరాజ చక్రవర్తిని మ్రింగి వేయఁజూచుచుండెను. ఇంతవఱకును రామరాజున కాఘోర సర్పముయొక్క స్థితి తెలిసినదికాదు. అందుచే నతఁడునమ్మినయే యుండెను. చక్రివర్తి మావటివాండ్రనుగా నిరువుర తురక లను చక్రధరుఁడు తెచ్చియుంచెను అది యతఁడు కనిపెట్ట లేదు. ఇతరు లెవరును కనిపెట్టినట్లు మనకుం దోఁచుటలేదు.

ఒక యోగిమాత్ర మెప్పుడును రామరాజువెనువెంటనే వచ్చుచుండెను. అతఁడు నిముసమైన నెడబాసి యుండుట లేదు. చక్రధరుం డది కనిపెట్టియుండవచ్చును. కాని, కాలమెల్లప్పుడును సరిగా నడవదు. ఆ యోగి తనలో నేమనుకొనెనో కాని, ముందునకు నాల్గడుగులు వైచి విజయసింహుం బిల్వఁ బోయెను.

ఆ యోగి కాలుందీసిముందుఁబెట్టఁగనే రాజుగారి మాఁవటి వాండ్రకు చక్రధరుఁడేదో సంజ్ఞ యొక్కటి చేసెను. ఆసంజ్ఞను దైవ వశమున రామరాజు చూచెను. కాని, వ్యవధి లేదు. వెంటనే ఘోరఖడ్గమొకటి వచ్చి యాతని వెన్నెముక ప్రక్కందాఁకి గొప్పగాయముచేసెను.

రామరాజు స్పష్టముగాఁ జక్రధరుఁడు చేయుసంజ్ఞను జూడఁదటస్థించుటం జేసియు, వెంటనే యాతఁ డనుకొన్నట్లు వ్యవధిలేకుండఁ దనకు ఖడ్గప్రహారము తగులుటం జేసియు, చక్రధరుని సంజ్ఞయొక్క అర్థమును సంపూర్ణముగ గ్రహించెను. కాని, నిముసములో చక్రధరుఁడాస్థలమున లేకుండఁబోయెను. అతఁడేదారినిఁబోయెనో ఆకష్టకాలములో నెవరును గన్పెట్టఁజాలరైరి.

దైవికమను నత్యద్భుతశక్తి యొకటి కలదు. దాని తత్త్వమును మన మెఱుంగము. కాని, యొక్కొక్కప్పుడు కలనైన

మనము తలంపని కష్టములెల్ల మనకుఁ గల్గును మఱియొకవేళ కాఱుమేఘములట్లు క్రమ్ముకొనియున్న మహాకష్టపరంపర నిముసములో మాయమై పోవును. అట్లేందువలన సంభవించెనో మనకు గోచరముకాదు.

ఇంతలో దైవవశమున రామరాజెక్కిన యేనుగు బెదరెను. అది యతనిం బడఁద్రోసెను. అతఁడు నేలపైఁబడెను. అతని చుట్టును హిందువులును దురకలును గుమిగూడుచుండిరి. రెండు కత్తులకును పోరు జరుగుచుండెను. ఒకపఠాణియగు ఖడ్గమెగిరి రామరాజు తలపై నతఁడింకను లేవకమున్నే పడఁబోవుచుండెను. కాని, యింతలో ఖడ్గముతోఁగూడ నొక తురుష్కుని చేయితెగి నేలపైనిం బడెను. ఆ కొట్టిన దెవరు? విజయసింహుఁడు!

అతనివెంట యోగియుండెను. ఆయోగివెంట మఱియొక వీరయువకుండుండెను. రామరాజుం జంప సిద్ధముగానున్న తురుష్కుఁడు హస్తమును నఱికినందులకుఁ గోపించి మఱియొక తురుష్కుడు విజయసింహునిపైని ఖడ్గమును వెనుక ప్రక్కనుండి విసరెను. ఆ దెబ్బవచ్చి యతని యెడమమోచేతిపై భాగమును రెండు తుండెములుగాఁ జేసెను.

ఆ చేతివంక నా వీరుఁడు చూచుకొనఁగానే అతనికిఁ బౌరుషము హెచ్చెను. తీండ్రించుచున్న యుత్తమ హర్యక్షముగతి

నతఁడు విజృంభించెను. అతని కనులు రక్తమయములాయెను. అతఁడాగాయమునకుఁ గట్టుగట్టి మరల తురుష్క సేనపైని ద్విగుణీకృతమైన పరాక్రమమునం గవిసెను. ఆమూర్తి భయంకరము, కాలానలజ్వాలాసన్నిభము, అతఁడపుడు రెండవ రుద్రునివలె నుండెను. కాని, యతనికిం గ్రమ గ్రమముగా నాయాసము హెచ్చెను. ఒక తురుష్క వీరుఁడువచ్చి తన ఖడ్గమును సరిగాఁ బ్రక్కనుండి యతని కంఠముపైని విసరెను. ఇంతలో హిందూయోధుఁడొకఁడా దెబ్బను తాను కాచుకొనెను. పాపమతనికిం బలమైనగాయముతగిలెను. ఆ యిరువురు మూర్ఛిల్లిరి. శ్రీధరుఁడు వారి నచటనుండి తప్పించివేసెను.

రామరాజును మూర్ఛిల్లెను. అతనిని యోగి రక్షించి దూరముగాఁ గొనిపోయెను. కాని, రామరాజు బ్రతుకునట్లు తోఁపలేదు.

ఇంతలో 'రామరాజు చచ్చె. రామరాజు చచ్చె' అని తురుష్కులు కేకలిడిరి. హిందువులు నిజముగా నతఁడు చచ్చెననుకొనిరి. తురకల కేకలును అర్పులును మిన్నుముట్టుచుండెను. క్షణములో సైన్యము నాల్గుమూలల నా వార్త వ్యాపించెను. హిందువులు చెల్లాచెదరయిపోయిరి. కొందఱతని కొఱకు వెదకుచుండిరి. తురుష్కులు వెంటఁబడి నఱకుచుండిరి.

తిరుమలరాయ లా వార్తను వినఁగనే సహింపనేరక అతనిం జూడవలయునని రామరాజున్న వైపునకు రాఁదొడంగెను. అతనింగూడ మోసపుచ్చి తురకలు నఱికివేసిరి.

అన్నగారి చావు తెలిసి వేంకటాద్రికూడ అతనిం జూడ వచ్చుచుండెను. అతని నొక తురుష్క యోధుఁడు వెంబడించెను. ఆ యిరువురును ఘోరముగాఁ బోరిరి. ఆ తురుష్క యోధుఁడు గతించెను. కాని, మఱియొకఁడువచ్చి వేంకటాద్రి తలపై నొకపెద్ద దెబ్బకొట్టెను. అతని తల రెండు వ్రక్కలాయెను. శక్తి తగ్గుచుండెను. అయినను సహించి యాతురకం గూడఁ దెగనఱికెను. కాని, యిఁకఁ దానెట్లును జీవింపనని యెఱిఁగి తురకలచేతఁ జావనిచ్చగింపక ఖడ్గముతోఁ బొడిచికొని చచ్చెను.

రాధాకుమారుఁడుకూడ దెబ్బలుఁదిని పడిపోయెను. అతని నాళ్ళనుండి రక్తము ప్రవాహ రూపమునం బోవుటచే నతనికి నీరసము హెచ్చాయెను. భూమిపై స్మృతి తప్పిపడియుండెను. అట్టిస్థితిలో నతని నొక హిందూయువకుఁ డెచ్చటికో తీసికొని పోయెను.

సేనాధిపతుల మరణముచేతను విజయసింహుఁడు కన్పడకుండుటచేతను సైన్యములు చీకాకుపడి విచ్చలవిడి సంచరింపఁ జొచ్చెను. తమ రాజులు గతించిన వెన్కఁబోరాడిన నేమి

ప్రయోజనమని కొందఱు సన్న్యస్త శస్త్రులైరి. మఱికొంద ఱుత్సాహ రహితులై పారిపోఁదొడంగిరి. నాయకులు లేరు. రణరంగము — యుద్ధవిముఖత—ఇఁక తురుష్క కరవాలధార హిందూసైనిక నికాయముల నేల నేలపాలు చేయదు.?

ఒక్క నిముసములో హిందువులకు సిద్ధింపనున్న సంపూర్ణ విజయము సంపూర్ణ పరాజయముగాఁ బరిణమించినది.

నలువదియవ ప్రకరణము

తరువాత

మన సంపదలు శాశ్వతములు కావు. మన విభవములు శాశ్వతములు కావు. ప్రపంచమునందలి దృశ్యపదార్థము లెల్లఁ బరిణామాంతరముల నందుచుండును. మనోహరములై, శీతలములై, సరసజన హృదయ రంజకములయిన శరత్కాల చంద్రికలు నిల్వవు. యౌవనము వృద్ధత్వమువలనం బరాజయము నందును. దివ్య భవనములు, సౌధములు, దివ్య నగరములు — ప్రపంచమందలి సమస్త దివ్యవస్తువులు నశించి

నవి. నశించుచున్నవి. నశింపనున్నవి. భావలు నశించినవి. మార్పుం జెందినవి. చెందుచున్నవి. కాని, మన హ్రస్వదృష్టి కవి యెల్లను గోచరింపవు. మన కందఱకు నొక పరిణామ కాలము కలదు. నీవు శాశ్వతము కాదు; నేను శాశ్వతము కాదు. ఎవరును శాశ్వతముకాదు.

మధ్యాహ్నము గతించెను. సూర్యుఁడిపుడు పూర్వము వలె తీక్ష్ణముగా లేఁడు. ఆకసము నిర్మలముగా నుండెను. దినము పరిణామ మందుచుండెను. చేయాడకున్నది. నోరాడ కున్నది. కనులనుండి — వచ్చుచున్నవి.

నాఁడు శృంగారపుర సమీపమునందున్న గుహక యుట జమున రాత్రిపూట విజయసింహుఁడు స్మారకము తప్పి యున్నప్పుడు మన కతని సమీపమున నొక దివ్యసుందరి విగ్రహము కన్పట్టినది. ఆమంజుల విగ్రహము—ఆ మనోహరవిగ్రహము ఎవరో మీ కిపుడు జ్ఞప్తి లేదా?

పాపము! రాధా కుమారునిగతి యేమైనది? అతఁడు యుద్ధ మధ్యమునఁ బడిపోవుట మనమెఱుంగుదుము. అతని నొక యువకుఁ డటనుండి గొంపోవుచుండ మనము చూచితిమి.

ఆ పురుషుఁడెవ్వఁడు? ఆకోమల శరీరము, ఆకుటిల కుంత లములు, ఆ వాలుచూపులు, అతఁడు నిజముగా పురుషుఁడేనా?

అతని విక్రమమును మనము కండ్లారఁ జూచితిమి. అట్టి శక్తి పౌరుషము విజృంభణము. అక్కడ నే పురుషునకుం గూడలేదే? కాదు నిశ్చయముగా ఆ విగ్రహము స్త్రీ విగ్రహము. ఆమె స్వర్ణకుమారి. ఆ నాఁడు జగన్మోహినీ స్వర్ణకుమారులు తమ భర్తలనుమతింపమిచే నింటనేయుండ సమ్మతించిరిగదా? యుద్ధమునందుఁ దమభర్తల కేమియగునో అనునాతురత యాసుందరీమణు లిరువురకతిశయించుటచే వారింటనుండఁ జాలకపోయిరి. ఆవీరసాధ్వులు, ఆ వీరవనితలు—ఇట్లు పురుషరూపములతో వచ్చి తమభర్తల వెనువెంటనే సంచరించుచుండిరి. స్వర్ణకుమారి రాధాకుమారుని యుద్ధమునుండి కొంపోయి సైనిక శిబిరమునం జేర్చెను. అందు దెబ్బతిని పడియున్న జగన్మోహినీ విజయసింహులుండిరి. ఆమె పోవునప్పటికి వారికి స్మృతి రాలేదు. వారి నట్టి స్థితిలో కన్గొను సరికామె గుండెలు పగిలెను. నీరయిపోయెను. ఆమెకుఁ బ్రాణము పైనేలేచి పోయెను. ఆమె శరీరము నందలి గాయము లెల్ల నాయుద్రేక స్థితిచేఁ బొంగి రక్తముం జిమ్మెను. కొంచెము సేపు పిచ్చి గొణుగుఁడు గొణిగెను. అందర్థము లేదు. క్రమముగా ఉష్ణము చల్లారెను. శీతలమెక్కెను. రాధాకుమారుని పైనింబడి గతించెను.

రాధాకుమారుఁడు కొంచెము సేపటికిఁ గన్నెత్తిచూచెను. అతఁడు స్వర్ణకుమారిం జూచియుండెను. జగన్మోహినీ

విజయసింహులం గూడఁ జూచియుండవచ్చును. కొంచెము సేపువఱకు నేమో యోచించెను. అతనికి మాటలేదు. పలుకు లేదు. కన్నులనుండి వెచ్చని బాష్పములు ప్రవహించెను. కండ్లు మూతలు పడియెను. మరల మఱియొక సారి కన్నెత్త లేదు.

జగన్మోహిని యింకను ప్రపంచ మెఱుంగకుండెను. విజయసింహుఁడు కొంతసేపైన తరువాత కన్ను దెఱచెను. ఎట్టయెదుట దివ్యసుందర విగ్రహము—తనను రక్షించిన యా రాజపురుష విగ్రహముండెను. ఆ విగ్రహము తేజోవంతము లయిన అలంకారములం ధరించియుండెను. అతఁడా విగ్రహమును కండ్లారఁజూచెను. కాని, యతని హృదయమత్యంతదుర్బల స్థితిలో నుండెను. అతఁడెవరో తెలిసికొన వలయునని యతని హృదయము వేధించుచుండెను. తనకు కొఱకై ప్రాణ మర్పించిన యా పురుషునకుఁ దానేమి ప్రత్యుపకారము చేయఁగలనా యని అతఁడు యోజింపసాగెను. అతనికి బాధ అంత కంతకు హెచ్చుచుండెను. ఇంతలో నా శరచ్చంద్ర నిభమగు నానన మొక్కపరి కండ్లు తెఱచెను. ఆ చూపు పీయూషమును వర్షించుచుండెను. తెల్ల గల్వ రేకులను జిమ్ముచుండెను. శాంత రసము నొల్కుచుండెను. ఆ విగ్రహము తెప్పపాల్పక విజయ సింహునివంకఁ జాలకాలము చూచెను. విజయసింహుని

చూపు లా చూపులలోఁగలిసెను. అవి సమ్మేళనమైపోయెను. ఆ చూపు లీతనినింగట్టిగా బంధించుచుండెను. అతని కేమియు స్ఫురింపలేదు.

ఆ విగ్రహ మింకను జూచు చుండెను. ఆమె కండ్లనీరు తిరిగెను. అది ధారలైపాఱెను. ఆ ధారలు క్రిందికిఁ బ్రవహించి యామె చెవులను నింపుచుండెను. విజయసింహుఁడు మెల్లగా 'మీ రెవరు' అని ప్రశ్నించెను. కాని, మాట్లాడు శక్తి యామెకు లేదు.

ఆమె యొక సంజ్ఞ చేసెను. అతఁడది గ్రహించెను. అతని యంగము కంపించెను. పులకాంకిత మాయెను.

'హా! ప్రాణేశ్వరీ! హా! జగన్మోహినీ! హా! నాప్రాణమా! హా! నా ముద్దులగుమ్మా! హా! నారీరత్నమా! హా! త్రిలోకసుందరీ! అయ్యో! నీవేనా నాకొఱకు ప్రాణము లర్పించుచుంటివి? యర్ధాంగీ! ఆంధ్రసామ్రాజ్య రక్షణకొఱకు నీ ప్రాణముల నర్పించుచుంటివా? నీ ఋణము నెట్లు తీర్పఁ గలను? అయ్యో! నీదేహమెల్ల నెట్లు దుర్బలమైనది? రక్తమెల్ల నెట్లు నశించినది! హా! అర్ధాంగీ! నీవేకదా నా ప్రాణమవు! నీచావు నేనుజూడఁగలనా? హా! ప్రేమైకనిధానమా! నీ మృదుమధురవాక్కు- వినంబడదేమి? అయ్యో! యుద్ధమునకు వత్తునని బ్రతిమాలిన వలదంటిని. కాని, నీవు రాక

మానవయితివి. అయ్యో! సుకుమారగాత్రీ చంపకదళనేత్రీ! మాట్లాడవేమి?' అని యేడ్చుచు మూర్ఛిల్లెను.

కాని, యతఁడు మరల వెంటనే మూర్ఛనుండి లేచెను. ఆమె యొక్క నమస్కృతిచేసెను. విజయసింహుఁ డామె బాష్పములం దుడుచుచుండెను. ఆమె యేమేమో సంస్మరించెను. ఒక సంజ్ఞచేసెను. అతఁడది గ్రహించి యొక్కముద్దు పెట్టుకొనెను.

ఆమె హృదయము సంపూర్ణ విశ్వాసమునందెను. ఆ ముద్దామెకుఁ బరిపూర్ణసంతోషము నొసంగెను. ఆమెకండ్లు తోడనే కృతజ్ఞతం దెలిపెను. కన్నుల నొకసారి యెత్తి తెఱచెను. అతఁడు దుఃఖవివశుఁడాయెను. వా రిరువురి కనుదమ్ము లొక్కవరి ముకుళించెను.

నలువది యొకటవ ప్రకరణము

బుద్ధిసాగరుఁడు

ఆఱిపోవనున్న దీవమునకుఁ గాంతి విస్తారమగును. అది స్వాభావిద్ధము. తిరిగి యది విజృంభించి చిరకాలముండునని మనము భ్రమింతుము. కాని, యట్లది యెన్నటికిం గూడఁ గాఁజాలదు.

రామరాజట్లు యుద్ధభూమినుండి యెచటికో కొనిపోవఁబడెను. అతనిం గొంపోయినది యోగివరుఁడు. ఆయోగివరుఁడాతని నొక శిబిరమునకుం గొనిపోయి యందుంచి పెక్కుసపర్యలు చేయుచుండెను. సేదతీర్చుచుండెను. కాని, స్మృతి రాలేదు. ఇంకను రాలేదు, అతఁడు పాపము వృద్ధుఁడు!

కాని, యెట్టకేల కతనికిం గొంచెము స్మృతివచ్చెను. అతఁడు తన జీవితమింక నిల్వదని గ్రహించెను. అతని మానసము చింతాసమాకులమాయెను. అచ్చట నా యోగి తప్ప మఱెవ్వరును లేరు. అతఁడొకసారి బుద్ధిసాగరుం జూడవలయునని తలంచెను. తన కోరిక గగనకుసుమము వంటిదని యతఁడు చింతించెను.

మానవులకు ప్రాస్వదృష్టి స్వభావసిద్ధము. ఆ హ్రస్వదృష్టి దూరమును యోచింపనీయదు. యోచన లేక యేదియో చేయుదురు. పిమ్మట విచారింతురు. కాని, లాభముండునా? చెడిపోయిన కార్యములు మరల బాగుపడునా? గతించిన నాఁ డెన్నటికేని తిరిగి జీవించునా?

అతఁ డా యోగివంక తన దృష్టిని సారించెను. ఆయోగి ముఖ మతనికి అకారణముగాఁ బ్రీతినొసంగుచుండెను. అతఁ డా యోగివంకఁ జాలసే పవలోకించెను. 'ఇతఁడే బుద్ధిసాగరుఁ డా యేమి?' అని యనుకొనెను: 'అతఁడు కాఁడు' అని

తర్కించెను. 'లేనిచో నితనియందు బుద్ధిసాగరుని తీరు చాల కనుపట్టు నేమి?' అని మరల వితర్కించెను.

భ్రమ విచిత్రమైనది. మన మవశ్య మొక పురుషునిం జూడఁగోరు నెడల మన మెచ్చటికేగినను, ఏదిక్కు చూచినను, ఏ చెట్టుం గన్గొన్నను, ఏ పుట్టను వీక్షించినను, ఏ మొగముం గన్గొన్నను, ఆపురుషుని ముఖమే యతని లక్షణము లే గోచరించుచుండును. అది మనస్సునొక్క వికారము. అదియే భ్రమ —

అతఁ డిపుడు బుద్ధిసాగరుం జూడ నభిలషించెను. అతడు కట్టెదుటఁ గన్పించుచున్నట్లుండెను. సంశయగ్రస్తుఁడాయెను. మెల్లఁగా నిట్లనియెను.

'అయ్యా! మీ రెవరు?'

ప్రత్యుత్తరము రాలేదు. అతని మనస్సాందోళనము నందుచుండెను. ఆయోగి హృదయము భేదింపఁబడెను. కండ్లు జలపూరితములాయెను. కాని, అతఁ డంత స్తంభన మాచరించెను.

'అయ్యా! మీరు చెప్పకయున్న నే నాగఁజాలను. కరుణింపుడు.' అనెను.

ఆ యోగి మెల్లగా నిట్లనెను.

'మీ రిపు డెవరికొఱకు నిరీక్షించుచున్నారో అతఁడే యితఁడు.

'బుద్ధిసాగరులా మీరు?

'అవును' అనెను.

ఆ ముదుసలి చక్రవర్తికి కండ్లనీరు గ్రమ్మెను. ఆనందము—దుఃఖము—పశ్చాత్తాపము అతని ముఖమున వ్యక్తములగుచుండెను. అతఁ డేడ్చెను. 'నన్ను క్షమింపుఁడు' అని గొప్ప నమస్కారముం జేసెను. వలదని బుద్ధిసాగరుఁడు వారించెను. కాని, యతఁడు వినలేదు. ఇట్లనెను.

'అయ్యా! విశ్వాస ద్రోహిని, పాపాత్ముఁడను. నేను సుప్రసిద్ధమగు విజయనగర సామ్రాజ్యమును నా చేతితోఁ బాడు చేసితిని. మీవంటి విశ్వాసపాత్రులగు మంత్రివరుని మాటలను జెవింబెట్ట నయితిని.

నాయుత్కృష్ట సామ్రాజ్యముంజూచుకొని గర్వించితిని. ఆదిల్ శాహాను నమ్మితిని—చక్రధరుని నమ్మితిని—తత్ఫలమునెల్ల ననుభవించితిని.

నాఁడు సభా భవనమున మీరు చెప్పిన వాక్యరత్నములెల్ల వేదాక్షరములు. అవి జరిగితీరినవి. గతించిన వెన్కఁ జింతించిన నేమి ప్రయోజనము?

విజయనగరమువంటి విస్తీర్ణతం గాంచిన సుప్రసిద్ధ సామ్రాజ్యమును ధ్వంసముచేసినందులకు నన్నెంతగా భవిష్యదాంధ్రులును, భారతీయులును దూషింతురోగదా? నిశ్చయముగా— నే నందులకుఁ బాత్రుఁడను.

ఏ నాఁడు నిసుమంతకష్టములను ననుభవించి యెఱుంగని నా సామ్రాజ్య ప్రజలెల్ల నెట్టి కష్టముల నందుదురో కదా? దైవమా! ఎంతటి విపత్తులందెచ్చి నెత్తిపైఁ బెట్టితివి? దుష్కాల పేరునే వినని నా సామ్రాజ్య ప్రజలిఁక నేమగుదురో?

అయ్యో! విజయనగరపట్టణ మేగతి నేఁగునో? ఆ మహా నగరము నాశమందవలసిన దేనా?

ఛీ! ఈ తుచ్ఛ ప్రాణములను విడిచెదను. పోయివచ్చెదను. నా తప్పులను మన్నించి నన్నురక్షింపుడు.' అని కడసారి బుద్ధిసాగరుం బ్రార్థించెను.

'దేవా! ఏల చింతించెదరు? నన్నేల స్తుతించెదరు? నావిధిని నేను నెఱవేర్చితిని, కాని, యెక్కువ నేనేమియుం జేసియుండలేదు. సామ్రాజ్యములు నశించుట వృద్ధిబొందుట ఈశ్వరసంకల్పము ననుసరించియుండును. అది మనవశముకాదు' అని చెప్పుచుండెను. కాని, రామరాజ చక్రవర్తి యిఁక వినంజాలకపోయెను. అతఁడు వేంకటాద్రి, తిరుమలరాయుల నిరువురనొకపరి సంస్మరించెను. గతాసుఁడాయెను.

బుద్ధిసాగరుఁడు శోకించెను — శోకించెను. మూర్ఛిల్లెను— కనులల్లో మూసికొనిపోయెను.

నలువది రెండవ ప్రకరణము

ఉ ప సం హా ర ము

ఉత్కృష్ట సామ్రాజ్యములలో నొక్కటియై శత్రుభీక రమై, విఖ్యాతిం గాంచిన విజయనగరసామ్రాజ్యము నేఁటితో నంతమైనది. జగద్విఖ్యాతమహానగరములలో నొక్కఁడయిన విజయనగర పట్టణ మొక్కపెట్టునఁ గూలినది. అట్టి మహానగర మాకాలమున నెంతేనిం గలదా? ఆ దివ్యభవనములు, ఆ ప్రాకార ములు, ఆ గోపురములు, ఆ నాటక శాలలు, ఆ పుస్తకభాండాగార ములు, అన్నియుం దురకలచే నాశము చేయంబడెను. హిందూ సుందరీమణులం జెఱపెట్టవలయునని తురకలాదుఁ బ్రవేశించిరి. కాని యొక్క సుందరియు వారికిఁ జిక్కలేదు. కొంద ఱాత్మ హత్య చే సి కొ ని రి. మఱి కొందఱగ్నిగుండములంబడిరి. గోల్కొండ నవాబు విజయనగరముం బ్రవేశించిన తరువాత జగన్మోహిని కొఱకు ప్రతిభవనమునను, ప్రతివీధిని, ప్రతిచోటను, ఆ మహానగరమున వెదకించెను. కాని, యతఁడు విఫలమనోర థుఁడాయెను. అతని కామెజాడయే తెలిసినదికాదు. పాపము! చింతాక్రాంతుఁడై చాలకాలము పరదేశములంగూడ వెదకిం చెను. కాని, యంతయు వ్యర్థమాయెను.

పాపము! చక్రధర తారానాథులు మొదటినుండియు కష్టపడిరి. తంత్రములంబన్నిరి. రాజ్యలక్ష్మీ లోభమున కుడువ రాని కూళ్ళెల్లంగుడిచిరి. పడరాని పాట్లెల్లంబడిరి. కాని, వారిశ్రమ మాత్రము పాపము ఫలించినదికాదు! వారు పట్టాభిషేకము నకై యాతురపడుచుండిరి. నవాబులు దర్బారుచేసిరి. అందు గోల్కొండ నవాబిట్లనెను.

'ఈయిరువురును గొప్పతంత్రజ్ఞులు. వీరిని నమ్మియుండుట మనకు క్షేమముకానేరదు. ఇందుఁ జక్రధరుఁడు బంధువుఁడై యుండియు రామరాజునకు స్వామి ద్రోహముచేసినవాఁడు. ఇట్టివానిని నమ్మిన మనలనుగూడ రేపిట్లేచేయును. తారానాథుఁడుకూడ నట్టివాఁడే. కావున వీరి నిరువురను గుండ్లగాయలతో నాశము చేయుటమేలు.'

నవాబు లందఱు దీనికి సమ్మతించిరి. నిండుసభ యెదుట వారిరువురను తుపాకులతోఁగాల్చిరి. ఆ పాపాత్ముల కిట్టి శిక్ష తగదన నెవరు సాహసింతురు?

సమాప్తము.